

ADMINISTRATĪVĀ UN KRIMINĀLĀ JUSTĪCIJA

Baltijas Starptautiskās akadēmijas un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas
zinātniski teorētisks žurnāls

2019
Nr. 3/4 (88/89)

Print ISSN 1407-2971
Online ISSN 2592-8422
<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ>

**Baltijas Starptautiskās akadēmijas
un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas
izdevums**

Reģ.apl. Nr.000702194

Mūsu adrese:

Lomonosova iela 4, Rīga, Latvija, LV-1019
e-pasts: justicija@bsa.edu.lv
Tālr./fakss: 67100242

Visi raksti ir recenzēti atbilstoši Latvijas
Zinātnes padomes prasībām.
Rezencijas ir pieejamas žurnāla
redakcijā.

Izgatavots:

SIA "Elektrokomfort R"
Krusta iela 31, Rēzekne

Galvenais redaktors

Dr.iur. Dainis Mežulis

Redakcijas kolēģija

Dr.iur. Petrus C.van Duyne (Nīderlande)

Dr.habil.iur. Viktors Justickis (Lietuva)

Dr.iur. Larisa Beļajeva (Krievija)

Jur.zin.kand. Vladimirs Rudņevs (Krievija)

Dr.phil. Dilip K. Das (ASV)

Dr.iur. Risto Pullats (Igaunija)

Ph.D. Cveta Markova (Bulgārija)

Dr.iur. Gediminas Bucinas (Lietuva)

Dr.iur. Sandra Kaija (Latvija)

Dr.iur. Ārija Meikališa (Latvija)

Dr.iur. Vitolds Zahars (Latvija)

Dr.habil.iur. Osvalds Joksts (Latvija)

Dr.iur. Aivars Endziņš (Latvija)

Dr.iur. Jānis Načisčionis (Latvija)

Dr.iur. Jānis Baumanis (Latvija)

Dr.iur. Ivars Kronis (Latvija)

Dr.iur. Ilona Bulgakova (Latvija)

Dr.iur. Artūrs Gaveika (Latvija)

Dr.habil.phil. Ivans Vedins (Latvija)

Dr.philol. Jeļena Bescennaja (Latvija)

Vāka autore Anita Dimante

Redkolēģijas sekretāre Jeļena Bescennaja

Angļu valodas redaktore Mārīte Opincāne

Žurnāls indeksēts: Index Copernicus, Crossref, OpenAir, Worldcat

Latvijas Zinātnes padomes lēmums Nr. 1-2-1

Rīgā, 2007.gada 23.janvārī

Latvijas Zinātnes padome, pamatojoties uz Latvijas Republikas „Zinātniskās darbības likumu” (19.05.2005.) un „Latvijas Zinātnes padomes nolikumu” (LR MK Noteikumi Nr. 383, 09.05.2006.), nolemj iekļaut L郑 Vispāratzīto recenzējamo zinātnisko izdevumu sarakstā žurnāla „Administratīvā un Kriminālā Justīcija,” trīs sadaļas: krimināltiesības, policijas tiesības, kriminālistika un operatīvās darbības teorija.

Latvijas Zinātnes padomes priekšsēdētājs akadēmiķis **J.Ekmanis**

Autoru viedoklis var nesakrist ar redakcijas kolēģijas viedokli. Par faktu pareizību atbild rakstu autori.

SATURS

Kriminālistikas un operatīvās darbības teorijas apakšnozare

A. Zīle

Eksperimentālo sēriju rezultātu korelācija papillārliņiju rakstu pēdu vizualizēšanā un izņemšanā no miruša cilvēka ādas..... 5

I. Trofimovs

Pretdarbība izmeklēšanai kriminālistiskā kontekstā..... 29

Krimināltiesību apakšnozare

D. Mežulis

Mantas konfiskācijas sods Latvijas krimināltiesībās..... 47

M. Božko-Čače

Sodu prakse lietās par seksuālu vardarbību pret bērniem..... 64

V. Naglis

Atbildības par tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti aktuālie jautājumi..... 99

Starptautisko tiesību apakšnozare

A. Baikovs, I. Bulgakova

Starptautisko publisko tiesību, starptautisko privāttiesību un nacionālo tiesību sakars un mijiedarbība..... 108

Administratīvo tiesību apakšnozare

A. Matvejevs

Administratīvā atbildība kā viens no juridiskās atbildības veidiem..... 125

I. Ziemele

Būvniecības procesa uzraudzība..... 143

B. Zikins

Administratīvo pārkāpumu narkotisko un psihotropo vielu aprites jomā vispārīgs raksturojums..... 161

A. Rožkova

Prognozējamības un mediācijas institūtu piemērošana individuālo komersantu tiesību aizsardzībai: prakse un perspektīva..... 177

V. Danilovs

Brīdinājuma kā administratīvā soda efektivitāte..... 189

S. Maimesku

Starptautisko pasta sūtījumu deklarēšanas īpatnības Moldovas Republikā..... 195

Tiesību teorijas un vēstures apakšnozare

A. Baikovs

Tiesības kā vērtība..... 208

CONTENTS

Sub-Branch of Criminalistics and the Theory of Investigation Activities

A. Zīle

Correlation of the Results of the Experiments' Series in Visualization of Papillae Pattern Prints and Their Recovery from a Deceased Human Skin 5

I. Trofimovs

Counteraction to Investigation and Ways to Its Overcoming 29

Sub-Branch of Criminal Law

D. Mežulis

Confiscation of Property as a Sanction in Latvia Criminal Law 47

M. Božko-Čače

Punishment Practices in Cases of Child Sexual Abuse 64

V. Naglis

Topical Issues of Tobacco products' Illicit Trade 99

Sub-Branch of International Law

A. Baikovs, I. Bulgakova

Relationship and Interaction of International Public Law, International Private Law and National Law 108

Sub-Branch of Administrative Law

A. Matvejevs

Administrative Responsibility as One Type of Legal Liability 125

I. Ziemele

Supervision of the Construction Process 143

B. Zykin

General Characteristics of Administrative Offences in the Field of Drugs and Psychotropic Substances' Trafficking 161

A. Rozhkova

Institute of Pre-Emption and Mediation in Ensuring the Rights of Individual Entrepreneurship Subjects: Practice and Prospects 177

V. Danilov

Purpose of Installing and Implying of Warning as a Kind of Punishment ... 189

S. Maimescu

Peculiarities of International Postal Dispatches in the Republic of Moldova 195

Sub-Branch of Theory and History of Law

A. Baikovs

The Law as Value 208

СОДЕРЖАНИЕ

Отрасль криминалистики и теории оперативной деятельности

А. Зиле

Корреляция результатов серии экспериментов при визуализации и изъятии следов папиллярных узоров с кожи умершего человека..... 5

И. Трофимов

Противодействие расследованию в контексте криминалистики..... 29

Отрасль уголовного права

Д. Межулис

Конфискация имущества как наказание в Уголовном законе Латвии..... 47

М. Божко-Чаче

Практика наказаний в делах о сексуальном насилии над детьми..... 64

В. Наглис

Актуальные вопросы ответственности за незаконный оборот табачных изделий..... 99

Отрасль международного права

А. Байков, И. Булгакова

Соотношение и взаимодействие международного публичного права, международного частного права и национального права..... 108

Отрасль административного права

А. Матвеев

Административная ответственность как один из видов юридической ответственности..... 125

И. Зиемеле

Надзор за строительным процессом..... 143

Б. Зыкин

Общая характеристика административных правонарушений в сфере оборота наркотических средств и психотропных веществ..... 161

А. Рожкова

Институт упреждения и медиации в обеспечении прав субъектов индивидуального предпринимательства: практика и перспективы..... 177

В. Данилов

Целесообразность предупреждения как административного наказания..... 189

С. Маймеску

Особенности декларирования международных почтовых отправок в Республике Молдова..... 195

Отрасль теории и истории права

А. Байков

Право как ценность..... 208

KRIMINĀLISTIKAS UN OPERATĪVĀS DARBĪBAS TEORIJAS APAKŠNOZARE

EKSPERIMENTĀLO SĒRIJU REZULTĀTU KORELĀCIJA PAPILLĀRLĪNIJU RAKSTU PĒDU VIZUALIZĒŠANĀ UN IZŅEMŠANĀ NO MIRUŠA CILVĒKA ĀDAS

*Mg. iur., Mg. Sc. TQM Aelita Zīle,
Rīgas Stradiņa universitātes
Juridiskās fakultātes lektora p.i.*

Abstract

The phenomenon of human skin bears in the fact that in commitment of a crime it may be at the same time both a trace-forming object and a trace-bearing object. Therefore, the presence of papillae pattern prints on human (victim) skin has long been of experts' interest. Several experimental series have been conducted with the aim of finding the most optimal method for visualization and recovery of papillae pattern prints from a deceased human skin. One such experimental series was also carried out by the author of the paper.

The aim of this paper is to correlate the results of experimental series. The following tasks were set to achieve the aim: to summarize the raw data and the results of the experimental series; to study and analyze common and different in raw data; to study and analyze the potential impact of differences in raw data on the outcome; to study and analyze raw data that can and cannot be influenced. The problem of the study is the divergence of views and opinions concerning the theoretical and practical aspects of the method applied. The novelty of the study is in analysis of raw data and results of experimental series, correlation of results.

Analyzing the raw data of the experimental series and the results obtained by the author and foreign researchers it was stated that both similar and different raw data were used in the experimental series;

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4418>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

there were experimental series where more raw data were used than in other experimental series; a difference was found between theoretical and practical aspects.

Keywords: experiment, human skin, donor, adhesive agents, removal agents.

Cilvēka ādas fenomenalitāte saskatāma apstākļi, ka tā vienlaikus var būt pēdu atstājējobjekts un pēdu uztvērējobjekts noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Tāpēc papillārlīniju rakstu pēdu esamība uz cilvēka (upura) ādas ekspertus interesē jau sen. Ir veiktas vairākas eksperimentālas sērijas ar mērķi atrast visoptimālāko metodi papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanai un izņemšanai no miruša cilvēka ādas. Vienu no šādām eksperimentālām sērijām veikusi arī autore.

Pētot un analizējot citu valstu pētnieku veiktās eksperimentālās sērijas papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanā un izņemšanā no miruša cilvēka ādas, konstatēts, ka veiktajās eksperimentālajās sērijās vērojama ne tikai sākumdatu un rezultātu, bet arī viedokļu atšķirība par vienas un tās pašas pielietotās metodes teorētiskajiem un praktiskajiem aspektiem. Lai iegūtu iespējami objektīvu viedokli, ir nepieciešams veikt eksperimentālo sēriju rezultātu korelāciju.

Pētījuma mērķa sasniegšanai tika izvirzīti sekojoši uzdevumi: veikt eksperimentālo sēriju sākumdatu un rezultātu apkopojumu; izpētīt un izanalizēt kopējo un atšķirīgo sākumdatos; izpētīt un izanalizēt sākumdatu atšķirību iespējamo ietekmi uz rezultātu; izpētīt un izanalizēt ietekmējamos un neietekmējamos sākumdatos; veikt eksperimentālo sēriju laikā veikto novērojumu, secinājumu un ieteikumu apkopojumu un analīzi.

Ērtākai pētījuma strukturēšanai eksperimentālās sērijas numurētas atbilstoši to secībai.

Eksperimentālā sērija Nr. 1.

Laika posmā no 2000. gada aprīļa līdz 2001. gada maijam Veisbādenes Federālās Kriminālpolicijas birojs un Freiburgas Tiesu medicīnas institūts veica eksperimentālo sēriju „Daktiloskopiskās pēdas uz cilvēka ādas”. Eksperimentālās sērijas mērķis bija izstrādāt vienkārši pielietojamu daktiloskopisko pēdu uz līķa ādas vizualizēšanas un fiksēšanas metodi¹.

Eksperimentālā sērija Nr. 2.

Laika posmā no 2006. gada novembra līdz 2008. gada novembrim

projekta AGIS JLS/2006/AGIS/042(30-CE-0080807/00-07) ietvaros tika veikta eksperimentālās sērija „Latenti pirkstu nospiedumi un DNS uz cilvēka ādas”².

Tas bija pirmais sistemātiskais pētījums, kas veikts Eiropā par šo tēmu, un pirmais pētījums, kurā piedalījās četras valstis: Austrija, Dānija, Apvienotā Karaliste un Vācija, kura vadīja šo projektu. Pētījumi tika veikti attiecīgajos projekta partneru vietējos morgos Freiburgas Universitātes slimnīcas Tiesu medicīnas institūtā (Vācija); Vīnes Medicīnas universitātes Kriminālistikas nodaļā un Valsts klīnikas Sanktpeltenes Patoloģijas nodaļā (Austrija); Oksfordas Universitātes Anatomijas, fizioloģijas un ģenētikas skolā, Medicīnas zinātņu mācību centrā (Apvienotā Karaliste); Veselības zinātņu fakultātē, Tiesu medicīnas nodaļā (Dānija) saskaņā ar ētiskajiem standartiem attiecībā uz eksperimentiem ar cilvēkiem (Pasaules Medicīnas asociācijas Helsinku deklarācija, 1983)³.

Projekta mērķi bija: apstiprināt, ka ar vienkāršiem adhēzijas aģentiem ir iespējams iegūt un izņemt pirkstu nospiedumus un/vai likumpārkāpēja DNS no līķa ādas; izstrādāt un izveidot vienotu Eiropas standartu; izstrādāt vadlīnijas tiem, kuri ir iesaistīti pēdu iegūšanā un izņemšanā; izstrādāt optimālu DNS izņemšanas un ieguves metodi, ņemot vērā ierobežošanas problēmas, kas ir saistītas ar adhezīvajiem pulveriem⁴.

Eksperimentālā sērija Nr. 3.

Laika posmā no 2010. gada oktobra līdz 2013. gada jūnijam projekta ISEC JLS/2009/ISEC/AG/ 184 ietvaros tika veikta eksperimentālā sērija „Cilvēka latentu pirkstu nospiedumu un DNS iegūšanas optimizēšana uz cilvēka ādas”⁵.

Šajā pētījumā piedalījās piecas valstis: Dānijas nacionālā policija; Igaunijas Kriminālistikas institūts un Igaunijas Policijas un robezsardzes pārvalde; Vestminsteras Universitāte un LGC Kriminālistikas institūts un Kriminālistikas dienests (Apvienotā Karaliste), Lejasaustrijas Federālā policija, Vācijas Federālā kriminālpolicija⁶.

ISEC projekta mērķi bija: pārbaudīt un uzlabot latentu pirkstu nospiedumu vizualizācijas metodes uz līķa ādas; optimizēt “sveša DNS” (DNS, kas nav līķa DNS) iegūšanas metodes no vizualizētajiem un pārkopētajiem pirkstu nospiedumiem; izstrādāt optimālu metodi DNS iegūto paraugu uzlabošanai; pilnveidot / atjaunināt ieteikumus⁷.

Eksperimentālā sērija Nr. 4.

Laika posmā no 2017. gada jūnija līdz 2017. gada augustam tika veikta eksperimentālā sērija „Latentu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējas no miruša cilvēka ādas. Eksperimentālās sērijas rezultāti”. Autore eksperimentālo sēriju veica sadarbībā ar Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldi un Valsts tiesu medicīnas ekspertīžu centru⁸.

Eksperimentālās sērijas mērķis bija noskaidrot latentu papillārlīniju rakstu pēdu veidošanās iespējamību uz miruša cilvēka ādas, šo pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējamību, kā arī apzināt adhēzijas un izņemšanas aģentu kombinācijas un to iespējas⁹.

Apkopojot un izvērtējot minēto četru eksperimentālo sēriju izvirzītos mērķus, var konstatēt, ka projekta AGIS JLS/2006/AGIS/042(30-CE-0080807/00-07) ietvaros veiktās eksperimentālās sērijas „Latenti pirkstu nospiedumi un DNS uz cilvēka ādas” un projekta ISEC JLS / 2009 / ISEC / AG / 184 ietvaros veiktās eksperimentālās sērijas „Cilvēka latento pirkstu nospiedumu un DNS iegūšanas optimizēšana uz cilvēka ādas” veiktā pētījuma robežas ir plašākas, ietverot arī DNS izpēti. Tā kā veiktā pētījuma pamatā ir eksperimentālo sēriju rezultātu korelācija papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanā un izņemšanā no miruša cilvēka ādas, tad pētījuma ietvaros tiks apkopota un analizēta minēto eksperimentālo sēriju tā daļa, kas attiecas uz pētījuma noteiktajām robežām.

Minēto četru eksperimentālo sēriju izvirzītajos mērķos iezīmējas sekojoši aspekti, kuri strukturēti šādā secībā:

1. izpētīt latentu papillārlīniju rakstu pēdu veidošanās iespējamību uz miruša cilvēka ādas;
2. izpētīt šo pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējamību;
3. izstrādāt vienkārši pielietojamu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas metodi uz miruša cilvēka ādas;
4. apzināt adhēzijas un izņemšanas aģentu kombinācijas un to iespējas;
5. pārbaudīt un uzlabot latentu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas metodi uz līķa ādas;
6. izstrādāt vadlīnijas papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanā un izņemšanā uz miruša cilvēka ādas.

Veiktais apkopojums ļauj secināt, ka visām eksperimentālajām sērijām ir viens kopējs mērķis, izstrādāt optimālu, vienkāršu, ērti pielietojamu un aprobežotu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas metodi uz miruša cilvēka ādas.

Ar mērķi, lai varētu veikt četru eksperimentālo sēriju rezultātu korelāciju, tika veikts šo eksperimentālo sēriju sākumdatu un rezultātu apkopojums 1. tabulā.

1. tabula

Veikto četru eksperimentālo sēriju sākumdatu un iegūto rezultātu apkopojums

Sākumdati un rezultāti	Eksperimentālā sērija			
	sērija Nr. 1 ¹⁰	sērija Nr. 2 ^{11, 12}	sērija Nr. 3 ¹³	sērija Nr. 4 ¹⁴
Mirušo skaits	20	40	50	43
Mirušo dzimums Sieviete/ vīrietis	10/10	22/18	netika norādīts	10/33
Mirušo vecums	no 3 mēn. – 86 gadiem	no 15 – 98 gadiem	netika norādīts	no 25 – 95 gadiem
Apkārtējās vides t°, pie kuras tika uzglabāti liķi	27 C°	17 – 25C°	netika mērīta	netika mērīta
Liķa ādas t°	nebija zemāka par 25C°	15 – 25C°	netika mērīta	netika mērīta
Liķa ādas stāvoklis	sausā, gluda, nebojāta ādas virsma	sausā, gluda, nebojāta ādas virsma	sausā, ar minimālu apmatojumu	sausā, gluda, nebojāta ādas virsma
Pēcnāves laiks, kurā uz liķa tika atstātas latentas papillārlīniju rakstu pēdas	no 6 – 96 h	no 24 – 240 h	nav norādīts	no 24 – 96 h
Latentu papillārlīniju rakstu pēdu izvietojuma vieta uz ķermeņa	galva, piere, kakls, krūtis, pleci, apakšstilbs, pēdu locītava, kāju apvidus	pēda, apakšstilbs, augšstilbs, apakšdelms, augšdelms	potītes rajons, apakšdelms, plaukstu locītavas rajons, apakšstilbs	kakls, pleci, augšdelms, apakšdelms, augšstilbs, apakšstilbs, potītes rajons, krūškurvis, vēders, gurni

Pēdu veidošanās mehānisms	uzspiediens, satvēriens	uzspiediens, satvēriens	uzspiediens, satvēriens	uzspiediens, satvēriens	
Pēdu atstājējobjekta un pēdu veidojošā objekta kontakta ilgums	netika mērīts	dažas sekundes	pāris sekundes, satvēriens vismaz 20 sek.	no 10 – 180 sek.	
Pēdu atstāšanas spiedienspēks	netika mērīts, bet apzīmēts kā viegls, vidējs, stiprs	netika mērīts, apzīmēts kā stiprs	netika mērīts, bet apzīmēts kā vidējs	netika mērīts, mainīgs	
Pēdu veidojošā viela	roku sviedru-tauku viela, papildināta no pieres un skaušta, papildināta ar svešiem taukiem (krēms)	papildināta no pieres un kakla	roku sviedru-tauku viela, papildināta, izraisot svīšanu ar papildu aktivitātēm (skriešana, kāpšana pa kāpnēm), paberzējot rokas sviedru-tauku viela tika vienmērīgi izlīdzināta	roku sviedru-tauku viela, netika papildināta	
Pēdu atstājēja (donora) t°	netika mērīta, bet augstāka par līķa t°	netika mērīta, bet augstāka par līķa t°	netika mērīta, bet augstāka par līķa t°	netika mērīta, bet augstāka par līķa t°	
Pēdu vizualizēšanas uzsākšanas laiks pēc to atstāšanas	pēc 12 h	no 30 – 60 min.	~ 60 min.	no 10 min. – 3h 50 min.	
Atstāto pēdu skaits	486	1000	1.daļa – 1000	2.daļa – 1200	1419
Personas identifikācijai derīgas papillārlīniju rakstu pēdas	59	pirms pēdas pārkopēšanas – 91, pēc pēdas pārkopēšanas – 65	30	48	37

Pēdu skaits, kurās saskatāms papillārlīniju raksts	91	pirms pēdas pārkopēšanas – 69, pēc pēdas pārkopēšanas – 56	69	81	66
Pēdu skaits ar norādi uz pieskārienu (saskatāma pēdas forma)	336	pirms pēdas pārkopēšanas – 338, pēc pēdas pārkopēšanas – 284	901	86	202
Nav rezultāta (nav saskatāma pēdas forma)		pirms pēdas pārkopēšanas – 502, pēc pēdas pārkopēšanas – 545		985	1114
Adhēzijas aģenti	melns magnētiskais pulveris, melns magnētiskais pulveris	melns magnētiskais pulveris, melns emagnētiskais pulveris	melns magnētiskais pulveris (Black Magnetic Powder), melns nemagnētiskais pulveris (Black Powder), zaļais magnētiskais fluoriscējošais pulveris (Fluorescent Magnetic Powder), vienreizējās lietošanas melns pulveris	melns nemagnētiskais pulveris (Special Blower Black), melns nemagnētiskais pulveris (Concentrated Blower Black), melns nemagnētiskais pulveris (Swedish Black), melns nemagnētiskais pulveris (Black Special), melns magnētiskais pulveris (Magnetic Jet Black), pelēkais magnētiskais pulveris (Magnetic Grey)	

Otas	magnētiskā ota, marabu spalvu ota	magnētiskā ota, vienreizējās lietošanas stiklšķiedras ota	magnētiskā ota, vienreizējās lietošanas stiklšķiedras ota	magnētiskā ota, marabu spalvu ota
Izņemšanas aģenti	caurspīdīga pēdu fiksēšanas folija, balta želantīna folija, silikona pasta ISOMARK balta	ISOMARK pistole, kārtidz (balta silikona pasta) un sprauslas, balta želantīna plēve	netika pielietoti	gaišās aktiloskopiskās plēves: Lifter (White) With Scale, Instant lifters White, Fingerprint Lifters White, Latent Print Tape 2"x 360", Latent Print Tape 3"x 360", Fingerprint Lifting Tape Transparent 2"x360", Lifting Tape Clear 2"x60", gaišā daktiloskopiskā plēve (Fingerprint lifter transparent), Silikona pasta balta (White silicone with paste hardener), plēve mikrodaļiņu izņemšanai Microtrace tape
Fotografēšana	Veikta pēc pēdu vizualizēšanas un pēc pēdu pārkopēšanas	Veikta pēc pēdu vizualizēšanas un pēc pēdu pārkopēšanas	Veikta pēc pēdu vizualizēšanas	Veikta pēc pēdu vizualizēšanas un pēc pēdu pārkopēšanas

Izvērtējot personas identifikācijai derīgo papillārlīniju rakstu pēdu attiecību pret atstāto pēdu skaitu, tika iegūti sekojoši rezultāti. Eksperimentālās sērijas Nr. 1 ietvaros tika atstātas 486 pēdas, no kurām 59 (12%) tika atzītas par derīgām personas identifikācijai. Eksperimentālajā sērijā Nr. 2 no 1000 atstātajām pēdām 91 (9%) (pirms pēdu pārkopēšanas) tika atzīta par derīgu personas identifikācijai, 65 (7%) pēdas (pēc pārkopēšanas) tika atzītas par derīgām personas identifikācijai. Eksperimentālajā sērijā Nr. 3 no 2200 atstātajām pēdām 78 (4%) (pirms pēdu pārkopēšanas, pēdu pārkopēšana netika veikta) tika atzītas par derīgām personas identifikācijai. Eksperimentālajā sērijā Nr. 4 no 1419 atstātajām pēdām 37 (3%) (pirms un pēc pēdu pārkopēšanas) tika atzītas par derīgām personas identifikācijai.

Tomēr atstāto pēdu un personas identifikācijai derīgo pēdu attiecība, bez citu ietekmējošu faktoru izvērtēšanas vēl neļauj izdarīt objektīvus secinājumus par pielietojamās metodes efektivitāti. Tāpēc nepieciešams izvērtēt sākumdatu, kas varēja ietekmēt personas identifikācijai derīgo pēdu skaitu katrā eksperimentālajā sērijā.

Viens no faktoriem, kas var ietekmēt personas identifikācijai derīgo papillārlīniju rakstu pēdu skaitu, ir liķa ādas stāvoklis un ķermeņa daļa, uz kuras tika atstātas eksperimentālās papillārlīniju rakstu pēdas.

Eksperimentālās sērijas Nr. 1 gaitā tika izvērtētas upura ādas īpatnības un ķermeņa vietas, uz kurām tika atstātas papillārlīniju raksta pēdas. Ja āda bija gluda un bez apmatojuma, tad rezultāti bija vislabākie. Upura vecums būtiski neietekmēja papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas rezultātus, tomēr uz sausas ādas pēdas vizualizēšana bija labāka. Ja uz gludas ādas bija smalks apmatojums, tad melnais magnētiskais pulveris uz apmatojuma veidoja mazus melnus punktiņus. Toties atsevišķos gadījumos, pielietojot ISOMARK, uz ādas virsmām ar biezu apmatojumu varēja nofiksēt papillārlīniju raksta pēdu starp atsevišķiem apmatojuma matiņiem. Slikti rezultāti tika konstatēti uz ādas, kura bija šķietami gluda, bet ar smalkām grumbām. Dažu liķu āda bija pilnīgi vai daļēji mitra un, neskatoties uz relatīvi normālo gaisa mitrumu, tā nevarēja izzūt. Veicot papillārlīniju raksta pēdas vizualizēšanu ar melno magnētisko pulveri, tas stipri pielīpa mitrai ādai un to nevarēja noņemt ne ar foliju, ne ar formas nolējuma masu ISOMARK. Uz tādas ādas papillārlīniju raksta pēdas nevarēja vizualizēt. Vēl eksperimenta

laikā tika konstatēts, ka galvas, kakla, krūts un plecu apvidos atrodas vairāk tauku dziedzeri nekā uz citām ķermeņa daļām, un tāpēc šīs ķermeņa daļas ir taukainākas. Dažu līķu āda bija spīdīga no taukiem un nebija izmantojama pētījumam. Savukārt uz citām ķermeņa daļām varēja iegūt izvērtēšanai derīgas papillārlīniju rakstu pēdas. Vislabākie rezultāti bija apakšstilba, pēdu locītavu un kāju apvidos¹⁵.

Eksperimentālās sērijas Nr. 2 gaitā tika konstatēts, ka identifikācijai derīgus pirkstu nospiedumus varēja vizualizēt uz visām ķermeņa daļām. Tika novērots, ka uz tādām virsmām, kā kājas pēdas, apakšstilbs un apakšdelms, tika iegūti labāki rezultāti nekā uz augšstilbu vai augšdelmu virsmām. Mirušo vecums un dzimums neietekmēja rezultātus¹⁶.

Lai pielāgotu ķermeņa temperatūru apkārtējās vides temperatūrai, pirms pirkstu nospiedumu novietošanas līķi tika izņemti no to uzglabāšanas kameras¹⁷. Ja līķis jau bija atdzēsēts, to vismaz 4 stundas atstāja siltākā vidē, lai izkļiedētu uz tā esošo mitrumu. Novietojot pirkstu nospiedumus, ādai bija jābūt sausai. Ja bija iespējams, pirkstu nospiedumi tika novietoti uz gludām un nebojātām ādas daļām uz līķu ekstremitātēm (apakšdelma, apakšstilba un pēdas)¹⁸.

Eksperimentālās sērijas Nr. 3 gaitā tika konstatēts, ka, veicot līķa vizuālo apskati, nevar izvērtēt, vai būs, vai nebūs iespējams vizualizēt uz tā ādas atstātās pirkstu un delnu pēdas. Tas nozīmē, ja ir pamatotas aizdomas, ka uz līķa ādas var būt atstātas pirkstu un delnu pēdas, tad ir jāveic šo pēdu vizualizēšana¹⁹.

Ņemot vērā iepriekš veikto pētījumu rezultātus, eksperimentālās sērijas Nr. 4 gaitā pēdas pēc iespējas netika atstātas uz ķermeņa daļām ar apmatojumu, jo apmatojums ir kā starpslānis starp pēdu uztverošo objektu (ādu) un pēdu atstājējobjektu (papillārlīnijām). Pēdas tika atstātas, imitējot satvēriena un uzspiediena pēdu veidošanās mehānismu. Papillārlīniju rakstu pēdas tika atstātas uz miruša cilvēka ādas dabīgā stāvokļa, kāds tas bija nogādājot mirušo Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centrā²⁰.

Eksperimenta gaitā visvairāk papillārlīniju rakstu pēdas tika atstātas uz krūškurvja, labās un kreisās rokas augšdelma, labās un kreisās kājas augšstilba. Savukārt personas identifikācijai derīgās pēdas visvairāk tika vizualizētas un izņemtas no krūškurvja, labās un kreisās kājas ceļa daļas, labās un kreisās rokas augšdelma. Personas identifikācijai nederīgās pēdas lielākoties tika vizualizētas un izņemtas no krūškurvja, vēdera daļas, labās un kreisās kājas augšstilba.

Savukārt norāde uz pieskārienu/ forma visvairāk bija konstatēta uz krūškurvja, vēdera daļas un labās un kreisās kājas augšstilba. No minētā varam secināt, ka tikai uz krūškurvja daļas varam runāt par atstāto pēdu un pēdu novērtējuma proporcionālu attiecību. Attiecībā uz pārējām ķermeņa daļām šāda proporcionalitāte novērota netika. Veicot eksperimenta rezultātu apkopojumu, pievērsta uzmanība arī dzimuma, vecuma un personas identifikācijai derīgo pēdu attiecībai. Lai uz ādas paliktu iespējamās papillārlīniju rakstu pēdas, ādai būtu jābūt gludai, sausai un bez apmatojuma. Tomēr veiktais apkopojums parādīja, ka katrs gadījums ir individuāls un pēdas meklējamās arī tad, ja teorētiski to atrašanās uz konkrētas ķermeņa daļas ir neiespējama²¹.

Apkopojot izteiktos viedokļus par līķa ādas stāvokli un ķermeņa daļām, uz kurām tika atstātas eksperimentālās papillārlīniju rakstu pēdas, var secināt, ka šiem faktoriem ir būtiska loma pēdu veidošanās procesā. Teorētiski ādai kā pēdu uztvērējamam būtu vēlams būt gludai, sausai, bez apmatojuma un bojājumiem, lai pastāvētu augstāka iespējamība uz tās atstāt personas identifikācijai derīgas papillārlīniju rakstu pēdas. Tomēr jāatceras, ka mēs nevaram ietekmēt ādas stāvokli, kā arī noteikt ķermeņa daļu, uz kuras tiks atstātas pēdas, tāpēc, veicot eksperimentālo sēriju, ādas stāvoklim būtu jābūt neizmainītam, lai mēs iegūtu pēc iespējas objektīvākus rezultātus. Tāpat arī eksperimentālo sēriju apkopojumi ļauj secināt, ka praksē personas identifikācijai derīgas papillārlīniju rakstu pēdas tika vizualizētas un izņemtas arī uz tādām ķermeņa daļām, uz kurām ādas virsma nav gluda, piemēram, uz ceļa daļas. Līdz ar to katram gadījumam nepieciešama individuāla pieeja un, ja ir konstatēti apstākļi, kas norāda uz iespējamo papillārlīniju rakstu pēdu esamību uz līķa ādas, tad būtu jāveic šo iespējamo pēdu vizualizēšana.

Pēdu veidošanās procesā būtiska loma ir arī tādiem faktoriem, kā pēdu veidojamam objektam, pēdu veidošanai vielai, pēdu veidošanās mehānismam, pēdu atstāšanas spiedienspēkam un, protams, pēdu veidojošā objekta un pēdu uztvērējamā objekta kontakta ilgumam.

Eksperimentālās sērijas Nr. 1 gaitā noskaidrojās, ja papillārlīniju raksta pēda bija atstāta tikai ar sviedru substanci, tad to nebija iespējams vizualizēt, bet, ja pēda tika atstāta ar citu ķermeņa daļu taukvielu vai krēmu, tad papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšana bija sekmīga. Attiecībā par papillārlīniju raksta pēdas atstāšanai nepieciešamo spiedienspēku un pēdu veidošanās mehānismu

noskaidrojās, ka papillārlīniju raksta pēdas var tikt atstātas pie jebkura stipruma spiedienspēka un pie jebkura pēdu veidošanās mehānisma (pieskāriena, satvēriena). Dažreiz papillārlīniju rakstu pēdās, kuras bija atstātas ar tvērienu, pirkstu spilventiņa nospiedumi nebija skaidri saskatāmi, toties pirmās vai otrās pirksta falangas nospiedumus, plaukstas vai lielā pirksta nospiedumus varēja labi saskatīt²².

Eksperimentālā sērijā Nr. 2 pirkstu nospiedumu novietošanai tika piesaistīti 26 donori, kuri pirms pirkstu nospiedumu atstāšanas uz miruša cilvēka ādas ar pirkstiem paberzēja savu pieri un kaklu, lai pārliecinātos, ka uz pirkstu galiem ir palicis pietiekošs tauku un sviedru dziedzeru izdalījumu daudzums. Donori netika atlasīti pēc īpašiem atlasē kritērijiem, bet gan pēc viņu piederības projekta partneru institūcijām. Novietojot pirkstu nospiedumus, spiediens bija subjektīvi stingrs un ilga vairākas sekundes²³.

Eksperimentālās sērijas Nr. 3 pirmajā daļā divi donori uz katra līķa rokām un kājām atstāja desmit pirkstu nospiedumus. Pirms pirkstu nospiedumu atstāšanas attiecīgie laukumi tika atzīmēti. Katru pirkstu ar vidēju spiedienu pāris sekundes piespieda ādai. Katru reizi ar katru pirkstu tika atstāts tikai viens nospiedums, tā nesamazinot sviedru-tauku vielas daudzumu uz nospiedumu veidojošā pirksta virsmas. Atkārtota pirksta nospieduma atstāšana netika veikta. Tas nozīmē, ka netika veiktas tā saucamās sviedru-tauku vielas izsūkuma sērijas²⁴.

Eksperimentālās sērijas otrajā daļā divi donori uz katra līķa potītēm un plaukstas locītavām imitēja satvēriena pēdu veidošanās mehānismu. Donori stingri satvēra līķi aiz potītēm un plaukstas locītavām un pacēla to vismaz uz divdesmit sekundēm²⁵.

Eksperimentālās sērijas Nr. 4 laikā papillārlīniju rakstu pēdas tika atstātas ar dabīgo sviedru-tauku vielu un uz pirmatnējā (dabīgā) ādas stāvokļa (āda netika tīrīta un nomazgāta). Pēdas uz mirušā ķermeņa daļām tika atstātas ar donora dabīgo sviedru-tauku vielu, mākslīgi to nepapildinot ar sviedru-tauku vielu no citām donora ķermeņa daļām, piemēram, pieres, kakla. Tātad papillārlīniju rakstu pēdu veidošanās tika pielīdzināta dabīgajiem pēdu veidošanās apstākļiem. Tāpat arī donora (pēdu atstājēja) papillārlīnijas uz roku delnām un pirkstiem visa eksperimenta laikā ikdienā netika mākslīgi saudzētas, tās tika pakļautas dabīgajam berzes procesam, kā arī cita veida iedarbībai, piemēram, sadzīves ķīmijas iedarbībai. Tas nozīmē, ka gan miruša

cilvēka ādas stāvoklis, gan donora roku (papillarlīniju) stāvoklis maksimāli tika pielīdzināts dabīgajiem apstākļiem²⁶.

Vispirms tika novērtēts mirušā ādas stāvoklis un izvēlētas ķermeņa daļas, uz kurām tiks atstātas eksperimentālās papillarlīniju rakstu pēdas, imitējot satvēriena vai uzspiediena pēdu veidošanās mehānismu. Pirms pēdu atstāšanas uz izvēlētajām ķermeņa daļām tika pielīmēts pašlīmējošais mēroglineāls. Atstājot pēdas, tās tika atstātas arī uz lineāla daļas ar mērķi novērtēt pēdu atstāšanas momentā uz donora rokām esošo dabīgo sviedru-tauku vielas pietiekamību pēdu atstāšanai, jo eksperimenta laikā tika konstatēts, ka uz lineāla daļas atstātās pēdas tika vizualizētas, bet uz ādas tās neatspoguļojās²⁷.

Izvērtējot pēdu veidojošā objekta, pēdu veidojošās vielas, pēdu veidošanās mehānisma, pēdu atstāšanas spiedienspēka un pēdu veidojošā objekta un pēdu uztvērējobjekta kontakta ilgumu, var secināt, ka pozitīvu rezultātu var ietekmēt pēdu veidojošā viela un tās koncentrācija, kas ir viens no būtiskākajiem sākumdatiem pēdas veidošanās procesā un kas nav vienāda visās eksperimentālajās sērijās. Pēdas vizualizēšanas procesā būtiska loma ir pulvera adhezīvajām īpašībām, kā arī pēdas veidojošajai vielai un tās daudzumam. Tas nozīmē, ka pēdu veidojošai vielai ir jābūt lielākā koncentrācijā uz pēdu atstājējobjekta, nekā uz paša pēdu uztvērējobjekta virsmas, lai vizualizētā pēda būtu izteiktāka par fonu. Šeit arī iezīmējas fenomenalitāte, jo pēdu atstājējobjekts ir papillarlīniju raksts, bet pēdu uztvērējobjekts ir cilvēka āda, un abi šie objekti ir pārklāti ar dabīgo sviedru-tauku vielu. Tāpēc arī eksperimentālajā sērijā Nr. 1 kā pēdu veidojošā viela tika izmantots arī roku krēms, bet eksperimentālajās sērijās Nr. 2 un Nr. 3 dabīgā uz roku pirkstiem esošā sviedru-tauku viela tika pastiprināta ar papildus sviedru-tauku vielu no citām ķermeņa daļām, kā arī pirms pēdu atstāšanas tika veiktas fiziskas aktivitātes, lai pastiprinātu sviedru-tauku vielas izdalīšanos. Savukārt eksperimentālajā sērijā Nr. 4 eksperimentālās pēdas tika atstātas ar dabīgi uz roku pirkstiem esošo sviedru-tauku vielu, mākslīgi nepalielinot tās koncentrāciju, kas arī ļauj izskaidrot personas identifikācijai derīgo pēdu skaitu un procentuālo attiecību pret atstāto pēdu skaitu. Savukārt pēdu veidošanās mehānisms, no vienas puses, neietekmē pēdu kvalitāti, bet, no otras puses, ir atkarīgs no spiedienspēka. Visās eksperimentālajās sērijās tika pielietoti divi pēdu veidošanās mehānismi – uzspiediens un satvēriens. Pie jebkura pēdu veidošanās mehānisma būtisks ir arī spiedienspēks – jo spēcīgāks

spiedienspēks, jo lielāka varbūtība, ka pēdas tiks deformētas. Piemēram, pie liķa pārvietošanas ir nepieciešams tāds spiedienspēks, lai liķi satvertu, paceltu un pārvietotu, turklāt pie pārvietošanas var rasties nepieciešamība veikt pārtvērienu, tas nozīmē, ka uz iepriekš atstātajām pēdām tiks uzslāņotas jau nākamās pēdas. Savukārt pēdu veidojošā objekta un pēdu uztvērējobjekta kontakta ilgumu varētu ietekmēt pēdu veidojošās vielas koncentrācija, jo ja pēdu veidojošā viela ir lielākā koncentrācijā, tad pietiktu ar neilgu kontaktu, lai uz pēdu uztvērējobjekta tiktu atstāta pēda. Tomēr eksperimentālās sērijas Nr. 4 laikā tika konstatēts, ka pēdu veidojošā objekta un pēdu uztvērējobjekta kontakta ilgums ietekmēja atstāto pēdu skaitu un kvalitāti.

Latentu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanai un pārkopēšanai visās eksperimentālās sērijās tika pielietoti dažāda veida adhēzijas un izņemšanas aģenti, lai eksperimentālā kārtā noteiktu, kurš no adhēzijas un izņemšanas aģentiem ir vispiemērotākais.

Eksperimentālā sērijā Nr. 1, izvērtējot izņemšanas aģentus, tika konstatēts, ka caurspīdīgas pēdu fiksācijas folijas izmantošana neattaisnoja sevi, jo, pārkopējot vizualizēto papillārlīniju raksta pēdu, izteikti atainojās arī ādas struktūrraksts, daļēji pat pielīpot ādas daļiņām, kā arī tās uzklāšana uz elastīgas virsmas sagādāja grūtības. Kā alternatīvs materiāls vizualizēto papillārlīniju rakstu pēdu fiksēšanā ļoti labus rezultātus uzrādīja formas nolējuma masa ISOMARK²⁸.

Eksperimentālās sērijas Nr. 2 laikā tūkstoš paraugu izpēte deva rezultātus, kas ļauj sniegt vispārīgu apkopojumu par pielietotajiem materiāliem un metodēm²⁹.

Lai izvairītos no pārmērīgas pulverizācijas, abus pulverus uzmanīgi uzklāja ar vieglām kustībām. Lieko pulvera daudzumu no apstrādātās virsmas noslaucīja ar vienreizējo stikla šķiedras otu, lai pulveris vienmērīgi uzklātos un pēc iespējas samazinātu fona iekrāsošanos³⁰.

No 1000 nospiedumiem 495 tika apstrādāti ar melno daktiloskopisko pulveri un 505 – ar magnētisko pulveri. 462 nospiedumi tika pārkopēti uz daktiloskopiskās plēves, bet pārējie 538 nospiedumi tika pārkopēti uz Isomark. Eksperimenta gaitā izveidojās sekojošas adhēzijas un izņemšanas aģentu kombinācijas: melnais daktiloskopiskais pulveris un Isomark – 268 nospiedumi; melnais daktiloskopiskais pulveris un daktiloskopiskā plēve – 227

nospiedumi; magnētiskais pulveris un Isomark – 270 nospiedumi; magnētiskais pulveris un daktiloskopiskā plēve – 235 nospiedumi³¹.

Izvērtējot pirkstu nospiedumu vērtību kā pierādījumam, tie tika iedalīti šādās grupās: identifikācija; norobežošana/eliminācija; norāde uz pieskārienu; nav nospiedumu. Eiropā pirkstu nospiedumu analizēšanas kritēriji nav standartizēti. Šī iemesla dēļ pirkstu nospiedumu pēdu klasifikācija tika atstāta projekta dalībniekiem, kuriem bija jāizlemj par to, balstoties uz viņu valstīs izmantotajiem kritērijiem³².

Izvērtējot eksperimentālās sērijas laikā gūtos rezultātus attiecībā uz adhēzijas aģentiem, tika konstatēts, ka magnētiskā otiņa un magnētiskais pulveris ir nedaudz labāks adhēzijas aģents, īpaši kategorijā „Identifikācija”, kurā magnētiskā pulvera pielietošana deva divreiz lielāku nospiedumu skaitu nekā melnā daktiloskopiskā pulvera izmantošana³³.

2. tabula

Pirkstu nospiedumu vizualizēšanai izvēlēto adhēzijas aģentu skaitliskā attiecība³⁴

Rezultāts	Adhēzijas aģenti		Kopā
	Melnais daktiloskopiskais pulveris	Magnētiskais pulveris	
Nav rezultātu	257	245	502
Norāde uz pieskārienu	171	167	338
Norobežošana/eliminācija	36	33	69
Identifikācija	31	60	91

Savukārt, izvērtējot izņemšanas aģentus, tika konstatēts, ka vislabākie rezultāti tika iegūti, pielietojot silikona pastu Isomark. 77 pirkstu nospiedumi tika iedalīti kategorijās „Identifikācija” un „Norobežošana/eliminācija”³⁵.

3. tabula

**Vizualizēto pirkstu nospiedumu pārkopēšanai izvēlēto
izņemšanas aģentu skaitliskā attiecība³⁶**

Rezultāts	Izņemšanas aģenti		Kopā
	Isomark	Daktiloskopiskā plēve	
Nav rezultātu	286	259	545
Norāde uz pieskārienu	151	133	284
Norobežošana/ eliminācija	29	27	56
Identifikācija	48	17	65

Izanalizējot pielietoto adhēzijas aģentu un izņemšanas aģentu kombinācijas, tika konstatēts, ka labākie rezultāti bija kombinācijai „Magnētiskais pulveris un silikona pasta Isomark”, bet sliktāki rezultāti tika konstatēti, pielietojot kombināciju „Melnais daktiloskopiskais pulveris un daktiloskopiskā plēve”³⁷.

Eksperimentālās sērijas Nr. 3 pirmajā daļā no atstātajiem 1000 latentajiem pirkstu nospiedumiem 498 tika apstrādāti ar zaļo fluorescējošo magnētisko pulveri, 322 – ar melno magnētisko pulveri un 180 – ar melno pulveri³⁸. Vizualizēto latento pirkstu nospiedumu izvērtēšana tika iedalīta četrās kategorijās. Pirmajā kategorijā tika iedalīti pirkstu nospiedumi ar divpadsmit vai vairāk sevišķajām papillārlīniju raksta pazīmēm; otrajā kategorijā – ar septiņām līdz vienpadsmit; trešajā kategorijā – ar četrām līdz sešām; savukārt ceturtajā kategorijā tika iedalīti pirkstu nospiedumi, kuros bija atspoguļojušās mazāk par trim sevišķajām papillārlīniju raksta pazīmēm³⁹.

4. tabula

**Eksperimentālās sērijas pirmajā daļā vizualizēto latento
pirkstu nospiedumu izvērtēšanas kategorijās skaitliskā
attiecība⁴⁰**

Pirkstu nospiedumu kategorija Adhēzijas aģents	1.	2.	3.	4.	Kopā
	Melnais magnētiskais pulveris	10	5	7	
Melnais pulveris	11	6	7	9	33

Zaļais fluorescējošais magnētiskais pulveris	9	6	5	12	32
Kopā	30	17	19	33	99

No iegūtajiem rezultātiem var redzēt, ka zaļais fluorescējošais magnētiskais pulveris ir mazāk efektīvs pirkstu nospiedumu vizualizēšanā, salīdzinot ar melno un melno magnētisko pulveri. AGIS projekta ietvaros melnais magnētiskais pulveris tika atzīts par efektīvāko pirkstu nospiedumu vizualizēšanā, tomēr ņemot vērā magnētisko īpašību ietekmi uz DNS profilēšanu pirkstu nospiedumu vizualizēšanai ieteicams pielietot melno pulveri⁴¹.

Šī projekta eksperimentālās sērijas otrajā daļā no atstātajiem 1200 latentajiem pirkstu nospiedumiem 768 tika apstrādāti ar melno magnētisko pulveri un 432 ar melno pulveri. Tā kā eksperimentālās sērijas otrajā daļā akcents tika likts uz DNS iegūšanu no vizualizētajiem pirkstu nospiedumiem, tad eksperimentālās sērijas otrajā daļā vizualizēto latentu pirkstu nospiedumu izvērtēšanas kategorijās netika precizēta katra atsevišķa pulvera skaitliskā attiecība, bet gan kopējā skaitliskā attiecība⁴².

5. tabula

Eksperimentālās sērijas otrajā daļā vizualizēto latentu pirkstu nospiedumu izvērtēšanas kategorijās skaitliskā attiecība⁴³

Pirkstu nospiedumu kategorija	1. kat.	2. kat.	3. kat.	4. kat.
Vizualizēto pirkstu nospiedumu skaits	48	26	24	31

Veicot pirkstu un delnu nospiedumu apstrādi ar pulveri, nepieciešams ievērot mērenību, lai izvairītos no pārlietu liela pulvera daudzuma⁴⁴. Eksperimentālās sērijas otrajā daļā, lai izvairītos no piesārņojuma, latentie pirkstu un delnu nospiedumi tika apstrādāti ar vienreizējās lietošanas pulveri, izmantojot jaunu vienreizējās lietošanas stikla šķiedras otu vai notīrītu magnētisko otu⁴⁵.

Eksperimentālās sērijas Nr. 4 laikā atstātās latentās papillārlīniju rakstu pēdas tika vizualizētas ar sešiem adhēzijas aģentiem, kuru nosaukumi un vizualizēto pēdu skaits norādīti tabulā⁴⁶.

Eksperimenta laikā atstāto latentu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanai izvēlēto adhēzijas materiālu skaitliskā attiecība⁴⁷

Adhēzijas aģents	Vizualizēto papillārlīniju rakstu pēdu skaits
Special Blower Black B-35000	242
Concentrated Blower Black B-34500	86
Swedish Black B-421000	637
Black Special B-34000	252
Magnetic Jet Black B-45100	182
Magnetic Grey B-46100	20

Kā redzams no eksperimenta laikā latentu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanai pielietotajiem adhēzijas aģentiem, vislabāk izmantojami trīs pulveri – Swedish Black, Black Special un Special Blower Black. Šo adhēzijas aģentu dominance izskaidrojama ar eksperimenta laikā nodemonstrētajām īpašībām vienmērīgi apputeksnēt pēdu un vienlaikus neradīt spēcīgu fonu, kas padarītu vizualizēto pēdu vājāk saskatāmu. Pēdu vizualizēšanas gaitā šie pulveri klājās ļoti vienmērīgi, nepiesārņojot pēdas ar lieku pulvera daudzumu, bet tajā pašā laikā demonstrējot savas labās adhēzijas īpašības. Te gan jāmin, ka bija gadījumi, kad fona iekrāsojums tikai nedaudz atšķīrās no papillārlīniju iekrāsojuma, tomēr pēda netika pārklāta ar lieku pulvera daudzumu. Atstāto pēdu un fona līdzvērtīgais iekrāsojums izskaidrojams ar to, ka pēdu uztvērējobjekts (mirušā āda) ir pārklāts ar dabīgo sviedru-tauku vielu tāpat kā donora pēdu atstājējobjekts (papillārlīniju rakstu pēdas). Šajā apstākļi tad arī izpaužas šī unikalitāte, ka cilvēka āda vienlaicīgi pilda divas funkcijas. Savukārt magnētiskie pulveri izcēlās ar ļoti spēcīgām adhēzijas īpašībām, tie radīja ļoti stipru fona iekrāsojumu, līdz ar ko apputeksnētās pēdas atslogojās ka tumši traipi. Strādājot ar Concentrated Blower Black pulveri, arī bija līdzīgi rezultāti⁴⁸.

Pēc papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un fiksēšanas fotografējot, tās bija jāpārkopē uz izņemšanas aģenta. Eksperimenta gaitā tika pielietoti 12 izņemšanas aģenti, kuru nosaukumi un izņemto pēdu skaits norādīti tabulā⁴⁹.

7. tabula

Eksperimenta laikā pārkopēto papillārlīniju rakstu pēdu izņemšanai izvēlēto materiālu pielietojuma skaitliskā attiecība⁵⁰

Pārkopēšanas (izņemšanas) aģents	Pārkopēto papillārlīniju rakstu pēdu skaits
Lifter (White) With Scale 143021	9
Lifter (White) With Scale 143023	22
Instant lifters White B-23600	53
Instant lifters White B-23700	61
Gelatin Lifters White (FOMA)	619
Latent Print Tape 2"x 360" LP-200	64
Fingerprint Lifting Tape Transparent 2"x360" No.144L2	9
Lifting Tape Clear 2"x60" No.144L2RJ	37
Fingerprint Lifters White B-14000	58
Microtrace tape C-103505	106
White silicone with paste hardener C-1400	151
Latent Print Tape 3"x 360" LP-300	120

Kā dominējošie izņemšanas aģenti sevi vislabāk rekomendēja daktiloskopiskās plēves Gelatin Lifters White un Latent Print Tape 3"x 360" LP-300, kā arī silikona pasta White silicone with paste hardener. Veicot vizualizēto pēdu pārkopēšanu, iezīmējās sekojošas izņemšanas materiālu īpašības. Ļoti labi sevi norekomendēja gaišā daktiloskopiskā plēve Gelatin Lifters White, jo tās emulsijas slānis un šīs plēves elastība uzklāšanas procesā blīvi pieķļāvās ķermeņa daļas formai, uz kuras bija vizualizētas latentās papillārlīniju rakstu pēdas. Vēl jāatzīmē, ka šī daktiloskopiskā plēve labi pieķļāvās virsmai, bet emulsijas slānis nebija tik stiprs, lai, plēvi noņemot, tas sev paņemtu līdz atmirušā ādas slāņa daļiņas. Šīs daktiloskopiskās plēves svars (smagums) atvieglo šī izņemšanas aģenta uzklāšanu, nepielietojot papildu spiedienspēku, kas savukārt ļauj nepakļaut ādu liekai deformācijai. Arī gaišā daktiloskopiskā plēve Latent Print Tape 3"x 360" LP-300 nodemonstrēja savu spēju labi pārkopēt pēdas, tomēr kā negatīvo īpašību varētu pieminēt to, ka šī plēve ir ļoti plāna un darbā ar to ir nepieciešamas lielākas iemaņas nekā ar Gelatin Lifters White. Tomēr daktiloskopiskajām plēvēm ir viena

negatīvā iezīme, ar tām ir problemātiski strādāt uz tām ķermeņa daļām, kuru forma var mainīties vairākos virzienos, jo, piemēram, ar daktiloskopiskajām plēvēm var strādāt uz pēc iespējas līdzienākas virsmas, un mikroreljefa pretējā gadījumā mēs varam sabojāt vizualizēto pēdu kvalitāti. Uz tādām ķermeņa daļām, kā celis un kakls, būtu ieteicams kā izņemšanas aģentu izmantot silikona pastu White silicone with paste hardener, kuras īpašība ieņemt tās virsmas formu, uz kuras to uzklāj, ļauj pat pārkopēt pēdu no ļoti problemātiskām vietām, piemēram, ceļa daļas. Jo pēdu veidošanās procesā šīs locītavas āda var tikt deformēta, līdz ar ko papillārlīnijas var atspoguļoties arī ādas mikroreljefa iedobēs⁵¹.

Izanalizējot visās eksperimentālās sērijās pielietoto adhēzijas un izņemšanas aģentu uzrādītos rezultātus, var secināt, ka viedokļi nedaudz atšķiras, jo eksperimentālajā sērijā Nr. 2 labi rezultāti tika iegūti, eksperimentālās papillārlīniju rakstu pēdas apputeksnējot ar magnētisko pulveri un pārkopējot uz silikona pastas Isomark. Eksperimentālajā sērijā Nr. 3 eksperimentālās papillārlīniju rakstu pēdas tika vizualizētas ar adhēzijas aģentiem, bet netika pārkopētas uz izņemšanas aģentiem. Par labāko adhēzijas aģentu tika atzīts melnais pulveris, bet vizualizētās pēdas tika fotografētas. Savukārt eksperimentālajā sērijā Nr. 4 trīs dominējošie adhēzijas aģenti bija Swedish Black, Black Special un Special Blower Black un izņemšanas aģenti Gelantin Lifters White un Latent Print Tape 3”x 360” LP-300 un silikona pasta Isomark. Lai arī viedokļi nedaudz atšķiras, tomēr iezīmējas melno pulveru dominance, kas izskaidrojama ar to, ka nemagnētiskie pulveri ir smalkākas struktūras, gaisīgāki, vienmērīgāk klājas un nerada stipru fonu.

Veiktā četru eksperimentālo sēriju sākumdatu, rezultātu, novērojumu, secinājumu un ieteikumu analīze ļauj secināt, ka personas identifikācijai derīgu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšana un izņemšana uz miruša cilvēka ādas ir iespējama, lai gan šo pēdu veidošanos un saglabāšanos ietekmē faktori, kurus mēs nevaram ietekmēt, kā, piemēram, ādas stāvoklis un ķermeņa daļa, uz kuras ir atstāta pēda, vai pēda ir atstāta uz dzīva vai jau miruša cilvēka ādas, kāda ir laika dimensija no pēdu atstāšanas brīža līdz pēdu vizualizēšanai, kā pēdu saglabāšanos ietekmējusi vide, kurā atradies līķis.

Atsauces

- ¹ Lenertz, O., Schönborn, S., Bohnert, M. (2002). Daktyloskopische Spuren auf menschlicher Haut – Ergebnisse einer praxisorientierten Versuchreihe. Archiv für Kriminologie. 210:129-138. S. 130.
- ² AGIS Project – Final Report JLS/2006/AGIS/042(30 – CE – 0080807/00 – 07). (2009). Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40, p. 5.
- ³ Färber, D., Seul, A., Weisser, H.J., Bohnert, M. (2010). Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Journal of Forensic Sciences. Vol. 55. P. 1457 – 1461, p. 1457.
- ⁴ AGIS Project – Final Report JLS/2006/AGIS/042(30 – CE – 0080807/00 – 07). (2009). Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40, p. 6.
- ⁵ Ling G. (2013). Politsei-ja Piirivalveamet Põgja prefektuur. Latentsete sõrmejälgede ja DNA esiletoomine / kindlakstegemine surnukeha naha pinnalt. Avaldamata esitlus.
- ⁶ Final Report ISEC Project JLS/2009/ISEC/AG/184. 2014. Optimisation of Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40, p. 2.
- ⁷ Ibid, p. 3.
- ⁸ Zīle, A. (2017). Latentu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējas no miruša cilvēka ādas. Eksperimentālās sērijas rezultāti. Administratīvā un kriminālā justīcija. 3/2017.12 -23. lpp., 13. lpp.
- ⁹ Turpat, 13. lpp.
- ¹⁰ Lenertz, O., Schönborn, S., Bohnert, M. (2002). „Daktyloskopische Spuren auf menschlicher Haut – Ergebnisse einer praxisorientierten Versuchreihe”. Archiv für Kriminologie. 210:129-138.
- ¹¹ AGIS Project – Final Report JLS/2006/AGIS/042(30 – CE – 0080807/00 – 07). (2009). Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40.
- ¹² Färber, D., Seul, A., Weisser, H.J., Bohnert, M. (2010). Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Journal of Forensic Sciences. Vol. 55., p. 1457 – 1461.
- ¹³ Final Report ISEC Project JLS/2009/ISEC/AG/184. (2014). Optimisation of Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40.
- ¹⁴ Zīle, A. (2017). Latentu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējas no miruša cilvēka ādas. Eksperimentālās sērijas rezultāti. Administratīvā un kriminālā justīcija. 3/2017.12 -23. lpp., 13. lpp.
- ¹⁵ Lenertz, O., Schönborn, S., Bohnert, M. (2002) „Daktyloskopische Spuren auf menschlicher Haut – Ergebnisse einer praxisorientierten Versuchreihe”. Archiv für Kriminologie.210:129-138. S. 133-134.

- ¹⁶ AGIS Project – Final Report JLS/2006/AGIS/042(30 – CE – 0080807/00 – 07). (2009). Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40, p. 16.
- ¹⁷ Ibid, p.7.
- ¹⁸ Färber, D., Seul, A., Weisser, H.J., Bohnert, M. (2010). Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Journal of Forensic Sciences. Vol. 55. P. 1457 – 1461. P.1458.
- ¹⁹ Final Report ISEC Project JLS/2009/ISEC/AG/184. (2014). Optimisation of Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40, p. 26.
- ²⁰ Zīle, A. (2017). Latentu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējas no miruša cilvēka ādas. Eksperimentālās sērijas rezultāti. Administratīvā un kriminālā justīcija. 3/2017.12 -23. lpp., 13. lpp.
- ²¹ Turpat, 18. lpp.
- ²² Lenertz, O., Schönborn, S., Bohnert, M. (2002) „Daktyloskopische Spuren auf menschlicher Haut – Ergebnisse einer praxisorientierten Versuchreihe”. Archiv für Kriminologie.210:129-138. S. 133-134.
- ²³ Färber, D., Seul, A., Weisser, H.J., Bohnert, M. (2010). Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Journal of Forensic Sciences. Vol. 55. P. 1457 – 1461, p.1458.
- ²⁴ Final Report ISEC Project JLS/2009/ISEC/AG/184. (2014). Optimisation of Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40, p. 6.
- ²⁵ Ibid, p. 9.
- ²⁶ Zīle, A. (2017). Latentu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējas no miruša cilvēka ādas. Eksperimentālās sērijas rezultāti. Administratīvā un kriminālā justīcija. 3/2017.12 -23. lpp., 13. lpp.
- ²⁷ Turpat, 14. lpp.
- ²⁸ Lenertz, O., Schönborn, S., Bohnert, M. (2002). Daktyloskopische Spuren auf menschlicher Haut – Ergebnisse einer praxisorientierten Versuchreihe. Archiv für Kriminologie.210:129-138. S. 131-132.
- ²⁹ Färber, D., Seul, A., Weisser, H.J., Bohnert, M. (2010). Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Journal of Forensic Sciences. Vol. 55. P. 1457 – 1461, p.1457.
- ³⁰ Ibid, p. 1458.
- ³¹ AGIS Project – Final Report JLS/2006/AGIS/042(30 – CE – 0080807/00 – 07). (2009). Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40, p. 12.
- ³² Ibid, p. 10.
- ³³ Ibid, p. 14.
- ³⁴ Ibid, p. 14.
- ³⁵ Färber, D., Seul, A., Weisser, H.J., Bohnert, M. (2010). Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Journal of Forensic Sciences. Vol. 55. P. 1457 – 1461. P.1459.

- ³⁶ AGIS Project – Final Report JLS/2006/AGIS/042(30 – CE – 0080807/00 – 07). (2009). Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40, p. 15.
- ³⁷ Färber, D., Seul, A., Weisser, H.J., Bohnert, M. (2010). Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Journal of Forensic Sciences. Vol. 55. P. 1457 – 1461. P.1459.
- ³⁸ Final Report ISEC Project JLS/2009/ISEC/AG/184. (2014). Optimisation of Recovery of Latent Fingerprints and DNA on Human Skin. Bundeskriminalamt (German Federal Criminal Police) Central Services Division, ZD 31 – Crime Scene Unit, Weisbaden. P. 40. P. 7.
- ³⁹ Ibid, p. 5.
- ⁴⁰ Ibid, p. 8.
- ⁴¹ Ibid, p. 7.
- ⁴² Ibid, p. 19.
- ⁴³ Ibid, p. 19.
- ⁴⁴ Ibid, p. 7.
- ⁴⁵ Ibid, p. 10.
- ⁴⁶ Zīle, A. (2017). Latentu papillārlīniju rakstu pēdu vizualizēšanas un izņemšanas iespējas no miruša cilvēka ādas. Eksperimentālās sērijas rezultāti. Administratīvā un kriminālā justīcija. 3/2017.12 -23. lpp., 14. lpp.
- ⁴⁷ Turpat, 14. lpp.
- ⁴⁸ Turpat, 14. lpp.
- ⁴⁹ Turpat, 15. lpp.
- ⁵⁰ Turpat, 15. lpp.
- ⁵¹ Turpat, 15. lpp.

Аннотация

Феномен кожи человека заключается в том, что при совершении преступления она может быть одновременно как слеодообразующим объектом, так и следовоспринимающим объектом. Поэтому наличие следов папиллярных узоров на коже человека (жертвы) давно представляет интерес для специалистов. Было проведено несколько серий экспериментов с целью поиска наиболее оптимального метода для визуализации и изъятия следов папиллярных узоров с кожи умершего человека. Одна из таких экспериментальных серий была проведена самим автором статьи.

Целью данной статьи является корреляция результатов экспериментальных серий. Для достижения цели были поставлены следующие задачи: обобщить исходные данные и результаты экспериментальной серии; изучить и

проанализировать общее и различное в исходных данных; исследовать и проанализировать потенциальное влияние различий в исходных данных на результат; изучить и проанализировать исходные данные, на которые возможно или невозможно повлиять. Проблематика исследования заключается в расхождении во взглядах относительно теоретических и практических аспектов применяемого метода. Новизна исследования заключается в анализе исходных данных и результатов экспериментальных серий и корреляции результатов.

Анализируя исходные данные экспериментальных серий и результаты, полученные автором и зарубежными исследователями, было установлено, что в экспериментальных сериях использовались как аналогичные, так и различные исходные данные; были экспериментальные серии, в которых использовалось больше исходных данных, чем в других; было выявлено различие между теоретическими и практическими аспектами.

PRETDARBĪBA IZMEKLĒŠANAI KRIMINĀLISTISKĀ KONTEKSTĀ

Mg. iur. Igors Trofimovs,

Daugavpils Universitātes

Studiju programmas „Juridiskā zinātne” doktorants

Abstract

The problem of counteraction to investigation has recently gained particular topicality. This is due to the fact that the activities of organized criminality are gaining and larger range, an essential reason of which, in its turn, are the processes of the personnel corruptibility of the power structures and law enforcement institutions.

The basis of the people's lifestyle of the adherent to the criminal environment is to put obstacles in the way of law enforcement institutions in general; and during their lifetime, because of specific mentality, criminals always and willingly put into practice various forms and methods of counteractions. As investigative practice shows, counteraction to investigation may go on during the lifetime of the counteraction performer; it may begin also in the preparation phase of a crime, or may begin or continue during investigation, trial, and even during the time of serving sentence.

The purpose of this study is to clarify the essence of the counteraction concept to investigation.

As a result of the study and based on the theoretical knowledge, the most important conclusion has been drawn, namely: the counteraction to investigation is an action or inaction executed on premeditated purpose to hinder or even to stop the full, objective and comprehensive clarification of the offense circumstances by the investigating authorities and courts. In the course of the study, the problems were also identified, and the means and methods of overcoming the counteraction to investigation were offered.

The prevention of counteraction to investigations, identification of its motives, forecasting of counteraction forms and methods of its implementation both – at the initial period of the investigation and during the implementation of investigation activities are a part of the necessary provisions for successful neutralization of counteraction,

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4307>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

for unmasking of counteraction performers' activities. It is also a compulsory provision for objective, detailed and complete clarifications of all circumstances of offence, providing in this way a fair punishment for guilty persons.

The application of countermeasures requires an understanding of the methods and techniques used by law enforcement authorities in investigation of criminal networks. Insufficient prevention and overcoming of counteractions to investigations is one of the reasons of qualitative and quantitative aggravation of the performance parameters of law enforcement authorities.

Keywords: counteraction, investigation, criminality, prevention, methods, techniques.

Ievads

Pretdarbības izmeklēšanai problēma pēdējā laikā ir ieguvusi sevišķu aktualitāti un asumu. Tas ir saistīts ar to, ka organizētās noziedzības darbība saglabā aktivitāti, savukārt ar to cieši saistīti varas struktūru un tiesībsargājošo iestāžu darbinieku korumpēšanās procesi. Pretpasākumu piemērošana prasa izpratni par metodēm un paņēmieniem, ko tiesībsargājošās iestādes izmanto organizētās noziedzības novēršanā. Noziedzīgās grupas izmanto dažādus pretpasākumus, lai traucētu un mazinātu tiesībsargājošās pasākumus¹. Agrāk ar pretdarbību izmeklēšanai galvenokārt tika saprastas dažādas noziegumu slēpšanas formas un paņēmieni attiecībā uz noteiktām izmeklēšanas darbībām vai noteikta veida noziegumu izmeklēšanu². Pašlaik pretdarbībā izmeklēšanai dažreiz ieinteresēti arī cietušie un liecinieki. Ar to var izskaidrot arī latentās noziedzības augsto līmeni valstī.

Nepietiekami efektīva pretdarbības izmeklēšanai prevencija un pārvarēšana ir viens no cēloņiem tiesībsargājošo iestāžu kvalitatīvo un kvantitatīvo darbības rādītāju stagnācijai.

Ņemot vērā iepriekš minēto, pētījuma mērķis ir noskaidrot pretdarbības izmeklēšanai jēdziena būtību.

Mērķa sasniegšanai tiek izvirzīti šādi uzdevumi:

- normatīvo aktu un literatūras izpēte;
- nozieguma izdarīšanas un slēpšanas paņēmieni izziņošana;
- būtiskāko problēmu apzināšana saistībā ar pētāmo jomu;

- priekšlikumu un secinājumu izvirzīšana.

Izmantotās pētīšanas metodes: deskriptīvā (aprakstošā) metode; analītiskā metode – dažādu avotu analīze, atziņu vērtēšana; salīdzinošā metode – tiesību normu un dažādu autoru atziņu salīdzinājums; sistēmiskā metode – tiesību normu savstarpēju kopsakaru meklēšana; kvantitatīvās pētniecības metodes – statistiskā analīze, aptauja.

Darbā kā pētījuma bāze izmantoti Latvijas Republikas likumi, zinātniskie pētījumi un periodiskā literatūra par pētījuma tēmu, statistikas pārskati, tiesu prakses materiāli.

Pētījuma zinātniskā novitāte ir saistīta ar to, ka rakstā precizēta pretdarbības izmeklēšanai jēdziena būtība. Pētījuma rezultātā, balstoties uz teorētiskām atziņām, izdarīts secinājums, ka pretdarbība izmeklēšanai ir ar iepriekšēju nodomu veikta darbība vai bezdarbība, lai aizkavētu vai pat apturētu pilnīgu, objektīvu un vispusīgu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu izmeklēšanas iestādēs un tiesā.

1. Pretdarbības izmeklēšanai jēdziens

Latviešu valodas vārdnīcā³ pretdarbība tiek skaidrota kā darbība, ko izraisījusi kāda cita darbība un kas ir vērsta pret to; darbība, kas kalpo par šķērslī citas darbības izpaušmei, attīstībai; pretestība. Terminu un svešvārdu elektroniskajā vārdnīcā⁴ pretdarbība tiek skaidrota kā darbība, kas traucē, kavē, arī novērš (ko). Pretdarbība paredz to vai citu komunikācijas un saskarsmes formu starp pretdarbības dalībniekiem. Saskarsmes psiholoģijā komunikācijas struktūrā izšķir trīs komponentus⁵:

- **perceptīvā komponenta** saturs ir komunikācijas dalībnieku savstarpējās uztveres un saprašanas procesi, kuros veidojas priekšstats par otru cilvēku. Veidojas tēls par cilvēku, uzvedību, interpretāciju;
- **komunikatīvais komponents** ietver informācijas apmaiņu, un ir saziņa, proti, jūtu, domu informācijas sniegšana. Efektivitāte atkarīga no kompetences. Komunicēšanās prasmes raksturo kultūra, pilsoniskais briedums, spriestspēja;
- **interaktīvajam komponentam** raksturīga komunikācijas dalībnieku (cilvēks, sadarbība, organizācija) savstarpēja mijiedarbība.

Percepcijas aspektā pretdarbības subjekts, saprotot procesa

virzītāja darba mērķus un ievirzi, mēģina iespaidot procesu sev vēlamajā virzienā. No komunikatīvajām pozīcijām pretdarbība izmeklēšanai ietver, no vienas puses, centienus iegūt informāciju par procesa virzītāja nodomiem, bet no otras puses – nepatiesas vai nepilnīgas informācijas nodošanu procesa virzītājam, kā arī, patiesības slēpšanu. Visbeidzot, interaktivitāte šajā gadījumā izpaužas saskarsmes pušu konfliktējošā mijiedarbībā, to mērķu pretnostatījumā, nesavienojamībā.

Analizējot kriminālistikas zinātnisko un mācību literatūru, var secināt, ka visbiežāk pretdarbību izmeklēšanai definē kā tādas personas prettiesisku darbību, kuru interesē lietas iznākums, kuras mērķis ir traucēt izmeklēšanu.

Profesors R. Belkins pretdarbību izmeklēšanai definē kā ar iepriekšēju nodomu veiktu darbību, lai aizkavētu izmeklēšanu un rezultātā – paildzinātu vai pat apturētu patiesības noskaidrošanu krimināllietā⁶.

Saskaņā ar profesora J. Konovalova domām, no kriminālistiskā viedokļa, pretdarbība izmeklēšanai ir tīša darbība vai bezdarbība, kas nereti aizsākas ar sagatavošanos noziegumam un var turpināties līdz piesprietā soda izciešanai. Šādas darbības tiek veiktas, lai aizkavētu operatīvā darbinieka, izmeklētāja, prokurora un tiesas pilnīgu, objektīvu un vispusīgu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu. Turklāt tīšu darbību vai bezdarbību var īstenot arī tādas personas, kurām nav pretdarbības mērķu, bet dažādu subjektīva rakstura apstākļu dēļ ir spiestas veikt darbības, kuras apgrūtina izmeklēšanu, noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu⁷.

Kopumā var piekrist R. Belkina pretdarbības izmeklēšanai būtības izpratnei, tomēr ar piebildi. Pretdarbību izmeklēšanai definējot kā „darbību, veiktu ar iepriekšēju nodomu”, pastāv domstarpības par pretdarbības jēdziena būtības izpratni, jo pretdarbība var izpausties arī bezdarbības veidā. Piemēram, lieciniekam ir zināma izmeklēšanai nozīmīga informācija, un, apzinoties to, tā tiek noklusēta.

Diskutējamas ir arī citas profesora J. Konovalova tēzes par pretdarbības izmeklēšanai būtības izpratni. Pirmkārt, definējums „pretdarbība izmeklēšanai (...) nereti aizsākas ar sagatavošanos noziedzīgajam nodarījumam” nav pilnīgs. Kriminālajai videi piederīgo personu dzīvesveida princips ir šķēršļu likšana tiesībsargājošām iestādēm vispār. Ar šķēršļu likšanu jāsaprot arī fiziska spēka lietošana vai psihiska rakstura draudu izteikšana vai

citāda iebiedēšana pret izmeklētāju, prokuroru vai tiesnesi, pret viņu ģimenes locekļiem vai pret citām viņiem tuvām personām⁸. Kriminālajai videi piederīgo personu loks var būt ļoti plašs: sākot ar noziedzīgā grupējuma līderi, tā dalībniekiem, atbalstītājiem un tā tālāk, beidzot ar radiem un draugiem, kuri mentalitātes dēļ vienmēr un labprāt var īstenot dažādas pret darbības formas un veidus. Tādējādi pret darbības iedalījums laika posmos ir nepamatots, jo pret darbība ir pastāvīgs process, neatkarīgi no izmeklēšanas uzsākšanas. Otrkārt, piedāvātajā jēdzienā nepamatoti ierobežots pret darbībai pakļauto personu loks, proti, operatīvie darbinieki, izmeklētāji, prokurori un tiesa. Tā kā izmeklēšanu veic īpaši ar likumu pilnvarotas personas – procesa virzītāji, var secināt, ka pret darbība izpaužas šķēršļu radīšanā šiem cilvēkiem viņu procesuālo pilnvaru īstenošanā. Protams, ne vienmēr pret darbība vērstā pret konkrētu procesa virzītāju; tā var būt virzīta pret tiesībsargājošo iestāžu visu konkrētā noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanu. Var secināt, ka pret darbībai visvairāk pakļautās izmeklēšanu veicošās amatpersonas ir izmeklētājs, prokurors, tiesas sastāvs, izmeklēšanas grupas dalībnieks, procesuālo uzdevumu izpildītājs, kurš var būt gan kriminālpolicijas, gan kārtības policijas amatpersona un ekspertīžu iestādes eksperts. Jebkura no minētajām personām, ja pret viņu veikta pret darbība, var ar savu darbību vai bezdarbību ietekmēt izmeklēšanas rezultātu, pat eksperts kriminālists, būdams ietekmēts, var noslēpt notikumu vietā pirkstu nospiedumus vai arī sabojāt tos un padarīt nederīgus identifikācijai.

Augstāk izklāstītais ļauj izprast pret darbības izmeklēšanai būtību. Pret darbību izmeklēšanai var definēt kā ar iepriekšēju nodomu veiktu darbību vai bezdarbību, lai aizkavētu vai pat apturētu pilnīgu, objektīvu un vispusīgu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu izmeklēšanā un tiesā.

2. Pret darbības izmeklēšanai slēptās un netiešās formas un to īstenošanas veidi

Pret darbības izmeklēšanai formas var būt: atklāta vai slēpta pret darbība, aktīva vai pasīva pret darbība, tieša vai netieša pret darbība u.c.⁹ Savukārt katras formas saturs var izpausties dažādos tās īstenošanas veidos.

Pret darbības izmeklēšanai atklātā formā var tikt īstenota, demonstratīvi atsakoties sniegt liecības, sniedzot nepatiesu liecību,

izsakot draudus procesa virzītājam u.c. **Pretdarbība slēptā formā** var sākties jau nozieguma sagatavošanas stadijā, kā arī nozieguma izdarīšanas laikā, kad tiek darīts viss, lai neatstātu, iznīcinātu pēdas, slēptu nozieguma rīkus, inscenētu noziegumu vai veiktu darbības alibi nodrošināšanai. Izmeklēšanas procesā tas var izpausties liecinieku un cietušo uzpirkšanā, viņu ietekmēšanā, lai piespiestu dot nepatiesas, pretdarbības veicējam nepieciešamas liecības.

Kā kriminālistikas zinātnes objekts, šīs darbības parasti tiek apvienotas sistēmā, kuru sauc par nozieguma izdarīšanas paņēmieni vai par nozieguma īstenošanas un slēpšanas paņēmieni¹⁰. Sistēma ietver darbības, kuras apvieno vienots noziedzīgs nodoms nozieguma sagatavošanai, izdarīšanai un slēpšanai. Šos pasākumus nosaka ārējās vides apstākļi un personības psihiski fizioloģiskās īpatnības. Sistēma atspoguļo nozieguma izdarīšanas pilnas struktūras paņēmiena saturu, kurš apvieno visu noziedzīgā nodoma īstenošanu.

Nepilnas struktūras paņēmiena gadījumā viena vai nereti arī divu no šiem elementiem (sagatavošanās nozieguma izdarīšanai vai tā slēpšana) var arī nebūt. Nozieguma izdarīšanas un slēpšanas paņēmieni raksturo tādas pazīmes, kā stabilitāte un atkārtojamība, kuri ir pamatā mācībai par nozieguma paņēmieni un par šo paņēmieni datu izmantošanu nozieguma izmeklēšanā un atklāšanā. Spilgts piemērs nozieguma paņēmiena stabilitātei un atkārtojamībai ir kabatzagli, krāpnieku, laupītāju, maniaku-izvarotāju un slepkavu rīcība.

Tomēr jānorāda, ka nozieguma paņēmiena atkārtojamība ir relatīva – nevar būt divu pēc paņēmiena pilnīgi vienādu noziegumu, jo katrs no tiem tiek izdarīts zināmos atšķirīgos apstākļos, atšķirības ir arī attiecībā uz apdraudējuma priekšmetiem, dažādi uzvedas arī cietušie, nozieguma aculiecinieki, noziedznieki¹¹. Noziegumi, kurus veic viena un tā pati persona (noziedzīgā grupa), raksturo noziedznieku darbības paņēmieni un līdzekļu noteiktību un atkārtojamību, tas nosaka nepieciešamību izmeklēšanā un noziedznieka meklēšanā izmantot ziņas par to tipisko, atkārtojošos, kas raksturo noziegumu paņēmienus.

Bez iepriekš minētajiem objektīvajiem faktoriem, paņēmiena formēšanos būtiski ietekmē subjektīvie faktori: nozieguma motīvs un mērķis; noziedznieka dzimums, vecums; viņa raksturojums (rakstura īpašības; personības psiholoģiskā struktūra u. c.), zināšanas, prasmes, iemaņas, ieradumi un tamlīdzīgi faktori¹².

Turpmāk aplūkosim gadījumus, kad noziegumu slēpšanas paņēmieni eksistē patstāvīgi un to neaptver vienots noziedzīgs nodoms. Gatavojot un izdarot noziegumu, subjekts:

- neplāno pasākumus tā slēpšanai, pret tiem attiecas vienaldzīgi vai domā, ka tos vienalga neizdosies īstenot. Tomēr pēc nozieguma izdarīšanas, saskaņā ar piepeši radušos nodomu vai atbilstoši negaidītiem apstākļiem, veic pasākumus nozieguma slēpšanai;
- neplāno darbības nozieguma slēpšanai, paļaujoties, ka pēdas pazudīs pašas no sevis dabas stihijas vai citu faktoru iedarbības rezultātā, bet pēc tam, viņoties savās cerībās, improvizē slēpšanas pasākumus;
- neplāno darbības nozieguma slēpšanai to pašu iemeslu dēļ, kā pirmajā gadījumā, bet šīs darbības, neatkarīgi no viņa vēlmēm, veic citas personas, kas ir ieinteresētas lietas iznākumā. Šīs personas var būt subjekta līdzdalībnieki citos noziegumos, kuriem līdzīgu pasākumu neveikšana draud ar sakaru atmaskošanu. Tie var būt vainīgā draugi un radnieki;
- plāno darbības nozieguma slēpšanai ar citu personu (līdzdalībnieku) starpniecību, taču sakarā ar to neīstenošanu vai citu iemeslu dēļ ir spiests pats pēc zināma laika veikt šos pasākumus;
- plāno darbības nozieguma slēpšanai, taču sakarā ar izmainījušos situāciju ir spiests veikt citus pasākumus, kuri neatbilst vienotajam noziedzīgajam nodomam un nenodrošina plānā paredzēto optimālo slēpšanas variantu. Ar to saprotam loģiskā sakara zudumu starp noziedzīgās darbības elementiem, viena šī elementa – darbību nozieguma slēpšanai – nomaiņa ar citu, līdzīgu, taču tādu, kurš nav saistīts ar sākotnējo noziedzīgo nodomu.

No minētā izriet, ka, pirmkārt, var eksistēt patstāvīgs paņēmieni nozieguma slēpšanai, taču, otrkārt, slēpšanas darbības var būt un var nebūt saistītas vienoto nozieguma sagatavošanas un izdarīšanas nodomu. Pirmajā gadījumā tas pat var būt tiešs nosacījums nozieguma izdarīšanas konkrētā paņēmiena īstenošanai, vai arī viens no tā obligātiem elementiem. Tieši šāda loma ir darbībām nozieguma slēpšanai, kad darbības nozieguma sagatavošanai un slēpšanai (vai tikai slēpšanai) notiek vienlaicīgi ar vērtību atsavināšanu vai notiek pirms tam. Šādā gadījumā var izveidoties savdabīga situācija:

noziegums vel nav izdarīts, bet jau notiek darbības tā slēpšanai nākotnē.

Nozieguma slēpšanu var definēt kā darbību (noziedzīgās darbības elementu), kas vērsta uz izmeklēšanas aizkavēšanu, veicot nozieguma pēdu un to nesēju slēpšanu, iznīcināšanu, maskēšanu vai falsificēšanu. Šajā gadījumā tiek aptverta ne tikai cilvēka uzvedības aktīvā forma – rīcība, bet arī pasīvā – bezdarbība.

Saturiski nozieguma slēpšanas paņēmienus var iedalīt šādās grupās.

Noklusēšana. Vārda burtiskā nozīme „noklusēt, nepateikt līdz galam” – atstāt procesa virzītāju neziņā par noteiktiem lietas apstākļiem vai informācijas avotiem, kas nepieciešami patiesības noskaidrošanai; noklusēšana var tikt īstenota gan aktīvā, gan arī pasīvā formā. Noklusēšanas aktīvās formas var būt informācijas avotu par apdraudējuma priekšmetu, lietiskajiem pierādījumiem, noziedzīgi iegūtu naudu, vērtībām, citiem objektiem noklusēšana, slēpšana; izvairīšanās no ierašanās izmeklēšanas iestādes. Noklusēšanas pasīvās formas ir pieprasīto ziņu nepaziņošana, neizklāstīšana, atteikšanās izpildīt pieprasītās darbības, atteikšanās sniegt liecības.

Iznīcināšana. Šo paņēmienus var iedalīt atkarībā no tā pret ko tie ir vērsti: nozieguma pēdu vai personu iznīcināšana. Turklāt ar to tiek domāta gan pierādījumu, gan arī informācijas par tiem nesēju iznīcināšana. Iznīcināšana var būt gan pilnīga, gan daļēja. Daļēja iznīcināšana robežojas ar falsificēšanu, dažreiz izpaužas kā tās paņēmieni.

Maskēšanas mērķis ir izmainīt priekšstatu par izdarītā nozieguma paņēmieni un vainīgā personību. Var nosaukt šādus maskēšanas paņēmienus: objektu pārvietošana, piemēram, uz citu vietu no sākotnējās; nozieguma subjekta ārējā izskata maskēšana, piemēram, parūkas, grima, maskas valkāšana, apģērba vai matu krāsas izmaiņš, viltotu zobu kronīšu ievietošana, sevišķu pazīmju mākslīga radīšana vai pārveide utt.; šķietamības radīšana par objekta izmantošanu neparedzētam mērķim; rīku un līdzekļu darbības slēpšana ar paralēli veicamām darbībām vai notiekošiem procesiem, piemēram, ielaušanās instrumentu darbības skaņa tiek maskēta ar transportlīdzekļa troksni.

Falsificēšana – viltošana, viltus informācijas un (vai) tās nesēju radīšana. Nozieguma slēpšanas falsificēšanas paņēmieni var būt: apzināti nepatiesas liecības; apzināti nepatiesas paziņošana,

iesniegums, nepatiesu ziņu sniegšana; viltus pēdu un citu lietisko pierādījumu radīšana; pilnīga vai daļēja dokumentu viltošana; priekšmetu aizstāšana, dublēšana; objektu daļēja iznīcināšana, to pārveidošana ar mērķi izmainīt ārieni, falsificēt to izmantošanas mērķi, uzdevumus utt.

Falsificēšanas kombinēts paņēmieni ir viltus alibi. Izpētot zinātnisko literatūru un apkopojot izmeklēšanas praksi, var secināt, ka pastāv divi viltus alibi radīšanas paņēmieni. Pirmajā gadījumā vainīgā persona vienojas ar līdzdalībniekiem vai personām, kuras pēc tam figurēs kā liecinieki par alibi. Dažreiz, ticamības radīšanai, šīs personas kopā pavada laiku līdz vai pēc nozieguma izdarīšanas, bet pēc tam liecībās izmaina vienīgi kopīgās uzturēšanās laiku. Otrs, sarežģītāks paņēmieni viltus alibi radīšanai balstās uz liecinieku maldināšanu par kopīgi pavadīto laiku. Šajā gadījumā alibi apstiprinošie liecinieki labticīgi kļūdās.

Arī **inscenējums** ir viens no pretdarbības izmeklēšanai veidiem. Nozieguma inscenēšanu varam definēt kā tādas situācijas radīšanu, kas neatbilst šajā vietā faktiski notikušajam, un, kas var būt papildināta ar situācijai atbilstošu uzvedību un viltus paziņojumiem, kurus izsaka gan inscenēšanas izpildītāji, gan arī ar viņiem saistītas personas. Nozieguma inscenēšanas pamatā vienmēr ir notikuma materiālo pēdu mākslīga radīšana. Inscenēšanas izpildītāju un ar tiem saistīto personu uzvedības mērķis ir pastiprināt iedarbību uz procesa virzītāju. Inscenējums vienmēr ir papildinājums materiālajām pēdām, lai arī laika ziņā var notikt pirms inscenējumu atklāj un uztver procesa virzītājs. Tādi var būt gadījumi, kad inscenējuma izpildītāji paši informē izmeklēšanas iestādi par it kā izdarītu noziegumu, piemēram, paziņojums par zādzību vai informācija par iespējamu nozieguma notikumu, piemēram, paziņojums par cilvēka pazušanu.

Insценēšanas mērķi var būt sekojoši:

- radīt šķietamību par noteiktā vietā izdarītu citu noziegumu, lai noslēptu patiesā nozieguma pazīmes;
- radīt šķietamību par šajā vietā notikušu ne krimināla rakstura atgadījumu, lai noslēptu izdarīto noziegumu;
- radīt šķietamību par izdarītu noziegumu, lai noslēptu amorālu uzvedību, nolaidību vai citus faktus, kas nav krimināla rakstura;
- radīt viltus priekšstatu par faktiski izdarītā nozieguma atsevišķām detaļām vai par tā sastāva atsevišķiem elementiem: nozieguma izdarīšanas inscenēšana, ko izdarījusi cita persona,

citā vietā, ar citiem mērķiem, ar citiem motīviem utt.

Zinātnieki kriminālisti (R. Belkins, J. Konovalovs u. c.) piedāvā līdzīgu, inscenējumu klasifikāciju.

Apkopojot literatūrā izklāstīto, inscenējumus var klasificēt sekojoši:

- atbilstoši mērķim – nozieguma slēpšana;
- atbilstoši objektam – nozieguma inscenēšana; nekrimināla atgadījuma inscenēšana; atsevišķu detaļu vai izdarīta nozieguma sastāva atsevišķu elementu inscenēšana;
- atbilstoši laikam – inscenēšana veikta līdz noziegumam; veikta nozieguma vai nekrimināla atgadījuma laikā; veikta pēc nozieguma vai nekrimināla atgadījuma;
- atbilstoši subjektam – veic noziedznieks (-i); veic citas personas;
- atbilstoši vietai – inscenēšana veikta nozieguma vietā vai citā vietā;
- atbilstoši legalizācijas paņēmienam – ar nodomu, ka tiks atklāts pēc izdarītāja vai ar to saistītu personu signāla; ar aprēķinu, ka to atklās svešas personas;
- atbilstoši iedarbības ilgumam – ar aprēķinu, ka patiesais gadījums netiks atklāts (konstatēts) vispār; lai iegūtu laiku (lai radītu viltus alibi, atrastu patvērumu, slēptuvi; noslēptu nolaupīto utt.);
- atbilstoši saturam – notikuma materiālo pēdu inscenēšana; notikuma materiālo pēdu inscenēšana apvienojumā ar atbilstošu uzvedību un viltus ziņu nodošanu.

Galvenais faktors, kas mudina noziedznieku veikt pasākumus nodarījuma slēpšanai, ir vēlme izvairīties no atbildības, bet šo vēlmi var izraisīt dažādi iemesli. Visbiežāk, bez šaubām, tās ir bailes no soda, dažkārt – kauns, bailes no kaunpilnas atmaskošanas, piemēram, ja noziegums izdarīts pret tuviem cilvēkiem, izdarīts ar seksuālām perversijām saistīts noziegums.

Citos gadījumos persona cenšas izvairīties no atmaskošanas pēc iespējas ilgākai noziedzīgo darbību turpināšanai, tas ir raksturīgs recidīvistiem. Nozieguma slēpšana notiek arī tad, kad tā, kā obligāts elements, ietilpst nozieguma izdarīšanas paņēmienā, proti, noziegumu nevar izdarīt, savlaicīgi neveicot pasākumus tā slēpšanai. Kā jau tika atzīmēts, šāda situācija rodas, veicot ilgstošu noziegumu.

Nozieguma slēpšanai inscenēšanas formā var būt arī mērķis

radīt nepatiesus pierādījumus atriebības, skaudības, greizsirdības motīvu vadītam pret personu, kura nav nekādi saistīta ar nozieguma izdarīšanu. Šeit faktiski saskaramies ar apmelošanu, kas, kā tika norādīts, var būt nozieguma slēpšanas paņēmieni, proti, notikuma apstākļu, falsificētu pierādījumu inscenēšana.

Ja noziegumu slēpj nevis vainīgais, bet saskaņā ar vienošanos ar viņu saistītas citas personas, tad šo personu motīvs var būt labuma gūšana (atlīdzība, mīlestības jūtas, līdzjūtība), maldīgi izprasts biedriskums vai kauna slēpšana, ja lieta skar tuvu cilvēku vai bailes, ka paši tiks atklāti noziegumos vai apkaunojošā rīcībā.

Tas viss tiek darīts procesa virzītāja uzmanības novēršanai no aizdomās turētā. Izstrādājot kriminālistiskās versijas, tostarp arī par notikuma iespējamo inscenējumu, nevajadzētu piemirst šo apstākli un noskaidrot, kam šāds inscenējums bija izdevīgs un kurš tajā ir ieinteresēts¹³.

Jānorāda vēl divas faktoru grupas, kas var ietekmēt ar noziegumu nesaistītu personu un cietušo izdarītu slēpšanu.

Dažreiz izmeklēšanas praksē ir gadījumi, kad ar noziegumu nesaistītas personas saskaņā ar vainīgās personas lūgumu vai pēc savas iniciatīvas izdarītas nozieguma slēpšanas mērķis, ir šantāža. Turklāt šantāžists cenšas „materializēt” iegūto informāciju par noziegumu, slēpjot no izmeklēšanas iestādēm lietiskos pierādījumus par šantāžējamā vainu.

Cietusī persona noziegumu slēpt var trijos gadījumos:

1. Ja noziedzīgais nodarījums negatīvi raksturo pašu cietušo, piemēram, liecina par viņa gļēvumu, alkātību, negodīgumu utt., piemēram, ja cietušais ir kļuvis par upuri tādai krāpšanai, kas psiholoģiski mērķēta tieši uz šim cilvēka rakstura šķautnēm. Cietušais noziegumu var novērtēt kā apkaunojošu, kas nodara būtisku kaitējumu viņa reputācijai saskaņā ar noteiktā vidē izplatītiem uzskatiem. Šādi var būt uztverta, piemēram, izvarošana, tāpēc cietusī reputācijas saglabāšanai cenšas noslēpt pret viņu izdarīto noziegumu.
2. Ja nodarījuma atklāšana rada kriminālatbildības draudus cietušajam. Piemēram, cietušajam izkrāpti ir noziedzīgi iegūti līdzekļi.
3. Ar kriminālo vidi saistīta cietušā vēlme personiski izrēķināties ar vainīgo vai arī vēlme aizsargāt minētās vides personu intereses.

Bez nozieguma slēpšanas mērķa un motivāciju ietekmējošiem faktoriem vēl ir slēpšanas īstenošanas paņēmieni un pilnīgumu nosakoši apstākļi. Visiem nozieguma slēpšanas paņēmieniem, izņemot pasīvo noklusēšanu, ir nepieciešams zināms laika ieguldījums. Taču noziedznieks parasti steidzas. Tas atspoguļojas slēpšanas paņēmiena izvēlē, inscenējuma nepilnībā vai darbību paviršībā.

Bez minētā, nozieguma slēpšanas paņēmieni determinē tie paši faktori, kas nosaka nodarījuma izdarīšanas paņēmieni. Tie ir saistīti ar objektīvo situāciju, ieskaitot nozieguma izdarīšanas laiku un vietu; objektu materiālo kvalitāti un īpašībām slēpšanas vietā; meteoroloģiskie apstākļi; to personu dzīvesveids un sociālie apstākļi, kuriem ir saistība ar slēpšanu; noziedzīgā pieredze un noziedzīgās iemaņas.

Plānojot noziedzīgo nodarījumu, izvēloties tā īstenošanas un slēpšanas paņēmienus, noziedznieks iedomājas savas darbības modeli, ja vien izdarītajam nav impulsīvs raksturs. Darbības modeļa saturs un detalizācija lielā mērā ir atkarīga no subjekta iztēles līmeņa, bet darbību izvēle un kombinēšana nozieguma izdarīšanai un noslēpšanai – no viņa atjautības, iepriekšējās noziedzīgās pieredzes un informētības par pēdu nozīmi nozieguma atklāšanā. Minētais īpaši izpaužas noziegumu inscenēšanā. Imitējot citu noziegumu vai nekrimināla rakstura notikumu, noziedzniekam ir jābūt pilnīgā skaidrībā par tām pazīmēm, kuras raksturo izdomāto notikumu. Viņam jāzina imitējamā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas paņēmieni un tā atstājamās raksturīgās pēdas, jābūt priekšstatam un domās „jāaapspēlē” visi mehānismi, lai piešķirtu inscenējumam vajadzīgo pārliecinošības spēku. Līdzās noziedzīgajai pieredzei un atjautībai nozīmīga ir savdabīga mēra izjūta. Veicot falsifikāciju, jāsavieno notikuma materiālo pēdu inscenēšana ar liekuļotu uzvedību un nepatiesām ziņām. Bez attīstītas iztēles būs apgrūtināta daudzu gājienu kombināciju veidošana. Taču, jo izsmalcinātāks inscenējums, jo lielāka iespēja pieļaut vairāk vai mazāk būtiskas pārrēķināšanās, kas vairumā gadījumu ļauj procesa virzītājam atklāt nodarījumu un noskaidrot patieso notikumu.

Ar tiešu pretdarbību izmeklēšanai saprot pretdarbību, ko veic ar izmeklēšanu saistītas personas: aizdomās turētie, apsūdzētie, liecinieki, cietušie, speciālisti, eksperti, eventuālie liecinieki un notikuma vietā esošas nejaušas personas. Viņiem raksturīga

informācijas pārzināšana par notikumu, kā arī noteikti centieni neizpaust, izmainīt vai iznīcināt šo informāciju vai tās nesējus. Informācija par pret darbību sastopama arī publikācijās, piemēram, “uzņēmēja sūdzība virsprokuroram par policijas veiktām manipulācijām ar pierādījumiem kriminālprocesa ietvaros un to viltošanu nav ņemama vērā un ir noraidāma, jo uzskatāma par... pret darbību kriminālprocesam”¹⁴, vai “tiesa apcietina atstādināto bērnu nama direktoru par to, ka izmeklēšanā secināts, ka viņa rīcībā saskatāma pret darbība, kas varētu kaitēt izmeklēšanai”¹⁵.

Netieša pret darbības formas izpaužas kā tādu personu darbība, kuras nav saistītas ar šo notikumu un personu, kas veic izmeklēšanu vai arī ir saistītas ar procesa virzītāju, procesuālajās, dienesta vai citās attiecībās, vai ar cita rakstura sakarībām.

Netiešas pret darbības subjekti, izrāda ietekmi un izdara spiedienu uz izmeklēšanu veicošo procesa virzītāju, ar to radot apstākļus nelikumīgu darbību, dienesta pārkāpumu vai noziegumu utt. izdarīšanai. Šādi pret darbības subjekti var būt iestāžu, uzņēmumu un organizāciju amatpersonas, kur tika izdarīts noziegums, izpildvaras, kontroles, revīzijas iestāžu pārstāvji, kā arī tiesībsargājošo iestāžu darbinieki. Iespējami ir pret darbības akti, kurus veic partiju, arodbiedrību vai citu sabiedrisko organizāciju pārstāvji, iedzīvotāju grupu pārstāvji. Pret darbībā var būt iesaistīti vainīgās personas radnieki, draugi, līdzdalībnieki un citi piederīgie. Kā netiešas pret darbības formu var traktēt arī likumdevēja, proti, Saeimas, atteikums atņemt deputāta imunitāti savam kolēģim, kurš tiek turēts aizdomās par nozieguma izdarīšanu¹⁶.

Netiešas pret darbības izmeklēšanai veidi var būt dažādi. Tie ir atkarīgi no subjektiem, to iespējām un pret darbības mērķiem, motīviem, subjektu informētību par lietas apstākļiem.

Kā jau tika norādīts, netiešas pret darbības izmeklēšanai subjekti, var būt arī valsts amatpersonas¹⁷. Šādus subjektus var iedalīt divās grupās, ņemot vērā viņu darbības motīvus un nospraustos mērķus:

1. Amatpersona darbojas personīgu, savtīgu un citu mērķu vadīti, saprotot savas darbības prettiesisko raksturu;
2. Amatpersona darbojas labticīgu maldu iespaidā, nozieguma apstākļu, vainīgā personības vadīti, vai iespaidojoties no izmeklēšanas iestādes darbības, taču rīcībā nav saskatāmi personīgi mērķi.

Pret darbība var būt vērsta: pret izmeklēšanas procesu; pret

procesa virzītāju; pret lieciniekiem, cietušajiem, kā arī draugiem, darba biedriem, radiniekiem utt.

Pirmās grupas amatpersonu pret darbība izmeklēšanai var izpausties, slēpjot:

- nodarījumu, kas izdarīts viņu organizācijā, uzņēmumā ar mērķi saglabāt prestižu. Tas pats attiecas arī uz nozieguma izdarīšanu veicinošo apstākļu slēpšanu;
- nodarījumu savtīgu motīvu dēļ, piemēram, lai slēptu ienākumus no aplikšanas ar nodokļiem, slēpt pieļauto nolaidību, slēpt iecietību pret nodarījumu izdarījušo personu; saglabāt iespēja saņemt dažādus labumus;
- nodarījumu, maldīgi saprotot profesionālās intereses, piemēram, lai izveidotu augstas atklāšanas šķietamību, vai arī, atsakoties ar to pašu mērķi uzsākt kriminālprocesu, kā arī, rodoties draudiem tālākai profesionālai izaugsmei utt.;
- nodarījumu vai veicot pret darbību korupcijas izmeklēšanai savtīgu motīvu dēļ sakarā ar saistību ar organizēto noziedzību utt.;
- nodarījumu atbilstoši personīgiem motīviem, piemēram, radnieku, draugu, lietišķo partneru lūgums, draudi reputācijai, stāvoklis sabiedrībā, lietišķie sakari utt.

Pirmās grupas amatpersonu pret darbība izmeklēšanai var būt tieši vērsta arī pret izmeklēšanu veicošo personu, un izpausties šādā formā:

- pamudināšana, piespiešana izdarīt nelikumīgas darbības: drošības līdzekļa maiņa; lietas izbeigšana; nodarījuma pārkvalificēšana uz vieglāku; materiālu izdalīšana atsevišķā lietvedībā, lai vēlāk izbeigtu vajāšanu vai nodrošinātu vieglāku sodu piemērošanu, utt. Šādi pamudināšanas līdzekļi var būt piekukuļošana, viltus informācija, iedarbība ar priekšnieka autoritāti, apzināti nepareizu norāžu došana;
- prettiesiska varas lietošana, vardarbība: dzīvības, veselības apdraudējums personai vai viņa ģimenes locekļiem; draudi ar atbrīvošanu no amata, dienesta izaugsmes aizkavēšana, šantāža ar iepriekš izdarītu pārkāpumu, amorālu rīcību vai reputācijai kaitējošu uzvedību utt.

Šīs grupas subjekti var pret darboties izmeklēšanai, iedarbojoties uz lieciniekiem, cietušajiem, ekspertiem, citām personām, kuru rīcībā ir vajadzīgā informācija. Tas var būt izdarīts ar kukuļošanu,

draudiem, šantāžu nolūkā panākt liecību grozīšanu, neierašanos pie procesa virzītāja, panākt izlīgumu, grozīt eksperta atzinumu utt.

Otrās grupas subjektiem nav personīgu vai pretlikumīgu interešu. Viņu motīvs var būt humānisms, žēlums un līdzjūtība pret vainīgo, nepareiza izpratne par biedriskumu, korporatīvo kopību utt. Viņu darbības var izpausties kā sūdzību un lūgumu sūtīšana iestādēm, masu informācijas līdzekļiem; dažādā veidā cenšoties izveidot labvēlīgu iespaidu par personu, bet dažreiz – negatīvu iespaidu par cietušu vai lieciniekiem; procesa virzītāju novērtējot kā nekvalificētu, neobjektīvu utt.

Uzskaitītie pret darbības izmeklēšanai slēptās un netiesās formas īstenošanas veidi neatspoguļo visas pret darbošanās iespējas, bet sniedz priekšstatu par to daudzveidīgu un tipiskām pret darbībās īstenošanas īpatnībām. Jāievēro, ka pret darbība izmeklēšanai zināmā mērā ietekmē izmeklēšanas taktiku un metodiku.

Secinājumi

Mainoties apstākļiem, kriminālā vide modificē esošās un rada jaunas pret darbības formas un veidus noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanai. Līdz ar to jāpilnveido arī tiesībaizsardzības sistēma. Raksta ietvaros analizētas teorētiskās atziņas par pret darbību izmeklēšanai, kuru pamatā ir profesoru J. Konovalova un R. Belkina pētījumi.

Personām, kuras ir saistītas ar noziedzīgo vidi, ir raksturīga šķēršļu likšana tiesībsargājošām iestādēm. Viņi vienmēr un labprāt īsteno dažādas pret darbības formas un to veidus. Pret darbība izmeklēšanai var sākties noziedzīga nodarījuma sagatavošanas stadijā, vai var sākties vai turpināties izmeklēšanā, iztiesāšanā un pat soda izciešanas laikā. Pret darbības procesā, tāpat kā noziedzīgās darbības mehānismā, nodala sagatavošanās, īstenošanas un slēpšanas stadijas.

Pret darbību izmeklēšanai definēsim kā ar iepriekšēju nodomu veiktu darbību vai bezdarbību, lai aizkavētu vai pat apturētu pilnīgu, objektīvu un vispusīgu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanu izmeklēšanā un tiesā, kā arī pēc notiesājoša sprieduma stāšanās likumīgā spēkā.

Uzskaitītās pret darbības izmeklēšanai atklātās, slēptās un netiesās formas un to īstenošanas veidi neatspoguļo visas pret darbošanās iespējas, ko izmanto kriminālajai videi piederīgas un citas

ieinteresētas personas, taču tās ir tipiskākās, kuras jāzina pretdarbības pārvarēšanai. Pretdarbības izmeklēšanai formu un to īstenošanas veidu klasifikācija ļauj izstrādāt līdzekļus un metodes, lai pārvarētu personu pretdarbības izmeklēšanai negatīvās sekas. Pretdarbības formu pārzināšana ļauj izstrādāt pretdarbības pārvarēšanai metodes.

Pētījuma rezultātā konstatējām, ka pretdarbības izmeklēšanai prevencija, tās motīvu identificēšana, pretdarbības formu un īstenošanas veidu prognozēšana gan izmeklēšanas sākumposmā, gan izmeklēšanas darbību veikšanas laikā ir viens no pamatnosacījumiem tās sekmīgai neitralizēšanai, pretdarbības veicēju darbību atmaskošanai. Izpratne par pretdarbību ir obligāts noteikums objektīvai, vispusīgai un pilnīgai visu noziedzīgā nodarījuma apstākļu noskaidrošanai, nodrošinot taisnīgu sodu vainīgajām personām.

Atsauces

- ¹ Organizētās noziedzības grupas (OCG) un citi noziedznieki. Europol. – Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/socta/2017/organised-crime-groups.html>, [skatīts 1.07.2019.].
- ² Kavalieris A. (2002). Pretdarbības izmeklēšanai, tās prevencijas un neitralizācijas izpētes nepieciešamība. Administratīvā un Kriminālā Justīcija, Nr.4, ISSN 1407-2971, 8. lpp.
- ³ Bāliņa R., Ēdelmane I., Guļevska D. u.c. (2006). Latviešu valodas vārdnīca. – Rīga: Avots, ISBN-9984-757-79-X, 875. lpp.
- ⁴ Vārdnīcas latviešu valodā. – <https://www.vardnica.lv/svesvardu-vardnica/p/pretdarbiba> [aplūkots 5.01.2019.].
- ⁵ Egīdēss A. (2006). Saskarsmes labirinti: kā iemācīties sadzīvot ar cilvēkiem. – Rīga, Jumava, ISBN 9984-382-16-8, 110. lpp.
- ⁶ Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. и др. (2000). Криминалистика. Учебник для вузов. – Москва, НОРМА, ISBN 5-89123-302-9, 717 с.
- ⁷ Konovalovs J., Lācīte A. (2006). Pretdarbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, ISBN 1407-2998, 47. lpp.
- ⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. (2007). Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 3. – Rīga: „AFS”, ISBN 978-9984-787-33-6, 375.-378. lpp.
- ⁹ Konovalovs J., Lācīte A. (2006). Pretdarbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, ISBN 1407-2998, 48. lpp.
- ¹⁰ Kavalieris A., Birmanis U., Heinens B. u.c. (2005). Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. – Rīga: „P&Ko”, ISBN 9984-655-66-0, 14. lpp.
- ¹¹ Konovalovs J., Lācīte A. (2006). Pretdarbība izmeklēšanai: būtība, formas un veidi. LPA Raksti. Nr.13. – Rīga: LPA, ISBN 1407-2998, 47. lpp.
- ¹² Kavalieris A., Birmanis U., Heinens B. u.c. (2005). Kriminālistiskā metodika. Mācību grāmata. Kriminālistika III daļa. – Rīga: „P&Ko”, ISBN 9984-655-

- 66-0, 16. lpp.
- ¹³ Konovalovs J., Lācīte A. (2009). Inscenējums kā pret darbības veids noziegumu izmeklēšanai. LPA Raksti. Nr.16, Rīga, 67. lpp.
- ¹⁴ Virsprokurors: sūdzība par manipulācijām ar pierādījumiem un to viltošanu ir pret darbība kriminālprocesam. Pietiek. 2015. Pieejams: https://pietiek.org/raksti/virsprokurors_sudziba_par_manipulacijam_ar_pieradijumiem_un_to_viltosanu_ir_pretdarbiba_kriminalprocesam, [skatīts 7.08.2019.].
- ¹⁵ Tiesa apcietina atstādināto bērnumama «Līkumi» direktoru Juri Boķi. Diena. 2018. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/raidijums-tiesa-apcietina-atstadinato-bernumama-likumi-direktoru-juri-boki-14191270> [skatīts 7.08.2019.].
- ¹⁶ Deputāta imunitāte. Būtība un samērīgums. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/254616-deputata-imunitate-butiba-un-samerigums-2013> [skatīts 11.08.2019.]. EP deputāta statuss Ušakovam un Amerikam nodrošinātu līdzīgu imunitāti kā Saeimas deputātiem. Pieejams: <https://www.tvnet.lv/6532704/ep-deputata-statuss-usakovam-un-amerikam-nodrosinatu-lidzigu-imunitatika-saeimas-deputatiem> [skatīts 11.08.2019.].
- ¹⁷ Krimināllikums. Latvijas Republikas likums. Pieņemts Latvijas Republikas Saeimā 08.07.1998. Spēkā no 01.04.1999., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 30.06.2019. Latvijas Vēstnesis, Nr. 130 (6469), 316. p.

Annotation

Das Problem der Gegenwirkung auf Ermittlungsverfahren hat in letzter Zeit besondere Aktualität und Schärfe gewonnen. Diese Tatsache ist damit verbunden, dass die Tätigkeit der organisierten Kriminalität immerfort breitere Großzügigkeit gewinnt, was zu großem Teil auf die Prozesse der Korruption von Mitarbeitern der Machtstrukturen und Strafverfolgungsbehörden zurückzuführen ist.

Die Grundlage des Lebensstils der zu kriminellen Umfeld angehörigen Personen ist, Hindernisse für Strafverfolgungsbehörden im Allgemeinen zu legen. Im Laufe des Lebens und Aufgrund spezifischer Mentalität verwirklichen diese Leute stets und bereitwillig verschiedene Formen und Typen der Gegenwirkung. Wie die Ermittlungspraxis zeigt, können die Maßnahmen der Gegenwirkung auf Ermittlungsverfahren von dem Täter der Gegenwirkung lebenslang fortgesetzt werden oder in der Vorbereitungsphase eines Verbrechens beginnen; die Gegenwirkung kann während des Ermittlungsverfahrens, der Gerichtsverhandlung oder sogar während der Strafverbüßung beginnen oder fortgesetzt werden.

Der Zweck der Forschung war, den Kern des Konzepts der Gegenwirkung auf Ermittlungsverfahren zu klären.

Während der Forschung, auf Grund der theoretischer Erkenntnisse, wurden die wichtigsten Schlussfolgerung gezogen und zwar, dass die Gegenwirkung auf Ermittlungsverfahren eine vorsätzliche Tätigkeit oder Untätigkeit ist, um die vollständige, objektive und umfassende Feststellung der Umstände der Straftat durch die Strafverfolgungsbehörden und die Gerichte zu verzögern oder sogar einzustellen. Es wurden auch Probleme identifiziert und Mittel und Methoden zur Überwindung der Gegenwirkung auf Ermittlungsverfahren angeboten.

Die Prävention der Gegenwirkung auf Ermittlungsverfahren, die Identifizierung derer Beweggründe, die Prognostizierung der Formen und Verwirklichungstypen der Gegenwirkung sowohl zu Beginn des Ermittlungsverfahrens als auch während der Durchführung der Ermittlungstätigkeit ist eine der notwendigen Voraussetzungen für eine erfolgreiche Neutralisierung der Gegenwirkung, eine unerlässliche Bedingung für objektive, allseitige und vollständige Feststellung aller Umstände des kriminellen Vergehens, um ein gerechtes Urteil für die Täter sicherzustellen.

Die Anwendung von Gegenmaßnahmen erfordert ein Verständnis der Methoden und Verfahren, die die Strafverfolgungsbehörden bei der Ermittlung krimineller Netzwerke anwenden. Eine unzureichende Prävention und Überwindung der Gegenwirkung auf Ermittlungsverfahren ist eine der Gründe für die qualitative und quantitative Verschlechterung der Kennziffern der Tätigkeit der Strafverfolgungsbehörden.

KRIMINĀLTIESĪBU APAKŠNOZARE

MANTAS KONFISKĀCIJAS SODS LATVIJAS KRIMINĀLTIESĪBĀS

*Dr. iur. D. Mežulis,
Baltijas Starptautiskās akadēmijas
asociētais profesors, Latvija*

Abstract

The purpose of the paper is to analyze confiscation of property as a criminal penalty in the criminal law of Latvia. According to the Section 42 of criminal law - confiscation of property is compulsory alienation of the property owned by a convicted person to the State ownership without compensation. Confiscation of property may be specified as an additional punishment to a deprivation of liberty or community service. Property owned by a convicted persons, which they have transferred to another natural or legal person, may also be confiscated. Confiscation of property may be specified only in the cases provided by Law. A court, in determining confiscation of property, shall specifically indicate which property is to be confiscated.

At the same time - Chapter VIII² of criminal law has a very wide regulation of special property confiscation, that by law is not a criminal penalty, but a compulsory measure.

The author believes that confiscation as a sanction must be excluded from law, as it is not in line with fundamental rights and is not efficient.

Special confiscation and fine are more efficient and precisely regulated, which allow to respect human rights. Confiscation does not ensure balance between effectiveness and human rights with regards to general objectives of criminal justice system.

Keywords: right to property, proceeds of crime, confiscation

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4417>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

Ievads

Krimināllikumā¹ kā sods ir noteikta notiesātās personas mantas konfiskācija, arī tad, ja mantai nav nekādas saistības ar noziegumu (vispārīgā konfiskācija). Latvijas unikalitāte šajā jomā un citu krimināltiesisko konfiskācijas veidu (īpašā konfiskācija) regulējuma pilnveide rada šaubas par šāda soda veida nepieciešamību. Raksta mērķis ir aplūkot vispārīgās konfiskācijas īpatnības, izvērtējot tās nepieciešamību.

Pētījuma objekts ir mantas konfiskācijas kā soda atbilstība kriminālpolitikai.

Pētījuma priekšmets ir mantas konfiskācijas regulējums, doktrīna un prakse šajā jomā.

Pētījuma ietvaros izmantota vēsturiskā metode, aplūkojot soda veida ieviešanas un pastāvēšanas vēsturiskos aspektus. Teleoloģiski analizēsim tiesiskā regulējuma pilnveides argumentus. Ar statistikas ziņu palīdzību mēģināsim noskaidrot konfiskācijas piemērošanas efektivitāti.

Mantas konfiskācijas vēsturiskie aspekti

Vēsturisko apskatu sāksim ar pagājušā gadsimta sākuma juristu atziņām par mantas konfiskāciju. Latvijas teritorijā gadsimta sākumā darbojās Krievijas 1903. gada 22. marta Sodu likums², kas, Latvijai kļūstot neatkarīgai, tika ieviests ar 1918. gada 6. decembra likumu, atmetot vietējai situācijai neatbilstošās normas.

Saskaņā ar šā likuma 29. pantu mantas konfiskācijai atbilstošs sods bija jāpiemēro ar notiesāšanu uz nāvi, spaidu darbiem vai izsūtījumu noņemšanā notiesātajām personām, kuras ar to zaudē:

1) mantiskās tiesības, kas radušās no radniecības vai vispār piederējušas, iekams spriedums stājies spēkā;

2) tiesības mantot pēc likuma mantojumus, kas atklājušies pēc sprieduma stāšanās spēkā.

Likuma 36. pantā bija paredzēta īpašā konfiskācija, proti, konfiscējami priekšmeti, kurus aizliegts izgatavot, pārdot, izplatīt, turēt pie sevis vai glabāt. Uz tā paša pamata atņēma un iznīcināja vai nodeva valsts īpašumā lietas, kas bija paredzētas vai jau izmantotas noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai, ja to atņemšana likumā sevišķi paredzēta. Konfiscēt varēja arī citus likumā īpaši norādītus

priekšmetus. Ja likumā nebija norādīts īpašs mērķis konfiscētā izlietošanai, šos priekšmetus iznīcināja vai nodeva valsts īpašumā. Konfiscētās lietas pārdeva, bet naudu ieskaitīja valstij. Oriģināli Krievijas likumā konfiscētie līdzekļi bija izlietojami ieslodzījuma vietu ierīkošanai, bet Latvijā bija noteikts, ka konfiscētais un soda nauda nāk par labu valstij.

Krievijas jurists N. Tagancevs kā konfiskācijas pastāvēšanas vēsturisko pamatu norādīja uzskatu par notiesātās personas visu tiesību pilnīgu zaudēšanu. Nereti šis romiešu tiesību radītais soda veids ieguva politisku nokrāsu, piemēram, partiju cīņos, neapmierināto nomierināšanai, pretinieku materiālai novājināšanai, bet dažreiz konfiskācija apkaunojoši tika izmantota valsts budžeta papildināšanai. Konfiskācijas nejēdzību N. Tagancevs saskatīja arī tajos gadījumos, kad tā tika piemērota notiesātajiem uz nāvi vai uz mūžu ieslodzītājiem, jo tā visvairāk gulstas uz nevainīgajiem tuviniekiem. Viņš atzina, ka konfiskācija ir bezmērķīga arī kā patstāvīgs soda veids³.

Glūzi pretēji, N. Tagancevs atbalstīja īpašo konfiskāciju, norādot, ka tā var būt preventīva (fr. *la confiscation réelle*), ar mērķi novērst vai pārtraukt noteiktus noziegumus un atņemt aprītē aizliegtu mantu, vai arī krimināltiesiska (fr. *la confiscation personnelle*), kas vērsta uz sodīšanu, atņemot mantu. Konfiscētajiem priekšmetiem neapšaubāmi jābūt saistītiem ar noziedzīgo darbību, un tie ir noziedzīgās darbības rīki (lat. *instrumenta sceleris*), vai arī tās rezultāts (lat. *producta sceleris*).

Noraidoša attieksme pret vispārīgo konfiskāciju pagājušā gadsimta sākumā bija arī ievērojamam juristam profesoram Paulam Mincam. Viņš norādīja, ka mērķi, kurus grib sasniegt ar šo soda veidu, ir dažādi, senāk pirmajā vietā bija vēlēšanās atlīdzināt cietušajam nodarīto kaitējumu, bet līdzās tam izvirzījās varas tieksme saņemt daļu no vainīgajam atņemtās mantas, līdz ar ko izveidojās noziedznieku vajāšanas fiskālā interese. Vēlāk nozīmīgāka kļuva cīņa ar draudošos apmēros pieaugošo mantkārību, kurā visistākais līdzeklis ir mantiskie sodi. Profesors uzskatīja, ka mantas konfiskāciju ieviesa un plaši piemēroja Romas ķeizari saistībā ar fiskālās intereses pieaugumu. Visbiežāk to piemēroja, izrēķinoties ar politiskiem noziedzniekiem, apzinoties materiālās izputināšanas nozīmi pretinieka politiskā spēka iznīcināšanai. Viduslaikos tika izgudrotas visneiespējamākās apsūdzības, lai konfiskācijas ceļā iegūtu turīgu personu un iestāžu

mantu. Profesors uzskatīja, ka konfiskācija no krimināltiesību viedokļa nav attaisnojama, jo tā ir pretrunā personīgas atbildības principam, skarot ne tik daudz pašu noziedznieku, kuru līdz ar to soda ar nāvi, vai izsūta mūža trimdā, kā viņa ģimeni. Savā ziņā katrs mantisks sods, pamazinot sodāmā mantu, līdz ar to, protams, skar arī viņa ģimeni, bet ir tomēr starpība, ja atņem zināmu mantas daļu vai visu, bez atlikuma. Profesors P. Mincs, raksturojot 1903. gada un 1933. gada sodu likumus, norāda, ka tajos atmesta pat doma par paša noziedznieka atstāšanu bez jebkādiem līdzekļiem. Jo mazāk pieļaujams atstāt bez līdzekļiem viņa pilnīgi nevainīgos tuviniekus. Visas mantas konfiskācija, ciktāl to izdara fiskālās interesēs, katrā ziņā uzlūkojama par valsts cieņai neatbilstošu iedzīvošanās līdzekli. Un analogiski profesoram N. Tagancevam P. Mincs pilnībā atbalsta atsevišķu priekšmetu konfiskāciju (*confiscation speciale*) un nozieguma augļu (*scelere producta*) konfiskāciju. Viņš norāda, ka pilnīgi taisnīgi atņemt noziedzniekam iespēju izlietot priekšmetus, kurus viņš ieguvis vai no kuriem viņš izmantojis labumu ar savu noziedzīgo darbību⁴.

Vispārīgā konfiskācija nebija paredzēta Latvijas juristu izstrādātajā Sodu likumā⁵, kas stājās spēkā 1933. gada 1. augustā. Īpašā konfiskācija bija iekļauta likuma 35. pantā, kur bija teikts, ka priekšmeti, kurus aizliegts izgatavot, pārdot, izplatīt, turēt pie sevis, vai glabāt, kā arī citi likumā sevišķi minēti priekšmeti, jāatņem un, ja likumā nav norādīts sevišķs mērķis to izlietošanai, jāiznīcina vai jānodod valsts īpašumā. Nauda, kuru saņem pārdodot ienākušās lietas, nāk valstij par labu, ja likumā nav noteikts cits mērķis. Tādas pašas sekas var attiecināt arī uz priekšmetiem, kas bijuši domāti vai jau izlietoti noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai. Ar noziedzīgu nodarījumu iegūtā (*producta sceleris*) un noziedzīgā nodarījuma rīku (*instrumenta sceleris*) atņemšana valstij par labu uzskatāma par drošības līdzekli. Sevišķās daļas pantos papildus bija norādīta arī īpašu priekšmetu konfiskācija, piem., kukuļa konfiskācija, nelikumīgu akcīzes preču konfiskācija. Ar noziedzīgu nodarījumu iegūtās lietas varēja atņemt arī trešajām personām, kuras tās ieguvušas labticīgi. Pēc valdošā ieskata tādā kārtā atņemamas tikai pašas lietas dabā, bet ne tas, kas iegūts tās realizējot, ja tas nav noteikti sacīts likumā.

Pēc Latvijas okupācijas ar 1940. gada 6. novembra dekrētu Latvijas teritorijā pagaidu lietošanai ieviesa Krievijas PFSR Kriminālkodeksu (pieņemts 1926. gadā). Šis kodekss Latvijā stājās

spēkā 1940. gada 26. novembrī. Otrā pasaules kara laikā vācu okupācijas pārvalde Latvijas teritorijā atjaunoja 1933. gada Sodu likuma darbību, taču pēc vācu atkāpšanās atkal darbojās KPFSR kara laika likumi un Kriminālkodekss, kas ar atsevišķiem grozījumiem bija spēkā līdz pat 1961. gadam. KPFSR kriminālkodeksā mantas konfiskācija, formulēta kā “sociālās aizsardzības līdzeklis”, bija paredzēta 40. pantā, kas noteica, ka mantas konfiskācija izpaužas vai nu visas, vai tiesas precīzi noteiktas notiesātā personīgā īpašumā esošas mantas vai kopīpašuma daļas piespiedu un bezatlīdzības atsavināšanā par labu valstij. Nav konfiscējami notiesātajam un viņa ģimenei nepieciešamie mājturības priekšmeti un sīkrūpniecības, amatniecības un lauksaimniecības darba rīki, kas nepieciešami kā iztikas līdzeklis. Notiesātā un viņa ģimenes locekļu rīcībā atstājamie uztura līdzekļi un naudas summas pēc to novērtējuma nevar būt kopdaudzumā uz katru ģimenes locekli mazāk par attiecīgā apvidus strādnieka trīs mēnešu vidējo izpeļņu. Notiesātā aroda darbam nepieciešamo inventāru var konfiscēt tikai tad, ja tiesa nolemj atņemt notiesātam tiesību nodarboties atbilstošā arodā. Noteicot mantas daļas konfiskāciju, tiesai bija precīzi jānorāda, kāda īsti manta pakļauta konfiskācijai⁶, tomēr šī atziņa tika atzīta par pretrunīgu, norādot, ka tiesa var noteikt tikai konfiscējamās mantas proporciju, piem., vienu pusi. Mantas konfiskācija bija papildsods, kuru varēja piemērot tikai sankcijās paredzētajos gadījumos. Īpašā nozieguma rīku konfiskācija bija piemērojama saskaņā ar kriminālprocesa likumiem, un tā netika atzīta par sodu. Noteiktu priekšmetu, piem., šaujammieroču, sprāgstvielu konfiskācija bija iekļauta arī pantu sankcijās.

Saskaņā ar PSRS Augstākās Padomes 1957. gada 11. februāra likumu kriminālkodeksu izstrādāšanu nodeva savienoto republiku kompetencē. Latvijas PSR Kriminālkodekss stājās spēkā 1961. gada 1. aprīlī. Mantas konfiskācija bija iekļauta kodeksa 32. pantā⁷, saskaņā ar kuru papildsods mantas konfiskācija bija notiesātā personiskajā īpašumā esošās visas mantas vai tās daļas piespiedu pārņemšana valsts īpašumā bez atlīdzības. Mantas konfiskāciju likumā paredzētajos gadījumos varēja piemērot tikai par valsts noziegumiem un smagiem noziegumiem, kas izdarīti mantkārīgā nolūkā. Nebija konfiscējami: notiesātajam un personām, kas atrodas viņa apgādībā, vajadzīgie pirmās nepieciešamības mājturības priekšmeti; dzīvojamā māja un saimniecības ēkas, kas pieder pie

kolhoznieka sētas; lauksaimniecības inventārs un mājlopi, sēkla un mājlopiem nepieciešamā lopbarība; ražošanas līdzekļi, kas notiesātajam nepieciešami viņa profesionālā darbā; pārtikas produkti un naudas summas, kas nepieciešamas notiesātā apgādājamām personām, turklāt atstājamie pārtikas produkti un naudas summas pēc sava novērtējuma kopsummā nedrīkst būt mazākas par likumā noteikto strādnieka minimālo darba algu par trim mēnešiem uz katru ģimenes locekli.

Bija noteikts, ka, konfiscējot mantu, valsts neatbild par notiesātā parādiem un saistībām, ja tādi radušies pēc tam, kad izmeklēšanas vai tiesu iestādes veikušas pasākumus mantas saglabāšanai, turklāt ja tie radušies bez šo iestāžu piekrišanas. Attiecībā uz pretenzijām, kas jāapmierina uz konfiscētās mantas rēķina, valsts atbild tikai aktīva apmēra, turklāt pretenziju apmierināšanas secīgumā jāievēro noteikumi, kādi paredzēti civilt kodeksā un civilprocesa kodeksa.

1973. gadā mantas konfiskācijas regulējums tika grozīts, nosakot, ka mantas konfiskācija ir notiesātā personiskajā īpašumā esošās visas mantas vai tās daļas piespiedu pārņemšana valsts īpašumā bez atlīdzības. Mantas konfiskāciju varēja piemērot tikai likumos paredzētajos gadījumos. Nevarēja konfiscēt notiesātajam un personām, kuras atrodas viņa apgādībā, nepieciešamos priekšmetus saskaņā ar kodeksa pielikuma sarakstu.

Tātad padomju krimināllikumi mantas konfiskāciju noteica tikai kā papildsodu un tikai gadījumos, kad tāds papildsods paredzēts sevišķās daļas panta sankcijā, saskaņā ar kuru persona atzīta par vainīgu, piemēram, smagi valsts noziegumi un citi smagi, kā arī mantiskie noziegumi. Tiesa varēja noteikt divus mantas konfiskācijas veidus: visas mantas konfiskāciju vai mantas daļas konfiskāciju. Ja konfiscēja mantas daļu, tad tiesai spriedumā precīzi jānorāda, kāda tieši (1/2, 1/3 utt.) mantas daļa konfiscējama, vai arī konkrēti jāuzskaita konfiscējamie priekšmeti. Konfiscēt varēja tikai personisko mantu vai arī kopmantas daļu, bet nevarēja konfiscēt notiesātajam un personām, kuras atrodas viņa apgādībā, nepieciešamos priekšmetus saskaņā ar kriminālkodeksa pielikuma sarakstu. Konfiscētā manta tika ieskaitīta valsts ienākumos nevis par labu kādai iestādei, organizācijai, uzņēmumam vai citai personai. Konfiskāciju nedrīkstēja aizstāt ar konfiscējamās mantas vērtības samaksu. Mantas konfiskācija kā papildsods tika norobežota no "īpašās konfiskācijas", ar ko jāsaprot nozieguma izdarīšanas rīku un

līdzekļu vai nozieguma rezultātā iegūto priekšmetu konfiskācija tieši likumā paredzētajos gadījumos⁸.

Saskaņā ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991. gada 29. augusta lēmumu "Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā" šāds konfiskācijas regulējums ar nelieliem labojumiem saglabājās arī līdz 1999. gada 1. aprīlim, kad stājās spēkā Krimināllikums.

Mantas konfiskācijas regulējuma attīstība Krimināllikumā

No mantas vispārīgās konfiskācijas neatteicās arī pēcpadomju krimināllikuma veidotāji, tās formulējumu saglabājot līdzīgi padomju laika likumiem. Krimināllikuma 42. panta trešajā daļā vien iekļaujot piebildi, ka var konfiscēt arī notiesātā īpašumā esošu mantu, ko tas nodevis citai fiziskajai vai juridiskajai personai.

Vēlāk veidotajā Kriminālsodu politikas koncepcijā mantas konfiskācijas saglabāšana tika motivēta arī ar to, ka "mantas konfiskācija nav sods, ko piemēro, lai atsavinātu noziedzīgā ceļā iegūtos līdzekļus. Krimināllikumā nostiprināta plašāka pieeja – šā soda piemērošanas iespēja nav saistīta ar to, kā un kādā veidā persona ieguvusi mantu. Piemēram, fakts, ka manta ir mantota, saņemta kā dāvana vai nopirkta par algu, nav šķērslis tās konfiskācijai. Mantas konfiskācija šajā aspektā ir līdzīga naudas sodam – tās mērķis nav atsavināt noziedzīgā ceļā iegūto, bet gan sodīt personu ar mantisko piedziņu"⁹.

Krimināllikuma 42. panta ceturtajā daļā bija ietverts noteikums, ka likumā jābūt noteiktai nekonfiscējamai mantai. Pielikums ar nekonfiscējamās mantas uzskaitījumu netika izveidots, bet tika izmantots Kriminālprocesa likuma 1. pielikums, kur bija noteikta manta, kurai nav uzliekams arests. Piemēram, nekonfiscē personas īpašumā esošo mājas iekārtu, mājturības priekšmetus un apģērbu, kas nepieciešams apsūdzētajam, viņa ģimenei un personām, kuras atrodas viņa apgādībā. Ievērojot minēto, praksē, piemērojot personai mantas konfiskāciju, varēja konfiscēt arī dzīvojamo telpu (māja, dzīvoklis utt.), kas lielā mērā varēja skart ne tikai pašu sodīto personu, bet arī viņas ģimenes locekļus, kas varēja būt nesamērīgi un netaisnīgi. Šī problēma tika norādīta arī Satversmes tiesas lēmumā¹⁰. Trūkuma novēršanai 2013. gadā likums Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību¹¹ tika papildināts ar 4. pielikumu, nosakot

notiesātajam vai viņa apgādībā esošajām personām nekonnfiscējamo mantu¹².

2004. gadā radās doma par mantas konfiskācijas piemērošanas paplašināšanu, nosakot, ka to var piemērot arī kā pamatsodu¹³ par nodarījumiem, kuru subjektīvo pusi raksturo mantkārīgs motīvs¹⁴. Atbilstoši Krimināllikuma sevišķās daļas pantu sankcijās mantas konfiskācija kā pamatsods tika noteikta, piemēram, par krāpšanu un piesavināšanos, ja šie nodarījumi izdarīti atkārtoti vai ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās. Tiesās šī iniciatīva neguva atbalstu, un mantas konfiskācija kā pamatsods netika piemērota¹⁵. Kopumā mantas konfiskācijas piemērošana kā sods bija noteikta ļoti plaši, proti, par 10 nodarījumiem to varēja piemērot kā pamatsodu, 38 pantu sankcijās tā bija obligāts papildsods, 70 pantu sankcijās tā bija iespējams papildsods, proti, tiesa varēja izlemt par piemērošanu. 2013. gadā mantas konfiskāciju no pamatsodiem izslēdza¹⁶. Kā papildsods tā tika saglabāta 127 pantu sankcijās.

Mantas konfiskācijas kā pamatsoda ieviešanas negatīvos aspektus jau tajā laikā akcentēja tiesību pētniece A. Reigase¹⁷:

- Pirmkārt, mantas konfiskācija nerasniedz soda mērķus, jo prakse ir tāda, ka spriedumam neseko arī šīs mantas reāla konfiscēšana valsts labā. Notiesātajam mantas vai nu nav, vai arī valsts nespēj to konfiscēt. Pastāv liela iespējamība, ka persona, kurai konfiscēta manta, centīsies atgūt savu zaudēto materiālo stāvokli, izdarot jaunus noziedzīgus nodarījumus. Mantas konfiskācija var sekmēt jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.
- Otrkārt, mantas konfiskācija Latvijā tiek vērsta ne tikai pret mantu, ko notiesātais ieguvis noziedzīgā kārtā, bet arī pret mantas daļu, kurai ir likumīga izcelsme, t.i., kas iegūta par godīgā veidā iegūtiem līdzekļiem. Šādas mantas konfiskācija neatbilst ne Latvijas Republikas Satversmei (turpmāk – Satversme), ne starptautisko aktu normām. Krimināltiesībās tiek uzsvērts: sods kā brīdinājuma, tā arī realizācijas līmenī nedrīkst pakļaut šaubām cilvēka tiesību un brīvību ievērošanu.
- Treškārt, mantas konfiskācijas kā notiesātās personas īpašumā esošās mantas bezatlīdzības atsavināšana būtiski ietekmē tās turpmāko dzīvi, materiālo stāvokli. Zaudējot īpašumā esošo mantu, personai bieži rodas nopietnas problēmas pēc soda izciešanas.

- Ceturtkārt, mantas konfiskācija kā mantiska rakstura sods vienmēr būtiski aizskar notiesātās personas ģimenes locekļu mantiskās intereses, samazinot viņu materiālo nodrošinājumu, radot materiālas dabas ierobežojumus. Konfiscējot mantu, netiek ievērota viena no jebkuru kriminālsodu raksturojošām pazīmēm – tā individuālais raksturs, t.i., prasība, lai sods tiktu vērstis tikai un vienīgi pret noziedzīgo nodarījumu izdarījušo personu.
- Piektkārt, virknē gadījumu, konfiscējot mantu, praktiski nav iespējams nodalīt vainīgā īpašuma daļu no trešo personu īpašuma vai īpašuma daļas kopīpašumā.
- Sestkārt, vēsturiski mantas konfiskācija veidojusies kā valsts nepamatotas iedzīvošanās mantā līdzeklis. Tāpēc pamatoti tiek uzskatīts, ka visas mantas konfiskācija nav savienojama ar valsts cieņu.

2005. gadā, pilnveidojot atbildību par nodarījumiem ceļu satiksmē, Krimināllikuma 42. panta trešā daļa tika papildināta ar noteikumu, ka tiesa, nosakot mantas konfiskāciju par noziedzīgu nodarījumu pret satiksmes drošību, attiecina to uz transportlīdzekli¹⁸. Atbilstoši mantas konfiskāciju kā papildsodu noteica par vairākiem nodarījumiem pret satiksmes drošību¹⁹. Šo nosacījumu izslēdza 2017. gadā, Krimināllikumā ieviešot īpašo konfiskāciju, 70.¹³ panta ceturtajā daļā nosakot, ka konfiskācijai var pakļaut noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai piederošu transportlīdzekli, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums pret satiksmes drošību alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē²⁰.

2009. gadā Krimināllikuma 230. pantā tika izdarītas izmaiņas, precizējot atbildību par cietsirdību pret dzīvniekiem, vienlaikus Krimināllikuma 42. panta trešā daļa tika papildināta ar teikumu, ka “Tiesa, nosakot mantas konfiskāciju par cietsirdīgu izturēšanos pret dzīvniekiem, piemēro daļēju mantas konfiskāciju un attiecina to uz dzīvniekiem”²¹. 2013. gadā noteikumu par dzīvnieku konfiskāciju izslēdza²², bet šobrīd šis noteikums ir iekļauts 70.¹³ panta trešajā daļā, kur teikts, ka dzīvniekus var konfiscēt, ja sakarā ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu tie nav atstājami noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas īpašumā.

2010. gada beigās Tieslietu ministrija pasūtīja pētījumu „*Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana*”²³. Pētījumā

secināts, ka:

- Krimināllikuma normas, saskaņā ar kurām paredzēta obligāta mantas konfiskācijas piemērošana, nav atzīstamas par atbilstošām soda individualizācijas un samērīguma principiem, jo uzliek pienākumu tiesām piemērot šo sodu neatkarīgi no tās faktiskās izpildes iespējas un atbilstības konkrētai situācijai;
- konfiskācijas piemērošanas prakse uzskatāmi apliecina, ka efektivitāte šim sodam ir tikai tad, ja tas tiek vērsts uz konkrētu, procesa laikā apzinātu un arestētu īpašumu;
- efektīvas, taisnīgas krimināltiesisko attiecību atrisināšanas nolūkā, domājams, būtu nepieciešams atteikties no mantas konfiskācijas kā soda. Tai pašā laikā būtu uzlabojama noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācijas tiesiskā reglamentācija un galvenokārt ievērojami paplašināma tās piemērošana praksē. Var izteikt pieņēmumu, ka, ja no KL tiks izslēgta mantas konfiskācija kā sods, tad noziedzīgi iegūtās mantas konfiskācijas piemērošana strauji palielināsies, ar laiku ieņemot centrālo vietu.

2013. gadā īstenotās kriminālsodu reformas ietvaros formulējums “*īpašumā esošās mantas vai tās daļas atsavināšana*” tika grozīts, uz – “*īpašumā esošās mantas atsavināšana*”²⁴. Kontekstā ar panta trešo daļu, kur teikts, ka “*tiesai, nosakot mantas konfiskāciju, konkrēti jānorāda, kāda manta konfiscējama*”, var secināt, ka ar šo grozījumu vairs nevar konfiscēt visu mantu, kā arī nevar konfiscēt mantu, abstrakti norādot tās daļu²⁵. Mantas konfiskācijas jautājums ir skatīts arī Satversmes tiesā.

2011. gada 6. janvārī tika pieņemts lēmums lietā Nr. 2010-31-01 “Par Krimināllikuma 320. panta (2002. gada 25. aprīļa likuma redakcijā) otrās daļas vārdu “*konfiscējot mantu*” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”²⁶. Satversmes tiesa izbeidza tiesvedību saistībā ar neatbilstību prasījuma robežās, proti, pieteicējs apstrīdēja konfiskācijas atbilstību Satversmei kukuļņemšanas sankcijas ietvaros, nevis kā Krimināllikuma 42. pantā paredzēto soda veidu. Tiesa atzina, ka nevar vērtēt, vai konkrēts sods par konkrētu noziegumu ir samērīgs, jo tas ir tiesībpolitikas jautājums.

2015. gada 8. aprīlī Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2014-34-01 „Par Krimināllikuma 36. panta otrās daļas 1. punkta, 42. panta un 177. panta trešās daļas vārdu „*konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas*” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta

otrajam un trešajam teikumam”²⁷, secināja, ka konfiskācija atbilst Satversmei. Tomēr spriedumā tika norādīts, ka daļa Eiropas valstu ir atteikušās no mantas konfiskācijas kā soda veida krimināltiesībās un priekšroku devušas plašākai nelegāli iegūtas mantas vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas konfiskācijai. Tas norāda uz soda mērķu attīstību un vērtību maiņu Eiropas tiesiskajā telpā. Tādēļ arī Saeimai būtu periodiski jāpārvērtē nepieciešamība saglabāt mantas konfiskāciju kā soda veidu, ņemot vērā Latvijas sabiedrības tiesiskajā apziņā notiekošo vērtību maiņu, kā arī valsts starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā.

Turklāt Satversmes tiesa norādīja uz konfiskācijas efektivitāti tikai mantiska rakstura nodarījumos, proti, iespēja zaudēt īpašumu ir piemērots līdzeklis personu atturēšanai no mantiska rakstura noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Šajā sakarībā jāatzīmē, ka Satversmes 105. panta trešā teikuma formulējums “*Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu*” var raisīt šaubas par to, vai Krimināllikuma 42. pantā paredzētā īpašuma atņemšana ir galējais īpašuma tiesību ierobežošanas veids. Vēl jo vairāk, ja Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā lietots jēdziens “*piespiedu atsavināšana*”, bet 94. pantā līdztekus, garantējot personas brīvību, lietoti divi jēdzieni, proti, “*brīvības atņemšana*” un “*brīvības ierobežošana*”. Tātad Satversme, garantējot tiesības, nosaka ka ir tiesības, kuras var ierobežot un ir tiesības, kuras var atņemt. Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā noteikts, ka īpašumu var atņemt, pret taisnīgu atlīdzību, tātad uz konfiskāciju tas neattiecas.

Vienlaikus pilnīgi jāpiekrīt tiesību pētniekam G. Kūtrim, kurš norāda, ka “noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nevar aizskart tiesības uz īpašumu, jo šādas tiesības konkrētai personai uz šo mantu nemaz nepastāv, ja vien mantas noziedzīgā izcelsme ir pierādīta tiesiskai valstij atbilstošā institūcijā un tiesiskas valsts prasībām atbilstošā procesā. Satversmes 105. pants neaizsargā noziedzīgās mantas ieguvēju, bet tas aizsargā cilvēka tiesības uz īpašumu. Minētās tiesības var ierobežot, ja tam ir leģitīms mērķis, taču konkrētās situācijas leģitīmais mērķis ir jāpamato, proti, jāpierāda, ka tieši konkrētās mantas konfiscēšana ir nepieciešama cīņā pret noziedzību”²⁸.

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas²⁹ Pirmā protokola 1. pantā noteikts: “Nevienam nedrīkst

atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek sabiedrības interesēs un apstākļos, kas noteikti ar likumu un atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem”. Šāda atņemšana paredzēta arī Satversmes 105. panta 4. teikumā. Mantu atņemt drīkst, ja ievēroti trīs noteikumi:

- 1) sabiedrības interesēs;
- 2) apstākļos, kas noteikti ar likumu;
- 3) atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem.

Lielākās šaubas ir par atbilstību starptautisko tiesību principiem, jo nav viennozīmīgu noteikumu, ka cīņai ar noziedzību var atņemt legāli iegūto mantu. Mantas konfiskācija vispārīgā formā ir minēta ANO Minimālo standartnoteikumu par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokio noteikumi)³⁰ 8.2 e) punktā, tomēr, lasot komentārus³¹, redzams, ka ieteikums vairāk atbilst īpašajai konfiskācijai. Līdzīgi arī EP Rezolūcijā (76) 10 par ieslodzījumam alternatīviem noteikumiem soda līdzekļiem³² konfiskācija 2 (c) punktā ir minēta, taču kontekstā formulējums vairāk atbilst īpašajai konfiskācijai.

Eiropas valstu krimināllikumos nav atrodams tāds mantas konfiskācijas soda beznosacījumu regulējums, kāds tas ir pie mums. Ja mantas konfiskācija formulēta kā sods, tā tomēr atbilst īpašās konfiskācijas saturam. Savukārt Austrumeiropas un Centrālāzijas valstu grupā šāds soda veids ir Armēnijā, Kazahstānā, Kirgizstānā, Baltkrievijā, Tadžikistānā un Turkmēnistānā³³.

Mantas konfiskācijas piemērošana

Vispārīgā konfiskācija ir ietverta 125 Krimināllikuma pantu sankcijās, un visur tā ir paredzēta, kā iespējama, nevis obligāta, proti, izteikta formulā “*konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas*”.

Saskaņā ar tiesu statistikas ziņām mantas konfiskāciju piemēro samērā reti. 2018. gadā mantas konfiskācija piemērota 27 personām, bet 2019. gadā 35 notiesātajiem. Saskaņā ar Latvijas Sodū izpildes kodeksa 5. panta otrajā daļā teikto, mantas konfiskāciju, kas piespriesta kā papildsods, izpilda tiesu izpildītāji Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Saskaņā ar statistiku par zvērinātu tiesu izpildītāju nolēmumu izpildi krimināllietās daļā par mantiskajām piedziņām, 2018. gadā pabeigtas 356 izpildu lietas par summu 993,5 eiro, bet 2019. gadā – 129 lietas, par summu 846,61 eiro. Konfiscētā summa nav liela.

Līdzās Krimināllikuma 42. pantā noteiktajai vispārīgajai mantas

konfiskācijai Krimināllikuma VIII² nodaļā ir ietverta mantas īpašā konfiskācija.

Īpašā konfiskācija attiecas uz:

- noziedzīgi iegūtu mantu,
- mantu, kuras izcelsmes legalitāti persona nevar pierādīt, ja *valsts pierāda mantas īpašnieka saistību ar noteiktiem noziegumiem vai noziedzīgām personām un legālo ienākumu neatbilstību mantiskajam stāvoklim,*
- noziedzīga nodarījuma rīkiem un līdzekļiem,
- ar nodarījumu saistītu mantu, proti, aizliegtu vai nenoskaidrotu mantu, vai mantu, kas sakarā ar nodarījumu nav atstājama personas īpašumā, piem., cietsirdībai pakļauti dzīvnieki.

Kā jau redzējām, attiecībā uz īpašās konfiskācijas nepieciešamību domstarpību nav. Zināmas domstarpības pastāv saistībā ar īpašās konfiskācijas procesuālajiem aspektiem, kas skar mantas arestēšanu, pierādīšanas standartus u.c.³⁴

Vērtējot konfiskācijas kā soda un īpašās konfiskācijas regulējumu, saskatāma krasa disproporcija, jo, piemērojot vispārīgo konfiskāciju kā sodu, nepastāv gandrīz nekādi ierobežojumi, turpretim īpašā konfiskācija prasa noteiktus pierādījumus un īpašu kārtību. Rodas likumsakarīgs jautājums, kāpēc jātērē valsts līdzekļi mantas neatbilstības ienākumiem noskaidrošanai īpašās konfiskācijas ietvaros, ja šo mantu var konfiscēt, piemērojot konfiskāciju kā sodu. Juridiskā kņada ap īpašās konfiskācijas veidiem, pierādīšanas niansēm u.c. ir gluži lieka, jo, piemērojot Krimināllikuma 42. pantu, tiesa var konfiscēt gandrīz visu, motivējot ar visai plaši interpretējamiem soda mērķiem.

Blakus mantas konfiskācijai Krimināllikuma 41. pantā ir paredzēts otrs mantiskais sods – naudas sods, kura maksimālais apmērs ir desmit tūkstoši Latvijas Republikā noteiktās minimālās mēnešalgas, proti, **četri miljoni 300 tūkstoši** eiro. Tiesa naudas sodu noteiktā apmērā var piemērot arī kā papildsodu. Līdz ar to naudas soda, kura leģitimitāti, efektivitāti un nepieciešamību neapšaubā, piemērošanu var samērot ar vispārīgās mantas konfiskācijas efektu.

Krimināllikuma 70.⁵ pantā ir ietverta juridiskās personas mantas konfiskācija, taču tā raksta ietvaros nav skatīta.

Secinājums

Paveiktā informācijas apkopojuma ietvaros var izdarīt tikai vienu secinājumu – vispārīgā mantas konfiskācija kā sods no Krimināllikuma jāizslēdz šādu apsvērumu dēļ:

1. Krimināllikumā ir radīts aptverošs īpašās konfiskācijas regulējums, kas ietver gan noziedzīgi iegūtu mantu, gan mantu, kas nav samērīga ar personas likumīgiem ienākumiem un atbilstoši *atzīta par noziedzīgi iegūtu*, trešajām personām nodotu mantu, nodarījuma rīkus un līdzekļus, ar noziedzīgu nodarījumu saistītu mantu. Valstij ir iespējas noteikt arī administratīvi tiesisku un civiltiesisku konfiskāciju. Līdzās tik plašam īpašās konfiskācijas regulējumam nav nekāda pamata saglabāt konfiskāciju kā sodu.
2. Šis soda veids jau pagājušā gadsimta sākumā atzīts par civilizētas sabiedrības morālei neatbilstošu un arī mūsdienās vairums autoru par to izsakās noraidoši. Valstīs, kuras pieņemts uzskatīt par demokrātiskām, šāda soda nav. Valsts kriminālpolitika ir virzīta uz cilvēktiesību nelokāmu ievērošanu, kas ietver arī tiesības uz īpašumu.
3. Vairākkārtīgi ir izteiktas šaubas par mantas konfiskācijas soda atbilstību Satversmes 105. pantam. Krimināllikuma normas ir jāveido tādā veidā, lai šādas šaubas būtu pilnībā novērstas.
4. Nav pārliecinošu pierādījumu par mantas konfiskācijas soda efektivitāti. Krimināllikumā ir ietverti daudz efektīvāki un mazāk pretrunīgi mantiskās ietekmēšanas līdzekļi, proti, īpašā konfiskācija un naudas sods.
5. Mantas konfiskācijas soda piemērošanai nav noteikti gandrīz nekādi īpaši nosacījumi, turpretim īpašās konfiskācijas piemērošana ir veidota tā, lai pilnībā atbilstu cilvēktiesību standartiem.

Nobeigumā jāpievienojas zinātnieces A. Reigases teiktajam, un jāizsaka cerība, ka kopīgo pūliņu rezultātā Latvijā varētu izveidot sodus, kas ietvertu arī civilizētu attieksmi pret likumpārkāpēju³⁵.

Atsauces

¹ Krimināllikums. 17.06.1998. likums/LV, 199/200, 08.07.1998.; Ziņotājs, 04.08.1998.

- ² 1903. gada 22. marta Sodulikumi : tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/1281/1903_gada_22_marta_sodu_likumi_1930_sn234990.pdf
- ³ Уголовное уложение 22 марта 1903 г., по изданиям Н. Таганцева (1922). Рига: ЛЕТА.
- ⁴ Mincs P. (1934). Krimināltiesību kurss: vispārējā daļa. Rīga: aut. izd. 204. lpp.
- ⁵ Mincs P., Ehlerss H., Jakobi P., Lauva J. (1934). 1933. gada 24. aprīļa Sodulikums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Rīga: Valsts tipogrāfija. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/1283/1933_gada_24_aprila_sodu_likums_1934_sn113455.pdf
- ⁶ KPFSR kriminālkodekss. Komentārs. (1946). I. Goļakova redakcijā. A. Liedes tulkojuma zinātniskajā redakcijā. Rīga: Grāmatu Apgāds, 54. lpp.
- ⁷ 1961. gada Latvijas PSR Kriminālkodekss. <http://dom.lndb.lv/data/obj/file/18119693.pdf>
- ⁸ Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. (1965). Rīga, Liesma.
- ⁹ Kriminālsodu politikas koncepcija. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/2891>
- ¹⁰ Par Krimināllikuma 320. pantu (2002. gada 25. aprīļa likuma redakcijā) otrās daļas vārdu “konfiscējot mantu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam. Latvijas Republikas Satversmes tiesas lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01. [https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2010-31-01](https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2010-31-01)
- ¹¹ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. 15.10.1998. likums/LV, 331/332, 04.11.1998.; Ziņotājs, 03.12.1998.
- ¹² Grozījumi likumā «Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību» 25.04.2013. likums/LV, 92, 15.05.2013./Stājas spēkā 16.05.2013.
- ¹³ Grozījumi Krimināllikumā. (12.02.2004. likums). LV, 34, 03.03.2004.; Ziņotājs, 25.03.2004./Stājas spēkā 01.01.2005.
- ¹⁴ Likumprojekta “Grozījumi Krimināllikumā” anotācija. https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP0318_0.htm
- ¹⁵ Kriminālsodu politikas koncepcija. <http://polsis.mk.gov.lv/documents/2891>
- ¹⁶ Grozījumi Krimināllikumā. 13.12.2012. likums/LV, 202, 27.12.2012./Stājas spēkā 01.04.2013.
- ¹⁷ Reigase A. (2004. gada 12. okt.). Jā vai nē mantas konfiskācijai. Jurista vārds, NR. 39 (344).
- ¹⁸ Grozījumi Krimināllikumā. 06.10.2005. likums/LV, 167, 20.10.2005.; Ziņotājs, 10.11.2005./Stājas spēkā 03.11.2005.
- ¹⁹ Likumprojekta “Grozījumi Krimināllikumā” anotācija. https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1242_0.htm
- ²⁰ Grozījumi Krimināllikumā. 22.06.2017. likums/LV, 132, 05.07.2017./Stājas spēkā 01.08.2017
- ²¹ Grozījumi Krimināllikumā. 21.05.2009. likums/LV, 90, 10.06.2009.; Ziņotājs, 09.07.2009./Stājas spēkā 01.07.2009.
- ²² Grozījumi Krimināllikumā. 13.12.2012. likums/LV, 202, 27.12.2012./Stājas spēkā 01.04.2013.
- ²³ Pētījumu un publikāciju datu bāze. <http://petijumi.mk.gov.lv/node/2044>;

- http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/TM_Petij_mantas_konfiskac_tiesiskais_regulej_Latv_un_ES.pdf
- ²⁴ Grozījumi Krimināllikumā. 13.12.2012. likums/LV, 202, 27.12.2012./Stājas spēkā 01.04.2013.
- ²⁵ Liholaja V. (2018). Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Rīga, Tiesu namu aģentūra. 182. lpp.
- ²⁶ Par Krimināllikuma 320. panta (2002. gada 25. aprīļa likuma redakcijā) otrās daļas vārdu “konfiscējot mantu” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam. Latvijas Republikas Satversmes tiesas lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01. [https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2010-31-01](https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2010-31-01)
- ²⁷ Par Krimināllikuma 36. panta otrās daļas 1. punkta, 42. panta un 177. panta trešās daļas vārdu „konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. panta otrajam un trešajam teikumam. 2015. gada 8. aprīļa Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2014-34-01. [https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2014-34-01](https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2014-34-01)
- ²⁸ Kūtris G. (2019). Tiesības uz īpašumu un īpašuma konfiskācija. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. <https://doi.org/10.22364/juzk.77.08>
- ²⁹ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 04.11.1950. starptautisks dokuments /LV, 143/144, 13.06.1997.
- ³⁰ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules) <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/united-nations-standard-minimum-rules-for-non-custodial-measures-the-tokyo-rules/>
8. Sentencing dispositions
8.1 The judicial authority, having at its disposal a range of non-custodial measures, should take into consideration in making its decision the rehabilitative needs of the offender, the protection of society and the interests of the victim, who should be consulted whenever appropriate.
8.2 Sentencing authorities may dispose of cases in the following ways:
(e) Confiscation or an expropriation order;
- ³¹ Commentary on the United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures (The Tokyo Rules). <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/147416NCJRS.pdf>
- ³² Council of Europe Committee of Ministers Resolution (76) 10 On Certain Alternative Penal Measures to Imprisonment (Adopted by the Committee of Ministers on 9 March 1976 at the 255th meeting of the Ministers' Deputies). 2. To spare no effort in developing existing alternatives, and in particular: c. to look into the possibility of imposing various deprivations (such as withdrawal of driving license) as well as confiscation as independent substitutes for prison sentences.
- ³³ Confiscation of instrumentalities and proceeds of corruption crimes in Eastern Europe and Central Asia. (2018). OECD. <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-Confiscation-of-Proceeds-of-Corruption-Crimes-ENG.pdf>
- ³⁴ Rusanovs E. (2016. g. 5. janv.). Procesa par noziedzīgi iegūtu mantu regulējums Kriminālprocesa likumā – juridiska neveiksme vai efektīvs fiskāls

- instruments? Jurista Vārds» Nr. 1 (904); Simonato M. (2017). Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains. ERA Forum 18, 365–379. <https://doi.org/10.1007/s12027-017-0485-0>; Rokasgrāmata rīcībai ar mantu kriminālprocesā. (2019). <https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/izstradata-rokasgramata-ricibai-ar-mantu-kriminalprocesa>
- ³⁵ Reigase A. (2004. gada 12. okt.). Jā vai nē mantas konfiskācijai. Jurista vārds, NR. 39 (344).

Аннотация

В Уголовном законе Латвии в качестве наказания установлена конфискация имущества осужденного лица, в том числе, в случае, если имущество не имеет никакого отношения к преступлению (общая конфискация). В то же время в Уголовном законе создано всеобъемлющее регулирование особой конфискации, которое включает как приобретенное преступным путем имущество, так и имущество, не соответствующее законным доходам лица и, соответственно, признанное полученным преступным путем. Также конфискуются орудия и средства деяния и другое имущество, связанное с преступным деянием. Государство имеет возможность установить также административно-правовую и гражданско-правовую конфискацию. Наряду с таким широким регулированием особой конфискации нет никаких оснований сохранять конфискацию как наказание.

SODU PRAKSE LIETĀS PAR SEKSUĀLU VARDARBĪBU PRET BĒRNIEM

*Mg. sc. ing. Margarita Božko-Čāče,
Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas
studiju programmas “Tiesību zinātne” 4. kursa studente,
Rēzeknes tiesas tulks, Latvija*

Abstract

Sexual violence against a child is a global, complicated social and legal problem, existing in all the countries of the world. Sexual violence towards children is a serious violation of the child's fundamental rights and still one of the main issues in Latvia, which in most cases takes place within families. In Latvia, despite the measures taken by the state and severity of criminal punishments, the number of sex crimes against children has increased since 2016. The aim of the study is to research the practices of criminal punishments for sexual violence against children, reveal and analyse the problems.

In the paper, the author reveals topical issues and offers solutions. There should be a uniform case law on application of aggravating circumstances for the offences against morality and sexual integrity of children committed by a person who is the first and second degree relative to the child. If the victim materially depends on the perpetrator, as well as it should be provided as an aggravating circumstance if the offence is committed by a family member or a person staying with the child, but who is not the first and second degree relative. It is necessary to prosecute family members of the perpetrator if they were aware of sexual violence against the child, for not reporting about sexual violence against the child. Prevention of sexual violence against children should include a range of additional measures and close cooperation among public authorities. There is a necessity to establish a public register of persons convicted of sexual violence against children in Latvia, it is necessary to carry out administrative supervision of these persons after serving the additional sentence, as well as chemical castration of the persons half a year before the end of their imprisonment would be useful to prevent risk of recidivism.

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4413>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

Keywords: child, criminal punishment, morality, sexual inviolability, sex crime, sexual violence.

Ievads

Bērna vislabākās intereses bieži vien var būt svarīgākas par vecāku un citu cilvēku interesēm¹. Bērna tiesības uz privāto dzīvi, personas neaizskaramību un brīvību garantē Latvijas Republikas Satversmes² 110. pants, kurā noteikts, ka „Valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības”. Bērna tiesību aizsardzība ir viens no nepieciešamākajiem un nozīmīgākajiem tiesiskas valsts nostiprināšanas un tiesiskās sistēmas pilnveidošanas pasākumiem³.

Seksuālā vardarbība pret bērniem ir globāla, sarežģīta sociāla un tiesiska problēma, kas sastopama visās pasaules valstīs un ir visretāk atklātais vardarbības veids⁴. Seksuālā vardarbība pret bērniem ir nopietns bērnu pamattiesību pārkāpums un joprojām ir viena no galvenajām problēmām Latvijā⁵, kas lielākoties notiek ģimenē. Šo problēmu ir pētījuši Latvijas zinātnieki A. Vilks, A. Kipāne, V. Nagle, L. Ceļmale. Latvijā ir izstrādāts jauns rīcības plāns⁶ 2018.-2021. gadam bērnu tikumības un dzimumneaizskaramības sargāšanai, jo iepriekšējais rīcības plāns⁷ nav sasniedzis mērķus, un dzimumnoziegumu skaits pret bērniem Latvijā nav samazinājies.

Saskaņā ar statistiku⁸ sākot ar 2014. gadu reģistrēti 197 – 455 noziegumi pret bērnu tikumību un dzimumneaizskaramību, un proti, 2014. gadā reģistrēti 455, 2015. gadā – 266, 2016. gadā – 197, 2017. gadā – 247, 2018. gadā – 303 noziegumi. Visvairāk tiek reģistrēta Krimināllikuma (turpmāk – KL) 160. panta trešajā, ceturtajā, piektajā un sestajā daļā reglamentētā vardarbība. 2014. gadā reģistrēti – 216, 2015. gadā – 70, 2016. gadā – 66, 2017. gadā – 105, 2018. gadā – 124 šāda veida sevišķi smagi noziegumi pret bērnu tikumību un dzimumneaizskaramību. Neskatoties uz soda bardzību, reģistrēto noziegumu skaits no 2016. gada ir pieaudzis.

Nemot vērā raksta ierobežotu apjomu, pētīta sodu prakse tikai par KL 159. panta otrās un trešās daļas un 160. panta trešās, ceturtais, piektās un sestās daļas noziegumiem pret bērnu tikumību un dzimumneaizskaramību.

Pētījuma mērķis ir sodu prakses lietās par seksuālu vardarbību

pret bērniem izpēte, analīze, problēmu atklāšana.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) veikt statistikas datu un tiesu prakses par seksuālu vardarbību pret bērniem analīzi;
- 2) veikt sodu par seksuālu vardarbību pret bērniem analīzi.

Pētījumā pielietotas šādas zinātniskās izziņas metodes: analītiskā, salīdzinošā, statistiskā, induktīvā un deduktīvā metode. Tiesību normas interpretētas, pielietojot gramatisko, vēsturisko, sistēmisko un teleoloģisko iztulkošanu.

Soda piemērošanas vispārīgs raksturojums

Visos laikos Latvijā par sevišķi smagiem noziegumiem pret bērna tikumību un dzimumneaizskaramību likumdevējs paredzēja visai bargus sodus. Tā 1933. gada Sodu likums par seksuālā rakstura darbībām pret bērniem paredzēja tādus soda veidus, kā cietums, pārmācības nams un spaidu darbi¹⁹. 1961. gada LPSR Kriminālkodeksā¹⁰ un 1998. gada 17. jūnija Latvijas kriminālkodeksā par seksuālu vardarbību pret bērniem noteica brīvības atņemšanu no 3 līdz 15 gadiem.

Spēkā esošajā likumā par seksuālu vardarbību pret bērnu paredzēta brīvības atņemšana no 3 līdz 20 gadiem vai mūža ieslodzījums un obligāts papildsods – probācijas uzraudzība¹¹. Lietuvā par vardarbīgām seksuālā rakstura darbībām pret bērnu ir paredzēts sods no 3 līdz 15 gadiem¹², Igaunijā – no 3 līdz 15 gadiem¹³, Baltkrievijā – no 2 līdz 13 gadiem¹⁴, Krievijā no 3 līdz 20 gadiem un mūža ieslodzījums personai, kura iepriekš notiesāta par dzimumnoziegumu pret nepilngadīgo un izdarīja seksuālu vardarbību pret mazgadīgu bērnu¹⁵. Šveicē, Austrijā, Vācijā, Polijā, Dānijā atbildība par seksuālu vardarbību pret bērnu ietverta atsevišķā normā, un sodāmas gan vardarbīgas, gan labprātīgas seksuālā rakstura darbības ar bērnu. Šveicē ir paredzēta brīvības atņemšana līdz 5 gadiem vai naudas sods¹⁶, Austrijā – brīvības atņemšana no 1 līdz 20 gadiem vai mūža ieslodzījums, ja iestājas bērna nāve¹⁷, Polijā – no 1 līdz 10 gadiem¹⁸, Dānijā – līdz 12 gadiem¹⁹, Vācijā – no 1 līdz 10 gadiem vai mūža ieslodzījums, ja iestājas bērna nāve²⁰. Šveicē, Austrijā, Dānijā, Vācijā, Polijā ir vieglāki sodi par seksuālu vardarbību pret bērniem, salīdzinot ar Latviju, Lietuvu, Igauniju, Krieviju, kur zemākā brīvības atņemšanas soda robeža ir 3 gadi,

nevis 1 gads, kā arī maksimālā robeža galvenokārt ir no 13 līdz 20 gadiem, jo Vācijā, Polijā, Danijā maksimāla brīvības atņemšanas soda robeža ir no 10 līdz 12 gadiem.

Sodi Latvijā par seksuālu vardarbību pret bērniem ir bargāki nekā citās valstīs, tāpēc brīvības atņemšanas soda minimālās vai maksimālās robežas paaugstināšana nav nepieciešama.

2018. gada 1. oktobrī brīvības atņemšanas iestādēs sodu izcieta 204 par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību notiesātas personas²¹.

Pētījuma ietvaros analizēta soda noteikšanas prakse 50 tiesas spriedumos, kas apkopota 1. tabulā. Analizējot tiesas spriedumus, konstatēts, ka dominē dzimumnoziegumi, atbildība par kuriem ir paredzēta KL 160. panta ceturtajā un sestajā daļā un KL 159. panta trešajā daļā. KL 159. panta trešajā daļā paredzētais nodarījums inkriminēts 17 gadījumos, KL 159. panta otrā daļa – vienā gadījumā, KL 160. panta sestā daļa – 23 gadījumos, KL 160. panta piektā daļa – divos gadījumos, KL 160. panta ceturta daļa – 15 gadījumos, KL 160. panta trešā daļa – divos gadījumos. Visai bieži konstatēta noziegumu kopība. Ģimenes locekļu izdarīta vardarbība bieži ietver gan vardarbīgu dzimumaktu, gan anālu, orālu aktu ar bērnu, ko galvenokārt veic tēvs vai patēvs, no kura cietušais ir materiāli un morāli atkarīgs. Savukārt nepilngadīgie parasti veic vardarbīgas seksuālā rakstura darbības fiziskā saskarē ar cietušā ķermeni bez iekļūšanas. Četros no sešiem vardarbības gadījumiem seksuālā rakstura darbības izdarīja personas ar garīga rakstura traucējumiem.

Analizējot cietušā vecumu, secināms, ka galvenokārt dzimumnoziegumus izdara pret 5 līdz 14 gadus veciem mazgadīgajiem, bet trīs gadījumos seksuālā vardarbība vērsta pret 2-3 gadus veciem bērniem, piecos gadījumos pret cietušajiem vecumā no 15 līdz 16 gadiem. Astoņos gadījumos dzimumnoziegumi izdarīti pret vairāk nekā diviem cietušajiem. Visbiežāk noziegumi pret bērnu tikumību un dzimumneaizskaramību veikti ilgstošā laika periodā – vidēji 1-2 gadi, septiņos gadījumos bērns tika pakļauts seksuālai vardarbībai no 3-5 gadiem. 15 gadījumos pret bērnu tika veikta vienreizēja seksuālā rakstura darbība.

Tiesu prakses izpētes ietvaros var secināt, ka ilgstošas seksuālas vardarbības gadījumos, mātei par to ir bijis zināms, bet viņa to neuztvēra nopietni, nepievērsa tam uzmanību. Arī tiesu prakses apkopojumā²² norādīts uz faktiem, kad tuviniekiem par to ir bijis

zināms, bet netika veikti nekādi pasākumi notiekošā novēršanai.

Piemēram, konstatēts, ka cietusī mātei izstāstījusi par brāļa izdarītu seksuālu vardarbību pret viņu un viņas māsīcu, bet māte uz to nav reaģējusi²³. Tas bijis par pamatu neatzīt cietušās māti par likumisko pārstāvi kriminālprocesā. Citā spriedumā²⁴ konstatēts, ka patēvs ilgstoši veicis seksuālu vardarbību pret mazgadīgo. Cietusī dažādos veidos mēģinājusi mātei paziņot par seksuālo vardarbību, jo tā tikusi veikta regulāri mājās, kur atradās arī māte, bet māte viņai nav ticējusi, nav pievērsusi tam uzmanību, mēģinājusi vainot cietušo bērnu. No lietas materiāliem izriet, ka krīzes centra psihologi konstatējuši mātes īstenotu ietekmēšanu arī vēlāk, jo cietusī mammas ietekmē rakstījusi vēstuli apsūdzētajam cietumā. Vēl citā spriedumā²⁵ konstatēts, ka māte un mazgadīgie bērni zinājuši par seksuālā rakstura attiecībām starp patēvu un cietušo bērnu. Māte par šo vardarbību paziņojusi policijai tikai tad, kad vīrs nolēmis no viņas šķirties, vairs materiāli neapgādāt un dzīvot kopā ar pameitu atsevišķā saimniecībā. Līdzīga situācija konstatēta spriedumā²⁶, kur par ilgstošu seksuālu vardarbību pret meitu zināja gan māte, gan mazgadīgie bērni, kuri, tāpat kā cietusī, par redzēto seksuālo vardarbību izstāstīja mātei, bet viņa nepievērsa tam uzmanību, nenoticēja.

KL 315. panta ir paredzēta atbildība par neziņošanu, ja ir zināms, ka kāda persona gatavo vai ir izdarījusi smagu vai sevišķi smagu noziegumu, bet saskaņā ar KL 22. pantu par neziņošanu neatbild noziegumu izdarījušās personas saderinātais, laulātais, vecāki, bērni, brāļi un māsas, vecvecāki un mazbērni, kā arī tā persona, ar kuru noziegumu izdarījusi fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga saimniecība. Savukārt Kriminālprocesa likuma (turpmāk – KPL) 110. pants paredz, ka lieciniekam ir tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem²⁷. Personu nevar saukt pie kriminālatbildības par neziņošanu par noziegumu, kurā šī persona pati ir iesaistīta²⁸ vai par kura izdarīšanu viņa ir turēta aizdomās un apsūdzēta²⁹.

Ģimenes loceklis, zinot vai nojaušot, ka tiek veikta seksuālā vardarbība pret bērnu ģimenē, nevar būt atbalstītājs, kas sekmē un atbalsta noziegumu, jo persona nepievēršot uzmanību un neziņojot tiesībsargājošām iestādēm, neveic KL 20. panta ceturtajā daļā norādītas darbības, lai to varētu saukt pie kriminālatbildības kā līdzdalībnieku dzimumnoziegumā pret bērnu.

Seksuālā vardarbība ir ļoti smags noziegums pret bērnu, turklāt vecākiem ir pienākums rūpēties par sava bērna drošību un aizsargāt

viņu no jebkāda veida vardarbības, arī tādas, kas pret bērnu tiek veikta ģimenē. Ņemot vērā minēto, būtu apsverams grozījums Krimināllikumā, nosakot, ka arī ģimenes locekļi ir atbildīgi par šāda veida bezdarbību.

Visbiežāk krimināllietas tika iztiesātas ar pierādījumu pārbaudi. Divos gadījumos, piemērojot Krimināllikuma 49.¹ panta nosacījumus noteikts sods, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēta likumā, jo nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. 12 gadījumos krimināllietas tika izskatītas bez pierādījumu pārbaudes, piecās krimināllietās starp prokuroru un apsūdzēto tika noslēgta vienošanās par vainas atzīšanu un sodu.

Atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi

Saskaņā ar KL 46. panta trešo daļu, nosakot soda mēru, ņem vērā atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus.

Analizētajos tiesas spriedumos bieži par atbildību pastiprinošiem atzīti sekojoši apstākļi: saskaņā ar KL 48. panta pirmās daļas 1. punktu noziedzīgs nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu, proti, apsūdzētais ir izdarījis dzimumnoziegumu pret bērnu neizciestas sodāmības laikā; saskaņā ar KL 48. panta pirmās daļas 7. punktu, ja apsūdzētais ir izdarījis dzimumnoziegumu pret bērnu, izmantojot tā materiālo atkarību no vainīgā; saskaņā ar KL 48. panta pirmās daļas 12. punktu noziegums izdarīts alkohola ietekmē, saskaņā ar KL 48. panta pirmās daļas 15. punktu noziedzīgs nodarījums pret tikumību un dzimumneizskaramību izdarīts pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē.

KL 48. panta pirmās daļas 1. punkts kā atbildību pastiprinošs apstākļis tiek piemērots, ja noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu, proti, apsūdzētais ir izdarījis dzimumnoziegumu pret bērnu neizciestas sodāmības laikā, kas var liecināt par personas noslieci un tendenci izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus, par likuma normu ignoranci un apsūdzētā antisociālo personību.

Analizētajos tiesas spriedumos konstatējama atšķirīga KL 48. panta pirmās daļas 7. punktā paredzētā atbildību pastiprinošā apstākļa piemērošana. Šo atbildību pastiprinošo apstākli piemēro, ja apsūdzētais dzīvo kopīgā mājsaimniecībā ar cietušā bērna māti

un cietušais atrodas materiālā atkarībā no tēva vai patēva. Četros gadījumos, kad dzimumnoziegumu pret bērnu izdarīja patēvs, šo apstākli atzina par pastipriņošu, bet astoņos gadījumos šis apstāklis netika ņemts vērā. Divās tēvu izdarītās vardarbībās šis apstāklis tika atzīts, bet četrās tas netika ņemts vērā.

Ja seksuālu vardarbību pret bērnu izdarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli atkarīgs, proti, tēvs vai patēvs, kurš dzīvo vienā saimniecībā ar bērna māti, šis apstāklis būtu jāatzīst par pastipriņošu un jāievēro soda mēra noteikšanā.

Saskaņā ar tiesu praksi galvenokārt dzimumnoziegumus pret bērnu izdara personas alkohola ietekmē. Piemēram, vienā no spriedumiem tiesa konstatēja KL 48. panta pirmās daļas 12. punktā minēto atbildību pastipriņošu apstākli, kaut gan apsūdzībā tas nemaz nebija inkriminēts. Tiesa norādīja³⁰, ka no lietas apstākļiem izriet, ka seksuālā vardarbība pret cietušo notika, kad apsūdzētais uzturējās savā dzīvesvietā un regulāri pēc darba lietoja alkoholu. Liecinieki arī liecināja, ka brīvdienās apsūdzētais regulāri lietoja alkoholiskos dzērienus. Arī cietusī persona savās liecībās norādīja, ka apsūdzētais diezgan bieži bija alkohola ietekmē. Tāpēc nepatīkamākie momenti un konflikti bija, kad cietusī persona mēģināja izvairīties no kopīgas gulēšanas ar apsūdzēto. Ņemot vērā konstatētos apstākļus par seksuālās vardarbības biežumu un apsūdzētā alkoholisko dzērienu lietošanas paradumiem, secināms, ka apsūdzētais noziedzīgās darbības veica arī alkoholisko dzērienu ietekmē. Arī Valsts probācijas dienests (turpmāk – VPD) izvērtēšanas ziņojumā norādījis, ka noziedzīgais nodarījums saskaņā ar cietušā teikto izdarīts alkohola ietekmē.

Ne visos analizētajos spriedumos alkohola reibums atzīts par atbildību pastipriņošu apstākli.

Piemēram, spriedumā³¹ konstatēts, ka seksuālā vardarbība pret bērnu tika veikta regulāri divu gadu garumā, kad apsūdzētais regulāri lietoja alkoholu, lika arī cietušajai personai kopā ar viņu lietot alkoholu. VPD izvērtēšanas ziņojumā arī ir norādījusi uz klienta pārmērīgo alkohola lietošanu. Nosakot sodu par miesas bojājumu nodarīšanu cietušās personas mātei, alkohola ietekme tika atzīta par pastipriņošu apstākli, bet izvērtējot seksuālo vardarbību, kura tika izdarīta uzreiz pēc cietušās personas mātes nogādāšanas slimnīcā, alkohola ietekme netika atzīta par pastipriņošu apstākli.

Pirmstiesas kriminālprocesā par seksuālo vardarbību pret

bērnu, pratinot cietušo, lieciniekus un aizdomās turēto, kā arī citu izmeklēšanas darbību ietvaros jānoskaidro apreibinošu vielu ietekmes fakts, dodot iespēju tiesai objektīvi izvērtēt nodarījuma apstākļus.

Tiesu prakses analīzes gaitā konstatēts, ka pastāv atšķirīga KL 48. panta pirmās daļas 15. punktā paredzētā atbildību pastiprinoša apstākļa piemērošanas prakse. Šo apstākli piemēro, ja seksuālā vardarbība izdarīta pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē.

Ir sastopami gadījumi, kad noziegumu ir izdarījis cietušā brālis vai tēvs, bet tiesa radniecību pirmajā vai otrajā pakāpē neatzīst par atbildību pastiprinošo apstākli. Trīs gadījumos šis apstāklis ir atzīts par pastiprinošu, bet astoņos gadījumos tas nav piemērots, divos gadījumos šī apstākļa piemērošana nav vērtējama viennozīmīgi.

Saskaņā ar Civillikuma 404. pantā sniegto radniecības pakāpju uzskaitījumu, pie pirmās radniecības pakāpes ir pieskaitāmi vecāki (tēvs, māte) un bērni, bet pie otrās – mazbērni, vecvecāki un brāļi (māsas). Trešās pakāpes radinieki ir mazmazbērni, vecvecāki, onkuļi (tantes), brāļu (māsu) bērni³².

Par atbildību pastiprinošo apstākli nav atzīts tas, ka seksuālā rakstura darbības ar meitu, izmantojot uzticību un autoritāti, izdarījusi persona, kura atradās pirmajā radniecības pakāpē, norādot, ka uzticība un autoritāte faktiski ir ietverta KL 160. panta sastāva pazīmē³³.

Uzticība un autoritāte piemīt ne tikai personām, kuras atrodas radniecības attiecībās, bet arī svešiem cilvēkiem, kuri spēj panākt bērna uzticību, lai pēc tam veiktu ar viņu seksuālā rakstura darbības. Tāpēc gluži pretēji citā spriedumā³⁴, kur konstatēts, ka noziegumu izdarījis bērna tēvs, tiesa atzina par pastiprinošu apstākli, ka noziegums izdarīts pret personu, ar kuru apsūdzētais ir pirmajā radniecības pakāpē.

Te gan jāatzīmē, ka par pastiprinošu nav jāatzīst KL 48. panta pirmās daļas 3. punktā minētais apstāklis – noziedzīgs nodarījums izdarīts, ļaunprātīgi izmantojot uzticību, jo tas ir KL 159. panta un 160. panta sastāva pazīme.

Par nepareizu uzskatāma KL 48. panta pirmās daļas 15. punktā minētā pastiprinošā apstākļa piemērošana, ja vardarbību īstenojis cietušā bērna mātes brālis, jeb onkulis. Spriedumā³⁵ atzīts, ka viņš ir otrajā radniecības pakāpē, bet saskaņā ar Civillikuma 404. pantu

onkulis ir trešās pakāpes radnieks.

Citā spriedumā³⁶ par atbildību pastipriņošu apstākli atzīts tas, ka noziegums izdarīts pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība. Apgabaltiesa³⁷ norādīja, ka konkrētajā gadījumā nav pamata KL 48. panta pirmās daļas 15. punktā norādīto apstākli atzīt par atbildību pastipriņošu, jo cietuši mazgadības dēļ nepiedalījās kopīgas saimniecības uzturēšanā. Šādam viedoklim var piekrist, jo kopīga mājsaimniecības uzturēšana attiecināma uz pieaugušām personām, nevis bērniem, un konkrētajā gadījumā apstāklis nepamatoti atzīts par atbildību pastipriņošu.

Bieži seksuālu vardarbību pret bērnu īsteno patēvi. Šādos gadījumos KL 48. panta pirmās daļas 15. punkts nav piemērojams, jo viņi nav ne pirmās, ne otrās pakāpes radnieki.

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2011/92/ES 9. panta b) punktu dalībvalstīm ir pienākums par atbildību pastipriņošu apstākli atzīt to, ka nodarījumu izdarījis bērna ģimenes loceklis, vai persona, kura dzīvo kopā ar bērnu, vai persona, kura ļaunprātīgi izmantojusi atzītu uzticību vai autoritāti³⁸. Minētā nosacījuma izpildei KL 48. panta pirmā daļa jāpapildina ar 15.¹ punktu, ietverot tajā noteikumu, ka pastipriņošs apstāklis ir arī tas, ka šādu noziegumu izdarījis bērna ģimenes loceklis vai persona, kura dzīvo kopā ar bērnu.

Saskaņā ar apkopoto tiesu praksi konstatēts, ka par atbildību mīkstinošu apstākli atzīta KL 47. panta pirmās daļas 7. punktā minētā ierobežotā pieskaitāmība, kā arī citi apstākļi saskaņā ar KL 47. panta otro daļu. Bez pierādījumu pārbaudes izskatītajās lietās kā atbildību mīkstinoša konstatēta vainas atzīšana un nožēla par izdarīto. Dažreiz šī nožēla ir formāla, lai panāktu soda mīkstināšanu.

Spriedumu analīzes ietvaros konstatēts, ka neprecīzi piemēroti KL 46. panta noteikumi, proti, soda veidu ietekmē noziedzīgā nodarījuma raksturs, radītais kaitējums un vainīgā personība, bet soda mēru – atbildību pastipriņošie un mīkstinošie apstākļi. Tomēr tiesas, nosakot soda mēru, vērtē arī soda veida kritērijus. Spriedumos nozieguma kaitīguma raksturojumā galvenokārt ietverts īpaši aizsargājamā cietušā vecums, cietušo skaits, seksuālās vardarbības ilgums, vardarbības sekas, kas parasti izpaužas kā pārejoši psihiska rakstura traucējumi vai nepārejoša psiholoģiska trauma.

Seksuālās vardarbības pret bērnu subjekta raksturojums

Soda noteikšanā liela nozīme ir VPD izvērtēšanas ziņojumā ietvertajam nozieguma izdarītāja personības raksturojumam, jo saskaņā ar to tiek izdarīti secinājumi par personas bīstamību. Soda noteikšanas ietvaros izvērtē arī personas attieksmi pret izdarīto noziegumu.

Atbilstoši analizētajai tiesu praksei no 50 apsūdzētajiem 12 personas cietušajiem bija sveši cilvēki; viena persona – kaimiņš, viena – mātes draudzene, viena – atradās kopā ar cietušo bērnu patversmē. Pārējie apsūdzētie bija vai nu cietušajam radnieki vai arī dzīvoja ar cietušo vienā ģimenē. Tādu apsūdzēto bija 35 personas, tajā skaitā tēvs – 10 personas, patēvs – 15 personas, brālis – piecas personas, mātes brālis un citi radnieki – piecas personas. Vairumā gadījumu gan nepilngadīgie apsūdzētie, gan arī cietušie nāk no nelabvēlīgām ģimenēm. Varmākas parasti ir vīriešu dzimuma personas un viņu vecuma diapazons ir no 15 līdz 58 gadiem.

Izpētītajos tiesu spriedumos redzams, ka apsūdzētie visai bieži ir personas, kuras pārmērīgi lieto alkoholu, regulāri skatās pornogrāfiju, tas kopumā veicina dzimumnoziegumu pret bērniem izdarīšanu. Personas, kuras ilgstoši, regulāri veica vardarbīgu dzimumtiesmju apmierināšanu ģimenē pret saviem bioloģiskajiem bērniem, vai kopdzīvotājas vai sievas bērniem, galvenokārt iepriekš bija krimināli sodītas personas, ar zemu izglītības līmeni, vispārpieņemto normu ignoranci un no nelabvēlīgas sociālās vides ar zemu iztikas līmeni, patstāvīgi nenodarbināti. Šīm personām konstatēta neiecietīga attieksme pret sievietes dzimuma personām, uzmācīgas seksuālā rakstura domas, valdonība, agresivitāte, apreibinošo vielu pārmērīga lietošana, noraidoša attieksme pret vispārpieņemtajām uzvedības normām.

Attiecībā uz seksuālu vardarbību izdarījušajiem nepilngadīgajiem VPD norādīja, ka šajā vecumā viņiem pastiprināti izpaužas seksualitāte un instinktīvas vēlmes ir grūti kontrolēt, zemas paškritikas spējas, uzvedības paškontroles traucējumi ar tendenci jebkādā veidā, neskatoties uz sekām, apmierināt dzimumtiesmi. Parasti šīs personas nāk no nelabvēlīgām ģimenēm.

Par būtiskiem atkārtotus noziegumus veicinošiem kriminogēniem riska faktoriem VPD darbinieki uzskata pārmērīgu alkohola lietošanu, vainas minimizēšanu, savas rīcības un deviantas seksuālas tieksmes

neatzīšanu, nekritisku attieksmi pret stāšanās dzimumattiecībās ar bērniem, uzskatot, ka darbības ir labprātīgas. Kā atkārota nozieguma izdarīšanas riska faktori vērtējami, apsūdzētā saskarsme ar bērniem, kopīga dzīvesvieta ar cietušo, uzturēšanās paņiņu dzīvesvietā, kur ir bērni. Tas arī rada pieeju potenciālajam upurim.

Var secināt, ka Latvijā lielākā daļa seksuālās vardarbības pret bērniem notiek sociāli nelabvēlīgās ģimenēs un to izdara ģimenes locekļi. Bieži apdraudējumu rada cietušā bērna mātes kopdzīvotāji, patēvi, kā arī bērna tēvs un seksuālā vardarbība šādos gadījumos tiek veikta ilgstoši un sistemātiski.

Saskaņā ar 2014. gada 25. septembra grozījumiem Krimināllikuma 55. panta vienpadsmitajā daļā nosacīta notiesāšana nav nosakāma personām, kuras izdarījušas noziegumus, kas paredzēti KL 159. pantā un 160. pantā, taču praksē ir gadījumi, kad tas nav ievērots.

Piemēram, nepilngadīgajam par 13 gadus vecas meitenes izvarošanu sods noteikts nosacīti³⁹. Citā spriedumā⁴⁰ nepilngadīgajam par seksuālu vardarbību pret diviem mazgadīgajiem tiesa saskaņā ar KL 14. pantu konstatēja ierobežotu pieskaitāmību un piemēroja 55. pantu, sodu nosakot nosacīti. Tiesai sods jāpiemēro saskaņā ar KL normām, nevis vadoties tikai no subjektīvas žēlastības pret apsūdzēto.

Analizējot soda mēru, konstatēts, ka septiņiem no deviņiem nepilngadīgajiem piemēroti KL 65. panta otrās prim daļas nosacījumi un sods noteikts zemāks, nekā panta sankcijā ir paredzēts. Divi nepilngadīgie atbrīvoti no soda, piemērojot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus.

Var secināt, ka pret nepilngadīgajiem tiesa ir diezgan humāna, lai gan lielākoties persona raksturota negatīvi, ar izteiktiem uzvedības traucējumiem un vispārpieņemto sabiedrības normu ignoranci.

Atbildību pastipriņošu apstākļu esamība liedz iespēju tiesai noteikt panta sankcijā paredzēto minimālo sodu⁴¹, bet dažreiz tiesas nepieturas pie šī principa. Piemēram, pastāvot diviem atbildību pastipriņošiem apstākļiem, saskaņā ar KL 160. panta ceturto daļu noteikts minimālais sods, proti, brīvības atņemšana uz pieciem gadiem un probācijas uzraudzība uz 2 gadiem⁴².

Pastāvot vienam atbildību pastipriņošam apstāklim, sods visai bieži noteikts nedaudz virs minimālā apmērā. Savukārt, ja seksuālā rakstura darbības veiktas ilgstoši, regulāri, ar mazgadīgu cietušo, lietojot vardarbību un draudus, sodu parasti piemēro virs sankcijas

vidējā, bet, pastāvot pastipriņošiem apstākļiem, tiek piemērots arī maksimālais apmērs.

Trīs personām piespriests mūža ieslodzījums, pēc pārsūdzēšanas diviem no tiem mūža ieslodzījums atcelts un sods noteikts maksimālajā brīvības atņemšanas apmērā, trešajam notiesātajam mūža ieslodzījums atstāts spēkā.

Svarīgi, lai, izvērtējot nozieguma raksturu un kaitīguma pakāpi, kā arī nosakot sodu, tiesa iedziļinās lietas būtībā, apzinās kādas šausmīgas darbības ģimenē veiktas ar neaizsargātu bērnu. Līdz ar to nav pamata noteikt minimālo sodu, ja konstatēts atbildību pastipriņošs apstākļis, apsūdzētais neatzīst savu devianto uzvedību un viņam raksturīga antisociāla uzvedība, turklāt pastāv diezgan augsts risks, ka persona nākotnē varētu izdarīt līdzīgus noziegumus.

Probācijas uzraudzība

Par seksuālu vardarbību pret bērnu, līdzās brīvības atņemšanai kā pamatsodam obligāti jāpiemēro papildsods – probācijas uzraudzība uz laiku no viena līdz pieciem gadiem. Šeit probācijas uzraudzības maksimālais termiņš saskaņā ar KL 45.¹ panta otrajā daļā noteikto ir paaugstināts no trīs uz pieciem gadiem.

Saskaņā ar noteikumiem par kārtību, kādā Valsts probācijas dienests uzrauga personas, kurām piemērots papildsods – probācijas uzraudzība⁴³, par bērna izvarošanu vai seksuālu vardarbību pret bērnu notiesātām personām galvenokārt nosaka aizliegumu sazināties ar cietušo personu, aizliegumu tikt ar cietušo bez citu pieaugušo klātbūtnes, aizliegumu uzturēties tādās sabiedriskās vietās, kur ir bērni, piemēram, bērnu dārzi, skolas, kā arī nosaka pienākumu piedalīties probācijas programmās dzimumnoziedzniekiem.

Rīcības plānā nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību 2019.–2020. gadam⁴⁴ norādīts, ka darbā ar dzimumnoziedzniekiem VPD izmanto divas probācijas programmas: “Temzas ielejas dzimumnoziedznieku grupu darba programmu”, kura izstrādāta dzimumnoziedzniekiem, kuri sodu izcieš sabiedrībā, un “Programmu seksuālos noziegumus izdarījušo personu monitoringam un uzraudzībai”, personām kuras sodu izcieš ieslodzījumā. Tās ir intensīvās terapijas programmas, kuru ilgums ir līdz 9 mēnešiem sabiedrībā un līdz pusotram gadam un ilgāk ieslodzījuma vietā. Šīs programmas ir balstītas uz kognitīvi

biheiviorālo terapiju, attīstot dzimumnoziedzumus izdarījušo personu empātiju pret upuri, vardarbības sekas apzināšanos, izpratni par domu, emociju, uzskatu ietekmi uz uzvedību. Kognitīvi biheiviorālās terapijas kombinācijā ar dzimumnoziedznieku ārstēšanu ir daudz efektīvākas, nekā piemērotas atsevišķi.

Brīvības atņemšanas sods nenovērš atkārtotu seksuālu vardarbību, un papildus ir nepieciešami sociālie, psiholoģiskie un medicīniskie recidīva novēršanas pasākumi⁴⁵. Saskaņā ar VPD pētījumu⁴⁶ jauna dzimumnoziedzuma izdarīšanas iespējamību samazina laiks sabiedrībā, ko persona ir pavadījusi bez noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, tāpēc īpaši svarīgi ir nodrošināt atbilstošu kontroli un atbalstu pirmajos gados pēc atbrīvošanas vai notiesāšanas, veidojot atbilstošu kriminālsodu politiku un praksi.

Analizētajos tiesas spriedumos konstatēts, ka papildsods – probācijas uzraudzība reti piesprieda maksimālajā apmērā. Notiesāto personu preventīva uzraudzība tiek veikta tikai probācijas uzraudzības izciešanas laikā. Tas var būt nepietiekoši personām ar tendenci izdarīt atkārtotus noziegumus pret bērnu tikumību un dzimumneaizskaramību. Paaugstinātu bīstamību bērnu tikumībai un dzimumneaizskaramībai rada personas, kuras nav gatavas sadarboties ar VPD, kuras nevēlas analizēt un vērtēt savu uzvedību, piedalīties speciālajās programmās, lai mainītu savu domāšanu un uzskatus attiecībā uz bērna iesaistīšanu seksuālā rakstura darbībās. Šādām personām, pēc soda izciešanas atgriežoties pie bērniem tajā pašā vidē vai ģimenē, pastāv risks izdarīt jaunus noziegumus.

Atbildības par seksuālu vardarbību pret bērniem pilnveide

Līdzīgi citām valstīm Latvijai vajadzētu apsvērt papildpasākumus seksuālās vardarbības novēršanai. Piemēram, ASV⁴⁷, Dienvidkorejā⁴⁸, Polijā⁴⁹, Ukrainā⁵⁰, Kazahstanā⁵¹, Moldovā⁵², Ziemeļmaķedonijā⁵³, Indonēzijā⁵⁴, Krievijā⁵⁵ līdzās brīvības atņemšanai pielieto piespiedu ķīmisko kastrāciju personām, kurām konstatēts seksuālas vardarbības pret bērniem recidīvs. Izraēlā⁵⁶, Lielbritānijā⁵⁷ un Francijā⁵⁸ ķīmiskā kastrācija tiek piemērota labprātīgi ar nozieguma izdarītāja atļauju pēc soda izciešanas, lai samazinātu recidīva iespēju. Vācijā ķīmiskā kastrācija tiek piemērota piespiedu pedofilijas ārstēšanas ietvaros⁵⁹. Igaunijā labprātīga ķīmiskā kastrācija tiek lietota kā kompleksas ārstēšanas daļa, kā brīvības atņemšanas alternatīva⁶⁰. Čehijā līdzās

piespiedu ķīmiskajai kastrācijai piemēro brīvprātīgu ķirurģisku kastrāciju. Izciešot sodu, ārsti un tiesa lemj par noziedznieka bīstamību, ja recidīva risks ir augsts, tad turpina ārstēšanos vai brīvprātīgi veic ķirurģisku kastrāciju⁶¹. Ķīmisko kastrāciju nosaka tiesa saskaņā ar tiesu-psihiatriskās ekspertīzes atzinumu par vainīgajam konstatēto parafiliju. Piemēram, Krievijā ķīmisko kastrāciju piemēro kā medicīniska rakstura piespiedu līdzekli personām ar seksuālas preferences traucējumiem (pedofiliju), neizslēdzot šīs personas pieskaitāmību. Ārstēšanu piemēro pusgadu pirms soda izciešanas beigām, ievadot attiecīgus medikamentus⁶².

Ķīmiskā kastrācija ir ārstēšana ar antiandrogēnām zālēm tablešu formā vai ar injekciju palīdzību. Tās iedarbojas uz galvas smadzenēm un nomāc par testosterona izstrādāšanos sēkliniekos atbildīgos hormonus. Savukārt ķirurģiskas kastrācijas rezultātā notiek ķirurģiska sēklinieku atdalīšana, lai samazinātu testosterona izstrādāšanos⁶³. Ķīmiskā kastrācija ir atgriezeniska procedūra – seksuālo vēlmi apslāpējošie preparāti darbojas ierobežotu laiku un procedūra pēc tam ir jāatkārto⁶⁴. Ķīmiskā kastrācija var samazināt dzimumnoziegumu skaitu no 40 procentiem līdz 5 procentiem⁶⁵.

Latvijā ķīmisko kastrāciju seksuālo vardarbību izdarījušo personu ārstēšanai varētu piemērot, veicot notiesāto personu ārstēšanu pusgadu pirms soda izciešanas beigām ieslodzījuma vietās, kombinācijā ar VPD īstenotajām programmām šo personu resocializācijai. Bet šī ārstēšana ir efektīva, ja persona apzināti vēlas mainīt savu dzīvesveidu, sadarboties ar VPD, lai samazinātu recidīva riskus. Tomēr šīs vielas iedarbojas tikai noteiktu laiku un, atgriežoties iepriekšējā vidē, nemainot dzīvesveidu, turpinot lietot alkoholu vai narkotiskās vielas, ārstēšana var nedot iecerēto rezultātu.

Seksuālo varmāku reģistrs, kurā iekļautas ziņas par personām, kuras izdarījušas šos noziegumus pret mazgadīgajiem vai nepilngadīgajiem, ieviests ASV, Polijā, Ukrainā. Polijas reģistrā ikvienam pieejamā interneta vietnē iekļauj personas vārdu, uzvārdu, fotogrāfiju, dzīvesvietas adresi⁶⁶. Tiesnešiem, prokuroriem un policistiem, pieejama plašāka informācija⁶⁷. Arī ASV reģistrs jeb pedofilu datu bāze ir atklāti pieejama internetā. Ja par dzimumnoziegumiem pret bērniem tiesāta persona dzīvo tuvumā, tiesībsargājošā iestāde par to paziņo iedzīvotājiem⁶⁸. Ukrainā papildus reģistram⁶⁹ par noziegumiem pret bērna tikumību un dzimumneaizskaramību notiesātām personām noteikta administratīvā uzraudzība uz visu

mūžu⁷⁰. Latvijā ir izveidots slēgts par dzimumnoziegumiem sodīto reģistrs, bet tas nav pieejams publiski⁷¹. Tiek uzskatīts, ka sodīto personu reģistrs ļauj papildus veikt uzraudzību un aizsargāt sabiedrības drošību⁷².

Arī Latvijā sodīto personu reģistru būtu nepieciešams pārveidot par publisku, jo sabiedrībai ir tiesības zināt par apkārtnē dzīvojošām personām, kuras iepriekš tiesātas par seksuālu vardarbību pret bērniem. Lai saglabātu tiesības uz resocializāciju, varētu noteikt 10 gadu termiņu, kad personas datus dzēstu no publiskā reģistra. Šajā reģistrā būtu iekļaujams notiesātā vārds, uzvārds, fotoattēls, deklarētā un faktiskā dzīvesvieta, informācija par izdarīto noziegumu un piespriesto sodu.

Publisks reģistrs atturētu personas no recidīva, un sabiedrība tiktu informēta par bīstamiem likumpārkāpējiem, palīdzot vecākiem pasargāt bērnus no seksuālas vardarbības. Iedzīvotāji būtu motivēti ziņot atbildīgajām iestādēm par pamatotām aizdomām, ja šāda persona pārkāpj aizliegumu komunicēt ar bērnu.

Publisks dzimumnoziegumu izdarītāju reģistrs ir radikāls pasākums, kas varētu ierobežot personu tiesības uz datu aizsardzību. Vispārīgās datu aizsardzības regulas⁷³ 19. pants paredz, ka īpašos gadījumos dalībvalstij ir tiesības ierobežot konkrētas tiesības, ja šāda ierobežošana demokrātiskā sabiedrībā ir nepieciešams un samērīgs pasākums, lai garantētu konkrētu svarīgu interešu aizsardzību, tostarp sabiedrisko drošību un noziedzīgu nodarījumu novēršanu, izmeklēšanu, atklāšanu vai saukšanu pie atbildības par tiem, vai kriminālsodu izpildi, tostarp pasargāšanu no draudiem sabiedriskajai drošībai un to novēršanu. Tādējādi šajā gadījumā notiesāto par noziegumiem pret bērna tikumību un dzimumne aizskaramību tiesības var ierobežot, jo bērna labklājība ir svarīgākā par dzimumnozieguma izdarītāja privātuma aizsardzību.

Pēc pamatsoda izciešanas personas, kurām VPD konstatē recidīva risku, ir nepieciešams administratīvi kontrolēt, veicot preventīvo uzraudzību, uzliekot pienākumu paziņot savu deklarēto un faktisko dzīvesvietu, sniegt ziņas par darba vietu, kā arī pieteikties policijā atbilstoši savai dzīvesvietai. Ja šī persona pēc soda izciešanas plāno dzīvot ģimenē ar bērniem, jābūt saņemtai VPD atļaujai, un sociālajiem dienestiem un bāriņtiesai ir jāveic pastiprināta kontrole šajā ģimenē.

Savukārt personām, kurām konstatēts šo nodarījumu recidīvs,

papildus minētajiem pasākumiem administratīvās kontroles ietvaros jānosaka aizliegums apmeklēt noteiktas vietas, vai ēkas, kur uzturas bērni, aizliegums dzīvot blakus vietām, kur ir bērni, aizliegums dzīvot ģimenē, kur ir bērni, aizliegums strādāt ar bērniem.

Administratīvās kontroles piemērošanas nepieciešamība ik pēc gada būtu jāpārskata, ievērojot ziņas par ierobežojumu ievērošanu, sadarbību un vēlmi resocializēties.

KPL paredz īpaši aizsargājamam cietušajam tiesības lūgt un saņemt informāciju par notiesātās personas atbrīvošanu vai izbēgšanu no ieslodzījuma vietas⁷⁴. Būtu lietderīgi VPD noteikt pienākumu paziņot īpaši aizsargājamā cietušā pārstāvim vai cietušajam par notiesātās personas atbrīvošanu.

Jābūt ciešai sadarbībai starp Valsts probācijas dienestu, Valsts policiju, sociālajiem dienestiem, bāriņtiesām. Sociālajiem dienestiem, saņemot informāciju par to, ka viņu administratīvajā teritorijā atrodas par seksuālu vardarbību pret bērnu tiesāta persona, jāpārbauda šīs personas dzīves apstākļi, lai novēstu recidīva riskus.

Salīdzinājumā ar citām valstīm sodi par seksuālu vardarbību pret bērniem Latvijā ir pietiekami bargi un atbilst Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā 2011/92/ES noteiktajam, ka par seksuālā rakstura darbībām ar dzimumpilngadības vecumu nerasniegušiem bērniem, tiem atrodoties bezpalīdzības stāvoklī, pret cietušā gribu, izmantojot draudus, vardarbību, uzticību, autoritāti maksimālais brīvības atņemšanas sods ir vismaz robežās no 8 līdz 10 gadiem, bet, ja ir sasniedzis šo vecumu, tad sodam jābūt robežās no 3 līdz 5 gadiem⁷⁵.

Par seksuālu vardarbību pret bērniem kā vienīgais pamatsods noteikta brīvības atņemšana. Tomēr, nosakot sodu, jāievēro ne tikai soda mēra, bet arī soda veida noteikšanas principi, lai piemērotais sods ir adekvāts radītajam kaitējumam un pietiekami efektīvs, atturot notiesāto un citas personas no turpmākas šādu noziegumu izdarīšanas.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Latvijā lielākā daļa dzimumnoziegumu pret bērniem tiek izdarīta sociāli nelabvēlīgās ģimenēs, un tos izdara ģimenes locekļi. Bieži apdraudējumu rada cietušā bērna mātes kopdzīvotāji, patēvi, kā arī bērna tēvs, un seksuālā vardarbība šajos gadījumos tiek veikta ilgstoši un sistemātiski.

2. Seksuālās vardarbības upuri parasti ir mazgadīgas 5 līdz 14 gadus vecas personas. Bērnus šādā vecumā atzīst par bezpalīdzīgiem, līdz ar to ir viegli pārvarēt viņu pretestību, viņus iebiedēt. Visbiežāk no seksuālās vardarbības cieš meitenes.
3. Krimināllikumā nav noteikta ģimenes locekļa atbildība par neziņošanu, ja viņam zināms, ka cits ģimenes loceklis pret bērnu izdarījis seksuālo vardarbību. Tomēr seksuālā vardarbība pret bērnu ir viennozīmīgi amorāla, līdz ar to KL 22. pants ir papildināms un izsakāms šādā redakcijā: *“par iepriekš neapsolītu slēpšanu un neziņošanu neatbild noziegumu izdarījušās personas saderinātais, laulātais, vecāki, bērni, brāļi un māsas, vecvecāki un mazbērni, kā arī tā persona, ar kuru noziegumu izdarījusī fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga saimniecība, izņemot noziedzīgus nodarījumus, kas paredzēti Krimināllikuma 159. panta otrajā, trešajā daļā un 160. panta trešajā, ceturtajā, piektajā un sestajā daļā”*.
4. Latvijā par seksuālu vardarbību pret bērniem sods ir bargāks nekā citās valstīs, un tas atbilst Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā 2011/92/ES noteiktajam. Tāpēc Latvijā nav nepieciešams paaugstināt brīvības atņemšanas soda minimālo vai maksimālo robežu.
5. Tiesu praksē ir neviennozīmīga KL 48. panta pirmās daļas 15. punkta pastiprinošās pazīmes *“noziedzīgs nodarījums pret tikumību un dzimumneaizskaramību izdarīts pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē”* izpratne. Dažas tiesas pirmās vai otrās radniecības pakāpes radnieka noziegumu atzīst par pastiprinošu apstākli, bet citas uzskata, ka šo apstākli aptver KL 159. panta un 160. panta sastāva pazīme *“izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo”*. Pirmās un otrās pakāpes radnieka īstenota vardarbība ir pastiprinošs apstāklis, jo vardarbību, izmantojot ietekmi uz cietušo, var izdarīt arī persona, kura nav šāds radnieks.
6. KL 48. panta pirmā daļa jāpapildina ar 15.¹ punktu šādā redakcijā: „noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību izdarīja ģimenes loceklis vai persona, kura dzīvo kopā ar bērnu”, piemēram, patēvs, onkulis, cits ģimenes loceklis.

7. Ja seksuālā vardarbība pret bērnu izdarīta ilgākā laikā, vācot pierādījumus pirmstiesas procesā, jāpievērš uzmanība alkohola lietošanas faktam, lai tiesai būtu pamats apreibinošu vielu ietekmi atzīt par pastiprinošu apstākli.
8. Soda prakses izpētes ietvaros, noskaidrots, ka personas, kuras sistemātiski izdarījušas seksuālo vardarbību pret saviem, kopdzīvotājas vai sievas bērniem, samērā bieži iepriekš ir krimināli vai administratīvi sodīti vīrieši, ar zemu izglītības līmeni, vispārpieņemto normu ignoranci, no nelabvēlīgas sociālās vides, patstāvīgi nenodarbināti, ar neiecietīgu attieksmi pret sievietu dzimuma personām, tendenci pārmērīgi lietot alkoholu, skatīties pornogrāfiska satura filmas. Viņi arī neatzīst savu devianto uzvedību saistībā ar bērna iesaistīšanu seksuālās darbībās
9. Paaugstinātu bīstamību, rada notiesātās personas, kuras nav gatavas sadarboties ar Valsts probācijas dienestu, analizēt un vērtēt savu uzvedību, piedalīties speciālajās programmās, lai mainītu attieksmi pret seksuālu vardarbību. Pēc soda izciešanas atgriežoties tajā pašā vidē vai ģimenē, kur ir bērni, saglabājas recidīva risks.
10. Seksuālās vardarbības recidīva risku novēršanai būtu apsverami sekojoši citās valstīs aprobēti pasākumi:
  - ķīmiskā kastrācija, kuru varētu izmantot, veicot notiesāto personu ārstēšanu pusgadu pirms soda izciešanas beigām ieslodzījuma vietās, kombinācijā ar Valsts probācijas dienesta īstenotajām programmām šo personu resocializācijai;
  - publisks sodīto personu reģistrs, informējot sabiedrību par apkārtnē dzīvojošām personām, kuras iepriekš sodītas par seksuālu varmācību;
  - sodu izcietušo personu preventīva uzraudzība, nosakot pienākumu paziņot savu deklarēto un faktisko dzīvesvietu, sniegt ziņas par darba vietu, kā arī pieteikties policijā. Ja persona pēc soda izciešanas plāno dzīvot ģimenē ar bērniem, jāsaņem VPD atļauja. Sociālajiem dienestiem un bāriņtiesai jāveic pastiprināta kontrole šajā ģimenē.
  - personām, kurām konstatēts šo nodarījumu recidīvs, papildus minētajiem pasākumiem kontroles ietvaros jānosaka aizliegums apmeklēt noteiktas vietas vai ēkas,

kur uzturas bērni, dzīvot blakus vietām, kur ir bērni, dzīvot ģimenē, kur ir bērni, strādāt ar bērniem. Kontroles piemērošanas nepieciešamība ik pēc gada būtu jāpārskata, ievērojot ziņas par ierobežojumu ievērošanu, sadarbību un vēlmi resocializēties.

11. Būtu lietderīgi VPD noteikt pienākumu paziņot īpaši aizsargājamā cietušā pārstāvim vai cietušajam par notiesātās personas atbrīvošanu.
12. Jāpilnveido sadarbība starp Valsts probācijas dienestu, Valsts policiju, sociālajiem dienestiem, bāriņtiesām. Sociālajiem dienestiem, saņemot informāciju par to, ka viņu administratīvajā teritorijā dzīvo par seksuālu vardarbību pret bērnu tiesāta persona, jāpārbauda šīs personas dzīves apstākļi, lai novērstu recidīva riskus.

1.tabula

Sodu prakse lietās par seksuālu vardarbību pret bērniem

	Lietas Nr. KL pants	Cietušā vecums	Nozieguma ilgums	Ar/bez pierādījumu pārbaudes	Atbildību mākslinošie apstākļi (KL)	Atbildību pastiprinošie apstākļi (KL)	Sods (KL) brīvības atņemšana – ba, probācijas uzraudzība – pu.
1.	11170005717 160.p.4.d. 160.p.4.d.	15 gadi 13 gadi (brāļa audžubērmi)	2016.g. janv. līdz aug.	Bez p.p.	47.p.1.d. 7.p. 47.p.2.d.	-	14.p.1.d. un 55.p. Notiesāja nosacīti uz 2 g. ba.
2.	11170008715 160.p.6.d.	2 gadi (meita)	2014.- 2015.	Ar p.p.	-	-	160.p.6.d - ba. 10 g., pu. 2 g.
3.	11170038114 160.p.4.d.	16 gadi (sievas māsiņa)	Vienr. akts	Bez p.p.	-	48.p.1.d.1.,12.p.	160.p.4.d.- ba. 5 g., pu. 2 g.
4.	11170044613 160.p.3.d.	7 gadi (māsas meita)	2013.g. vasara līdz 30. aug.	Ar p.p.	-	48.p.1.d.4.p.	160.p.3.d. - ba. 2 g., pu. 2 g. (65.p.2 ¹ .d.)
5.	11170045014 160.p.6.d.	3 gadi (brālis)	Vienr. akts	Bez p.p.	47.p.2.d.	-	160.p.6.d. - ba. 1 g. 10 m., pu. 2 g. (apg. atst. negr.)
6.	11210036415 159.p. 3.d., 160.p. 6.d.	13 gadi (pameita)	2013.-2015.	Ar p.p.	-	-	159.p.3.d.- ba.10 g. 2 mēn. 160.p.6.d.- ba. 2 mēn. (apg. atst. negr.)

7.	11210086615 160.p.6.d.	8 gadi (padēls)	2007.-2008.	Bez.p.p.	-	48.p.1.d.12.p.	160.p.6.d. - ba.15 g., pu. 3 g. (apg. atst. spr. negr.)
8.	11502006813 160.p.3.d.	16 gadi (pameita)	Vienr. akts	Ar p.p.	47.p.2.d.	48.p.1.d.12.p.	160.p.3.d. - 49. ¹ .p.1.d.2.p. ba. 2 g., pu. 1 g. (apg. tiesa atzina par nevainīgu)
10.	11250013017 160.p.3.d. 160.p.4.d. 160.p.5.d.	4 gadi (pameita)	2014.-2016.	Ar p.p.	-	-	160.p.3.d. - ba. 4 g., pu. 2 g. 160.p.4.d. - ba. 6 g., pu. 2 g. 160.p.5.d. - ba.6 g., pu. 2 g. 6 m. Kopā - ba. 8 gadi
11.	11261026817 160.p.6.d.	16 gadi (svešs bērns)	Vienr. akts	Nav inf.	Nav inf.	Nav.inf.	65.p.2 ¹ .d. - ba. 3 g., pu. 3 g.
12.	11261050816 160.p.4.d. 160.p.4.d.	13 gadi (svešs bērns)	2014.-2016.	Bez p.p.	47.p.2.d.	48.p.1.d.12.p.	160.p.4.d. - ba. 5 g. 1 mēn. 160.p.4.d. - ba. 5 g.1 mēn., pu. 2.g.

13.	11151016817 160.p.3.d. (30.09.2011) 160.p.3.d. (13.06.2014) 160.p.5.d. (14.06.2014) 160.p.6.d. (14.06.2014.)	13 gadi 10 gadi 6 gadi (meitas)	2010.-2015.	Ar p.p.	Nav inf.	Nav.inf.	160.p.3.d. - ba. 18 g. pu. 3 g. (30.09.2011) 160.p.3.d. - ba. 18 g., pu. 3.g. (13.06.2014) 160.p.5.d. - ba. 20 g. pu. 3 g. (14.06.2014) 160.p.6.d. - ba. 20 g. pu .3 g. (14.06.2014.)
14.	11151022217 159.p.3.d. 160.p.4.d.	9 gadi (pameita) (piedzima bērns)	2011.-2016.	Bez p.p.	47.p.2.d.		159.p.3.d. - ba. 20 g., pu. 3 g. 160.p.4.d. - ba. 10 g., pu. 5 g. (apg. atcēla)
	11151022217 159.p.3.d. 160.p.4.d.		2011.-2016.	Ar p.p.	-	48.p.1.d. 7.,12.p.	159.p.3.d. - mūža ielsodz, 160.p.4.d. - ba. 10 g., pu. 2 g. (126.p. un 174.p.)=50.p.1.d. -mūža iesl. Apg. atcēla un piesprieda ba. 22 g., pu. 3.g.
15.	11089015611 159.p.3.d.	13 gadi (pameita) (piedzima bērns)	2011.g marts līdz jūl.	Ar p.p.	-	48.p.1.d.7.p.	159.p.3.d.- ba. 12 g., pu. 3 g. (apg.atst.negr.)

16.	11261022917 160.p.4.d.	13 gadi (svešs bērns)	Vienr. akts	Bez p.p.	47.p.2.d. 47.p.1.d.7.p.	-	160.p.4.d. - 49.p.2.d. not. 14.p.1.d., 59.p.2.d. un 66.p.1.d.-audz. rakst.piesp.līdz. un uzvedības ierobežojumi līdz pilingādībai
17.	11261000913 160.p.3.d. (2014.g.) -kā 160.p.6.d.	5 gadi (māsa)	Vienr. akts	Ar p.p.	-	-	160.p.3.d. - ba. 11 g., poliic. kontr 2 g.
18.	11261101215 160.p.4.d. 160.p.4.d. 160.p.4.d.	10 gadi (māsa) 12 gadi (māsīca)	2015.g pavasaris līdz 2015.g. rudens	Ar p.p.	-	-	160.p.4.d.-ba. 6 g., pu. 3 g. 160.p.4.d.-ba. 6 g., pu. 3 g. 160.p.4.d.-ba. 6 g., pu. 3 g. 50.p.1.,3.d.-ba. 7 g.
19.	11903025413 160.p.3.d. (14.06.2014) 160.p.3.d. (14.06.2014)	7 gadi 5 gadi 3 gadi (meita, dēls)	2009.-2013.	Ar p.p.	-	48.p.1.d.7.p. 48.p.1.d.12.p.	160.p.3.d.-ba. 11 g., pu. uzr.-2 g. 160.p.3.d. - ba. 10 gadi un 2 mēn., pu.uzr.-2 g. 162.p., 174.p.-ba. 13 g. poliic. kontr. - 1 g., pu. 3 g.

20.	11290025415	11 gadi (kaimiņa bērns)	Vienr. akts	Ar p.p.	-	48.p.1.d.12.p.	160.p.4.d.- ba. 6 g., pu. 2 g.
21.	11290025415 160.p.4.d.	6 gadi (meita)	2014.- 2015.	Bez p.p.	-	48.p.1.d.15.p. neatzina, jo uzticība un autoritāte ir pamatpazīme	160.p.4.d. - ba. 7 g. 6 mēn.-pu. 2 g.
22.	11903051615 160.p.4.d.	16 gadi 13 gadi (pameita)	Vienr. akts	Bez p.p.	47.p.2.d.	-	Piemēroja med.r.p.l., jo ir ierobežoti pieskaitāms
23.	11096170316 160.p.4.d.	Mazg. (svešs bērns)	Vienr. akts	Bez p.p.	-	-	160.p.4.d. - 59.p. 2.d. un 66.p. 1.d. daļu s. d. uz 40 st. un noteikt uzvedības ierobežojumus uz 1 g.
24.	11903028917 160.p.4.d.	8 gadi (svešs bērns) (nepilng.)	2017.g. apr. līdz 2017.g. jūn.	Ar p.p.	-	-	65.p. 2. d. - ba. 3 g. 6 m., pu.-2 gadi
25.	11903051215 159.p.3.d.	14 gadi (svešs bērns)	Vienr. akts	Ar p.p.	-	48.p.1.d.1.p. 48.p.1.d.12.p.	160.p.4.d. - 10 g. 3 m., pu. 2 g.
26.	11181029916 160.p.4.d.	12 gadi (svešs bērns) 2007.g. sodīts 159. panta otrā daļa	Vienr. akts	Bez p.p.	47.p.2.d.	48.p.1.d.1.p.	Noslēdza vienošanos. par vainas atzīšanu un sodu - ba.5 g. 6 mēn., pu.-3 gadi

27.	11240026314 159.p.3.d. (01.04.2013). 160.p. 4.d. (14.06.2014.)	13 gadi 10 gadi (brālis)-nepilng.	2014.g. aug. līdz febr.	Ar p.p.	47.p.2.d.	48.p.1.d.15.p.	65.panta 2 ^l . daļai 159.p.3.d. - ba. 5 g., pu. 2 g. 159.p.3.d. - ba. 5 g., pu. 2 g. 159.p.3.d. - ba. 5 g., pu. 2 g. 160.p.4.d. - ba. 2 g., pu.1 g. 160.p.4.d. - ba. 2 g., pu.1 g. 160.p.4.d. - ba. 2 g., pu.1 g. 50.p.1.d.un 3.d. - ba. 7 g., pu. 2 g. Apg. ba. 5 g. 6 m., pu. 2 g., attaisnoja pēc 159.p.3.d.
28.	11903020417 160.p.4.d.	15 gadi (meita)	Vienr. akts	Bez p.p.	47.p.2.d.	48.p.1.d.15.p.	noslēdza vien. par vainas atzīšanu un sodu - ba. 5 g. 3 m., pu. 5g.
29.	11903048213 160.p.3.d.	13 gadi (svešs bērns, bērnu namā-14 gadi)	2013.g. 31.maijs līdz 2013.g. 2.jūl.	Bez p.p.	47.p.2.d.	-	160.p.3.d. - 65. panta 2. ^l . d. - ba. 5 g., pu. 2 g.

30.	11903018713 160.p.3.d. (01.04.2013)	3 gadi (meita)	2011.-2013.	Ar p.p.	-	-	160.p.3.d. - ba. 10 g., pu. 2 g.
31.	11096015314 160.p.3.d. (01.04.2013) 160.p.6.d.	7 gadi (svešs bērns)	ilgstoši	Bez p.p.	47.p.2.d.	-	160.p.3.d. - ba. 22 g., pu. 3 g.(AT mūž. iesl. atc.)
32.	11096170316 159.p. 3.d. 160.p. 6.d. un 15.p.4.d, 160.p. 6.d.	14 gadi (pameita)	2014.-2016.	Vienošanās .ar:prokuroru	-	-	Vienoš. ar prok. 159.p.3.d.- ba. 10 g. 8 m., pu. 2 g. 160.p.6.d.- ba. 10 g. 6 m., pu. 1 g. Kopā ba. 11.g., pr. 3.g.
33.	11096114216 159.p. 3.d. 160.p. 6.d.	10 gadi (pameita)	2015.-2016.	Ar p.p.	-	48.p.1.d.1.,7., 12.,15.p. (kopīga mājsaimn.)	159.p. 3.d. 160.p. 6.d.-mūža ieslodz. abos gadījumos, apg. atz. par nevain. pēc 159.p.3.d. - mūža iesl. palika (AT noraidīja)
34.	11096166118 159.p.3.d. 160.p.6.d.	Mazg. (meita)	2013.-2017.	Bez p.p.	-	-	159.p.3.d., 160.p.6.d. - ba. 17 g., pu. 5 g.
35.	11096177215 160.p.3.d. (01.04.2013)	7 gadi (pameita)	2010.-2011.	Ar p.p.	-	48.p.1.d.3.p.	160.p.3.d. - ba. 10 g. policijas kontole 2 g.

36.	11096196016 160.p.6.d.	8 gadi (brālis)	2014.-2017.	Ar p.p..	-	48.p.1.d.15.p.	ba. 12 g., pu. 3 g.
37.	11088159115 159.p.3.d.	13 gadi (svešs cilvēks)	Vienr. akts	Bez p.p.		48.p. 1.d.12.p.	Nosl. vien. 65. panta 2. l.d. - nosacīti - uz ba. 5 g.
38.	11096208316 159.p.3.d. 160.p.3.d. (01.04.2013)	3 gadi (māšas meita)	2008.-2014.	Ar p.p.		48.p. 1.d. 12., 15.p	159.p.3.d. - ba. 12 g. 160.p.3.d. - ba. 12 g. 50.p.1.d.un 3.d. - ba. 22 gadi
39.	11096262516 159.p.3.d. 160.p.3.d. (01.04.2013)	13 gadi (pameita)	2001.g. 11.jūn. līdz 2006.g. 11.jūn.	Bez p.p.	47.p.2.d.	48.p.1.d.7.,12.p. Apg. 48.p. 1.d. 15.p. neatzina, ka kopīga mājsaimn.	159.p.3.d. - ba. 11 g.pol.3.g. 160.p.3.d. - ba. 6 g. Kopā ba. 12.g.
40.	11151021016 160.p.6.d.	9 gadi (dēls)	2016.g. febr. sākums līdz marts	Ar p.p.	-	-	160.p.6.d. atzīt par nevainīgu un attaisnot noziedzīga nodarījuma sastāva trūkuma dēļ. Apg. atcēla un nosūtīja jaunai izsk.
40.1.	11151021016 160.p.6.d.	9 gadi (dēls)		Ar p.p.	-	48.p.1.d.1.p.	160.p.6.d. - ba. 12 g., pu. 3 g.
40.2	11151021016 160.p.6.d.	9 gadi (dēls)		Ar p.p.	-	-	160.p.6.d. - ba. 6 g., pu. 3 g., kopējais ba. 7 g.

40.3	11151021016 160.p.6.d.	9 gadi (dēis)			Ar p.p.	-	-	Senāts - atceļtajā daļā nosūtīt lietu jaunai izskatīšanai. Apg. - ba. 6 g. 1 m., pu.3 g.
41.	11151066914 160.p.6.d.	Divi mazg. (draudzenes meita, aukle)	2014.g.sāk. līdz 2014.g. 11.aug.		Ar p.p.	-	-	ba. 5 g. un ar pu. uz 2 g.; (apg. nemīkst. sodu)
42.	11502004417 160.p.4.d.	7 gadi (pameita)	Vienr. akts		Bez p.p.	47.p.2.d.	-	ba. 5 g., pu. 2 g.
43.	11092087216 159.p.3.d.	14 gadi (svešs bērns)	Vienr. akts		Bez p.p.	47.p.2.d.	-	Vien. ar prok. 159.p.3.d. - ba. 10 g., pu. 3 g.
44.	11091075013 159.p. 2.d. 160.p.2.d.	15 gadi (pameita)	2011.-2013.		Bez p.p.	47.p.2.d.	-	159.p.2.d. 160.p.2.d. - nosacīti ar pārbaudes laiku uz 5 g.
45.	11094050812 160.p. 3. d.	5 gadi (pameita)	2007.-2010.		Ar p.p.	-	-	160.p. 3.d. - ba. 11 g. un pol. kontr. 3 g.
46.	11502005313 159.p.3.d. 160.p.3.d. (kā 160.p.6.d.)	11 gadi (svešs bērns) 13 g.	Vienr. akts		Ar p.p.	-	-	159.p.3.d. - ba. 13 g., pu.3 g. 160.p.3.d. - ba. 10 g., pu.3 g.

47.	11502008612 159.p.3.d.	13 gadi (svešs bērns)	Vienr. akts	Ar p.p.	-	-	49. ¹ p.1.d.1.un 2.punkta nosacījumi 159.p.3.d. - ba. 8 g., pu. 3 gadi (izsk. 2016.g.)
48.	11221129416 159.p.3.d. 160.p.6.d. 160.p.6.d.	9 gadi 11 gadi (meita)	2014.-2016.	Ar p.p.	-	48.p.1.d.7.,15.p.	159.p.3.d. - ba. 10 g. 6 m., pu. 3 g. 160.p.6.d. - ba. 10 g. 6 m., pu. 3 g. 160.p.6.d. - ba. 10 g. 6 m., pu. 3 g. Kopā: ba. 14 g., pu. 5 g. (apg. atst. negr.)
49.	11221125017 160.p.4.d. 160.p.6.d.	6 gadi (meita)	2016.- 2017.	Ar p.p..	-	48. p. 1. d. 7. p.	160.p.4.d. - ba. 7 g., pu. 3 g. 160.p.6.d. - ba. 10 g., pu. 3 g.
50.	11210036415 159.p.3.d. 160.p.6.d.	13 gadi (pameita)	2013.g.1.dec. līdz 2015.g.22. apr.	Ar p.p.	-	-	KL159.p.3.d. - ba. 10 g. 2 m., pu. 2 g. KL160.p.6.d. - ba. 10 g. 2 m., pu. 2 g.

Atsauces

- ¹ Bērna vislabākās intereses. Pieejams: <http://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/berns/berna-vislabakas-intereses> (sk. 25.11.2019.).
- ² Latvijas Republikas Satversme. 11.06.1993. likums/LV, 43, 01.07.1993.; Latvijas Vēstnesis, 29.04.1993.
- ³ Vilks A. (2001). Par bērna tiesībām un to apdraudējumu Latvijā. Jurista Vārds, Nr. 40 (233).Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/56601-par-berna-tiesibam-un-to-apdraudejumu-latvija/> (sk.17.11.2019.).
- ⁴ Kipane A. (2015). Seksuālās vardarbības kriminoloģiskās problēmas. Promocijas darba kopsavilkums tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/dissertations/Aldona_Kipane_promocijas_darbs.pdf (sk.12.12.2019.).
- ⁵ Nagle V. (2018). Vardarbīgu dzimumnoziegumu būtiskākie izmeklēšanas problēmjautājumi nopratināšanas aspektā. Jurista Vārds, Nr. 44 (1050), 24.-26. lpp. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/273649-vardarbigu-dzimumnoziegumu-butiskakie-izmeklesanas-problemjautajumi-nopratinasanas-aspekta/> (sk.13.11.2019.).
- ⁶ Rīcības plāns nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību 2019.–2020. gadam. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40462135> (sk. 20.10.2019.).
- ⁷ Rīcības plāns nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību 2010.–2013. gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=196667> (sk.22.10.2019.).
- ⁸ Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Pieejams: <https://www.ic.iem.gov.lv/node/69> (sk.12.11.2019.).
- ⁹ 1933. gada 22. marta Sodli likums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem līdz 1940. gada 17. jūnijam. – (1942). Tieslietu ģenerāldirekcijas kodificēts 1942. gada izdevums. – Rīga: Valsts tipogrāfija. 146.-150. lpp.
- ¹⁰ Latvijas PSR kriminālkodekss (1962). – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 45.-46. lpp.
- ¹¹ Krimināllikums. 17.06.1998. likums/LV, Nr.199/200, Latvijas Vēstnesis, 08.07.1998.; 04.08.1998.
- ¹² Criminal Code of Lithuania (2000, amended 2017). Available: https://www.legislationline.org/download/id/8272/file/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf (reviewed 18.11.2019.).
- ¹³ Criminal Code of the Republic of Estonia (2001, amended 2019), Available: https://www.legislationline.org/download/id/8244/file/Estonia_CC_am2019_en.pdf (reviewed 18.11.2019.).
- ¹⁴ Уголовный Кодекс Республики Беларусь 275-3 от 9.07.1999 г. Доступен: https://kodeksy-by.com/ugolovnyj_kodeks_rb.htm (просм. 15.11.2019.).
- ¹⁵ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ. Доступен: <https://ppt.ru/kodeks.phtml?kodeks=20> (просм. 15.11.2019.).
- ¹⁶ Criminal Code of the Swiss Confederation (1937, amended 2019). Available: https://www.legislationline.org/download/id/8296/file/Swiss_CC_1937_am2019_en.pdf (reviewed 19.11.2019.).

- 17 Criminal Code of the Republic of Austria (1974, amended 2018). Available: https://www.legislationline.org/download/id/8238/file/Austria_CC_1974_am2018_de.pdf (reviewed 19.11.2019.).
- 18 Criminal Code of the Republic Poland (1997). Available: https://www.legislationline.org/download/id/7354/file/Poland_CC_1997_en.pdf (reviewed 18.11.2019.).
- 19 Criminal Code of Denmark (as of 2005). Available: https://www.legislationline.org/download/id/6372/file/Denmark_Criminal_Code_am2005_en.pdf (reviewed 17.11.2019.).
- 20 Criminal Code of the Federal Republic of Germany (1971, amended 2019). Available: https://www.legislationline.org/download/id/8253/file/Germany_CC_am2019_de.pdf (reviewed 20.11.2019.).
- 21 Rīcības plāns nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaižskaramību 2019.–2020. gadam. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40462135> (sk. 20.10.2019.).
- 22 2007. gada tiesu prakses apkopojums krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162. panta. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas> (sk. 13.11.2019.).
- 23 [...] tiesas 2016. gada [...]. maija spriedums lietā Nr. 11261101215. Nepublicēts.
- 24 [...] tiesa 2017. gada [...]. oktobra spriedums lietā Nr. 11096114216. Nepublicēts.
- 25 [...] tiesas 2016. gada [...]. jūnija spriedums lietā Nr. 11210036415. Nepublicēts.
- 26 [...] tiesas 2018. gada [...]. februāra spriedums lietā Nr. 11221129416. Nepublicēts.
- 27 Kriminālprocesa likums. 21.04.2005. likums/LV, 74 (3232), 11.05.2005.; Ziņotājs, 09.06.2005.
- 28 Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2014. gada 22. maija lēmums lietā Nr.SKK-241/2014.
- 29 Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2005. gada 22. marta lēmums lietā Nr.SKK-152/2005. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/> (sk. 24.11.2019.).
- 30 [...] tiesas 2017. gada [...]. novembra spriedums lietā Nr. 11210086615. Nepublicēts.
- 31 [...] tiesas 2016. gada [...]. jūnija spriedums lietā nr. 11210036415. Nepublicēts.
- 32 Civillikums. 28.01.1937. likums/LV, Nr.41, Valdības Vēstnesis, 20.02.1937., 20.02.1937.
- 33 [...] tiesas 2015. gada [...]. novembra spriedums lietā Nr. 11903009515. Nepublicēts.
- 34 [...] tiesas 2018. gada [...]. februāra spriedums lietā Nr. 11221129416. Nepublicēts.
- 35 [...] tiesas 2018. gada [...]. maija spriedums lietā Nr. 11096208316. Nepublicēts.
- 36 [...] tiesas 2017. gada [...]. oktobra spriedums lietā Nr. 11096114216. Nepublicēts.
- 37 [...] tiesas 2018. gada [...]. augusta spriedums lietā Nr. 11096114216.

- Nepublicēts.
- ³⁸ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2011/92/ES (2011. gada 13. decembra) par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu. Pieejams: <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/93/oj> (sk.26.11.2019.).
- ³⁹ [...] tiesas 2018. gada [...]. jūnija spriedums lietā Nr. 11088159115. Nepublicēts.
- ⁴⁰ [...] tiesas 2017. gada [...]. augusta spriedums lietā Nr. 11170005717. Nepublicēts.
- ⁴¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006. gada 8. februāra lēmums lietā SKK 01-74/06. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs> (sk.23.12.2019.).
- ⁴² [...] 2015. gada [...]. aprīļa spriedums lietā Nr. 11170038114. Nepublicēts.
- ⁴³ Noteikumi „Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests uzrauga nosacīti notiesātas, nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvotās, nosacīti no kriminālatbildības atbrīvotas personas un personas, kurām piemērots papildsods – probācijas uzraudzība”. 24.02.2015. MK noteikumi Nr.107/LV, Nr. 44, Latvijas Vēstnesis, 03.03.2015., 03.03.2015.
- ⁴⁴ Rīcības plāns nepilngadīgo aizsardzībai no noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaižskaramību 2019.–2020. gadam. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40462135> (sk. 20.10.2019.).
- ⁴⁵ Thibaut F. (2011). Pharmacological treatment of sex offenders. Sexologies, Volume 20: pp.166-168.
- ⁴⁶ Zavackis A., Cinks R. (2018). Pētījuma ziņojums par noziedzīgu nodarījumu recidīvu personām, kuras notiesātas par dzimumnozieguma izdarīšanu. Pieejams: https://www.vpd.gov.lv/upload/petijumi/2019/Recidivs_dzimumnoz_petijums_2018.pdf (sk.22.12.2019.).
- ⁴⁷ Sex offenders. Available: <https://web.archive.org/web/200503222200757> (reviewed 11.12.2019.).
- ⁴⁸ South korean court orders first chemical castration. Available: <https://www.thehindu.com/news/international/south-korean-court-orders-first-chemical-castration/article4269112.ece> (reviewed 15.12.2019.).
- ⁴⁹ Poland approves chemical castration for paedophiles. Available: <https://www.abc.net.au/news/2010-06-09/poland-approves-chemical-castration-for-paedophiles/859672> (reviewed 10.12.2019.).
- ⁵⁰ Ukrainas parlaments atbalsta pedofilu ķīmisko kastrāciju. Pieejams: <https://www.delfi.lv/news/arzemes/ukrainas-parlaments-atbalsta-pedofilu-kimisko-kastraciju.d?id=51275703> (sk.10.12.2019.).
- ⁵¹ Как наказывают педофилов в разных странах. Доступен: <https://ztb.kz/obsstvo/kak-nakazyvaut-pedofilov-v-raznyh-stranah> (просм. 15.12.2019.).
- ⁵² В Молдове педофилов будут наказывать химической кастрацией. Доступен: https://web.archive.org/web/20120315010638/http://www.noi.md/ru/news_id/10565 (просм.12.12.2019.).
- ⁵³ Хемиската кастрација за педофилите ги подели психијатрите и правниците. Доступен: <https://web.archive.org/web/20131119224033/http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetail.asp?vest=11151396396&id=12&prilog=0&setIzdanie=23028>

- (просм.10.12.2019.).
- ⁵⁴ Indonesia Approves Castration for Sex Offenders Who Prey on Children Available: <https://www.nytimes.com/2016/05/26/world/asia/indonesia-chemical-castration.html> (reviewed 12.12.2019.).
- ⁵⁵ Russia introduces chemical castration for pedophiles. Available: <https://www.rt.com/news/pedophilia-russia-chemical-castration-059/> (reviewed 12.12.2019.).
- ⁵⁶ Losing a Battle to Win the War. Available: <https://www.haaretz.com/1.5056443> (reviewed 14.12.2019.).
- ⁵⁷ Тюрьма или кастрация. Как наказывают педофилов в разных странах. Доступен: <https://fedpress.ru/article/1880568> (просм.13.12.2019.).
- ⁵⁸ Сжигать или вешать? Как в мире борются с педофилией. Доступен: <http://law.journalist.kg/2018/07/12/szhigat-ili-veshat-kak-v-mire-boryutsya-s-pedofiliey/> (просм. 15.12.2019.).
- ⁵⁹ Как наказывают педофилов: от кастрации до пожизненного заключения. Доступен: <https://www.dw.com/ru/как-наказывают-педофилов-от-кастрации-до-пожизненного-заключения/a-49572151> (просм.13.12.2019.).
- ⁶⁰ Current treatment of sexual offenders has failed, says ministry. Available: <https://news.err.ee/600155/current-treatment-of-sexual-offenders-has-failed-says-ministry> (reviewed 12.12.2019.).
- ⁶¹ Сжигать или вешать? Как в мире борются с педофилией. Доступен: <http://law.journalist.kg/2018/07/12/szhigat-ili-veshat-kak-v-mire-boryutsya-s-pedofiliey/> (просм. 15.12.2019.).
- ⁶² Антонова Е. Педофилия – лечить или наказывать? Всероссийский криминологический журнал. № 12, с. 865-873. Доступен: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedofiliya-lechit-ili-nakazyvat> (просм.13.12.2019.).
- ⁶³ Dzimumnoziedznieki un dzimumnoziegumi. Pieejams: <https://www.vpd.gov.lv/dzimumnoziedzniekiundzimumnoziegumi> (sk. 20.12.2019.).
- ⁶⁴ Ukrainas parlaments atbalsta pedofilu ķīmisko kastrāciju. Pieejams: <https://www.delfi.lv/news/arzemes/ukrainas-parlaments-atbalsta-pedofilu-kimisko-kastraciju.d?id=51275703> (sk.10.12.2019.).
- ⁶⁵ What is chemical castration. Available: <https://www.thesun.co.uk/news/6022757/chemical-castration-how-work-justice-minister-philip-lee-paedophiles/> (reviewed 12.12.2019.).
- ⁶⁶ Poland launches online register of sex offenders. Available: <https://www.dw.com/en/poland-launches-online-register-of-sex-offenders/a-42005208> (reviewed 22.12.2019.).
- ⁶⁷ Polish justice minister planning sex offender register. Available: <http://archiwum.thenews.pl/1/9/Artykul/233143,Polish-justice-minister-planning-sex-offender-register> (reviewed 22.12.2019.).
- ⁶⁸ National sex offender public website. Available: <https://www.nsopw.gov/> (reviewed 22.12.2019.).
- ⁶⁹ Convicted paedophiles to be forcibly castrated by chemical injection in Ukraine. Available: <https://metro.co.uk/2019/07/14/convicted-paedophiles-to-be-forcibly-castrated-by-chemical-injection-in-ukraine-10290404/> (reviewed 20.12.2019.).

- ⁷⁰ В Украине работает Единый реестр педофилов. Доступен: https://jurliga.ligazakon.net/news/191844_v-ukraine-zarabotaet-edinyy-reestr-pedofilov (просм. 19.12.2019.).
- ⁷¹ Dzimumnoziedznieku reģistrs Latvijā nav pieejams pietiekami publiskā līmenī. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/tm-dzimumnoziedznieku-registrs-latvija-nav-pieejams-pietiekami-publiska-limeni-14188852> (sk. 20.12.2019.).
- ⁷² Hargreaves C., Francis B. (2014). The long-term recidivism risk of young sexual offenders in England and Wales—enduring risk or redemption? *Journal of Criminal Justice*. Volume 42: pp.164-172.
- ⁷³ Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti. Pieejams: <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (sk. 22.12.2019.).
- ⁷⁴ Kriminālprocesa likums. 21.04.2005. likums/LV, 74 (3232), 11.05.2005.; Ziņotājs, 09.06.2005.
- ⁷⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2011/92/ES (2011. gada 13. decembris) par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=EN> (sk. 26.11.2019.).

Аннотация

Сексуальное насилие над детьми, являющееся более редко раскрываемым видом насилия над детьми, представляет собой глобальную, сложную, социальную и правовую проблему, которая встречается во всех странах мира. Сексуальное насилие над детьми, которое в большинстве случаев происходит в семье, является серьезным нарушением основных прав детей и до сих пор – одной из главных проблем в Латвии. Несмотря на суровое уголовное наказание за сексуальное насилие над детьми, в Латвии количество половых преступлений с 2016 года возросло.

В статье автор раскрывает актуальные проблемы практики наказаний в делах о сексуальном насилии над детьми и предлагает решения. Конкретно, должна существовать единая судебная практика в отношении применения отягчающих ответственность обстоятельств, когда преступление против нравственности и половой неприкосновенности детей совершило лицо, которое с ребенком находится в первой или второй степени родства, а также, если потерпевший материально зависим от совершившего преступление лица. Необходимо

предусмотреть отягчающее ответственность обстоятельство, если половое преступление над ребенком совершил член семьи или лицо, которое проживает вместе с ребенком в одной семье, но не является кровным родственником потерпевшего ребенка по первой или второй линии.

Следует привлекать к уголовной ответственности родственников лица, совершившего половое преступление против ребенка, если им было известно, что в отношении ребенка в семье совершается сексуальное насилие. Для предотвращения преступлений против нравственности и половой неприкосновенности детей следует ввести совокупность дополнительных мероприятий помимо уголовного наказания и обеспечить более тесное сотрудничество между государственными учреждениями по защите детей от сексуального насилия. В Латвии следует создать единый публичный реестр лиц, которые были осуждены за половое преступление над детьми, необходим административный надзор за осужденными лицами после отбытия наказания, а также была бы целесообразна химическая кастрация за полгода до освобождения лиц из мест заключения для предотвращения риска рецидива.

ATBILDĪBAS PAR TABAKAS IZSTRĀDĀJUMU NELIKUMĪGU APRITI AKTUĀLIE JAUTĀJUMI

Valdis Naglis,

Baltijas Starptautiskās akadēmijas

profesionālās maģistra studiju programmas “Krimināltiesības”

maģistrants, Latvija

Abstract

Criminal offences related to the illicit movement of tobacco products are among the most complex forms of crime affecting not only the state but also the economic processes in it. Via the development of modern technologies, it becomes more wide-spread, latent, and more influential as a result of international communication and transnational activities. Recently, the topicality has increased concerned with the illicit production of tobacco products, people who engage in this type of illegal activities get caught more and more frequently. The aim of the research: to study the norms of the Criminal Law article regarding the illegal circulation of tobacco products, to express an opinion on the improvement necessity of the Criminal Law norm, to find possible identification of the most significant problems related to it, as well as to make proposals for a more effective solution of this issue.

Keywords: tobacco products, illegal circulation, production, manufacturing, Criminal Law.

Ievads

Tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites ierobežošana vienmēr ir bijis aktuāls jautājums. Pēdējā laikā aktualitāti ieņem nelikumīgu tabakas izstrādājumu ražotnes, kuras arvien biežāk tiek atklātas, kas liecina, ka cīņai ar šo noziegumu ierobežošanu ir jābūt vēl efektīvākai un sekmīgākai. Šajā gadījumā secināms, ka nelikumīgi tabakas izstrādājumi ne tikai tiek ievesti Latvijā no citām valstīm, bet aktualitāte pēdējā laikā ir saskatāma arī tajā apstākļī, ka ar šo

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4301>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

ienesīgo nelegālo biznesu sāk nodarboties personas, izveidojot nelegālu tabakas izstrādājumu ražošanas vietas arī tepat Latvijā.

Šajā jomā Krimināllikumā ir saskatāmas nepilnības, kas būtu novēršamas un sekmētu veiksmīgāku nelikumīgu tabakas izstrādājumu ierobežošanu. Lai arī sistemātiski tiek veikti pasākumi nelikumīgu tabakas izstrādājumu aprites ierobežošanai, tomēr tā ir ļoti ienesīgs nodarījums un šos noziegumus ir samēra grūti ierobežot.

Raksta mērķis ir izpētīt Krimināllikuma normas par tabakas izstrādājumu pretlikumīgu apriti, galvenokārt pievēršot uzmanību tabakas izstrādājumu nelikumīgai ražošanai, un piedāvāt iespējamus risinājumus, lai novērstu tiesību normās konstatētās nepilnības.

Pētījumam ir šādi uzdevumi:

- 1) analizēt Krimināllikuma normas, saistībā ar tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti;
- 2) salīdzināt Krimināllikuma normas, kas nosaka atbildību par tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti ar normām, kas paredz atbildību nelikumīgu alkoholisko dzērienu jomā;
- 3) izpētīt Ukrainas Kriminālkodeksa normas attiecībā uz tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti.

Rakstā galvenokārt izmantotas sekojošas zinātniskās pētniecības metodes: dogmatiskā metode un salīdzinošā metode. Dogmatiskā metode tiks piemērota, lai iegūtu Krimināllikuma normu juridiskā satura pareizu izpratni. Tā tiks izmantota rakstā izvirzītā mērķa sasniegšanai – uz esošo tiesību normu analīzes bāzes izdarīt pamatotus secinājumus, kurus izmantot Krimināllikuma normu pilnveidošanai attiecībā uz tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti, piedāvājot iekļaut Krimināllikumā jaunas normas un papildināt jau esošās. Salīdzinošā metode tiks izmantota, salīdzinot Latvijas krimināltiesisko regulējumu nelikumīgu tabakas izstrādājumu aprites ierobežošanas jomā ar Ukrainas krimināllikuma normām.

Tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites ierobežošana

Valsts policijas viens no pamatuzdevumiem ir atklāt un novērst noziedzīgus nodarījumus, kas vistiešākajā veidā saistīts ar vispārējo noziedzības stāvokli valstī, it īpaši tas būtu attiecināms uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas grauj Latvijas ekonomiku. Latvijas ekonomiskā situācija joprojām veicina pieprasījumu pēc kontrabandas akcīzes precēm, galvenokārt tabakas izstrādājumiem. Plašsaziņas līdzekļos regulāri dzirdams par ievērojamu daudzumu

nelegālu cigarešu konstatēšanu un nelegālas izcelsmes cigaretes joprojām Latvijā ir pieejamas. Tāpēc rodas jautājums: vai tiesībsargājošo iestāžu rīcībā ir instrumenti, kas ļauj pilnvērtīgi ierobežot šo preču nelegālu apriti? Par nelegālu tabakas izstrādājumu apriti ir paredzēta gan administratīvā, gan kriminālatbildība, taču atbildības regulējumā saskatāmas nepilnības, kas neļauj pietiekami ierobežot nelikumīgu tabakas izstrādājumu apriti Krimināllikuma ietvaros. Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma¹ 1. panta 31. punkts reglamentē, ka tabakas izstrādājums ir izstrādājums, ko var lietot un kas kaut vai daļēji sastāv no tabakas, kura ir vai nav ģenētiski modificēta. Paaugstinoties tabakas izstrādājumu cenām, Latvijas iedzīvotāji nesmēķē mazāk, bet gan meklē un atrod citas iespējas, kā iegūt precī lētāk, līdz ar to tiek iegādāti nelegālas izcelsmes tabakas izstrādājumi – kontrabandas cigaretes, par kurām nav samaksāti nodokļi. Šajā sakarā ir būtiski uzsvērt, ka, nosakot akcīzes nodokļa likmi tabakas izstrādājumiem, būtu jāņem vērā iedzīvotāju samērā zemais pirktspējas līmenis. Nodokļu likmes paaugstināšana tabakas izstrādājumiem būtiski ietekmē Latvijas iedzīvotāju ekonomisko stāvokli. Cigarešu cenas aug daudz straujāk, nekā Latvijas iedzīvotāju ienākumi, līdz ar to iedzīvotāji nevar atļauties iegādāties legālās cigaretes un izvēlas nelegālas preces par krietni zemāku cenu. Ja Latvijā nodokļa likme cigaretēm tiks paaugstinātas straujāk nekā kaimiņvalstīs, iedzīvotāji izmantos Eiropas brīvā tirgus sniegtās iespējas un legāli iegādāsies savam patēriņam cigaretes ārpus Latvijas. Nodokļu likmes paaugstināšanā nav saskatāma alternatīva tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites ierobežošanai, tā stimulē pretējo – iegūt lētāk, tādējādi tiek iegūts tieši pretējs efekts vēlamajam.

Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā ir darbība vai bezdarbība, kas apdraud valsts ekonomisko sistēmu vai tās atsevišķas nozares materiālo vērtību ražošanas, sadales, maiņas un patēriņa sfērā². Nelikumīgu tabakas izstrādājumu rūpals un kontrabanda ieņem nozīmīgu vietu Latvijas tautsaimniecībā. Šo nodarījumu ierobežošanai Krimināllikuma³ (turpmāk – KL) 221. pantā noteikta atbildība par alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu nelikumīgu uzglabāšanu, pārvietošanu (pārvadāšanu) un realizāciju. KL 221. panta pirmajā daļā noteikts, ka par alkoholisko dzērienu vai tabakas izstrādājumu nelikumīgu uzglabāšanu, pārvietošanu

(pārvadāšanu) vai realizāciju, ja tā izdarīta ievērojamā apmērā, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, savukārt panta otrajā daļā bargāka atbildība par šo nodarījumu noteikta, ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās. Par šādu nodarījumu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas. KL 221. panta trešajā daļā noteikta atbildība par alkoholisko dzērienu vai tabakas izstrādājumu nelikumīgu uzglabāšanu, pārvietošanu (pārvadāšanu) vai realizāciju, ja tas izdarīts lielā apmērā, vai par šā panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ja to izdarījusi organizēta grupa. Par šādu nodarījumu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās. Nodarījuma objekts ir tautsaimniecības intereses akcīzes preču – alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu aprites sfērā. Noziedzīga nodarījuma priekšmets ir alkoholiskie dzērieni un tabakas izstrādājumi. No likuma “Par akcīzes nodokli” izriet, ka alkoholiskie dzērieni un tabakas izstrādājumi ir akcīzes preces. No objektīvās puses noziedzīgais nodarījums raksturojas ar alkoholisko dzērienu vai tabakas izstrādājumu nelikumīgu 1) uzglabāšanu, 2) pārvietošanu (pārvadāšanu) vai 3) realizāciju, ja tā izdarīta ievērojamā apmērā⁴. Noziedzīga nodarījuma subjektīvo pusi raksturo tiešs nodoms, jo persona apzinās, ka veic nelikumīgas darbības ar alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem, un to izdara apzināti. Noziedzīgā nodarījuma subjekts var būt jebkura fiziska, pieskaitāma persona, kas sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu.

Krimināllikuma 221.¹ pants nosaka atbildību par nelikumīgu alkoholisko dzērienu realizāciju, 221.² pants nosaka atbildību par nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošanu (ražošanu), glabāšanu un pārvietošanu, līdz ar to secināms, ka par nelikumīgām darbībām attiecībā uz alkoholiskiem dzērieniem Krimināllikumā ir paredzēti vairāki panti, bet par nelikumīgām darbībām attiecībā uz tabakas izstrādājumiem ir attiecināms tikai viens pants. Krimināllikuma 221.² pantā par nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošanu (ražošanu), glabāšanu un pārvietošanu ir skaidri noteikta darbību objektīvā puse – nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošana

(ražošana), glabāšana vai pārvietošana. Ar nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošanu (ražošana) jāsaprot jebkādas darbības, kuru rezultātā no dažāda veida izejvielām tiek iegūts lietošanai gatavs nelikumīgs alkoholiskais dzēriens (piemēram, etilspirta atšķaidīšana ar ūdeni, oriģināla iepakojuma piepildīšana ar tādu šķidrumu, kas neatbilst iepakojuma marķējumam, u.tml.). No subjektīvās puses noziegums raksturojas ar tiešu nodomu, jo persona apzinās, ka veic darbības ar nelikumīgiem alkoholiskiem dzērieniem, un vēlās to⁵. Līdz ar to secināms, ka speciāla atbildība par tabakas izstrādājumu nelikumīgu ražošanu Krimināllikumā nav paredzēta. No Senāta Krimināllietu departamenta 2019. gada 4. jūnija lēmuma⁶ atziņām izriet, ka, ja persona veic tabakas izstrādājumu nelikumīgu ražošanu, viņu var saukt pie atbildības par akcīzes preču ražošanu bez licences. Uzņēmējdarbība ar alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem atzīstama par uzņēmējdarbību, kuras veikšanai nepieciešama speciāla atļauja (Krimināllikuma 207. pants). Atbildība par šo nodarījumu iestājas, piemēram, ja persona neregistrē uzņēmējdarbību un nesāņem speciālās licences, kas atļauj veikt komercdarbību ar akcīzes precēm, veic sistemātisku ekonomisko darbību.

Turklāt jāatceras, ka tabakas izstrādājumi kontrabanda ir sodāma saskaņā ar KL 190. pantu, bet par muižošanai pakļauto preču vai citu vērtību glabāšanu, pārvadāšanu, pārsūtīšanu vai realizēšanu Latvijas Republikas muitas teritorijā bez muitas iestāžu atļaujas, ja tā izdarīta ievērojamā apmērā atbildība noteikta KL 191. pantā. Ja nodarījums nesasniedz ievērojamu apmēru, personu var saukt pie atbildības saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa⁷ 166.²⁰ pantu par tabakas izstrādājumu realizācijas noteikumu pārkāpšanu.

Noziedzīgās darbības KL 221.² pantā ir nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošana (ražošana), glabāšana vai pārvietošana, ja tā izdarīta ievērojamā apmērā. Iepazīstoties ar Ukrainas kriminālkodeksu un salīdzinot to ar Krimināllikuma regulējumu attiecībā uz tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti, var konstatētas būtiskas atšķirības. Ukrainas kriminālkodeksa 204. pants paredz atbildību par akcīzes preču nelikumīgu ražošanu, uzglabāšanu, pārdošanu vai transportēšanu pārdošanas nolūkā. Ukrainas kriminālkodeksa 204. panta pirmā daļa nosaka atbildību par nelikumīgi izgatavotu alkoholisko dzērienu, tabakas izstrādājumu vai citu akcīzes preču nelikumīgu iegādāšanos, glabāšanu,

pārvadāšanu, ja šīs darbības izdarītas realizēšanas nolūkā, vai realizēšanu. Ukrainas kriminālkodeksa 204. panta otrā daļa nosaka atbildību par alkoholisko dzērienu, tabakas izstrādājumu vai citu akcīzes preču nelikumīgu ražošanu, atverot pagrīdes darbnīcas vai izmantojot iekārtas, kas nodrošina šādu preču ražošanu masveidā, kā arī, ja to izdarījusi persona, kura agrāk sodīta par šādām darbībām. Ukrainas kriminālkodeksa 204. panta trešajā daļā sods paredzēts par nelikumīgu alkoholisko dzērienu, tabakas izstrādājumu vai citu akcīzes preču ražošanu no sliktas kvalitātes izejvielām (materiāliem), kas rada draudus cilvēku dzīvībai un veselībai, kā arī šādu preču nelikumīgu pārdošanu, kas izraisījusi cilvēku saindēšanos vai citas nopietnas sekas⁸. Līdz ar to secināms, ka Ukrainas kriminālkodeksā ir skaidri noteikta atbildība par tabakas izstrādājumu aprītes noteikumu pārkāpšanu. Ukrainas kriminālkodeksā ir skaidri izprotamas darbības attiecībā uz tabakas izstrādājumu nelikumīgu ražošanu. Parasti iepriekš minētās darbības ir izdarītas, lai izvairītos no nodokļiem, neievērotu godīgas konkurences principus. Tas ne tikai apdraud akcīzes nodokļa iekasēšanu, bet arī to cilvēku dzīvību un veselību, kuri patērē sliktas kvalitātes akcīzes preces. Alkoholisko dzērienu, tabakas izstrādājumu vai citu akcīzes preču nelikumīga ražošana ir speciāls nodarījums, par kuru noteikta atbildība Ukrainas kriminālkodeksa 204. panta otrajā daļā. Turklāt nelikumīga akcīzes preču ražošana sodāma saskaņā ar Ukrainas kriminālkodeksa 204. panta otro daļu tikai tad, ja:

- a) šāda ražošana izdarīta, atverot pagrīdes darbnīcas,
- b) šāda ražošana izdarīta, izmantojot iekārtas, kas nodrošina šādu preču masveida ražošanu,
- c) to izdarījusi persona, kura jau agrāk sodīta par šādu nodarījumu.

Akcīzes preču nelikumīga ražošana no sliktas kvalitātes izejvielām (materiāliem) apdraud cilvēku dzīvību un veselību, kā arī šādu preču nelikumīga pārdošana, var izraisīt cilvēku saindēšanos vai citas nopietnas sekas. Akcīzes preču ražošana ir darbība, kas saistīta ar patēriņam vai lietošanai gatavu preču izgatavošanu un kas ietver visus tehnoloģiskā procesa posmus. Tas ir tehnisks process, kas saistīts ar nelikumīgu preču radīšanu, kvalifikāciju neietekmē faktiski saražoto produktu daudzums, kā arī fakts, ka vainīgais uzsācis tās pārdot. Personas rīcībai ir jābūt ar mērķi atvērt pagrīdes darbnīcu akcīzes preču nelikumīgai ražošanai, kā arī ir jābūt tādām pašām nolūkam, lai meklētu vai pielāgotu aprīkojumu, kas

nodrošina masveida preču ražošanu. Iekārtas, kas nodrošina akcīzes preču masveida ražošanu, ir piemērotas tehniskās ierīces, kuras tiek izmantotas dažādos tehnoloģiskā procesa posmos un nodrošina liela apjoma rūpniecisku ražošanu. To personu darbības, kuras nodrošina izejvielas un materiālus, transportlīdzekļus vai telpas akcīzes preču nelikumīgai ražošanai, uzglabāšanai vai transportēšanai, jākvalificē, kā nodarījuma atbalstīšana. Nodarījuma īpašais kaitīgums izpaužas apstākļi, ka cilvēku veselību apdraud tas, ka nelikumīgi tabakas izstrādājumi tiek ražoti no sliktas kvalitātes izejvielām.

Arī Krimināllikumā būtu lietderīgi iekļaut normu, kurā būtu noteikta īpaša atbildība par tabakas izstrādājumu nelikumīgu uzglabāšanu, pārvietošanu (pārvadāšanu), realizāciju un ražošanu. Tas būtu jāpilnveido, iekļaujot atbildību par tabakas izstrādājumu nelikumīgu ražošanu.

Secinājumi un priekšlikumi

Latvijā vēl joprojām ievērojama daļu ēnu ekonomikas veido tabakas izstrādājumu nelegāla aprīte. 2018. gadā Valsts policija ir pārtraukusi septiņu nelikumīgu tabakas izstrādājumu ražotņu darbību,⁹ tas ir ievērojams daudzums un liecina par šāda veida noziegumu aktualitāti.

Krimināllikumā nav speciālas likuma normas, ar kuru varētu sekmīgi ierobežot nelikumīgu tabakas izstrādājumu ražošanu, kaut arī attiecībā uz nelikumīgu alkoholisko dzērienu aprīti Krimināllikumā ir vairāki panti, tajā skaitā tāds, kas paredz sodu par nelikumīgu alkoholisko dzērienu ražošanu. Jāpiekrīt tiesību doktora J. Baumaņa viedoklim, ka Krimināllikumā jāpilnveido tiesību normas, ievērojot šādas prasības: sistemātiskums, viennozīmīgums, nozīmes precizitāte un formas īsums, sinonīmu nevēlamība, neatkarība no konteksta, emocionālā neitralitāte¹⁰. Tādējādi šobrīd praksē tabakas izstrādājumu nelikumīga ražošana tiek kvalificēta saskaņā ar Krimināllikuma 221. pantu, kas nosaka atbildību par nelikumīgu uzglabāšanu, pārvietošanu (pārvadāšanu) vai realizāciju, kaut gan, pēc autora domām, tā nav pareiza šo darbību izpratne, jo pretlikumīgo darbību mērķis ir pavisam cits. Krimināltiesību normās jābūt pilnīgam un nepārprotamam kriminālatbildības pamata reglamentējumam. Proti, ar likumu jābūt skaidri noteiktam, kādas personas un kādos gadījumos ir saucamas pie kriminālatbildības. Tikai pastāvot nepārprotamai

kriminālbildības pamata reglamentācijai, var detalizētāk analizēt krimināltiesību teorijā pastāvošās problēmas. Profesors U. Krastiņš norāda: "Lai personu sauktu pie kriminālbildības, ir jābūt stingri reglamentētam juridiskam pamatam, kas nodrošina stabilu likumību, garantē fizisko un juridisko tiesības, valsts interešu nodrošināšanu un ļauj realizēt taisnīgumu krimināllietu iztiesāšanā"¹¹.

Tādējādi saskaņā ar esošo regulējumu tabakas izstrādājumu ražošana sodāma saskaņā ar KL 221. pantu. Autors uzskata, ka ražošana un glabāšana ir divas dažādas darbības un mērķi katrai darbībai ir dažādi, līdz ar to nav pareizi sodu par ražošanu noteikt Krimināllikuma 221. panta ietvaros. Krimināllikuma pilnveidošana attiecībā uz tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti pozitīvi ietekmētu ēnu ekonomikas mazināšanos saistībā ar nelegālu tabakas izstrādājumu apriti. Latvijā šobrīd nav paredzēta kriminālbildība par nelikumīgu cigarešu ražošanu, kaut gan šādas darbības varētu klasificēt kā smagu noziegumu. Līdz ar to tuvākajā laikā būtu jāvirza iniciatīva iekļaut KL attiecīgo pantu par nelikumīgu cigarešu ražošanu. Krimināllikuma pantam attiecībā uz tabakas izstrādājumu nelikumīgu uzglabāšanu, pārvietošanu (pārvadāšanu) un realizāciju ir jābūt atsevišķam.

Izpētot nelikumīgu tabakas izstrādājumu aprites krimināltiesiskos jautājumus, autors secina, ka nepieciešams pilnveidot Krimināllikumu, un likums jāpapildina ar pantu, kurā noteikta atbildība par tabakas izstrādājumu nelikumīgu ražošanu:

“221.⁶ pants. Nelikumīgu tabakas izstrādājumu izgatavošanu (ražošana)

(1) Par nelikumīgu tabakas izstrādājumu izgatavošanu (ražošana), ja tā izdarīta ievērojamā apmēra – soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai naudas sodu.

(2) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto nodarījumu, ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz četriem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai naudas sodu.

(3) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto nodarījumu, ja to izdarījusi organizēta grupa, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

Atsauces

- ¹ Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likums. (2016. 21. apr. likums) /LV, 91, 12.05.2016.
- ² Krastiņš U. (1999). Noziedzīgi nodarījumi ekonomikā. II Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā. – Rīga: LPA, 5. lpp.
- ³ Krimināllikums. (1998. 17. jūn. likums) /LV, 199/200 (1260/1261), 08.07.1998., Ziņotājs, 15, 04.08.1998.
- ⁴ Krimināllikuma komentāri, trešā daļa (XVIII–XXV nodaļa). (2016.). Autoru kolektīvs. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 226. lpp.
- ⁵ Turpat, 236. lpp
- ⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta (2019. 4. jūn.), lēmums Lietā Nr. 11300043315, SKK-111/2019.
- ⁷ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss (1984. 7. dec. likums) /Ziņotājs, 20.12.1984.
- ⁸ КРИМИНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14?lang=uk>. aplūkots 11.04.2019.
- ⁹ Akcīzes preču nelegālās aprites raksturojums. Pieejams: http://www.vp.gov.lv/faili/jauna_mape/vp_2018_gada_parskats.pdf – aplūkots 11.04.2019.
- ¹⁰ Baumanis J. (2017). No krimināltiesību normu interpretācijas līdz kvantu kriminoloģijai. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 21. lpp.
- ¹¹ Turpat.

Аннотация

Уголовные преступления, связанные с незаконным оборотом табачных изделий, относятся к числу наиболее сложных видов преступлений, затрагивающих не только государство, но и происходящие в нём экономические процессы. С развитием современных технологий, а также международных связей и транснациональной деятельности это влияние становится более сильным и латентным. В последнее время актуальность проблемы незаконного оборота табачных изделий возросла в связи с незаконным изготовлением (производством) табачных изделий; лиц, которые занимаются этим видом незаконной деятельности, все чаще задерживают на производственных площадках. Цель исследования: изучить нормы статьи Уголовного закона о незаконном обороте табачных изделий, выявить наиболее значимые проблемы, дать заключение о необходимости совершенствования нормы Уголовного закона, а также внести предложения по более эффективному решению этого вопроса.

STARPTAUTISKO TIESĪBU APAKŠNOZARE

STARPTAUTISKO PUBLISKO TIESĪBU, STARPTAUTISKO PRIVĀTTIESĪBU UN NACIONĀLO TIESĪBU SAKARS UN MIJIEDARBĪBA

Dr. iur. Aleksandrs Baikovs,

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas viesdocents, Latvija

Dr. iur. Ilona Bulgakova,

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas asociētā profesore, Latvija

Abstract

The purpose of this paper is to analyze the interplay between international public and private law and national law, and to provide an assessment of the theory of public and private law and its interrelationship.

Private international law is closely linked to public international law. However, if public international law is an autonomous system of law, then private international law is an integral part of national law, since it governs cross-border private law relations.

The objectives of the study stem from its purpose, namely: to clarify the nature and understanding of international public and private law; to clarify the relationship between international public and private law and national (internal) law. The object of the research is the problems of the relation and interrelation of international public and private law.

As a result of the study, several conclusions were drawn, which are as follows: 1) public international law is an independent legal system, but private international law is an integral part of national law; 2) there is a relationship between public international law and private international law; 3) general theoretical categories and concepts are partly incompatible with the nature of both international

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4419>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

public and private international law; 4) the value, validity, and credibility of contemporary theoretical research in international law largely depends on the inclusion of relevant categories and

The following methods have been used in the research: analysis and synthesis, induction and deduction, abstracting, generalization, analogy, idealization, formalization, axiomatic method, systematic and historical research.

Keywords: public international law, international private law, national (domestic) law, principles and objects of international public and private law.

Ievads

Mūsdienu starptautisko publisko tiesību un privāttiesību zinātnes attīstības etapam raksturīga arvien pieaugoša interese par teorijas saikni ar praktiskiem risinājumiem. Piemēram, profesors A. Fogels grāmatā “Modernās starptautiskās tiesības” sniedz mūsdienu starptautisko tiesību definīciju: “Modernās starptautiskās tiesības ir starptautisko tiesību subjektu radīto starptautisko tiesību normu kopums, kas nosaka valstu un citu mūsdienu starptautisko personu tiesības un pienākumus to savstarpējās attiecībās, to piederību pie Starptautiskās kopienas”¹.

Taču vienlaikus starptautisko privāttiesību teorētisko pamata aspektu izpētei ne vienmēr tiek pievērsta pietiekama uzmanība. L. Luncs atzīmēja, ka “..atsauces uz starptautisko privāttiesību teorētiskajiem sacerējumiem tiesu nolēmumos sastopamas arvien biežāk, nekā citu zinātnes nozaru jautājumu apspriede... sarežģījumi veselā virknē jautājumos un robi gandrīz visu valstu spēkā esošajos normatīvajos aktos ir tik ievērojami, ka šeit krietni biežāk nekā citās tiesību nozarēs, ir jāizmanto likuma un tiesību analogija, un turklāt tiesību teorētiķu darbi; minēto darbu izpēte ir svarīga ne tikai teorētiski, bet arī praktiski...”².

Acīmredzot starptautisko publisko un privāttiesību, kā arī nacionālo tiesību savstarpējo attiecību un sakaru izpēte, ir iespējama tikai, pastāvot vairāku pamatproblēmu izpētes priekšnosacījumiem, konkrēti: starptautisko publisko un privāttiesību jēdzienu un kategoriju vienotība un atšķirības, no vienas puses, un vispārējās tiesību teorijas ietvaros izstrādāti jēdzieni un kategorijas, no otras

pusēs; jautājumi, kas skar starptautisko publisko un privāttiesību normu rašanās procesu; starptautiskā tiesībsubjektība, tiesiskā regulējuma objekts un priekšmets; starptautisko publisko un privāttiesību funkcionēšanas sistēmas uzdevumi un funkcijas; starptautiskās sistēmas un nacionālo tiesību sistēmas savstarpējās attiecības u.t.t.

Arvien pieaugošās starptautisko publisko un privāttiesību savstarpējo attiecību un sakaru problemātikas aktualitāti nosaka arī ekonomiskās integrācijas procesu attīstība. Starptautisko publisko un privāttiesību starpā pastāv cieši sakari, taču pastāv arī atšķirības. Starptautisko publisko un privāttiesību normas vērstas uz dažādu jomu starptautiskās sadarbības vispusīgās attīstības tiesisko apstākļu rašanos. Starptautiskās publiskās tiesības ir patstāvīga starptautisko tiesību normu sistēma, kas regulē starpvalstu attiecības, ko nodibināja to dalībnieki. Minētā specifiskā sistēma atšķiras no sistēmas, ko veido iekšējo tiesību normas. Savukārt starptautiskās privātās tiesības ir tiesību normu kopums, kas regulē privāttiesiskās attiecības, ko sarežģī starptautiskais elements, t.i., attiecības, kurām ir pārrobežu raksturs. Jāpiemin, ka vairāki autori atzīmēja tiesību iedalījuma publiskajās un privātajās tiesībās nenoteiktību vai pat noliedza tāda iedalījuma nepieciešamību. Piemēram, Spānijas pētnieks G. Garrido uzskata, ka Ulpiāna zināma doma būtībā apzīmē divas dažādas pozīcijas. Visu tiesību vispārējs pamats ir labums (lat. *utilitas*). Tādējādi privātajās tiesībās priekšroka ir atsevišķo personu labumam, bet publiskajās tiesībās – kopējam labumam, vai, kā uzskata prof. A. Fogels, kopējā labuma interesēm (lat. *pro bono publico*)³. Pēc G. Garrido domām, Senās Romas imperatora tiesību tālākveidošana pēc būtības uzskatīja tiesības par vienotu sistēmu, kuru, protams, nevar izmainīt ar atsevišķo personu vienošanām⁴. Citiem vārdiem, tiesību iedalījuma publiskajās un privātajās tiesībās saknes nav meklējamas romiešu tiesībās, bet īstenībā radās krietni vēlāk, pēc vairākiem gadsimtiem pēc Romas impērijas sabrukuma. Par to rakstīja krievu zinātnieks G. Maļcevs: “Pati privāto un publisko tiesību iedalījuma problēma ir eiropiska, tā vēsturiski radās un attīstījās rietumu kultūras iekšienē, piemērojama kontinentālās Eiropas tiesību modelim. Jau Anglija, ievērojot īpašus vēsturiskos nosacījumus, spēja nodibināt citu tiesību sistēmas modeli – anglosakšu tiesības, kurās tiek nodalīta vispārējo tiesību (*common law*) sistēma un taisnīguma tiesības (*the law of equity*), taču tajā nav iedalījuma privātajās un publiskajās tiesībās”⁵.

Raksta mērķis ir analizēt starptautisko publisko un privāttiesību mijiedarbību, kā arī nacionālo tiesību mijiedarbību un šajā sakarā sniegt publisko un privāttiesību teoriju un šo tiesību mijiedarbības novērtējumu, vispārējās tiesību teorijas terminu un kategoriju savstarpējos sakarus un izmantošanu starptautisko publisko un privāttiesību pētījumu sfērā.

Starptautiskās privātās tiesības cieši saistītas ar starptautiskām publiskām tiesībām. Tomēr ja starptautiskās publiskās tiesības ir tiesību patstāvīga sistēma, tad starptautiskās privātās tiesības ir nacionālo tiesību sastāvdaļa, kurai ir raksturīgs savdabīgums, jo tās regulē pārrobežu privāttiesiskās attiecības.

Pētījuma uzdevumi izriet no mērķa, proti, noskaidrot starptautisko publisko un privāttiesību būtību un izcelšanas izpratni; noskaidrot starptautisko publisko un privāttiesību savstarpējos sakarus un sakarus ar nacionālajām (iekšējām) tiesībām.

Pētījuma objekts ir starptautisko publisko un privāttiesību savstarpēja sakara problemātika.

Pētījuma rezultātā tapa vairāki secinājumi, kuru būtība ir šāda: 1) starptautiskās publiskās tiesības ir patstāvīga tiesību sistēma, bet starptautiskās privātās tiesības ir nacionālo tiesību sastāvdaļa; 2) starptautiskās publiskās un starptautiskās privātās tiesības atrodas savstarpējā saistībā; 3) vispār teorētiskās kategorijas un jēdzieni daļēji neatbilst kā starptautisko publisko, tā arī starptautisko privāttiesību dabai; 4) mūsdienu starptautisko tiesību vispār teorētisko pētījumu vērtība, rezultātu pamatotība un ticamība lielākoties atkarīga no tā, vai pētījumā iekļauti atbilstošo starptautisko tiesību kategorijas un jēdzieni: tiesības, tiesību avoti, griba u.c.

Pētījuma gaitā izmantotas tādas pētījuma metodes, kā analīze un sintēze, indukcija un dedukcija, abstrahēšana, vispārināšana, analogija, idealizācija, formalizācija, aksiomātiskā metode, sistēmloģiskā un vēsturiskā izpētes metode.

Starptautisko publisko un privāttiesību mijiedarbība un sakars

Publisko un privāttiesību iedalījuma problēmai, kas rodas attiecīgu starptautisko tiesību normu iztulkošanas procesā, tiesiskā regulējuma mehānisma pilnveides procesā, teorētisko pētījumu procesā, pēdējos gados tiek piešķirta arvien ievērojamāka teorētiskā un praktiskā nozīme. Svarīgi pasvītrot, ka "...privātās un publiskās

tiesības visās attīstītajās tiesiskās kārtības valstīs turpina eksistēt kā divi patstāvīgi, neatkarīga tiesiskā regulējuma atzari, kā divi tiesiskās iedarbības uz tiesiskajām attiecībām dažādi tipi”⁶. Taču, ņemot vērā, ka tie noteikti vispārīgā veidā un atšķirīgas pazīmes līdz šim nav guvušas viennozīmīgu izpausmi, tiesību iedalījuma privātajās un publiskajās tiesībās problēma līdz šim saglabā savu teorētisko nozīmi un aktualitāti, kā arī saglabā juridiski tehnisko un praktisko vērtību.

Starptautisko publisko un privāttiesību saistība izpaužas tajā, ka starptautiskās privāttiesības izmanto vairākus starptautisko publisko tiesību vispārīgus pamatus. Noteicošā nozīme ir, pirmkārt, valstu suverenitātes principiem, neiejaukšanās valstu iekšējās lietās principiem, diskriminācijas nepieļaušanai (nediskriminācijas princips). Starptautisko privāttiesību sfērā tiesību normas pamatā tiek veidotas katrā valstī patstāvīgi, liela nozīme ir valstu savu līgumisko saistību ievērošanas principam, kas ietver kā valstu līgumiskās saistības, tā arī vispār obligātās visām valstīm normas un starptautisko tiesību principus.

Starptautiskajās tiesiskajās attiecībās tiek piemērotas kā starptautisko publisko tā privāttiesību normas, kas vērstas uz ekonomisko, zinātniski tehnisko un kultūras sakaru tiesisko noformējumu, kalpo tiesisko attiecību attīstībai. Starptautisko attiecību praksē šīs normas un attiecīgas tiesiskās regulēšanas metodes, saglabājot savu specifiku un patstāvīgo nozīmi, nereti savā starpā mijiedarbojas. Dažos gadījumos kā starptautiskās publiskās tiesības, tā arī starptautiskās privāttiesības regulē vienotu tiesisko attiecību kompleksu, izmantojot specifiskās, katrai sistēmai raksturīgas, metodes. Starptautisko publisko un privāttiesību normu mijiedarbība izpaužas, konkrēti, tajā, ka starptautisko līgumu (kontraktu) saturs, kas attiecas uz starptautisko privāttiesību jomu, kādā daļā var būt noteiktas ar to vienošanās palīdzību, kas noteiktas starp attiecību valstu valdībām. Tajā pašā laikā katram līgumam (kontraktam) ir patstāvīga juridiskā nozīme. Praksē šādos gadījumos starptautisko publisko un privāttiesību kategorijas tiek piemērotas kopā.

Vairāki zinātnieki izteikuši viedokļus par starptautisko publisko un privāttiesību attiecībām un savstarpējo sakaru. Daži zinātnieki par starptautiskajām privāttiesībām uzskata starptautisko tiesību sastāvdaļu tās plašākajā nozīmē; blakus

starptautiskām ekonomiskām tiesībām, starptautiskām finanšu tiesībām, starptautiskām krimināltiesībām, ir viena no publisko tiesību nozarēm⁷; daži zinātnieki uztver starptautiskās privāttiesības kā civiltiesību sastāvdaļu (apakšnozari)⁸. Starptautiskajām privāttiesībām ir polisistēmas raksturs, proti, tā ir kompleksa tiesību sistēma un ieņem sevišķu vietu tiesību sistēmā: viena daļa to tiesību normu attiecas uz starptautiskajām tiesībām, bet otra daļa attiecas uz dažādu valstu nacionālajām tiesībām⁹; vēl daļa autoru, kas neskatoties uz starptautisko privāttiesību nosaukumā ietverto vārdu “starptautiskās”, uzskata to par katras valsts nacionālo tiesību patstāvīgu nozari¹⁰. Visbeidzot literatūrā izteikts viedoklis, ka starptautiskās privāttiesības vispār nav tiesības, bet gan normatīvo aktu izvēles tehniskās dabas noteikumi¹¹. Sekojot šādam viedoklim, vispārējās starptautiskās privāttiesības nepastāv, bet ir Vācijas privātās tiesības, Francijas privātās tiesības, Latvijas privātās tiesības u.t.t.

Starptautiskās publiskās un privāttiesības¹² savstarpēji ir cieši saistītas. Kaut gan jāpiekrīt R. Millersona izteiktajam viedoklim, ka starptautisko publisko un privāttiesību savstarpējo mijiedarbību nevar izteikt viennozīmīgi¹³.

Kopējā šo tiesību pazīme ir tā, ka abu tiesību jomas iziet ārpus nacionālo tiesību sistēmām, kā arī tās apvieno mērķu kopums un zināmā mērā pat tiesiskā regulējuma uzdevumi. Starptautisko publisko un privāttiesību normas vērstas uz starptautiskās sadarbības tiesisko apstākļu veidošanos dažādās dzīves sfērās.

Starptautisko publisko un privāttiesību iedalījums nav absolūts. Kā iepriekš atzīmēts, daži autori, kaut gan atzīst starptautisko tiesību iedalījuma pastāvēšanu publiskajās un privātajās tiesībās, tomēr pamatā saskata publiskā elementa pastāvēšanu, līdz ar to pēc būtības atzīstot tā dominanci¹⁴. Tomēr iedalījums saskatāms vairākos pamatos, konkrēti, regulējamo tiesisko attiecību raksturā, jo publisko un privāttiesību sfērā sabiedriskās attiecības ir dažādas pēc savas dabas un būtības, kas, protams, nevar neietekmēt to tiesisko savstarpējo sakaru¹⁵:

- starptautisko publisko tiesību normas regulē attiecības, kas rodas starp starptautisko publisko tiesību subjektiem (piemēram, valstīm), bet starptautisko privāttiesību normas regulē attiecības, kas veidojas dažādu valstu rezidentu (juridiskās un fiziskās personas) starpā.
- Ja starptautisko publisko tiesību pamata subjekti ir valstis, tad

starptautisko privāttiesību subjekti ir fiziskās un juridiskās personas.

- Ja starptautisko privāttiesību avoti ir starptautiskie līgumi, starptautisko tiesību paražas, starptautisko organizāciju akti, tad starptautisko privāttiesību avoti – katras valsts iekšējie normatīvie akti, starptautiskie līgumi, starptautiskās tiesiskās paražas un tiesu precedenti.
- Starptautisko privāttiesību sastāvā ietilpst divu veidu normas: materiālo tiesību normas (kas nosaka tiesības un pienākumus) un kolīzijas normas (kas novirza uz konkrētās valsts nacionālajām tiesībām). Kolīzijas normu esamība veido starptautisko privāttiesību būtisku atšķirību no starptautiskajām publiskajām tiesībām.
- Strīdu izskatīšanas kārtība arī atšķiras: starptautisko publisko tiesību strīdi tiek risināti vai nu valsts līmenī (starpvalstu strīdi), vai arī specializētajās cilvēktiesību aizsardzības iestādēs (strīdi, kas skar cilvēktiesības, piemēram, Starptautiskajā tiesā), savukārt starptautisko privāttiesību strīdi tiek izšķirti cita rakstura civiltiesību aizsardzības iestādēs (piemēram, Starptautiskajās šķīrējtiesās).
- Starptautiskās privāttiesības, atšķirībā no starptautisko publisko tiesību un nacionālo tiesību sistēmām, neveido sevišķu tiesību sistēmu. Tiesību normas, kas regulē starptautiskās (pārrobežu) nevalstiskās attiecības, kurām nepiemīt varas raksturs, ir starptautisko privāttiesību objekts, un pēc sava avota atrodas kā dažādu valstu nacionālajās tiesībās, tā arī starptautiskajās publiskajās tiesībās.

Tomēr, analizējot jautājumu par starptautisko publisko un privāttiesību sakaru un mijiedarbību, izmantojot juridiskās kategorijas, situācija izskatās savādāk. Nevar nepiekrīst Krievijas zinātnieces L. Anufrijevas izteiktajam viedoklim, ka “.. starptautisko publisko un privāttiesību zinātnes attiecas uz tāda veida teorētiskām tiesību disciplīnām, kuras lielā mērā raksturo to ietvaros eksistējošo kategoriju specifika un unikalitāte”¹⁶. Šeit jāatzīmē, ka gan starptautiskās publiskās tiesības, gan starptautiskās privāttiesības neaprobežojas tikai ar tiesību teorijas atziņu izmantošanu, bet arī ar salīdzinošu tiesību kategorijām. Kā raksta Vācijas zinātnieki K. Zvaigerts un H. Ketcs, tiesību teorija un salīdzinošās tiesības norāda, pretēji pozitīvismam, dogmatismam un aprobežotam

nacionālismam, uz vispārējo tiesību vērtību un tiesību zinātnes universālo raksturu, palīdz pārvarēt šauru specializāciju pateicoties efektīvai vispārinošai tiesiskai domāšanai, kas apbruņo kritisko prātu ar plašu “risinājumu klāstu”, kur ir sakoncentrēta visas pasaules pieredze¹⁷. Taču vairāki juristi – starptautisko tiesību speciālisti, kas pētīja dažādas starptautisko tiesību teorētiskās problēmas, atzīmēja, ka mūsdienu vispārējā tiesību teorija nav piemērojama starptautiskajās tiesībās, jo tiesību teorija ir atdalīta no starptautiskajām tiesībām, vai arī tikai atrunā iespēju ievērot starptautisko tiesību īpatnības nacionālajās (iekšējās) tiesībās. Protams, tas nevar nozīmēt, ka starptautiskajām publiskajām un privāttiesībām nebūtu raksturīgi vispārējie tiesību procesi un parādības. Tomēr tikpat pareizi uzskatīt, ka katrā juridiskajā zinātnē, t. sk. starptautiskajās publiskajās un privāttiesībās, pastāv savs pamata tiesību abstrakciju komplekss, kas izpaužas īpatnējās tiesību kategorijās un jēdzienos, kas iegūst priekšmetisko izpausmi objektīvajās tiesībās.

Atšķirībā no starptautiskajām publiskajām tiesībām starptautiskās privāttiesības regulē pārrobežu rakstura privāti tiesiskās attiecības. Vairākos avotos tiek norādīts uz ārzemju elementu šajās attiecībās (viens no subjektiem ir ārzemnieks; tiesisko attiecību objekts atrodas ārzemes; juridiskais fakts, ar kuru saista tiesisko attiecību rašanos, izmaiņas vai izbeigšanos, notika ārzemēs). Jāpiekrīt literatūrā izteiktajam viedoklim, ka tieši šis ārzemju elements piešķir pārrobežu attiecībām “jauno būtisko kvalitāti, kas rada vajadzību pēc citām metodēm un tiesiskā regulējuma veidiem”¹⁸.

Nav nepieciešamības šajā rakstā pierādīt, ka tiesību zinātne operē ar pamata jēdzieniem – sistēmu veidojošajām tiesību kategorijām. Citādāk sakot, jebkurā tiesību zinātnē pastāv abstrakciju rinda, kas nosaka vai noliedz sistēmu veidojošu un to vienotību nodrošinošo tiesību normu kopuma esamību. Tādas tiesību abstrakcijas ir: “tiesību subjekts”, “tiesību objekts”, “tiesiskā regulējuma metodes vai metode”, “principi”, “funkcijas” u.t.t.

Vispārējā tiesību teorijā pieņemts uzskatīt, ka tiesību iedalīšanai apakšnozarēs par stabilu kritēriju eksistē tiesiskā regulējuma priekšmets un, protams, metode, kā arī tiesiskajam regulējumam raksturīgi tiesību līdzekļi. Attiecībā uz SPT nedz objekta vienotība, nedz tiesiskā regulējuma sevišķās metodes esamība nedod iespēju viennozīmīgi identificēt šo tiesību priekšnoteikumu sistēmu. Acīmredzot starptautiskajās privāttiesībās par šo priekšnoteikumu

sistēmu kalpo principu sistēma, kā arī tāda kategorija, kā “tiesību subjekti”. Starptautisko publisko tiesību savdabīga dominante ir objekta specifika. Tomēr kā kopējā abu zinātņu pazīme jāpiemin kategorija “tiesību subjekti”, ko izmanto kā starptautiskās publiskās tiesības, tā arī starptautiskās privāttiesības kā sistēmu veidojošu faktoru.

Par starptautiskajām privāttiesībām var runāt tādu tiesisko attiecību kontekstā, kas rodas starptautisko privāto, tirdzniecības, ģimenes, mantošanas, darba un citās tiesiskās attiecībās. To galvenā pazīme, izņemot to starptautisko raksturu, ir arī šo tiesisko attiecību civilais raksturs. Un, protams, par pašu būtisko šo tiesisko attiecību īpatnību jāmin šo attiecību sakars ar nacionālo (iekšējo) tiesību sistēmu un ne mazāk kā divās valstīs pastāvošā tiesiskā kārtība.

Tāpat jāpiemin starptautisko publisko un privāttiesību uzdevumi un funkcijas un to stabilie savstarpējie sakari.

Starptautisko publisko un privāttiesību pamatkategorijas un jēdzieni

Kā starptautisko publisko tiesību, tā starptautisko privāttiesību mērķi nosaka to attīstības galvenos virzienus, savukārt minēto tiesību jomu uzdevumi tos konkretizē, sadalot atsevišķos virzienos¹⁹. Zinātniskās literatūras avotu analīzes rezultātā, autoru ieskatā, kopumā var nodalīt šādus starptautisko publisko tiesību darbības virzienus (funkcijas): lietišķo sakaru ar citām valstīm noregulējums, darbības konkrēta virziena pilnveide; starptautiskas sadarbības un līdzdarbības efektīvo formu meklējumi, t. sk. tiesību sfērā, piemēram, ekstradicijas (izdošanas) sfērā; aktīva līdzdarbība ekonomikas, zinātnes un tehnikas jomā, pieredzes apmaiņa; fizisko un juridisko personu tiesību un brīvību aizsardzība; citu valstu normatīvo aktu izpēte, unifikācijas darba izpēte; starptautisko tiesisko attiecību noregulējums.

No teorijas viedokļa, starptautisko privāttiesību funkcijas ir šādas: koordinējošā funkcija – starptautisko privāttiesību normās izpaužas valstu vispārpieņemtie uzvedības standarti tiesiskajās attiecībās; regulējošā funkcija – valstu precīzi noteikti uzvedības noteikumi attiecīgajās sadarbības sfērās; nodrošinājuma funkcija – normu pieņemšana, kas mudina valstis ievērot starptautiskās saistības; aizsargājošā funkcija – likumisko tiesību un interešu

aizsardzība. Tomēr praktiski starptautisko privāttiesību darbības virzienos saskatāmi līdzīgi starptautisko publisko tiesību darbības virzieni: lietišķo sakaru ar ārzemju partneriem tiesiskā regulējuma pilnveide; efektīvāko starptautiskās sadarbības formu meklējumi; ārzemju juridisko un fizisko personu tiesību un likumisko interešu aizsardzība; dažādu valstu iekšējo normatīvo aktu unifikācija, dažādu valstu iekšējā tiesiskā regulējuma saistībā ar ārzemju elementa esamību, tuvināšana.

Tiesību principu problēma, līdzīgi kā citās tiesību apakšnozarēs, ir viena no starptautisko publisko un privāttiesību diskutablajām problēmām. Principu nozīme ir ārkārtīgi nozīmīga starptautiskajās privāttiesībās, kur ietilpst daudzozaru, unificētās materiālās un kolīzijas normas. Tiesiskā regulējuma robu (likuma, tiesību robi) problēma saistībā ar principu nozīmi arī pastāv. Vēl XX gs. sākumā pazīstams kolīziju tiesību speciālists M. Bruns rakstīja: “Pienāks moments, kad robu, ko atstāja likumdošana un iepriekšējā prakse, aizpildīšanai neko nedos nedz interpretācija, nedz analogijas risinājumi, un tad vajadzēs vērsties pie tiesību analogijas, t. i., lēmumiem pēc likumu jēgas un gara”²⁰. Bet tā kā “likumu jēga un gars” ir tiesiskās apziņas vai likumdevēja kategorija vai arī praktizējošā jurista - dogmatiķa kategorija, – turpina minētais autors, par izvēles lauku kalpo vai nu nacionālā, vai arī starptautiskā tiesiskā kārtība.

Starptautisko publisko tiesību principi ir vispārinātas vadošās normas, kas atspoguļo starptautisko tiesību iezīmes un to galveno saturu, šim normām ir augstāks juridiskais spēks. Pamata starptautisko publisko tiesību principi fiksēti šādos normatīvajos dokumentos: Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtos (1945); Starptautisko tiesību principu deklarācija attiecībā uz draudzīgām attiecībām un sadarbību starp valstīm saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem (1970)²¹; Eiropas Drošības un sadarbības konferences nobeiguma akts (1973). Atsevišķi principi noregulēti arī citos normatīvajos starptautiskajos dokumentos. SPT principiem parasti tiek pieskaifīti: valstu suverenitāte, valstu suverēnā līdztiesība; spēka un spēka pielietošanas draudu nepielietošana; miermīlīga starptautisko strīdu atrisināšana; valstu teritoriālā nedalāmība; valsts robežu neaizskaramība; neiejaukšanos valstu iekšējās lietās; tautu (nāciju) līdztiesība un pašnoteikšanas tiesības; sadarbība valstu starpā un citiem starptautisko publisko tiesību subjektiem; cieņa pret

cilvēka tiesībām un pamatbrīvībām; apzinīga starptautisko publisko tiesību subjektu starptautisko saistību izpilde.

Savukārt starptautisko privāttiesību principus var definēt kā objektīvi noteiktas normas, kurām ir augstākais imperatīvais spēks. Visbiežāk kā starptautisko privāttiesību principi literatūrā tiek minēti šādi principi: starptautiskā pieklājība (lat. *comitas gentium*, angļ. *comity*); nacionālais režīms; vislielākās labvēlības princips; retorsijas princips, citi principi. Eksistē vairākas “vispārīgo principu” klasifikācijas. Piemēram, V. Venglers piedāvāja šādu starptautisko privāttiesību principu sistēmas klasifikāciju: publiskās kārtības ievērošana; materiālā harmonija un iekšējā lēmumu vienveidība; materiālo tiesību normu mērķa ievērošana; lēmumu starptautiskā vienveidība; sevišķi spēcīgas (tieši saistītas ar tiesiskajām attiecībām) tiesiskās kārtības meklējumi u. c. principi²².

Starptautiskajās publiskajās un privāttiesībās vērojami saskarsmes punkti gan objektu, gan subjektu jautājumā, gan principu jautājumā, tomēr, ņemot vērā vienā gadījumā – tiesisko attiecību publisko raksturu, otrajā gadījumā – privāto raksturu, pastāv būtiskas atšķirības abu zinātnes apakšnozaru konceptuālo jautājumu izpratnē un būtībā.

Starptautisko un nacionālo (iekšējo) tiesību savstarpējs sakars

Mūsdienās izšķir divu tipu tiesību sistēmas – starptautiskās tiesības un valsts nacionālās (iekšējās) tiesības.

Daži zinātnieki-juristi kā sevišķo tiesību sistēmu piedāvā Eiropas tiesības. Starptautisko un nacionālo (iekšējo) tiesību mijiedarbībai starptautisko tiesību teorijā tika pievērsta nopietna uzmanība. XX gadsimtā šāda mijiedarbība realizēta tiešas recepcijas veidā vai starptautisko tiesību normu inkorporācijā starptautiskajās privāttiesībās un nacionālajās (iekšējās) tiesībās. Kā piemēru var minēt Romas konvenciju par tiesību aktiem, kas piemērojama līgumsaistībās (1980)²³.

Starptautisko un nacionālo (iekšējo) tiesību savstarpējs sakars un mijiedarbība ir viena no starptautisko publisko un privāttiesību fundamentālajām teorijas un prakses problēmām. Starptautiskās un iekšējās attiecības, kā arī no tām izrietošās starptautiskās un nacionālās (iekšējās) tiesības cieši saistītas. Tāpēc starptautisko un nacionālo tiesību koordinācija un saskaņotība kalpo nacionālo ekonomiku

efektīvās funkcionēšanas interesēm, cilvēktiesību aizsardzības nepieciešamo pasākumu nodrošināšanai, miermīlīgam kursam, kas virzīts uz sadarbību, nevis uz spēka pielietošanu, starptautiskajā arēnā. Starptautisko un nacionālo (iekšējo) tiesību savstarpējs sakars atklāj iespējas pilnīgāk un precīzāk izprast starptautisko tiesību realizācijas formas un veidus atsevišķo valstu iekšienē un attiecīgi sarežģītumu, kas rodas to realizācijas procesā, novēršanas ceļus. Zinātniskajā literatūrā ir formulētas šādas starptautisko un nacionālo (iekšējo) tiesību savstarpēja sakara koncepcijas: duālā koncepcija un monisma koncepcija.

Duālā koncepcija balstās uz atziņu, ka starptautiskās un nacionālās tiesības ir divas patstāvīgas, savā starpā neatkarīgas tiesību sistēmas, kas pastāv atrauti viena no otras, kaut gan praksē tiek novērotas to tiesiskā regulējuma sfēru saskarsme, piem., H. Trippels, D. Ancillotti²⁴. Savukārt monisma koncepcijas balstās uz starptautisko un nacionālo (iekšējo) tiesību vienotības atzīšanu, tās veido vienotu tiesību sistēmu. XX gadsimta vidū Amerikas jurists – starptautisko tiesību speciālists Č. Haidš piedāvāja starptautisko tiesību normas “..uzskatīt par atsevišķo valstu iekšējām tiesībām...”²⁵. Taču sevišķi pilnīgi un secīgi šis princips guvis savu realizāciju H. Kelzena darbos “Tīrā tiesību teorija” un “Starptautisko tiesību principi”²⁶.

Par monistisko koncepciju pamata tēzi var uzskatīt šo tiesību sistēmu vienotības atzīšanu. Attiecīgi starptautiskās tiesības un nacionālās (iekšējās) tiesības ir divas vienotas sistēmas sastāvdaļas. Turklāt daļa no monisma virziena atbalstītāju norādīja uz nacionālo (iekšējo) tiesību tā saucamo pirmatnību, citi – starptautisko tiesību pirmatnību. Tie zinātnieki, kas atbalstīja nacionālo (iekšējo) tiesību pirmatnību, balstījās uz G. Hēgeļa tēzi, kurā norādīts, ka “valsts ir absolūta vara uz zemes”, un attiecīgi tikai šī vara ir spējīga pēc savas gribas izmantīt ne tikai nacionālās (iekšējās), bet arī starptautiskās tiesības²⁷. Tomēr kopumā monisma teorija piekritēji pretstata starptautiskās tiesības valsts suverenitātei, ar vienu atšķirību: vieni noliedz starptautiskās tiesības, citi – noliedz valsts suverenitāti. Pēdējā laikā monisma teorijas piekritēji lielākoties atbalsta starptautisko tiesību virsvadību pār nacionālām (iekšējām) tiesībām.

Neapšaubāmi starptautisko tiesību normas ietekmē nacionālo (iekšējo) tiesību attīstību. Starptautiskajos tiesību aktos reizēm ir arī normas, kas piedāvā gala formulējumus iekšējo likumu pilnveidei tām valstīm, kuras ir šādu aktu dalībnieces. Piemēram, 1966. gada Paktā par cilvēka ekonomiskām, sociālām un kultūras tiesībām ir

ietverta konkrēta formula (7. p.): “Sievietēm ir jāgarantē ne sliktāki darba noteikumi par tiem, kādi pastāv vīriešiem. Par vienādu darbu ir jābūt vienādai darba samaksai”²⁸. Atsevišķās starptautisko publisko tiesību jomās var saskatīt līdzīga rakstura normas. Piemēram, starptautiskajās krimināltiesībās saskaņā ar Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūtiem (1998) kā kriminālsodāmi nodarījumi tiek atzīti starptautisko noziegumu veidi (agresija, noziegumi pret cilvēci, kara noziegumi, genocīds)²⁹. Minēti noziedzīgi nodarījumi ir paredzēti arī mūsu valsts Krimināllikuma Sevišķajā daļā. Arī Satversmes tiesas spriedumos un Satversmes komentāros atrodamas atsauces uz tiesību normām, kas ir reglamentētas starptautisko tiesību dokumentos, kā arī Satversmes tiesas spriedumos iekļauta to analīze. Piemēram, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (1966) 25. panta normas tiek analizētas 2000. gada 30. augusta Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2000-03-1³⁰.

Visbeidzot starptautisko un nacionālo (iekšējo) tiesību mijiedarbības problēmas pamatā var iezīmēt trīs aspektus: 1) nacionālo (iekšējo) tiesību ietekme uz starptautisko tiesību principiem un normu rašanos un pretēji – starptautisko tiesību ietekme uz nacionālo (iekšējo) tiesību normu un principu veidošanos; 2) starptautisko tiesību normu piemērošana attiecīgo valstu teritorijā un ārpus tās valsts teritorijas, kurā norma tika radīta; 3) starptautisko tiesību un nacionālo (iekšējo) tiesību normu kolīzija, kā arī šo kolīziju novēršana un pārvarēšana.

Kopsavilkums

Ja starptautiskās publiskās tiesības ir patstāvīga tiesību sistēma, tad starptautiskās privāttiesības ir nacionālo (iekšējo) tiesību sastāva elements. Vienlaikus iedalījums starptautiskajās publiskajās un privāttiesībās nav absolūts. Ievērojot tiesiskā regulējuma mērķu un uzdevumu dažādību, acīmredzams to ierobežotais savstarpējais sakars un mijiedarbība attiecību normatīvi tiesiskā regulējuma procesā, ko apgrūtina ārzemju elements.

Zinātnē ir izteikti vairāki viedokļi par starptautisko publisko un privāttiesību vietu tiesību sistēmā. Tā, starptautiskās privāttiesības tiek saprastas kā starptautisko tiesību sastāvdaļa tās plašākā nozīmē; starptautiskās privāttiesības ir civilo tiesību daļa (apakšnozare); starptautiskajām privāttiesībām ir polisistēmas raksturs un tās ieņem sevišķu vietu tiesību sistēmā: viena daļa tiesību normu attiecās uz

starptautiskām tiesībām, otrā daļa – uz dažādu valstu nacionālām tiesībām. Neskatoties uz vārda “starptautiskās” lietojumu starptautisko privāttiesību nosaukumā, tās ir patstāvīga katras valsts nacionālo (iekšējo) tiesību sastāvdaļa.

Pastāv šādas starptautisko un nacionālo (iekšējo) tiesību koncepcijas: 1) duālisma koncepcija; 2) monisma koncepcija, kas ietver: a) starptautisko tiesību prioritātes (pirmatnības) virsvadību pār nacionālajām (iekšējām) tiesībām; b) nacionālo (iekšējo) tiesību pirmatnības teorija virs starptautiskajām tiesībām.

Dažiem vispārējās tiesību teorijas jēdzieniem nepiemīt tāda abstrakcijas un kopuma pakāpe, lai tos varētu piemērot starptautiskajās publiskajās un privāttiesībās. Kā piemēru var minēt terminu “tiesības”, “tiesību norma”, kas starptautiskajās tiesībās tiek izprasti atšķirīgi: kā saskaņotas gribas, starptautisko attiecību subjektu pozīcija, bet nereti – šo attiecību subjektu kopīgo interešu produkts.

Starptautiskajās publiskajās un privāttiesībās nav iespējama tiesību teorijas konstrukcijas “*griba*” izmantošana.

Mūsdienās kļūst acīmredzami, ka vispārējo tiesību teoriju ir neefektīvi attīstīt tikai uz nacionālo (iekšējo) tiesību bāzes un starptautiskās tiesības būtiski paplašina tiesību teorijas avotu bāzi.

Atsauces

- ¹ Fogels A. (2009). Modernās starptautiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC. 9. lpp.
- ² Лунц Л.А. (2002). Курс международного частного права: в 3 т. Москва: Спарк. С. 68.
- ³ Fogels A. (2009). Modernās starptautiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC. 6. lpp.
- ⁴ Sk.: Гарсия Гарридо М.Х. (2005). Римское частное право: казусы, иски, институты / Пер. с испанского Ю.В. Пуцаева и др.; Отв. ред. Л.Л. Кофанов. Москва: Статут, С. 148-149.
- ⁵ Мальцев Г.В. (2003). К вопросу о частном и публичном праве // Право и гражданское общество в современной России. Москва: Изд-во РАГС, – 584. Sk. arī <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-chastnogo-i-publicnogo-prava/viewer> – aplūkots 29.12.2019.
- ⁶ Гражданское право: Учебник: В 2 т. / Отв. ред. Е.А. Суханов. 2-е изд., перераб. и доп. (2000). Москва: БЕК, Т.1. С.2.
- ⁷ Sk.: Галенская Л.Н. (2009). Тенденции развития правового регулирования международных отношений в XXI веке // Международные отношения и право: взгляд в XXI век / International Relations and law: A look into century. Материалы конференции в честь профессора Л.Н. Галенской / Под ред. С.В. Бахина. – СПб.: Издательский дом С.-Петербур. гос. ун-та,

- Университетский издательский консорциум «Юридическая книга». С. 28 – 42.; Капустин М.Н. (1873). Международное право. Конспект лекций. – Ярославль: Типография Губернской Земской Управы; Мартенс Ф.Ф. (1905). Современное международное право цивилизованных народов. Т.2./5-е изд., доп. и испр. – С.-Пб.: Тип. А. Бенке, 686 с. – репринтная копия.
- ⁸ Piemēram, vēl XIX gs. K.I. Mališevs atzīmēja, ka “..starptautiskās privātās tiesības ir nekas cits, ka privāttiesību daļa. T. i., civilo tiesību teorija starptautiskajā aprītē”. Sk.: Малышев К.И. (1878). Курс общего гражданского права России. – СПб.: тип. М. Стасюлевича, С. V. Šo pieeju atbalsta mūsdienu autori, piemēram, M.I. Braginskis, V.P. Mozolins: sk. Брагинский М.И. (1982). О природе международного частного права// Проблемы совершенствования советского законодательства. Труды ВНИИСЗ. М., Вып.24. С.146 – 160; Мозолин В.П. (2012). Гражданское право: учеб.: в 3 т. Т. 1 / отв. ред. В.П. Мозолин. – 2-е изд. перераб. и доп. Москва: Проспект, С. 30.
- ⁹ Mūsdienu autoru vidū šo viedokli atbalsta T.N. Nešatajeva, R.A. Millersons. Sk.: Нешатаева Т.Н. (2001). Международный гражданский процесс. Учебный курс в трех частях. Москва: Городец, 624 с.; Мюллерсон Р.А. (1982). О соотношении международного публичного, международного частного и национального права // Советское государство и право, №2. С. 86.
- ¹⁰ Mūsdienu ir visizplatītākais viedoklis, atbilstoši kuram starptautisko privāttiesību priekšmets pieder dažādu valstu iekšējo privāttiesību sfērai un ir patstāvīga tiesību nozare. Turklāt katras valsts starptautiskās privāttiesības atšķiras no regulējuma citās valstīs.
- ¹¹ Бирюков П.Н., Понедельченко Н.М. (2005). Ещё раз о международном частном праве // Международное публичное и частное право. №3.
- ¹² Šo terminu “starptautiskās privātās tiesības” pirmo reizi piedāvāja ieviest 1834. gadā ASV Augstākās tiesas tiesnesis Dž. Stori darbā “Kolīziju tiesību komentārs”. Sk.: Story J. (1834). Commentaries of the Conflict of Law. Boston: Hilliard, Gray and Company, 605 p.
- ¹³ Sk.: Мюллерсон, Р.А. (1985). Соотношение и взаимодействие международного публичного, международного частного и национального права: Теоретико-методологическое исследование: Автореф. дис. докт. юрид. наук. Москва: МГУ.
- ¹⁴ Fogels A. (2009). Modernās starptautiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC. 10. lpp.
- ¹⁵ Sk.: Асланян Н.П. (2001). Основные начала российского частного права. – Иркутск: Изд-во ИГЭА, С.128.
- ¹⁶ Ануфриева Л.П. (2002). Соотношение международного публичного и международного частного права: правовые категории. Москва: Спарк, С. 8. Автореферат диссертации. <http://www.dslib.net/civil-pravo/sootnoshenie-mezhdunarodnogo-publichnogo-i-mezhdunarodnogo-chastnogo-prava.html> – aplūkots 30.12.2019.
- ¹⁷ Sk.: Цвайгерт К., Кетц Х. (1998). Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2 т. / Пер. с нем. – М.: Международные

- отношения, Т. 1. С. 36.
- ¹⁸ Международное частное право: учеб. пособие / под ред. Г.К. Дмитриевой [и др.]. (1993). Москва: Юристъ, С. 6–7. Sk. http://pnu.edu.ru/media/filer_public/30/d4/30d49ac8-0eac-4d54-9545-da988b9004e4/mp_mu.pdf -aplūkots 30.12.2019.
- ¹⁹ Interesantu viedokli pauž A. Fogels grāmatā “Modernās starptautiskās tiesības”, kurā autors no funkcionalitātes viedokļa izdala stabilizējošo funkciju un radošo funkciju. Savukārt pēc būtības autors piedāvā starptautiskās tiesības vērtēt arī cilvēku sabiedrības vajadzību aspektā (Fogels A. (2009). Modernās starptautiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC. 22.-23. lpp.).
- ²⁰ Брун М.И. (1915). Введение в международное частное право. – Пр.: Тип. В.Ф. Киршбаума, С. 20 – 21.
- ²¹ Starptautisko tiesību principu deklarācija attiecībā uz draudzīgām attiecībām un sadarbību starp valstīm saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem (1970), pieņemta ar ANO Ģenerālās asamblejas rezolūciju 2625 (XXV)// [https://www.un.org/ru/documents/ decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml](https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml)
- ²² См.: Wengler W. (1942 – 1943). Die allgemeinen Rechtsgrundsätze des internationalen Privatrechts und Ihre Kollisionen // Zeitschrift für öffentliches Recht. Band XXIII. Heft 4 – 5. S. 473 – 509. Citēts pēc: Асосков А.В. (2012). Основы коллизионного права. Москва – Берлин, С. 268. Sk. <http://m-lawbooks.ru/index.php/product/a-v-asoskov-osnovyi-kollizionnogo-prava/> – aplūkots 30.12.2019.
- ²³ Sk.: 11.04.2005. МК rīkojums Nr.224 „Par Konvenciju par Čehijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kipras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltas Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovēnijas Republikas pievienošanas Konvencijai par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām, kura atvērta parakstīšanai Romā, 1980. gada 19. jūnijā, un pirmajam un otrajam Protokolam par tās interpretāciju, ko veic Eiropas Kopienu Tiesa” // Latvijas Vēstnesis, 58, 13.04.2005. [stājas spēkā: 11.04.2005.], <https://likumi.lv/ta/id/105701-par-konvenciju-par-cehijas-republikas-igaunijas-republikas-kipras-republikas-latvijas-republikas-lietuvas-republikas-ungarijas> – aplūkots 30.12.2019.
- ²⁴ Блищенко И.П. (1960). Международное и внутригосударственное право. Москва: Международные отношения, С. 52. Sk. <http://lawlibrary.ru/izdanie13134.html> (aplūkots 30.12.2019.).
- ²⁵ Хайд Ч. (1950). Международное право, его понимание и применение Соединенными Штатами Америки. Т.1. Москва: Иностранная литература, С. 77. Sk. <https://naukaprava.ru/catalog/435/840/5187/30847> (aplūkots 30.12.2019.).
- ²⁶ Абдулаев М.И. (1992). Примат международного права над внутригосударственным: история и современность // Правоведение, №4. С. 48. Sk. <https://elibrary.ru/item.asp?id=23491919> (aplūkots 30.12.2019.).
- ²⁷ Гегель Г.В.Ф. (1820). Философия права / Полное собр. соч.: в 14 томах / пер. с нем. Б.Г. Столпнер. Москва: Соцэргиз. Т.7: Философия права. 1934. С. 349. / Sk. arī: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000360/>

index.shtml (aplūkots 30.12.2019.).

Fogels A. (2009). Modernās starptautiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC. 48. lpp.

Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūti (pieņemti 17.07.1998., stājas spēkā 01.09.2002., publicēts Latvijas Vēstnesī, Nr.97., 28.06.2002. Sk. <https://m.likumi.lv/doc.php?id=63901>(aplūkots 02.01.2020.).

²⁸ Fogels A. (2009). Modernās starptautiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC. 48. lpp.

²⁹ Romas Starptautiskās Krimināltiesas Statūti (pieņemti 17.07.1998., stājas spēkā 01.09.2002., publicēts Latvijas Vēstnesī, Nr.97., 28.06.2002. Sk. <https://m.likumi.lv/doc.php?id=63901> (aplūkots 02.01.2020.).

³⁰ Satversmes tiesas 30.08.2000. spriedums lietā Nr. 2000-03-01 «Par Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. un 6. punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9. panta 5. un 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pantam». Sk. <https://likumi.lv/> (aplūkots 02.01.2020.).

Аннотация

В статье рассмотрены высказанные в науке дискуссионные точки зрения о существовании базовых теоретических вопросов: о единстве и различиях, об органической связи между ними, отличительных признаках международного публичного права и международного частного права, с одной стороны, и общетеоретических понятий и категорий внутригосударственного (национального) права, с другой стороны, а также теоретических и практических вопросов, касающихся процесса создания норм международного права.

По результатам исследования сформулированы выводы, суть которых сводится к следующему: (1) международное публичное право представляет собой самостоятельную систему права, а международное частное право является составной частью национального права; (2) международное публичное право и международное частное право взаимосвязаны; (3) общетеоретические понятия и категории далеко не в полной мере соответствуют природе как международного публичного права, так и международного частного права; (4) ценность осуществляемых сегодня общетеоретических исследований, обоснованность и достоверность полученных результатов во многом зависит от включения в исследование понимания и интерпретации соответствующих международно-правовых и частноправовых понятий и категорий: право, источники права, воля и др.

ADMINISTRATĪVO TIESĪBU APAKŠNOZARE

ADMINISTRATĪVĀ ATBILDĪBA KĀ VIENS NO JURIDISKĀS ATBILDĪBAS VEIDIEM

*Dr. iur. Aleksandrs Matvejevs,
Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes
Tiesību katedras asociētais profesors, Latvija*

Abstract

Currently, the issue of administrative responsibility seems to be very relevant and requiring additional scientific research, since the norms of administrative responsibility systematically undergo a number of changes. And this is right, because the changes in the regulations of administrative responsibility should consist of an analysis of legal relations' dynamics at the present stage due to the fact that the legislation on administrative responsibility as one of the types of legal responsibility requires a unified approach to develop a clear scientific concept and improve it.

Keywords: police law, legal liability, administrative liability.

Ievads

Likuma „Par policiju”¹ 10. panta 6. apakšpunkts līdžās citiem policija darbinieka pamatpienākumiem nosaka pienākumu novērst un pārtraukt administratīvos pārkāpumus, noskaidrot vainīgos, kompetences ietvaros sagatavot protokolus, izskatīt lietas par šiem pārkāpumiem vai arī nodot tās izskatīšanai atbilstoši pakļautībai. Administratīvo pārkāpumu lietas ir viena no skaitliski lielākajām policijā izskatīto lietu kategorijām. Policijas uzdevums nav tikai sodīšanas funkcijas izpilde, tās uzdevums ir plašāks un ietver arī preventīvu pasākumu veikšanu. Prevencijas ideja ir policijas tiesību kodols, jo policijas darbība ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu un citu tiesībpārkāpumu novēršanu, personu un sabiedrības drošības

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4378>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

garantēšanu, sabiedriskās kārtības un sabiedriskā labiekārtojuma aizsardzību².

Svarīgākā problēma, kas pastāv pētniecības jautājumā, ir tā, ka 2018. gada 25. oktobrī tika pieņemts Administratīvās atbildības likums³, kurš stājas spēkā 2020. gada 1. jūlijā. Tiesību akta normas loģiskā secībā apraksta, kas ir administratīvais pārkāpums, kādi ir soda veidi, kā arī procesu, kā notiek lietas izskatīšana, soda piemērošana un izpilde. Process ir aprakstīts no paša sākuma, proti, no uzsākšanas brīža, kādas ir tālākās procesa stadijas, kādas ir tiesības un pienākumi katram procesa dalībniekam, noteikta soda izpildes kārtība. Tiesību akta normas sniedz administratīvā pārkāpuma definīciju, kā arī nosaka administratīvo sodu veidus, bet konkrēti administratīvie pārkāpumi un sodi ir noteikti nozaru tiesību aktu normās vai pašvaldību saistošajos noteikumos. Nozaru tiesību aktos vai pašvaldību saistošajos noteikumos noteikti iespējamie administratīvie pārkāpumi un sodi, kā arī iestādes amatpersonas, kuras par šiem pārkāpumiem drīkst veikt administratīvā pārkāpuma procesu. Atsevišķās jomās atbildību nosaka Eiropas Savienības regulas.

Ne visas administratīvo tiesību regulētās sabiedriskās attiecības atbilst valsts pārvaldei. Administratīvā soda piemērošana administratīvo pārkāpumu izdarījušai personai (fiziskai vai juridiskai personai) – tās ir juridiskās atbildības attiecības, nevis pārvaldes attiecības. Administratīvā atbildība līdztekus kriminālatbildībai, civiltiesiskajai un disciplinārajai atbildībai ir viens no juridiskās atbildības veidiem. Līdz ar to ir nepieciešams izpētīt administratīvās atbildības kā juridiskās atbildības veida teorētiskās problēmas. Latviešu valodas vārdnīcā *teorija* skaidrota kā zinātnisku atziņu veids, kas dod vienotu, sistemātisku priekšstatu par esamības likumsakarībām; vispārīnātu atziņu, pamatideju sistēma (kāda zinātnes nozarē)⁴. Viens no jautājumiem, ko pēta tiesību teorija, ir juridiskā atbildība, jo, pastāvot tiesību un pienākumu sistēmai, pastāv arī atbildība par šīs sistēmas pārkāpumu.

Ņemot vērā iepriekš minēto, *pētījuma mērķis* ir apskatīt administratīvās atbildības kā viena no juridiskās atbildības veidiem teorētiskās problēmas.

Mērķa sasniegšanai jāizpilda šādi *pētījuma uzdevumi*: raksturot juridiskās atbildības jēdzienu, apskatīt negatīvās un pozitīvās juridiskās atbildības teoriju, tiesībpārkāpumu, kā galveno juridiskās atbildības pamatu, juridiskās atbildības mērķi, funkcijas un principus.

Pētījuma objekts: juridiskās atbildības teorija.

Pētījuma priekšmets: normatīvo aktu, doktrīnas, judikatūras atziņas par juridisko atbildību.

Pētījuma mērķa sasniegšanai izmantotas šādas *zinātniski pētnieciskās metodes*: analītiskā metode – analizējot juridiskās atbildības teorētiskās publikācijas, kā arī raksturojot juridiskās atbildības būtību; induktīvā un deduktīvā metode – izdarot atzinumus par administratīvo atbildību kā vienu no juridiskās atbildības veidiem.

Pētījuma zinātniskā novitāte ir saistīta ar to, ka, analizējot administratīvo atbildību kā vienu no juridiskās atbildības veidiem, tiks identificētas teorētiskās problēmas.

Juridiskās atbildības jēdziena raksturojums

Latviešu valodas vārdnīcā ar jēdzienu *atbildība* vispārīgi saprot pienākuma apziņu, uzdevumu vai pienākumu atbildēt par kaut ko⁵. Juridisko terminu vārdnīcā *juridiskā atbildība* tiek skaidrota kā valsts piespiešanas piemērošana tiesībpārkāpējām par izdarīto tiesībpārkāpumu, kam ir personisks, mantiski vai organizatorisks raksturs un kas paredzēts tiesību normās. Atbildība vienmēr ir saistīta ar neizdevīgu seku iestāšanos tiesībpārkāpējām⁶. Savukārt „Juridiski terminoloģiskajā, skaidrojošajā vārdnīcā” skaidrots, ka *juridiskā atbildība* izpaužas kā tiesiskās attiecības, kurās katrai pusei ir jāatbild citas puses, valsts un sabiedrības priekšā. Tiesību aktos ir ietvertas normas, kuru neievērošanas rezultātā var iestāties personas atbildība – tās pamatā ir normatīvajiem aktiem neatbilstoša rīcība (darbība vai bezdarbība). Savukārt pēc šīs rīcības rakstura var nošķirt dažādus juridiskās atbildības veidus⁷.

Tas, kā izpaužas juridiskā atbildība, kāds ir tās mērķis un kādas ir tās funkcijas, ir atkarīgs, kāda veida juridiskā atbildība iestājas. Atkarība no tā, kādā nozarē ietilpst atbildību nosakošā tiesību norma, izšķir kriminālo, administratīvo, civiltiesisko un disciplināro atbildību.

Atsevišķi pētnieki cenšas apvienot un sasaistīt tiesību teorijas atziņas un attiecīgi nodalīt dažādas juridiskās atbildības izpausmes pakāpes, tādējādi formulējot juridisko atbildību plašākā un šaurākā nozīmē. Piemēram, plašākā nozīmē – gan kā personas attieksmi pret saviem tiesiskajiem pienākumiem, gan kā tiesību normās paredzēto seku iestāšanos šo pienākumu neizpildes gadījumā, bet šaurākā nozīmē – kā tiesību normās paredzēto sankciju piemērošanu

tiesībpārkāpējām⁸. Šāda izpratne saskan ar pozitīvās un negatīvās juridiskās atbildības teoriju, kura aptver atsevišķu citu teoriju ietvaros attīstītās atziņas.

Apkopojot un analizējot pieejamos Latvijas autoru darbus,⁹ var konstatēt, ka starp autoriem, kuri pētījuši juridiskās atbildības institūtu, nepārprotami iezīmējas divu pretēju uzskatu grupas, respektīvi, ir autori, kuri juridisko atbildību saprot gan pozitīvā, gan arī negatīvā aspektā (plašs juridiskās atbildības skatījums), un ir autori, kuri juridisko atbildību skaidro tikai negatīvā aspektā (tradicionālais jeb šaurais juridiskās atbildības skatījums), citiem vārdiem sakot, kuri nevēlas akceptēt pozitīvās juridiskās atbildības teoriju. Tādēļ ir lietderīgi noskaidrot, kas saprotams ar pozitīvo un kas ar negatīvo juridisko atbildību. Apskatot Latvijas autoru darbus par juridisko atbildību, saprotams, ka saskaņā ar pozitīvās atbildības koncepciju indivīds atbild par savu pienākumu precīzu un pareizu izpildi, t. i., esot tiesisko attiecību dalībnieks, indivīds vienādi atbildīgi izturas gan pret subjektīvo tiesību, gan arī pret pienākumu īstenošanu. Savukārt saskaņā ar negatīvās atbildības koncepciju juridiskā atbildība iestājas tad, kad tiesību normā fiksētie pienākumi nav izpildīti un ir izdarīts tiesībpārkāpums, un šajā sakarā starp tiesībpārkāpēju un valsti izveidojas tiesiskās attiecības, kā rezultātā vainīgo sauc pie atbildības.

Skatot pozitīvās juridiskās atbildības problēmu, lai arī noliedzošā aspektā¹⁰, atzīmēts, ka, pieņemot juridiskās atbildības iedalījumu pozitīvajā un negatīvajā, juridiskā atbildība kļūst par katra sabiedrības locekļa stāvokli, un jebkura persona visu laiku, katru brīdi ir juridiski atbildīga par visu un visu priekšā. Vienlaikus atzīts, ka viens no juridiskās atbildības uzdevumiem ir panākt, lai sabiedrības locekļi rīkojas tā, ka tiem neiestājas juridiskā atbildība, un juridiskā atbildība tiktu piemērota kā galējais līdzeklis tikai tajos gadījumos, kad persona nav rīkojusies pietiekami atbildīgi.

Apkopojot, var secināt, ka no pozitīvās un negatīvās juridiskās atbildības skaidrojumiem izriet, ka iepriekš minētajos juridiskās atbildības definējumos ietvertas tikai negatīvās juridiskās atbildības pazīmes.

Pozitīvā juridiskā atbildība

Analizējot juridiskās atbildības pētījumus,¹¹ var secināt, ka

pozitīvās juridiskās atbildības teorija likumsakarīgi radās sabiedrības demokrātisko pārmaiņu rezultātā.

Demokrātiskas valsts tiesiskās sistēmas galīgais mērķis ir taisnīgums, tā nodrošināšana. *Taisnīgums* – strīdu risināšanas princips un tāds tiesisko attiecību stāvoklis, kas kopumā atbilst vēsturiski un sociāli determinētiem racionāliem un morāliem priekšstatiem un kritērijiem. Dažreiz var nonākt konfliktā ar tiesiskumu un tā ignorēt normu tīri juridisko lomu, ja tās savukārt neatbilst vienlīdzības prasībām un principiem. Taisnīgums nozīmē līdzsvaru sabiedriskajās attiecībās kā pozitīvo tiesību normu īstenošanas mērķis¹².

Taisnīguma nodrošināšanas problēma ir sevišķi aktuāla administratīvās sankcijas piemērošanas gadījumos, kad valsts pārvaldes institūcija valsts vārdā uzliek administratīvo sodu tiesībpārkāpumu izdarījušai personai. Taisnīgs sods lielā mērā ietekmē minēto mērķu sasniegšanu. Netaisnīgs sods, it sevišķi sods, kuru uzliekot pieļauts „*atriebības taisnīgums*”, darbojas pretēji.

Parasti tiesību akta normas nosaka, ka par konkrētu tiesībpārkāpumu iestāde (amatpersona) var uzlikt sodu, taču tas tiesību akta normu noteiktos ietvaros var būt dažāds. Tas nozīmē, ka likumdevējs tiesību normu piemērotājam piešķir tiesības un pienākumu sameklēt individuālajam gadījumam vispiemērotāko risinājumu, tas ir, tiesības no dažādām tiesiskajām sekām izvēlēties vienas konkrētas sekas. Šādas tiesības piešķirtas ar mērķi, lai iestāde (amatpersona) tiesību akta normās noteikto tiesisko seku ietvaros nonāktu pie taisnīga rezultāta.

Tiesīzbzinātnieks E. Levits uzsver, ka atbildībai ir divas savstarpēji saistītas galvenās dimensijas, no tām pirmā ir cilvēka iekšējā mēraukla, pēc kuras viņš vadās savā rīcībā, vērtējot to kā labu vai sliktu (atbildības jēdziena preventīvā dimensija), bet otrā – kura cilvēkam nosaka negatīvās sekas par tādu viņa darbību, kas pēc šīs mērauklas ir uzskatāma par sliktu (atbildības jēdziena represīvā dimensija). Būtiski, ka, lai gan parasti atbildība uzmanības centrā nonāk tikai tad, kad tiek piemērota tās represīvā dimensija, cilvēka ikdienas rīcībā, parasti pašam par to nedomājot, dominē atbildības preventīvā dimensija¹³.

Saistībā ar juridiskās atbildības plašo skatījumu jāuzsver, ka juridiskā un morālā atbildība nevar būt atrautas no kopējā sociālās atbildības jēdziena, bet gan skatāmas kā šī kopējā jēdziena pielietošana specifiskiem tiesību apstākļiem un īpašībām, tiesiskai rīcībai, rīcības

morāles regulēšanai ar tiesību normām. Morāles normas ir primāras attiecībās ar tiesību normām. Morāles normas, kuru mērķis ir stimulēt indivīda uzvedību kopīgam labumam, hronoloģiski pastāv pirms tiesību normām¹⁴. Taču ir iespējams arī pretējs process, piemēram, jaunizveidota tiesību norma, pēc tās ietveršanas tiesību aktā, ar sabiedrības akceptu un attiecīgas uzvedības atzīšanu par pareizu var mainīt sabiedrības uzvedību un kļūt arī par morāles normu. Šādā gadījumā tiesību norma kļūst par morāles normas pamatu.

Var secināt, ka morālā atbildība izriet no morāles normām un var iestāties, piemēram, par tādu rīcību, kas neatbilst izvirzītajām morāles prasībām¹⁵. Šīs prasības noteic personu psiholoģiskas kategorijas, piemēram, sirdsapziņa, gods, pienākums, godīgums, taisnīgums. Minētās prasības, kas ietvertas morāles normās, var tikt personificētas, uztvertas un realizētas konkrētās situācijās, balstoties uz attiecīgajām psiholoģiskajām kategorijām¹⁶. Turklāt šīm prasībām ir vispārēja nozīme, t. i., tām jābūt attiecināmām ne vien uz noteiktu personu konkrētā situācijā, bet arī uz citām personām, kas var ieņemt šīs personas vietu konkrētajā situācijā (apstākļos)¹⁷.

Jāņem vērā, ka katrs indivīds, kļūstot par kādu tiesisko attiecību dalībnieku, atrodas arī zināmās psiholoģiskās attiecībās ar attiecīgo tiesisko attiecību rezultātā notiekošo procesu, līdz ar ko ir jāizpaužas indivīda gribai, apziņai un personības uzskatiem, kuri nosaka viņa rīcību, un tieši šīs indivīda īpašības, nevis piespiešana, ir tās, kas regulē viņa konkrētu rīcību. Saistībā ar indivīda atbildīgumu izceļams vēl viens uzskats, proti, pozitīvās atbildības būtība izpaužas nevis indivīda pienākumā ievērot tiesību aktos noteiktās normas, kā arī ne personu un valsts tiesībās un pienākumos, bet gan indivīda atbildīgā uzvedībā.

Katrai personai ir sava ētiska pasaule, kas sastāv no personas ētiskiem (vērtējošiem) uzskatiem, principiem un pieņemamiem uzvedības modeļiem. Visbiežāk ētiska sprieduma subjekts ir dažādas personas darbības. Ar personas darbībām šeit mēs saprotam apzinātu personas uzvedību, kuras pamatā ir personas brīva griba. Parasti cilvēki apzinās to, ko viņi var kontrolēt, un līdz ar to var uzņemties atbildību par savas darbības sekām.

Tas, ka juridiskā atbildība ir iedalīta pozitīvajā un negatīvajā, zināmā mērā arī atspoguļo tiesisko realitāti. Tai pašā laikā juridiskā atbildība no juridiskā viedokļa ir atbildība tikai par izdarītu prettiesisku darbību, bet tas nekādā veidā neliedz attīstīt teoriju par

pozitīvo juridisko atbildību un juridisko atbildību kopumā izvērtēt plašāk, līdz ar to aplūkojams arī pozitīvās juridiskās atbildības pamata, proti, tiesiski pamatotas rīcības – pretstats, t. i., tiesībpārkāpums.

Tiesībpārkāpums kā galvenais juridiskās atbildības pamats

Ir svarīgi apzināties, ka juridiskās atbildības loma izpaužas ne jau kaut kādu prasību izvirzīšanā indivīdam (tam kalpo tiesību norma), bet gan apstākļi, ka tā apvieno vienā kopējā veselumā indivīda gribas (izvēles) brīvību un nepieciešamību izvērtēt savu rīcību saistībā ar tās izraisītajām sekām, tātad saistībā arī ar sabiedrības izvirzītajām prasībām, noteiktajām normām, kurās norādīts par konkrēto seku vēlamību vai nevēlamību. Atkarībā no indivīda īpašībām un no dažādiem citiem iekšējiem faktoriem atbildība funkcionē kā bremze vai, tieši otrādi, kā stimulē uzvedībai. Citiem vārdiem sakot, atbildības būtība ir orientēta uz to, lai indivīds ievērotu savu juridisko pienākumu, bet, ja viņš to neievēro, tad tiek pieļauta prettiesiska rīcība – aktīvo pienākumu neizpildīšana, aizliegumu pārkāpumi, kā arī savu tiesību ļaunprātīga izmantošana jeb tiesībpārkāpums, kas saskaņā ar juridiskajā literatūrā norādīto ir galvenais juridiskās atbildības pamats. *Juridisks pienākums* – tiesību subjekta nepieciešamais uzvedības veids. Tas nav pati darbība, bet gan darbības nepieciešamība¹⁸.

Tiesību teorijā tiesībpārkāpums tiek skaidrots kā subjekta vainīga prettiesiska darbība vai bezdarbība, kuru tiesību aktu normas aizliedz kā tādu, kas nodara kaitējumu vai apdraud citu subjektu intereses¹⁹.

Atzīmējams, ka šādai cilvēka darbībai obligāti jābūt vainu saturošai. Ar vainu saprotama personas psihiskā attieksme nodoma vai neuzmanības formā pret viņa izdarīto prettiesisko darbību vai bezdarbību un ar to izraisītajām sekām²⁰.

Par tiesībpārkāpumu nevar uzskatīt cilvēka domas, viņa apziņu un gribu, ja tā neizpaužas viņa rīcībā, kā arī tiesībpārkāpums nevar būt notikums, kā rezultātā radīts kaitējums sabiedrības interesēm, bet tas radies neatkarīgi no cilvēka gribas un darbības²¹.

Būtiska tiesībpārkāpuma kā juridiskās atbildības pamata pazīme ir tā prettiesiskums, jo ne katra izdarīta tiesībpārkāpuma gadījumā būs pamats personas saukšanai pie juridiskās atbildības. Jāņem vērā, ka gadījumā, ja darbības subjekts nesaprot, neapzinās savas uzvedības nepieļaujamību, prettiesiskumu un tās sekas, tad to neatzīst par

tiesību pārkāpšanu. Citiem vārdiem sakot, pretiesiskums iestāsies gadījumā, ja tiesībpārkāpuma subjekts būs apveltīts ar rīcībspēju. *Rīcībspēja* – tiesību subjekta spējas patstāvīgi iegūt un īstenot subjektīvās tiesības un juridiskos pienākumus²².

Saskaņā ar tiesību teorijā atzīto, pretiesiskumam izšķir divus nozīmīgus aspektus:

- 1) Prettiesiskums ir kaitīga objektīvizēta izteiksmes forma, tā iekšējā struktūra, proti, kaitīgai (bīstamai) darbībai, kā pretiesiskai, ir jābūt oficiāli apliecinātai (apstiprinātai) ar tiesību aktu. *Bīstamība* – sociāls un tiesisks jēdziens, kas saistīts ar kāda objekta vai darbības vērtējumu no personas, īpašuma vai interešu apdraudējuma viedokļa. Civiltiesību, krimināltiesību normas veidotas tā, lai to samazinātu vai novērstu. Tam kalpo arī tiesību normas, kas regulē mantisko atbildību par paaugstinātas bīstamības objektu nodarīto kaitējumu, kriminālatbildību un administratīvo atbildību par drošības noteikumu pārkāpumiem, rīkojoties ar ieročiem, transportlīdzekļiem, sprāgstvielām, indīgām vielām, atkritumiem, degmateriāliem, degvielām, par vēršanos pret personu dzīvību un veselību u. tml.²³
- 2) Prettiesiskums ir tiesībpārkāpuma objektīva īpašība, objektīva tādā skatījumā, ka ikkatrs tiesībpārkāpums atstāj iespaidu uz tiesību būtību, t. i., uz tiem sociālajiem labumiem, ko dod tiesības, tās aizsargājamām vispārīgām interesēm (privātām un publiskām), kārtību sabiedriskajās attiecībās, kura tiek uzturēta ar tiesisko instrumentu palīdzību, progresīvu darbību un konstruktīviem tās realizācijas tiesiskiem līdzekļiem. Tiesībpārkāpumam no tā rašanās brīža piemīt tas, ko tiesības nosoda un aizsargā, līdz ar ko pretiesiskums nav atdalāms no vēl vienas būtiskas tiesībpārkāpuma pazīmes – kaitīguma (bīstamības).

Kaitīgums (bīstamība) ir galvenā objektīvā pazīme, kura iezīmē tiesībpārkāpuma aprises un pamatu, kas norobežo tiesisko no pretiesiskā. Tiesībpārkāpuma akts vienmēr vērtējams kā izaicinājums sabiedrībai, kā tās nozīmīguma un vērtību neievērošana. Kaitīgums izpaužas tādējādi, ka tas aizskar nozīmīgas sabiedrības vērtības (cilvēka veselība, dzīvība, īpašums u. c.). Tiesībpārkāpumu kaitīgums izpaužas to raksturā, izplatībā un atkārtojamībā. Tiesībpārkāpumi ir kaitīgi arī ar to, ka dezorganizē normālu sabiedriskās dzīves darbības

ritmu, ir vērsti pret pastāvošām sabiedriskajām attiecībām, kurās izraisa sociālo spriedzi un konfliktsituāciju. Būtisks ir vēl kāds fakts: ja tiesību subjekta darbībai nav saiknes ar kaitējumu (bīstamību), tad konkrētā darbība (bezdarbība) nevar tikt atzīta par prettiesisku.

Tiesībpārkāpumam bez jau minētajām pazīmēm ir arī citas, taču gan minētās, gan arī neminētās pazīmes pēc noteiktas shēmas – tiesībpārkāpuma subjekts, objekts, subjektīvā puse un objektīvā puse tiek grupētas un aprakstītas tiesībpārkāpuma sastāvā, kas uzskatāms par zinātnisku abstrakciju, kura atspoguļo atsevišķu tiesībpārkāpuma veidu vispārīgāko, tipiskāko un būtiskāko pazīmju sistēmu. Šī pazīmju sistēma ir nepieciešama un pietiekama, lai tiesībpārkāpēju sauktu pie juridiskās atbildības, taču, iztrūkstot kaut vai vienai no šīs sistēmas sastāvdaļām, persona pie juridiskās atbildības nav saucama. Akcentējot tiesībpārkāpuma sastāva kā savdabīga juridiskā instrumenta nozīmīgumu, ir lietderīgi īsumā pieskarties tā sastāvdaļām. Tiesību teorijā atzīts, ka tiesībpārkāpuma subjekti ir fiziskas un juridiskas personas, kurām par savu prettiesisko darbību (bezdarbību) ir spējas un iespējas izciest juridisko atbildību. Ar tiesībpārkāpuma objektu jāsaprot ar tiesību normām noregulētas un aizsargātas sabiedriskās attiecības, kurām ar prettiesisku darbību (bezdarbību) ir nodarīts kaitējums. Runājot par tiesībpārkāpuma subjektīvo pusi, aktuāls ir subjekta psihiskais stāvoklis tiesībpārkāpuma izdarīšanas laikā – vaina, mērķis, motīvi. Savukārt tiesībpārkāpuma objektīvajā pusē iekļaujams tā ārējais raksturojums, subjekta izdarītā tiesībpārkāpuma ārējās puses apraksts – pati prettiesiskā darbība (bezdarbība); kaitējums, kas nodarīts tās rezultātā; cēloņsakarības attiecības starp darbību (bezdarbību) un kaitējumu; vieta, laiks un citi apstākļi, kādos izdarīta prettiesiskā darbība; tās paņēmieni un izmantotie līdzekļi.

Administratīvā pārkāpuma sastāvu veido²⁴ šādi elementi:

Administratīvā pārkāpuma objekts ir tas, pret ko vērst tiesībpārkāpums. Objekts tiek noteikts konkrētos tiesību aktos, paredzot administratīvā soda piemērošanas iespēju. Formulējot objektu, tas tiek noteikts kā vispārīgs, konkrēts, vai tiešs.

Administratīvā pārkāpuma objektīvo pusi raksturo tas, kā izdarīts tiesībpārkāpums. Šeit ir konstatējama pārkāpuma izdarīšanas norise, maksimāli tuvinoties tam stāvoklim, tai situācijai, kas pagātnē bija objektīva, konstatējot pagātnē notikušo. Ļoti būtiski ir noskaidrot, kad noticis tiesībpārkāpums. Precīzi fiksētais tiesībpārkāpuma

izdarīšanas laiks saistās ar tiesību akta izvēli, uz kura pamata un atbilstoši kuram var piemērot administratīvo atbildību. Vispirms, vai tiesību akts paredz tādu rīcību, par kuru var piemērot atbildību. Tas ir jautājums par to, vai dotais tiesību akts vai atsevišķa tā norma rīcību atzīst par prettiesisku un paredz administratīvās atbildības piemērošanu. Vienlaikus, ja tiesību akts bija spēkā un ir piemērojams, tas ir jautājums par to, vai atbilstoši tiesību aktam pārkāpējs ir vai nav atbildības subjekts. Persona, kura izdarījusi administratīvo pārkāpumu, ir atbildīga par to saskaņā ar normatīvo aktu, kas ir spēkā pārkāpuma izdarīšanas laikā. Normatīvajam aktam, kas atzīst administratīvo pārkāpumu par nesodāmu, mīkstina sodu vai ir citādi labvēlīgs personai, ja vien attiecīgajā likumā nav noteikts citādi, ir atpakaļejošs spēks, proti, tas attiecas uz pārkāpumiem, kas izdarīti pirms attiecīgā normatīvā akta spēkā stāšanās dienas. Normatīvajam aktam, kas atzīst rīcību par sodāmu, pastiprina sodu, vai ir citādi nelabvēlīgs personai, atpakaļejoša spēka nav. Administratīvā pārkāpuma procesa kārtību nosaka tā procesuālo tiesību norma, kura ir spēkā procesuālās darbības izdarīšanas brīdī.

Tiesību akta piemērošana saistāma ne tikai nodarījuma laiku, bet arī ar teritoriju. Tāpēc ir svarīgi noskaidrot vietu, kur ir izdarīts tiesībpārkāpums un tikai pēc tam var sekot tiesību normas izvēle atbildības piemērošanai. Persona, kura izdarījusi administratīvo pārkāpumu Latvijas teritorijā, ir atbildīga par šo pārkāpumu saskaņā ar Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem. Ja administratīvo pārkāpumu Latvijas teritorijā izdarījis ārvalstu diplomātiskais pārstāvis vai cita persona, kura saskaņā ar normatīvajiem aktiem vai Latvijas Republikai saistošiem starptautiskajiem nolīgumiem nav pakļauta Latvijas Republikas jurisdikcijai, jautājumu par šīs personas saukšanu pie atbildības par administratīvo pārkāpumu izlemj diplomātiskā ceļā vai saskaņā ar valstu savstarpējo vienošanos.

Lai konstatētu tiesībpārkāpumu un maksimāli tuvinātu tā norisi objektīvai patiesībai, nepieciešams izvērtēt arī tādus pārkāpuma izdarīšanas apstākļus, kā diennakts un laika apstākļi.

Administratīvā pārkāpuma subjekts var būt gan fiziska persona, gan juridiska persona.

Administratīvā pārkāpuma subjekts – fiziska persona, kura administratīvā pārkāpuma izdarīšanas brīdī ir sasniegusi 14 gadu vecumu un ir pieskaitāma (vispārējais administratīvās atbildības subjekts). Ja administratīvā pārkāpuma sankcijā nav norādīts

administratīvās atbildības subjekts, tad administratīvā pārkāpuma subjekts ir vispārējais administratīvās atbildības subjekts.

Pie administratīvās atbildības nav saucama fiziska persona, kura administratīvā pārkāpuma izdarīšanas laikā atradies nepieskaitāmības stāvoklī, proti, psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ nav varējusi saprast vai vadīt savu darbību.

Nepilngadīgie vecumā no 11 līdz 14 gadiem nav administratīvās atbildības subjektu un viņiem par administratīvajiem pārkāpumiem piemēro likumā „Par audziņoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”²⁵ noteiktos audziņoša rakstura piespiedu līdzekļus.

Juridisko personu sauc pie administratīvās atbildības likumā vai pašvaldības saistošajos noteikumos īpaši paredzētos gadījumos, ja:

- juridiskā persona nav pildījusi vai ir nepienācīgi pildījusi kādu uz to attiecināmu pienākumu;
- pārkāpumu juridiskās personas interesēs, tās labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā šīs juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis, balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu, darboties tās uzdevumā vai pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā, vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.

Persona, kura veic komercdarbību, bet nav juridiskā persona, par administratīvo pārkāpumu atbild kā juridiskā persona.

Par pārkāpumiem, kurus izdarījusi publisko tiesību juridiskā persona, pie administratīvās atbildības sauc publisko tiesību juridiskās personas amatpersonu, ja tā nav pildījusi vai ir nepienācīgi pildījusi kādu uz šo amatpersonu attiecināmu pienākumu, par kura nepildīšanu vai nepienācīgu pildīšanu likumā vai pašvaldības saistošajos noteikumos ir paredzēta administratīvā atbildība.

Par pārkāpumiem, kurus izdarījusi privāto tiesību juridiskā persona, nozaru tiesību akta noteiktajos gadījumos pie administratīvās atbildības sauc valdes locekli.

Amatpersonai administratīvo atbildību piemēro kā fiziskajai personai.

Personas, uz kurām attiecas speciālie disciplināratbildības likumi, šajos speciālajos likumos paredzētajos gadījumos par administratīvajiem pārkāpumiem saucamas pie disciplinārās atbildības, bet pārējos gadījumos – pie administratīvās atbildības uz

vispārīgiem pamatiem.

Administratīvā pārkāpuma subjektīvās puses pazīmes ir vaina un motīvs, kas raksturo personas psihisko attieksmi pret viņas izdarīto darbību vai bezdarbību. Vaina ir juridisks jēdziens, kas apzīmē saikni starp darbību vai bezdarbību un tās izdarītāju. Vaina ietver divus elementus:

- objektīvo elementu – faktu, ka attiecīgā darbība vai bezdarbība ir attiecināma uz konkrētu personu;
- subjektīvo elementu – faktu, ka attiecīgā persona pārkāpuma izdarīšanas laikā spēja apzināties savas darbības vai bezdarbības nozīmi, kā arī faktu, ka pārkāpums nav ticis izdarīts apstākļos, kas izslēdz administratīvo atbildību (piemēram, galējās nepieciešamības stāvoklis).

Administratīvais pārkāpums izpaužas bezdarbības formā, ja personai bija no tiesību normām izrietošs pienākums rīkoties, bet persona attiecīgo pienākumu nav izpildījusi vispār vai nav izpildījusi pienācīgi. Administratīvo pārkāpumu sastāvs tiesību aktos ir formulēts kā pabeigts pārkāpums. Administratīvā atbildība par sagatavošanos izdarīt administratīvu pārkāpumu vai administratīvā pārkāpuma mēģinājumu nav paredzēta.

Ja pārkāpums izdarīts apzinoties, ka pārkāpj, ignorē tiesību aktā noteikto, izprot un apzinās, ka šādas rīcības rezultātā tiks pārkāpta noteiktā kārtība, tiks aizskartas ar tiesību aktu aizsargātās likumīgās tiesības vai intereses vai iestāsies citas negatīvās sekas (psihes aspekts), un, ja persona ir izdarījusi visu no tās atkarīgo, lai nelabvēlīgās sekas iestātos (gribas aspekts), tad vainas forma ir nodoms.

Ja personai būtu jāapzinās, ka tiek pārkāpts tiesību aktā noteiktais, bet tā ir vieglprātīgi pieļāvusi, ka nelabvēlīgas sekas neiestāsies, vai arī cerējusi, ka tās varēs novērst, bet nav to izdarījusi, tad vainas forma ir neuzmanība.

Motīvs papildus raksturo subjektīvo pusi, atsedzot tos iekšējos pamudinājumus, iekšējos spēkus, kas nobriedina gatavību un virza personu izdarīt tiesībpārkāpumu.

Par administratīvo pārkāpumu nav atzīstama personas rīcība (darbība vai bezdarbība), kurai ir administratīvā pārkāpuma pazīmes, bet kura izdarīta vai pieļauta apstākļos, kas izslēdz administratīvo atbildību.

Personas psihisko attieksmi pret nodarījumu var ņemt vērā, nosakot sodu vai arī lemjot par to, vai pārkāpums atzīstams par

maznozīmīgu.

Vaina (subjektīvā puse) ir viens no priekšnoteikumiem personas saukšanai pie administratīvās atbildības. Šis priekšnoteikums ir vienlīdz attiecināms gan uz fizisko, gan juridisko personu administratīvo atbildību. Tiesību doktrīnā vaina tiek definēta kā personas psihiskā attieksme nodoma vai neuzmanības formā pret viņas izdarīto prettiesisko darbību vai bezdarbību un ar to saistītajām kaitīgajām sekām. Tomēr minētā definīcija raksturo tikai fizisko personu vainu, jo juridiskajām personām nevar piemist psihiskā attieksme. Tāpēc juridisko personu vaina ir nosakāma, ņemot vērā divus nosacījumus:

Pirmkārt, vai juridiskajai personai bija iespēja nodrošināt noteikumu ievērošanu, par kuru pārkāpšanu ir paredzēta administratīvā atbildība.

Otrkārt, vai juridiskā persona veica nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu šo noteikumu ievērošanu.

Personas vaina administratīvā pārkāpuma izdarīšanā var izpausties nodoma (ja persona, kas to izdarījusi, ir apzinājusies savas darbības vai bezdarbības prettiesisko raksturu, paredzējusi tās kaitīgās sekas un vēlējusies vai apzināti pieļāvusies šo seku iestāšanos) vai neuzmanības formā (ja persona, kas to izdarījusi, ir paredzējusi savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēju, bet vieglprātīgi paļāvusies, ka tās varēs novērst, vai arī nav paredzējusi šādu seku iestāšanās iespēju, kaut gan tai vajadzēja un tā varēja tās paredzēt). Neatkarīgi no subjektīvās puses, tas ir, ar nodomu vai aiz neuzmanības, par izdarītu prettiesisko darbību piemērojams sankcijas robežās minētais sods. Juridiskas personas nodomu vai neuzmanību administratīvā pārkāpuma izdarīšanā konstatēt nav iespējams, un, lai piemērotu administratīvo atbildību juridiskai personai, pietiekami konstatēt, ka juridiska persona nav ievērojusi uz to attiecināmās normatīvo aktu prasības un ka juridiskai personai ir bijusi reāla iespēja to nepieļaut. Tātad lēmumiem par saukšanu pie administratīvās atbildības jābūt ar izvērstu pamatojumu. Arī gadījumos, ja tiek pieņemts lēmums par lietvedības izbeigšanu, lēmumā obligāti norāda atbilstošu izsmeļošu argumentāciju ar izvērstu pamatojumu administratīvā pārkāpuma sastāvu veidojošās pazīmes (pazīmju) neesamībai.

Lai arī tiesībpārkāpuma sastāva konstrukcija ir universāla, proti, izmantojama visu veidu tiesībpārkāpuma gadījumos, tomēr

ņemams vērā, ka pie juridiskās atbildības sauc par kādu noteiktu tiesībpārkāpuma veidu, kura noteikšanai jāatgriežas pie jau apskatītās tiesībpārkāpuma pazīmes – kaitīguma (bīstamības), jo, kā norādīts, tieši kaitīguma (bīstamības) pakāpe ir kvantitatīvi materiālais kritērijs kvalitatīvai tiesībpārkāpuma sadalīšanai noziedzīgos nodarījumos un pārkāpumos. No teiktā izriet, ka būtiska ir kaitīguma (bīstamības) pakāpe, kura var būt gan lielākā, gan mazāka. Noziedzīgiem nodarījumiem ir raksturīga lielāka kaitīguma (bīstamības) pakāpe, pārkāpumiem – mazāka. Kaitīguma (bīstamības) noteikšanai tiesību teorijā ir atzīti šādi kritēriji: ar tiesībām regulējamo sabiedrisko attiecību, kuras kļuvušas par prettiesiskā mēģinājuma objektu, nozīmīgums, nodarīto zaudējumu apmērs, prettiesiskās darbības izdarīšanas veids, laiks un vieta, tiesībpārkāpēja personība. Tātad saskaņā ar tiesību teorijā vispārīgi pieņemtām nostādnēm tiesībpārkāpumus iedala noziedzīgos nodarījumos un pārkāpumos.

Tādējādi no iepriekš minētā var secināt, ka juridiskā atbildība vai arī saukšana pie kāda konkrēta juridiskās atbildības veida ir iespējama, ja tiek konstatēts, ka ir izdarīts tiesībpārkāpums (konkrēts tiesībpārkāpuma veids), turklāt tas satur visas saukšanai pie juridiskās atbildības nepieciešamās pazīmes – tiesībpārkāpuma sastāvu. Savukārt, ja nav konstatētas visas tiesībpārkāpuma pazīmes, tad nevar uzskatīt, ka ir izdarīts tiesībpārkāpums, un nav arī pamata saukšanai pie juridiskās atbildības, līdz ar to var teikt, ka tiesībpārkāpums ir pamats kādam no juridiskās atbildības veidiem.

Administratīvā procesa kārtībā nav pārbaudāms tādu lēmumu tiesiskums, kuri pieņemti administratīvā pārkāpuma lietvedības ietvaros. Turklāt uzmanība jāpievērš tam, ka lietās par administratīvajā aktā noteiktā pienākuma nepildīšanu, šā pienākuma izpilde ir jāpanāk, piemērojot Administratīvā procesa likumā noteiktos piespiedu izpildes līdzekļus (piemēram, piespiedu naudu), nevis piemērojot administratīvo atbildību. Gan administratīvais akts, gan arī strīdi par tā izpildi ir pakļauti administratīvās tiesas kontrolei, kas nodrošina šā procesa efektivitāti un izslēdz paralēlus procesus par vieniem un tiem pašiem faktiskajiem apstākļiem dažādu jurisdikciju tiesās.

Juridiskās atbildības mērķi un funkcijas

Juridiskās atbildības mērķi visiem tās veidiem ir vienādi, kā arī ar tiem cieši saistītas juridiskās atbildības funkcijas, jo tās iezīmē

juridiskās atbildības pamatvirzienus iedarbībai uz sabiedriskajām attiecībām, subjektu uzvedību, morāli, tiesisko apziņu un kultūru, tajās atklājas juridiskās atbildības būtība, sociālā nozīme un ar funkcijām tiek sasniegti juridiskās atbildības mērķi.

Administratīvās atbildības mērķis ir aizsargāt pastāvošo tiesisko iekārtu, tai skaitā sabiedrības tiesiskās intereses, noteikto pārvaldes kārtību, sabiedrisko kārtību, kā arī, ievērojot personas pamattiesības, nodrošināt efektīvu administratīvā pārkāpuma procesu un panākt tiesisko attiecību taisnīgu noregulēšanu²⁶.

Tiesību teorijā tiek nodalītas vairākas juridiskās atbildības funkcijas, kuru nosaukumi dažādos avotos atšķiras, taču to būtība pamatā ir līdzīga.

Juridiskās atbildības funkcijas ir šādas:

- *soda funkcija* – vērsta uz pastāvošo sabiedrisko attiecību, tiesisko attiecību un juridiskās atbildības realizāciju konkrētu tiesisko saišu starp tiesību subjektiem nodibināšanu pārtraukšanu vai izmaiņām. Funkcijas realizācijas veidi ir nosodīšana, mantiskās sfēras sašaurināšana, subjektīvo tiesību atņemšana, personiska rakstura liegumi, konkrētu tiesisko ierobežojumu fiksācija tiesību normu sankcijās u. c.;
- *tiesību atjaunojošā funkcija* – vērsta uz sabiedriskajām attiecībām, tiesisko kārtību, labklājību, subjektīvajām tiesībām, vainīgā uzvedību u. c. Šī funkcija pamatā piespiež tiesībpārkāpēju rīkoties tiesiski pamatoti, proti, vainīgā persona, rīkojoties valsts piespiešanas ietekmē, samaksā sodu, atlīdzina zaudējumus, kompensē morālo kaitējumu. Funkcijas iedarbības rezultāts galvenokārt izpaužas kā iepriekš tiesību normu pārkāpušā subjekta tiesiski pamatota rīcība, piespiežot viņam izciest tiesību normā paredzētās nelabvēlīgās sekas un cenšoties atjaunot viņa pozitīvo atbildību;
- *regulatīvā funkcija* – nepieļauj tiesības aizskarošo tiesisko attiecību rašanos. Tā izpaužas tādējādi, ka tiesību subjekts, izpildot savu juridisko pienākumu, atturas no prettiesiskas darbības, un viņa rīcība ir tiesiski pamatota. Šī funkcija nosaka sabiedrisko attiecību sakārtošanu un veicina kaitīgu sabiedrisko attiecību izskaušanu. Funkcijas regulatīvā ietekme iespaido visdažādāko tiesību subjektu (gan fizisko, gan juridisko personu) uzvedību;
- *audzinošā funkcija* – vērsta ne tikai uz tiesībpārkāpēju, bet gan uz visu deliktspējīgo subjektu iekšējo pasauli, jo,

ja tiesībpārkāpēja iekšējā pasaule prasa labošanu, tad citu subjektu iekšējo pasauli nepieciešams veidot un nostiprināt ar pozitīvām nostādnēm, motīviem un vērtībām. Šai funkcijai jāizveido vai jāizlabo tiesību subjekta vērtību normatīvais raksturojums;

- *preventīvā funkcija* – iedarbojas uz deliktspējīgu subjektu, kuram ir izmaiņas tikumiski psiholoģiskajās īpašībās, gribā un apziņā, uz personu, kura agrāk jau izdarījusi tiesībpārkāpumus, vai personu, kurai ir tieksme izdarīt tiesībpārkāpumus. Šīs funkcijas iedarbības rezultātā veidojas subjekta tiesiski pamatota uzvedība, sakārtojas sabiedriskās attiecības un netiek pieļauta sociāli kaitīgu sabiedrisko attiecību attīstība.

Jāatzīmē, ka iepriekš minētās funkcijas un līdz ar to arī juridiskās atbildības mērķi nav īstenojami bez juridiskās atbildības principu ievērošanas, jo saskaņā ar tiem tiek būvēta juridiskās atbildības darbība un realizētas tās funkcijas, tie nosaka juridiskās atbildības funkcionēšanu. Visām juridiskās atbildības funkcijām ir jāatbilst tās principiem. Atkāpšanās no principu prasībām var izraisīt nevis sabiedriski nozīmīgu mērķu sasniegšanu, bet gan pretējus rezultātus – likumu necienīšanu, valsts varas prestiža kritumu, tiesisko nihilismu u. tml.

Juridiskās atbildības principi

Pārsvarā tiesību teorijas avotos kā galvenie, noteicošie un attiecināmi uz visiem juridiskās atbildības veidiem minēti šādi juridiskās atbildības principi:

- 1) atbildība iestājas tikai par prettiesisku uzvedību, bet nekad par personas domām;
- 2) atbildība paredzēta tikai par tiesībpārkāpēja vainu;
- 3) likumības princips;
- 4) taisnīguma princips;
- 5) lietderības princips;
- 6) soda neizbēgamība.

Atbildības princips par prettiesisku nodarījumu nozīmē, ka persona var tikt sodīta tikai tajā gadījumā, ja ir notikusi prettiesiska darbība vai bezdarbība, t. i., ja personas domas ir ieguvušas ārējo izpausmi.

Ja nav personas *vainas*, nevar runāt par personas atbildību.

Likumības princips nozīmē, ka atbildība iestājas tikai gadījumos,

ko nosaka tiesību normas.

Taisnīguma princips nozīmē to, ka atbildības apjomam jābūt samērīgam ar notikušo pārkāpumu, tā smagumu. Vienam pārkāpumam seko tikai viens sods, kas nepazemo personas cieņu.

Lietderības princips nozīmē to, ka soda apjomu nosaka, pamatojoties uz izdarītā pārkāpuma bīstamību un kaitīgumu, pārkāpēja personības iezīmēm.

Soda neizbēgamība nozīmē, ka neviens tiesībpārkāpums nevar palikt bez soda. Šis princips sekmē tiesībaizsardzības iestāžu darba efektivitāti, nostiprina tiesisko kārtību un likumību²⁷.

Kopsavilkums

Juridiskā atbildība kā viena no tiesību sistēmas sastāvdaļām pilda tajā svarīgas funkcijas. Tās loma un nozīme Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts attīstībā pastāvīgi pieaug. Tiesiska valsts nav iespējama bez kvalitatīvām tiesību normām un kvalitatīvas to piemērošanas.

Neraugoties uz sastopamo pozitīvās juridiskās atbildības teorijas kritiku, akcentējams, ka valsts tiesiskās un sabiedriskās demokratizācijas apstākļos, pilnveidojoties likumdošanai un tās darbības mehānismam, pozitīvās atbildības nozīme pieaug, bet sašaurinās piespiešanas (represīvā²⁸) joma.

Atsauces

- ¹ Par policiju. 04.06.1991. likums/ Ziņotājs, 31/32, 15.08.1991.
- ² Matvejs A. (2017). Sabiedrības drošība un prevencija policijas tiesībās. Administratīvā un Kriminālā Justīcija. Nr.2, 4.-9. lpp. Pieejams: <http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/issue/archive>
- ³ Administratīvās atbildības likums. 25.10.2018. likums /LV, 225, 14.11.2018.
- ⁴ Latviešu valodas vārdnīca. 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. (2006). Rīga: Avots, 1090. lpp.
- ⁵ Latviešu valodas vārdnīca. 30000 pamatvārdu un to skaidrojumu. (2006). Rīga: Avots, 104. lpp.
- ⁶ Juridisko terminu vārdnīca. (1998). Rīga: Nordik, 99. lpp.
- ⁷ Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca. (2001). Trešais papildinātais izdevums. Sast. V. Jakubaņecs. Rīga: [b.i.], 18. lpp.
- ⁸ Plotnieks A. (2009). Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soli, 303.-304. lpp.
- ⁹ Bitāns A. (1997). Civiltiesiskā atbildība un tās veidi. Rīga: AGB. Endziņš A. (1989). Juridiskās atbildības jautājumi vispārējā tiesību teorijā//Juridiskā atbildība// Autoru kolektīvs: Mācību līdzeklis. Rīga: LU. Plotnieks A. (2009).

- Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 303.-311. lpp.
- ¹⁰ Danovskis E. (2018). Sodū tiesību principu nozīme administratīvajās tiesībās. Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība: aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 130.-143. lpp.
- ¹¹ Baikovs A. (2018). Juridiskās atbildības raksturs un īstenošanas formas. Administratīvā un Kriminālā Justīcija. Nr.4 115.- 137. pp. Pieejams: <http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/issue/archive>
- ¹² Juridisko terminu vārdnīca. (1998). Rīga: Nordik, 251. lpp.
- ¹³ Levits E. (2001. 30. janv.). Kas vērsim, kas Jupiteram. Preses loma un atbildība jaunās demokrātijās. Diena, Nr. 25.
- ¹⁴ Plotnieks A. (2009). Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 25. lpp.
- ¹⁵ Ētikas vārdnīca. (1987). I. Kona redakcijā. Rīga: Avots, 16.-17. lpp.
- ¹⁶ Kriminoloģija. (2004). Rīga: Nordik, 165. lpp.
- ¹⁷ Jakubaņecs V. (2002). Tiesību normas (2. izdevums). Rīga: P&Ko, 29. lpp.
- ¹⁸ Juridisko terminu vārdnīca. (1998). Rīga: Nordik, 101. lpp.
- ¹⁹ Plotnieks A. (2009). Tiesību teorija & Juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009., 25. lpp.
- ²⁰ Juridisko terminu vārdnīca. (1998). Rīga: Nordik, 281. lpp.
- ²¹ Krastiņš I. (1996). Tiesību teorijas pamatjēdzieni. Rīga: TNA, 27. lpp.
- ²² Juridisko terminu vārdnīca. (1998). Rīga: Nordik, 228. lpp.
- ²³ Juridisko terminu vārdnīca. (1998). Rīga: Nordik, 39. lpp.
- ²⁴ Načisčionis J. (2018). Administratīvās tiesības. Biznesa augstskola Turība, 432.- 437. lpp. Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. (2016). Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 212.- 219. lpp.
- ²⁵ Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem. 31.10.2002. likums // Latvijas Vēstnesis, Nr. 168 (2743), 19.11.2002.
- ²⁶ Administratīvās atbildības likums. 25.10.2018. likums /LV, 225, 14.11.2018.
- ²⁷ Juridisko terminu vārdnīca. (1998). Rīga: Nordik, 99.-100. lpp.
- ²⁸ Represija (lat. represio – apspiešana) – sods vai cits piespiedu līdzeklis, ko piemēro valsts. Juridisko terminu vārdnīca (1998). Rīga: Nordik, 226. lpp.

Аннотация

В настоящее время весьма актуальной и требующей дополнительного научного исследования представляется проблематика административной ответственности, поскольку нормы административной ответственности систематически претерпевают ряд изменений. Это представляется правильным, ведь изменения норм административной ответственности должны складываться из анализа динамики правоотношений на современном этапе в силу того, что законодательство об административной ответственности как одного из видов юридической ответственности требует единого подхода для выработки четкой научной концепции, ее совершенствования.

BŪVNICĪBAS PROCESA UZRAUDZĪBA

*Mg. iur., Mg. sc. ing. Ināra Ziemele,
Biznesa augstskolas Turība studiju programmas
“Juridiskā zinātne” doktorante, Rīga, Latvija*

Abstract

Almost six years have passed since Zolitūde tragedy and more than five years – since the new construction regulations have come into force, but the process of responsibility definition in construction is still topical. The supervision of construction process. requires checking.

The aim of paper is to summarize and analyse information about how supervision of the construction process works now and how it is going to change or is necessary to be to changed.

The methods of historical, teleological, systematic text condensation, analysis and comparative analysis of research, information analysis and summarising about how supervision of the construction process works now and how it is going to change or is necessary to be changed are used.

The main conclusion shows that the construction process norms of supervision should be laid down in a single normative act in order to avoid duplication and partial interpretation, because the normative acts contain contradictions between the norms of different legal force and also in one norm.

Keywords: responsibility in construction, supervision of the construction process, rights and obligations of building inspectors, competence of the building authority, administrative acts.

Ievads

Kopš Zolitūdes traģēdijas ir pagājuši gandrīz seši gadi, bet kopš jauno būvniecību reglamentējošo normatīvo aktu spēkā stāšanās – vairāk nekā pieci gadi un atbildības definēšana būvniecībā joprojām ir nozīmīgs jautājums. Būvniecības procesa kontrolei nepieciešama šī procesa uzraudzība.

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4380>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

Sagatavoti likumprojekti un normatīvo aktu grozījumu projekti, lai skaidri nošķirtu katra būvniecības procesa dalībnieka atbildību par konkrētu procesa posmu. Grozījumi normatīvajos aktos paredzēti arī attiecībā uz būvniecības kontroles procesu.

Darba mērķis ir esošā būvniecības kontroles procesa regulējuma apkopošana, kā arī izstrādāto grozījumu analīze.

Darbā izmantota vēsturiskā un teleoloģiskā metode, apskatot esošo regulējumu un plānotos grozījumus normatīvajos aktos, sistēmiskā, analītiskā un salīdzinošā metode, izpētot, analizējot un apkopojot publikācijas un judikatūru par darbā apskatītajiem jautājumiem un normatīvajos aktos reglamentēto būvniecības kontroli un regulējumā plānotajām vai nepieciešamajām izmaiņām.

Izvirzīto mērķu sasniegšanai darbā apskatīti izvirzīto pētāmo jautājumu reglamentējošie spēkā esošie normatīvie akti, cita tematam atbilstošā informācija, kas publicēta līdz 2019. gada 14. novembrim. Darbā veikta informācijas apkopošana, analīze un secinājumu izvirzīšana.

Būvniecības kontrole

Pēc Zolitūdes traģēdijas Saeimas izveidotā Parlamentārās izmeklēšanas komisija izvērtēja ikvienu potenciālo risku, kas varēja novest pie traģēdijas, apzināja sistēmiskās kļūdas un uzdeva valdībai tās novērst, bet netika radīts ilgtermiņa risinājums tam, kurš uzraudzīs to, vai ministrijas izpilda uzdoto un kā viņām sokas ar paveikto. Domnīca PROVIDUS katru gadu sekoja līdzi tam, kā darba uzdevumi tiek pildīti, cik ļoti valsts institūcijas ir ņēmušas vērā ieteikumus un kāds progress ir panākts. Gadu pēc traģēdijas PROVIDUS eksperti secināja, ka lielāko daļu uzdevumu institūcijas ir uzsākušas pildīt, tai skaitā, lai kontrolētu būvju drošību un plānotu plašāku sabiedrības izglītošanu par rīcību krīzes situācijās. Tomēr vēl daudz darāmā, lai nodrošinātu būvniecības kvalitāti, tai skaitā, pārskatot valsts un pašvaldību iepirkumu kritērijus, kas liek izvēlēties zemākās cenas piedāvājumu. Otrajā gadā pēc traģēdijas secināts, ka divus gadus pēc Zolitūdes traģēdijas izpildīti 6 no 21 uzdevuma. Pēdējā gada laikā pilnībā pabeigts darbs vienīgi pie diviem uzdevumiem – uzlabotas sabiedrības līdzdalības iespējas būvniecībā, kā arī uzlabota kvalifikācijas kontrole būvniecības speciālistiem. Trešajā un ceturtajā gadā PROVIDUS eksperti un pieaicinātie eksperti norādīja, ka kopš lielveikala Maxima sagraušanas notikušas apjomīgas pārmaiņas

būvniecības, sabiedriskās drošības un civilās aizsardzības jomās, aug būvniecības projektos iesaistīto pušu izpratne par atbildību. Ekonomikas ministrija izstrādājusi Latvijas Būvniecības nozares attīstības stratēģiju 2017.-2024. gadam, definējot piecus nozares stratēģiskās attīstības mērķus, taču pieņemtais dokuments nekādi nedod atbildes uz jautājumiem, kas norādīti Izmeklēšanas komisijas Gala ziņojumā, piemēram, kā būtu jāsadala atbildības starp visiem būvniecības procesā iesaistītajiem un kā būtu jāuzrauga visu būvju drošība¹. Saskaņā ar Būvniecības likuma² 24. panta pirmo un otro daļu būvniecības procesa uzraudzībai un informācijas aprītei par būvniecības dalībnieku profesionālās darbības pārkāpumiem ieviesta Būvniecības informācijas sistēma (turpmāk – BIS), kas ietver būvniecības procesam un tā kontrolei nepieciešamo informāciju un dokumentu aprīti starp publiskās pārvaldes, kontroles institūcijām un būvniecības dalībniekiem, kā arī ietver informāciju par būvniecības procesa uzraudzību un informāciju par būvniecības dalībniekiem un to profesionālās darbības pārkāpumiem. Saskaņā ar Būvniecības likuma Pārejas noteikumu 21. punktu ar 2020. gada 1. janvāri būvniecības administratīvais process uzsākams elektroniski BIS. Joprojām ir aktuāls jautājums par atbildības sadali starp būvspeciālistiem. Sagatavots likumprojekts “Grozījumi Būvniecības likumā”, projekts VSS-698, TA-1973 (turpmāk – VSS-698), lai skaidri nošķirtu katra būvniecības procesa dalībnieka atbildību, nosakot katra būvniecības procesa dalībnieka atbildību par konkrētu procesa posmu (atbildības apjoms, par katru jautājumu viens atbildīgais), kā arī gadījumus, kādos būvniecības procesa dokumentācijas kārtošana tiks piemērots “klusēšanas – piekrišanas” princips³. No vienas puses ir ieviesta BIS, lai veicinātu būvniecības procesa uzraudzību un informācijas aprīti par būvniecības dalībnieku profesionālās darbības pārkāpumiem, bet no otras puses jaunā sistēma darbojas formāli un noslogo būvvalžu darbiniekus tā, ka tie nespēj pietiekami detalizēti pārbaudīt projektus un būvniecības procesus uz vietas būvlaukumos, kā arī lielākajā daļā būvvalžu nav nokomplektēta personālsastāva, kas varētu paveikt visus būvvalžu kompetencē esošos pienākumus. Šāda situācija rada drošības apdraudējumu un nedrošas būvniecības iestāšanās risku⁴. Neatkarīgi no problēmām praksē, būvinspektoriem ir noteikti pienākumi un tiesības, veicot būvniecības kontroli. Šie pienākumi un tiesības tiks apskatīti raksta turpinājumā.

Amatpersonas, kuras veic būvdarbu kontroli

Saskaņā ar Būvniecības likuma 18. panta pirmo daļu būvdarbu kontroli veic būvvaldes vai institūcijas, kuras pilda būvvaldes funkcijas, un Būvniecības valsts kontroles biroja (turpmāk – Birojs) būvinspektori, kuri ir ieguvuši patstāvīgās prakses tiesības arhitektūras vai būvniecības jomā un ir reģistrēti būvinspektoru reģistrā. Būvinspektoram ir aizliegts stāties darba tiesiskajās attiecībās ar būvkomersantu un sniegt būvniecības pakalpojumus būvdarbu vadīšanas, būvuzraudzības un būvekspertīzes specialitātēs, izņemot gadījumu, ja būvinspektors likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” noteiktajā kārtībā ir saņēmis rakstveida atļauju saimnieciskās darbības veikšanai būvniecības pakalpojumu sniegšanai par pirmās grupas būvju būvniecību ārpus savas kontrolējamās administratīvās teritorijas, ja šo būvniecības pakalpojumu sniegšana nerada interešu konfliktu, nav pretrunā ar būvinspektoram saistošām ētikas normām vai nekaitē tiešo pienākumu pildīšanai. Vispārīgo būvnoteikumu^s 133. punktā būvinspektoram ir aizliegts veikt būvdarbu kontroli objektā, kurā būvniecības pakalpojumus sniedz būvkomersants vai piegādes veic komersants, ar kuru būvinspektoram ir vai ir bijušas jebkādas līgumiskās (tai skaitā darba tiesiskās) attiecības pēdējo 24 mēnešu laikā. Būvniecības likuma 12. panta otrā daļa nosaka, ka Būvvaldē pastāvīgi jābūt nodarbinātam vismaz vienam arhitektam un vienam būvinspektoram. Saskaņā ar 8. panta ceturto daļu būvinspektora kompetencē ir veikt būvdarbu kontroli un pārbaudīt būvdarbu uzsākšanas un veikšanas atbilstību normatīvo aktu prasībām un būvprojektam, pārliecināties par būvizstrādājumu atbilstību apliecinošas dokumentācijas esamību būvlaukumā un par vides aizsardzības prasību ievērošanu būvlaukumā un par konstatētajiem trūkumiem informēt Patērētāju tiesību aizsardzības centru vai institūciju, kura veic vides valsts kontroli, kā arī, konstatējot, ka netiek ievēroti darba aizsardzību reglamentējošie normatīvie akti. Par to saskaņā ar Vispārīgo būvnoteikumu 140. punktu būvinspektoram jāinformē Valsts darba inspekcija. Būvniecības likuma 18. panta ceturtais daļas 5. punktā un arī Vispārīgo būvnoteikumu 139.5. apakšpunktā noteikts, ka Būvinspektoram jāpārliecinās, vai tiek veikta autoruzraudzība vai būvuzraudzība gadījumos, kad attiecīgās uzraudzības nepieciešamību nosaka normatīvie akti, un

vai tiek ievērots būvuzraudzības plāns. Pēc būvdarbu uzsākšanas būvinspektors kontrolē būvniecības procesu, apsekojot būvdarbu veikšanas vietu atbilstoši būvuzraudzības plānam⁶ – būvvalde norīko būvinspektoru būvniecības kontrolei objektā un nosaka obligāto būvlaukuma apmeklējuma grafiku. Gadījumos, kad būvei nepieciešama būvuzraudzība, minētais grafiks nosakāms, izvērtējot būvuzraudzības plānā noteiktos galvenos būvdarbu posmus⁷. Saskaņā ar Vispārīgo būvnoteikumu 137. un 139. punktu būvinspektors, veicot būvniecības ieceres realizācijas vietas vai objekta pārbaudi pārlicinās, ka tur nav veikta patvaļīga būvniecība – patvaļīga būvniecība ir būvdarbi, kas uzsākti vai tiek veikti bez būvniecības ieceres dokumentācijas, akceptētas apliecinājuma kartes vai akceptēta paskaidrojuma raksta, bez būvatļaujas vai pirms tam, kad izdarīta atzīme par attiecīgo nosacījumu izpildi, gadījumos, kad attiecīgie lēmumi saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir nepieciešami, kā arī būvdarbi, kas neatbilst būvprojektam un normatīvo aktu prasībām. Patvaļīga būvniecība saskaņā ar Būvniecības likuma 18. panta otro daļu ir arī būves vai tās daļas ekspluatācija neatbilstoši projektētajam lietošanas veidam vai būvdarbi, kas uzsākti bez attiecīgas projekta dokumentācijas, ja tāda nepieciešama saskaņā ar normatīvajiem aktiem. Papildus iepriekš minētajam, Vispārīgo būvnoteikumu 139.3, 139.6. un 139.7. apakšpunktā noteikts, ka būvinspektoram jāpārlicinās, ka būvlaukumā atrodas būvdarbu veikšanai nepieciešamā dokumentācija un ir spēkā esoša obligātās civiltiesiskās apdrošināšanas polise, būvlaukumā atrodas atbildīgais būvdarbu vadītājs un veic tam noteiktos pienākumus. Būvnoteikumu 134. un 135. punktā noteikts, ka par katru pārbaudi būvinspektors sagatavo atzinumu, kurā norāda būves pārbaudes pamatojumu un konstatētos pārkāpumus, dod norādījumus pārkāpumu novēršanai un norāda to izpildes termiņus. Atzinumu var nesagatavot, ja apsekošanas rezultātā tiek sagatavots cits dokuments, kurā tiek ietverti apsekošanas rezultāti (izziņa par būves neesību u. c.). Būvinspektora kompetence, tiesības un pienākumi noteikti gan Būvniecības likumā, gan Vispārīgajos noteikumos. Vispārīgajos noteikumos dublējas Būvniecības likumā noteiktie būvinspektora amata pienākumi. Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumu 3.2. apakšpunktā noteikts, ka normatīvajā aktā neietver normas, kas dublē augstāka vai tāda paša spēka normatīvā akta tiesību normās ietvertu normatīvo regulējumu⁸. Šajā gadījumā būvinspektoru kompetence, tiesības

un pienākumi jānosaka vienā normatīvajā aktā, lai izvairītos no to dublēšanās un daļējas interpretācijas, jo Vispārīgajos būvnoteikumos tiek dublēts Būvniecības likumā ietvertais regulējums, bet atsevišķas regulējuma normas noteiktas tikai vienā no šiem normatīvajiem aktiem. Lai veiktu pilnvērtīgu būvniecības kontroli, būvvaldēm jāpiemēro un savstarpēji jāsalīdzina abos normatīvajos aktos noteiktais, jo atsevišķas regulējuma normas ir noteiktas tikai vienā no tiem.

Būvinspektoram saskaņā ar Vispārīgo būvnoteikumu 143.2. apakšpunktu ir tiesības apturēt būves ekspluatāciju, ja konstatēta būves patvaļīga ekspluatācija pirms tās pieņemšanas ekspluatācijā, vai ierosināt Birojam vai būvvaldei apturēt būves ekspluatāciju, ja būve vai atsevišķa telpa tiek izmantota neatbilstoši projektētajam lietošanas veidam. Kā arī saskaņā ar 143.3. apakšpunktu būvinspektoram ir tiesības pieprasīt no būvniecības dalībniekiem jebkuru objekta dokumentāciju, tai skaitā būvprojektu, kā arī būvdarbu laikā lūgt atbrīvot telpas, padarot tās pieejamas, atsegt būvju daļas, lai varētu pārbaudīt uzbūvēto konstrukciju, ja konstatētas nedrošuma pazīmes, un apturēt būvdarbus, ja būvlaukumā nav būvdarbu vadītāja. Minētās būvinspektoru tiesības noteiktas tikai Vispārīgajos būvnoteikumos.

Šo noteikumu 139.1., 139.2. apakšpunktā noteikts, ka būvinspektoram ir pienākums apturēt būvdarbus, konstatējot, ka būvdarbu veikšanai nav saņemta būvatļauja vai būvdarbi uzsākti pirms izpildīti būvatļaujas nosacījumi, kā arī tad, ja būvdarbi tiek veikti bez būvvaldē akceptētas apliecinājuma kartes vai paskaidrojuma raksta, vai pirms būvdarbu uzsākšanas nav iesniegti un nav reģistrēti nepieciešamie dokumenti. Būvdarbi jāaptur arī tad, ja būvdarbi notiek ar atkāpēm no būvatļaujas, akceptētās apliecinājuma kartes vai paskaidrojuma raksta nosacījumiem, kā arī neievērojot būvniecību reglamentējošos normatīvos aktus. Abas iepriekš minētās normas var izteikt lakoniskāk, ka būvinspektoram ir pienākums apturēt būvdarbus, ja veicot pārbaudi, tiek konstatēta patvaļīga būvniecība, jo patvaļīgas būvniecības definējums ir noteikts atsevišķi. Šāds regulējums jau ir noteikts Būvniecības likuma 18. panta piektajā daļā, ka, ja būvinspektors konstatē patvaļīgu būvniecību, viņš aptur būvdarbus un sagatavo atzinumu, un 18. panta sestajā daļā, ka, ja būvinspektors konstatē atkāpes no būvvaldei iesniegtā būvprojekta, viņš aptur būvdarbus un sagatavo atzinumu. Arī būvinspektoram noteiktajos pienākumos konstatējama Vispārīgajos būvnoteikumos

un Būvniecības likumā noteiktā regulējuma dublēšanās.

Būvinspektoram atbilstoši noteikumu 139.3. un 141. punktam ir arī pienākums apturēt būvdarbus, ja būvlaukumā neatrodas būvdarbu veikšanai nepieciešamā dokumentācija, tai skaitā būvizstrādājumu atbilstību apliecinājoši dokumenti, savukārt Būvniecības likuma 18. panta 6¹. daļā noteikts, ka konstatējot, ka būvlaukumā neatrodas būvizstrādājumu atbilstību apliecinājoši dokumenti, būvinspektors ir tiesīgs apturēt būvdarbus un sagatavo atzinumu, bet būvvalde var pieņemt lēmumu par atļauju turpināt būvdarbus pēc tam, kad no institūcijas, kas veic būvizstrādājumu tirgus uzraudzību un kontroli, saņemta informācija par trūkumu novēršanu, bet gadījumos, kad būvvalde uzdevusi izvērtēt būvizstrādājuma neatbilstības ietekmi uz būtiskām būvei izvirzītām prasībām, arī izvērtējums. Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma (turpmāk – APL) 15. panta sestajā daļā noteikto, konstatējot pretrunu starp dažāda juridiskā spēka tiesību normām, piemēro to tiesību normu, kurai ir augstāks juridiskais spēks⁹. Jaunajā Vispārīgo būvnoteikumu redakcijas projektā VSS-353¹⁰ (turpmāk – VSS-353) paredzēts noteikt pienākumu būvinspektoram apturēt būvdarbus līdzīgi kā jau noteikts Vispārīgo būvnoteikumu 141. punktā par 139.1. un 139.2. apakšpunktu pārkāpumiem (VSS-353, 150. punktā par 148.1. un 148.2. apakšpunktu pārkāpumiem). Vienlaikus VSS-353 142. punktā tiks noteikts, ka būvinspektoram jāsaņem atzinums trīs darba dienu laikā, ja būvinspektors aptur būvdarbus, kā arī, ja, saņemot no pasūtītāja vai būvdarbu veicēja informāciju, ka trūkumi ir novērsti, būvinspektoram saskaņā ar 143. punktu būs pienākums trīs darba dienu laikā atkārtoti apsekot objektu. Esošajā regulējumā nav noteikta termiņa, kādā būvinspektoram par veikto objekta pārbaudi ir jāsaņem atzinums. Ņemot vērā iepriekš minētās normas, šobrīd būvinspektoram ir pienākums apturēt būvdarbus, ja būvlaukumā neatrodas būvdarbu veikšanai nepieciešamā dokumentācija, bet, ja būvlaukumā neatrodas būvizstrādājumu atbilstību apliecinājoši dokumenti, būvinspektors ir tiesīgs apturēt būvdarbus. Šī pretruna tiks novērsta VSS-353, kā arī tiks noteikts termiņš būvinspektoram trīs darba dienu laikā sagatavot atzinumu, ja būvinspektors aptur būvdarbus. Jaunais regulējums var būtiski ietekmēt būvinspektora darbu, jo būvinspektoram pirms objekta apsekošanas ir jāieplāno apsekot tik objektus, lai pēc tam noteiktajā trīs darba dienu laikā varētu sagatavot atzinumus BIS, kas jau šobrīd palēnina būvvalžu

darbu. Secināms, ka tas var samazināt apsekoto objektu skaitu ilgtermiņā.

Biroja būvinspektoram, izskatot iesniegumus un sūdzības par būtiskiem normatīvo aktu pārkāpumiem būvniecības procesā vai arī gadījumos, kad būve ir radījusi vai var radīt bīstamību vai būtisku kaitējumu personu dzīvībai, veselībai, īpašumam vai videi, ir tiesības apskatīt jebkuru objektu un fiksēt situāciju apskates materiālos, bet, ja apsekojamās būves uzraudzība ir Biroja kompetencē, arī sastādīt atzinumu. Ja attiecīgās būves uzraudzība nav Biroja kompetencē, informāciju un apskates materiālus Birojs nosūta turpmākai rīcībai būvvaldei vai institūcijai, kura pilda būvvaldes funkcijas. Saņemot Biroja sniegto informāciju un materiālus par būves apskati, būvvalde vai cita institūcija veic pasākumus saskaņā ar Būvniecības likuma 18. vai 21. pantā noteikto. Atbilstoši Vispārīgo būvnoteikumu 150.-152., 154. punktam institūcijai, kuras kompetencē ir attiecīgās būves būvniecības vai ekspluatācijas kontrole, ir pienākums piecu darbdienu laikā pēc citas institūcijas būvinspektora apskates dokumentu saņemšanas apsekot attiecīgo būvlaukumu vai būvi. Sadarbības ietvaros būvvaldes būvinspektoram ir tiesības būvdarbu laikā apskatīt arī tādu būvi un būvlaukumu, kura uzraudzība ir Biroja vai citas institūcijas kompetencē, un sniegt par to informāciju turpmākai rīcībai Birojam vai citai institūcijai, kura pilda būvvaldes funkcijas¹¹. Sadarbības ietvaros būvinspektoriem ir tiesības apsekot būvlaukumu vai būvi, kuras uzraudzība ir noteikta citai institūcijai.

Papildus iepriekš minētajam, atbilstoši Ēku būvnoteikumu¹² 158.¹ punktam būvinspektoram ir jākontrolē sezonas ēkas ekspluatācijas un nojaukšanas termiņš. Būvvaldes būvinspektors un būvvaldes arhitekts, ja nepieciešams pieaicinot citu būvvaldes amatpersonu, vai Birojs pieņem ekspluatācijā ēku vai tās daļu. Ēku būvnoteikumu 170. punkts nosaka, ka būvvaldes amatpersonas atteikšanās piedalīties ēkas pieņemšanā nav pamats Birojam nepieņemt ēku ekspluatācijā. Šo noteikumu 190., 214. punktā regulēts, ka pēc pieņemšanas ekspluatācijā būvinspektors kontrolē pieņemšanas ekspluatācijā aktā minēto atlikto būvdarbu pabeigšanu un noteiktajos termiņos – ja ēka vai tās daļa pieņemta ekspluatācijā ziemā, teritorijas apzaļumošanu, piebrauktuvju, ietvju, saimniecības, rotaļu un sporta laukumu seguma virsslāņa uzklāšanu, kā arī fasādes fragmentu apdari var veikt minētajiem darbiem labvēlīgā sezonā, bet tie jāpabeidz līdz attiecīgā gada 1. jūnijam, bet kokus un krūmus stāda tuvākajā

piemērotajā laikā¹³. Savukārt attiecībā uz atliktajiem darbiem pēc ēkas nojaukšanas, ja tā nojaukta ziemā, būvprojektā paredzētos teritorijas labiekārtošanas, apzaļumošanas, piebrauktuvju un ietvju seguma virsslāņa uzklāšanas, un arī koku un krūmu stādīšanas darbus, saskaņā ar 213. punktu jāpabeidz līdz attiecīgā gada 1. jūnijam. Abās viena normatīvā akta normās ir pretruna attiecībā uz laiku, kurā veicama koku un krūmu stādīšana, 187. punktā noteikts, ka kokus un krūmus var stādīt tuvākajā piemērotajā laikā, bet 213. punktā, ka ēkas nojaukšanas gadījumā šie darbi jāpabeidz līdz attiecīgā gada 1. jūnijam. APL 15. panta desmitajā daļā noteikts, ka izlemjot, kurai no vienāda juridiskā spēka tiesību normām dodama priekšroka, jāņem vērā arī to objektīvais nozīmīgums kopējā kontekstā, ko veido šīs tiesību normas, un priekšroka dodama tai tiesību normai, kura regulē demokrātiskai sabiedrībai un valsts iekārtai būtiski svarīgu jautājumu, ņemot vērā to, ka koku un krūmu stādīšanai ir būtisks piemērots laiks, šo darbu pabeigšanai nav nosakāms noteikts termiņš un abos gadījumos būtu piemērojams Ēku būvnoteikumu 187. punkts. Secināms, ka normatīvajos aktos, kuri reglamentē būvinspektora kompetenci, noteiktos pienākumus un tiesības ir pretrunas gan starp dažāda juridiskā spēka tiesību normām, gan pretrunas ir vienā normā.

Lēmumi būvniecības procesā

Lēmums par būvdarbu apturēšanu, kas ietverts būvinspektora atzinumā, lēmums par būvdarbu pārtraukšanu vai par būvatļaujas atcelšanu, tās atzīšanu par spēku zaudējušu, izpildāms nekavējoties. Šo lēmumu apstrīdēšana vai pārsūdzēšana neaptur to darbību. Ja netiek pildīts lēmums par būvdarbu apturēšanu, saskaņā ar Būvniecības likuma 18. panta vienpadsmito daļu tā pieņemējs var nodrošināt lēmuma izpildi, piemērojot aizvietotājizpildi (arī nosakot aizliegumus attiecībā uz objektu vai teritoriju, kurā tas atrodas) un citus APL noteiktos piespiedu izpildes līdzekļus, kā arī lemt par būvatļaujas atcelšanu un iepriekšējā stāvokļa atjaunošanu. Lēmumu izpildīt piespiedu kārtā var ar aizvietotājizpildes, piespiedu naudas vai tiešā spēka palīdzību. APL 368. pantā noteikts, ka izpildiestāde, pamatojoties uz ārējo normatīvo aktu un ņemot vērā lietderības apsvērumus, izvēlas piespiedu izpildes līdzekļus un var tos mainīt līdz sasniedz rezultātu. Pēc tam, kad būvinspektors ir konstatējis patvaļīgu būvniecību, apturējis būvdarbus un sagatavojis atzinumu,

iestāde pieņem vienu no šādiem lēmumiem:

1) par iepriekšējā stāvokļa atjaunošanu, ja konkrētā objekta būvniecību attiecīgajā teritorijā nepieļauj normatīvie akti, vai būvdarbi uzsākti pirms atzīmes izdarīšanas par projektēšanas nosacījumu izpildi – neatkarīgi no apstākļiem, kādēļ attiecīgā darbība nav tikusi veikta;

2) par atļauju veikt būvniecību pēc būvniecību regulējošu normatīvo aktu prasību izpildes, bet gadījumos, ja patvaļīgas būvniecības rezultātā nodarīts kaitējums videi, – arī pēc tā novēršanas. Ja lēmums par atļauju veikt būvniecību būvvaldes noteiktajā termiņā netiek izpildīts, būvvalde saskaņā ar Būvniecības likuma 18. panta piekto daļu var lemt par iepriekšējā stāvokļa atjaunošanu. 7¹. daļa piemērojama, ja būves īpašnieks nepilda pieņemto lēmumu, bet lēmums piespiedu kārtā izpildāms, ja kopš tā spēkā stāšanās pagājuši ne vairāk kā pieci gadi, termiņu skaitot saskaņā ar APL noteikto. Administratīvais akts, izņemot APL 360.¹ panta otrajā daļā noteiktos gadījumus, nav izpildāms, ja no tā labprātīgas izpildes termiņa beigām pagājuši vairāk nekā pieci gadi. Saskaņā ar panta pirmo daļu noilguma termiņā neieskaita laiku, kad administratīvā akta adresātam nav deklarētās dzīvesvietas vai dzīvesvieta ir reģistrēta ārpus Latvijas, taču šādā gadījumā administratīvais akts nav izpildāms, ja no tā labprātīgas izpildes termiņa beigām pagājuši vairāk nekā seši gadi. Administratīvajam aktam, kas uzliek adresātam pienākumu samaksāt noteiktu naudas summu, izpildes noilgums iestājas: likumā noteiktajā termiņā, ja piespiedu izpildi veic iestāde, kas administratīvo aktu izdevusi, vai atbilstoši Civilprocesa likumā noteiktajam, ja izpildrīkojums ar pienākumu adresātam samaksāt noteiktu naudas summu piespiedu izpildei tiek nodots zvērinātam tiesu izpildītājam viena gada laikā no administratīvā akta labprātīgas izpildes termiņa beigām vai no brīža, kad administratīvā akta izpilde saskaņā ar likumu, uz kura pamata administratīvais akts izdots, piekrīt tiesu izpildītājam. Civilprocesa likumā noteikts, ka noilguma termiņš tiek pārtraukts, iesniedzot izpildu dokumentu izpildei, kā arī ar daļēju labprātīgu nolēmuma izpildi. Pēc pārtraukuma termiņa tecējums sākas no jauna, neieskaitot pirms tam notecējušo laiku. Saskaņā ar Civilprocesa likuma¹⁴ 547. pantu, ja pēc izpildu dokumenta nav izdarīta pilnīga piedziņa, un tas izsniegts atpakaļ piedzinējam, jaunu termiņu dokumenta iesniegšanai skaita no dienas, kad tas izsniegts piedzinējam. Lēmuma piespiedu izpilde jāuzsāk piecu gadu laikā

kopš tā spēkā stāšanās, ar ko noilguma termiņa tecējums sākas no jauna, līdz ar to lēmuma piespiedu izpildei nav noteikts maksimālais piespiedu izpildes termiņš, kamēr neiestājas noilgums kopš lēmuma spēkā stāšanās vai pēc izpildu dokumenta izsniegšanas piedzinējam.

Kā noteikts Vispārīgo būvnoteikumu 143.1. apakšpunktā, būvinspektoram ir tiesības apsekot objektu vai ekspluatācijā pieņemtu būvi, lai konstatētu iespējamu patvaļīgu būvniecību vai būves ekspluatāciju neatbilstoši tās lietošanas veidam. Saskaņā ar Būvniecības likuma 21. panta piekto daļu, apsekojot būves un atsevišķas telpas, lai kontrolētu ekspluatācijas atbilstību normatīvajiem aktiem, tai skaitā patvaļīgas būvniecības esamību un būves drošumu, būvinspektoram jāuzrāda darba apliecība un augstākas amatpersonas pilnvarojums. Ja fiziskās un juridiskās personas nenodrošina būvinspektoram tiesības apskatīt un pārbaudīt būvi un būvlaukumu būvdarbu laikā vai apskatīt un pārbaudīt būves, atsevišķas telpas, būvlaukumā un būvēs būvinspektors var iekļūt, izmantojot aizvietotājizpildi un fizisku spēku saskaņā ar rajona (pilsētas) tiesas tiesneša lēmumu, kas pieņemts, pamatojoties uz būvvaldes, Biroja vai citas institūcijas pieteikumu un tam pievienotajiem materiāliem. Būvēs un telpās iekļūt, lietojot fizisku spēku, var likumā noteiktajā kārtībā. Būvniecības likuma 18. panta trešajā daļā un 21. panta piektajā daļa teikts, ka fiziskās un juridiskās personas, kuras kavē būvinspektora tiesību īstenošanu, saucamas pie likumā noteiktās atbildības. Kontrolējot ekspluatācijā pieņemtas būves drošumu, būvinspektors veic vispārīgu vizuālo apskati, novērtē redzamos bojājumus un apskates rezultātus fiksē atzinumā. Būvniecības likuma 21. panta sestajā daļā un Vispārīgo būvnoteikumu 144. punktā noteikts, ka apskates rezultāti var būt par pamatu būves, tās daļas vai iebūvēto būvizstrādājumu detalizētai tehniskajai izpētei. Iepriekš minētās normas savstarpēji dublējas, Būvniecības likuma 18.panta trešo daļu un 21. panta piekto daļu var izteikt vienā normā, bet Vispārīgo būvnoteikumu 144. punkts dublē Būvniecības likuma 21. panta sesto daļu.

Saskaņā ar Būvniecības likuma 21. panta septīto daļu un Vispārīgo būvnoteikumu 145. punktu būvju ekspluatācijas uzraudzības ietvaros būvvalde vai Birojs, ņemot vērā atzinumā konstatēto, atbilstoši kompetencei var pieņemt lēmumus:

- 1) uzdot veikt būves, tās daļas vai iebūvēto būvizstrādājumu tehnisko izpēti, iesniedzot būves tehniskās apsekošanas atzinumu;

- 2) uzdot novērst konstatēto bīstamību, informējot par to pašvaldību;
- 3) ja konstatēta būves bīstamība, – aizliegt tās ekspluatāciju līdz bīstamības novēršanai;
- 4) ja būve vai atsevišķa telpa tiek izmantota neatbilstoši projektētajam lietošanas veidam, aizliegt būves vai atsevišķas telpas ekspluatāciju un uzdot atjaunot iepriekšējo stāvokli. Arī šīs normas ir gan Būvniecības likumā, gan Vispārīgajos būvnoteikumos, tikai Vispārīgajos būvnoteikumos ir noteikts, lai veiktu tehnisko izpēti, jāsniedz būves tehniskās apsekošanas atzinums.

Savukārt lēmumu par pilnīgi vai daļēji sagruvušas būves, vai būves, kas nonākusi tādā tehniskajā stāvoklī, ka ir bīstama vai bojā ainavu, sakārtošanu vai nojaukšanu pieņem pašvaldība. Saskaņā ar šā likuma 21. panta devīto daļu, lēmuma izpildi nodrošina APL noteiktajā kārtībā. Būvniecības likuma 21. panta septītajā un devītajā daļā minētie lēmumi (izņemot lēmumu attiecībā uz būvi, kas bojā ainavu) izpildāmi nekavējoties, un šo lēmumu apstrīdēšana un pārsūdzēšana neaptur to darbību. Saskaņā ar šā likuma 21. panta desmito daļu, ja lēmums netiek pildīts, iestāde var nodrošināt tā izpildi, piemērojot aizvietotājizpildi un citus APL noteiktos piespiedu izpildes līdzekļus. Vispārīgo būvnoteikumu 1.7. apakšpunktā noteikti principi un dokumenti, uz kuru pamata pieņemams lēmums par tādas būves sakārtošanu vai nojaukšanu, kura ir pilnīgi vai daļēji sagruvusi, bīstama vai bojā ainavu¹⁵. Būvniecības likumā noteikta kompetence minētā lēmuma pieņemšanai pašvaldībai, Vispārīgajos būvnoteikumos noteikti principi, dokumenti un kārtība šā lēmuma pieņemšanai.

Būvniecības likuma 21. panta astotajā daļā noteikts, ka papildus minētajiem lēmumiem, pamatojoties uz būvinspektora atzinumu, tiek pieņemts lēmums par administratīvo sodu. Saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (turpmāk – LAPK) 231.² pantu, pašvaldību būvvaldes izskata LAPK 152., 152.⁴ un 152.⁶ pantā paredzēto administratīvo pārkāpumu lietas. Izskatīt administratīvo pārkāpumu lietas un uzlikt naudas sodu līdz divsimt astoņdesmit eiro pašvaldību būvvalžu vārdā ir tiesīgi pašvaldību būvvalžu būvinspektori. Amatpersonas par to kompetences ietvaros izskatāmajiem pārkāpumiem sastāda protokolu¹⁶. 152., 152.⁶ pantā paredzēto administratīvo pārkāpumu lietas saskaņā ar

LAPK 210. pantu izskata arī pašvaldību administratīvās komisijas. No 01.01.2020., kad stāsies spēkā Administratīvās atbildības likums¹⁷, Būvniecības likumu paredzēts papildināt ar normām par administratīvo atbildību būvniecībā, nosakot, ka administratīvā pārkāpuma procesu par Būvniecības likuma 25., 26., 27. un 28. pantā, 29. panta ceturtajā daļā un 30. pantā minētajiem pārkāpumiem līdz administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanai veiks būvvalde, bet administratīvā pārkāpuma lietu izskatīs pašvaldības administratīvā komisija vai būvvalde¹⁸. Būvvaldes varēs izskatīt Būvniecības likumā minēto pārkāpumu lietas un uzlikt naudas sodu bez LAPK 231.²pantā noteiktā ierobežojuma.

Likumprojektā “Grozījumi Būvniecības likumā” VSS-698 (turpmāk – VSS-698) bija paredzēts noteikt, ka būvvalde vai institūcija, kura pilda būvvaldes funkcijas, var pilnvarot tās būvinspektoru pieņemt Būvniecības likuma 18. un 21. pantā noteiktus lēmumus, kā rezultātā būvinspektors pieņemtu lēmumus patvaļīgās būvniecības lietās un būvju ekspluatācijas uzraudzības ietvaros, palielinot būvinspektoru atbildību veikt būvniecības kontroles funkcijas būvvalžu vārdā. Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs par VSS-698 2018. gada 31. jūlija atzinumā Nr. 1/4657 izsaka iebildumus, ka iespējamais kaitējums sabiedrības interesēm (t. sk. cilvēku dzīvībai un veselībai) vienpersoniska lēmuma pieņemšanas gadījumā rada labvēlīgus apstākļus kukuļošanai, un šis risks ir lielāks par administratīvā sloga samazināšanas ieguvumu, un šāda iespēja var radīt korupcijas risku nepienācīgas uzraudzības dēļ (“četrus acu principa” trūkums). Arī apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas kārtība visticamāk netiks izmantota, jo būvniecības procesa dalībnieks (kukuļdevējs) būs apmierināts ar labvēlīgu lēmumu, ko būs pieņēmis būvvaldes būvinspektors (kukuļņēmējs) (...). Šāda likumprojekta redakcija faktiski veicinās noziedzību būvniecības procesā, turklāt, Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam ir bijuši vairāki kriminālprocesi un lietas, kurās pie kriminālatbildības ir saukti tieši būvinspektori par koruptīvām darbībām, kas liecina, ka būvinspektora amats ir augstam korupcijas riskam pakļauts amats¹⁹. Administratīvā apgabaltiesa 2018. gada 1. oktobra spriedumā lietā Nr. A420165417, AA43-0652-18/9 norāda, ka visupirms ir paredzēta būvinspektora veikta apskate, kuras rezultātus fiksē atzinumā. Secīgi tālāk, ņemot vērā atzinumā konstatēto, būvvalde var uzdot veikt tehnisko izpēti²⁰. Šāds procesa sadalījums divos posmos, kad

sākotnēji tiek sastādīts atzinums jeb faktu fiksēšanas protokols, savukārt galīgais iestādes lēmums tiek pieņemts vēlāk, izvērtējot atzinumā konstatētos apstākļus kopsakarā ar citu procesā iespējami noskaidrojamu un apsveramu informāciju, likumos tiek noteikts ar mērķi, lai galīgais lēmums tiktu sagatavots maksimāli kvalitatīvi. Šādu divpakāpju procesu likumdevējs izvēlas gadījumos, kuros lēmuma pieņemšanā ir jāizdara padziļināti lietderības apsvērumi, turklāt procesā tiek skartas būtiskas personas vai sabiedrības intereses. Tipisks šāds gadījums ir Būvniecības likuma 21. pantā regulētais būvju ekspluatācijas uzraudzības process, kurā būvvalde saskaņā ar panta septīto daļu var pieņemt virkni personas tiesības būtiski ierobežojošu un vienlaikus sabiedrības drošības intereses skarošu lēmumu: bez lēmuma par būves tehniskās izpētes veikšanu arī lēmumu uzdot novērst konstatēto būves bīstamību un lēmumu aizliegt bīstamas vai neatbilstoši ekspluatētas būves ekspluatāciju. Tāpat Būvniecības likuma 18. pantā, regulējot būvniecības procesa uzraudzību, likumdevējs ir nepārprotami noteicis, kādus lēmumus būvinspektors var ietvert atzinumā par būves pārbaudi un kādus lēmumus būvvalde var pieņemt secīgi tālāk procesā uz būvinspektora atzinuma pamata. Skatot sistēmiski Būvniecības likuma 18. panta un 21. panta regulējumu par būvinspektora un būvvaldes kompetences sadalījumu, nav iespējams izdarīt citu secinājumu, kā vien to, ka patvaļīgas būvniecības vai neatbilstošas ekspluatācijas fakta konstatēšanu un galīgā lēmuma pieņemšanu par rīcību konstatēto neatbilstību sakarā likumdevējs ir paredzējis kā divas vienu otrai sekojošas procesa stadijas. Atsevišķas otrās stadijas jēga ir tāda, ka pēc iepazīšanās ar būvinspektora atzinumu, bet pirms galīgā lēmuma pieņemšanas procesa dalībnieki vēl var izteikt papildu apsvērumus par to, kāds varētu būt lietderīgākais un pamatotākais galīgais lēmums. Tāpat iestādei ir papildu laiks vispusīgi apdomāt galīgo risinājumu un rūpīgi izdarīt lietderības apsvērumus. Tā kā regulējuma jēga ir nodrošināt kvalitatīvu un vispusīgu lēmumu, iestādei nav atzīstama iespēja no divpakāpju regulējuma atteikties un deleģēt būvinspektoram jau atzinumā izlemt Būvniecības likuma 18. panta piektajā daļā un 21. panta septītajā daļā minētos jautājumus²¹. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2016. gada 19. jūlija lēmumā lietā Nr.6-700061-16/19 SKA-1056/2016, norādīts, ka konstatējot neatbilstības, atbilstoši Būvniecības likuma 21. panta sestajai daļai

būvinspektoram ir tiesības sastādīt atzinumu, savukārt būvvalde var pieņemt kādu no šā panta septītajā daļā minētajiem lēmumiem vai atbilstoši šā panta astotajai daļai piemērot administratīvo sodu. Līdzīgs regulējums attiecībā uz patvaļīgu būvniecību ietverts arī Būvniecības likuma 18. pantā. Tādējādi būvinspektora atzinums ir starplēmums, savukārt galīgo lēmumu administratīvajā lietā vai administratīvo pārkāpumu lietā pieņem būvvalde, kas attiecīgi ir apstrīdams un pārsūdzams. Līdz ar to būvinspektora atzinums nav administratīvais akts²². Nav atbalstāma būvinspektoru atbildības palielināšana veikt būvniecības kontroles funkcijas būvvalžu vārdā. Būvinspektors konstatē patvaļīgas būvniecības vai neatbilstošas ekspluatācijas faktu, bet iestāde vispusīgi apdomā galīgo risinājumu, rūpīgi izdara lietderības apsvērumus un pieņem lēmumu.

Secinājumi

Būvinspektora kompetenci, pienākumus un tiesības reglamentējošajos normatīvajos aktos ir pretrunas gan starp dažāda juridiskā spēka tiesību normām, gan pretrunas normu ietvaros. Lai veiktu pilnvērtīgu būvniecības kontroli, būvvaldēm jāpiemēro un savstarpēji jāsalīdzina abos normatīvajos aktos noteiktais, jo atsevišķas regulējuma normas ir noteiktas tikai vienā normatīvajā aktā. Būvinspektoru kompetence, tiesības un pienākumi jānosaka vienā normatīvajā aktā, lai izvairītos no to dublēšanās un daļējas interpretācijas, jo Vispārīgajos būvnoteikumos tiek dublēts Būvniecības likumā ietvertais regulējums, bet atsevišķas regulējuma normas noteiktas tikai vienā no šiem normatīvajiem aktiem.

Būvinspektoram noteikto pienākumu apturēt būvdarbus var izteikt lakoniskāk, proti, būvinspektoram ir pienākums apturēt būvdarbus, ja pārbaudes laikā konstatēta patvaļīga būvniecība.

Būvinspektoram noteiktais trīs darba dienu termiņš atzinuma sagatavošanai, ja būvinspektors aptur būvdarbus, var būtiski ietekmēt būvinspektora darbu, jo būvinspektoram pirms objektu apsekošanas vajadzēs ieplānot apsekot tik objektus, lai pēc tam noteiktajā trīs darba dienu laikā varētu sagatavot atzinumus BIS, kas jau šobrīd palēnina būvvalžu darbu. Secināms, ka tas var samazināt apsekoto objektu skaitu ilgtermiņā.

Nav atbalstāma būvinspektoru atbildības palielināšana, uzdodot veikt būvniecības kontroles funkcijas būvvalžu vārdā, jo

būvinspektors konstatē patvaļīgas būvniecības vai neatbilstošas ekspluatācijas faktu, bet lēmumu pieņem iestāde.

Atsauces

- ¹ Frīdenberga A. (2019). Pieci gadi pēc Zolitūdes traģēdijas – ko esam iemācījušies? 07.01.2019. Iegūts 14.11.2019. <http://providus.lv/article/pieci-gadi-pec-zolitudes-tragedijas-ko-esam-iemacijusies>
- ² Būvniecības likums. Pieņemts 09.07.2013., spēkā no 01.10.2014. Pēdējie grozījumi 14.02.2019. Iegūts 14.11.2019. no <https://likumi.lv/ta/id/258572-buvniecibas-likums>
- ³ Likumprojekta “Grozījumi Būvniecības likumā” anotācija, projekts VSS-698, TA-1973. Iegūts 14.11.2019. <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40460327>
- ⁴ Ziemele I. (2017). Būvniecības likumā reglamentētā atbildība. Žurnāls “Administratīvā un Kriminālā Justīcija” Nr. 2017 4 (81).
- ⁵ Ministru kabineta noteikumi Nr. 500 “Vispārīgie būvnoteikumi”. Pieņemti 19.08.2014., spēkā no 01.10.2014. Pēdējie grozījumi 25.09.2018. Iegūts 14.11.2019. <https://likumi.lv/ta/id/269069-visparigie-buvnoteikumi>
- ⁶ Vispārīgo būvnoteikumu 138. punkts.
- ⁷ Būvniecības likuma 12. panta trešās daļas 5.¹ punkts.
- ⁸ Ministru kabineta noteikumi Nr. 108 “Normatīvo aktu projektu sagatavošanas noteikumi”. Pieņemti 03.02.2009., spēkā no 18.02.2009. Pēdējie grozījumi 02.03.2010. Iegūts 14.11.2019. no <https://likumi.lv/ta/id/187822-normativo-aktu-projektu-sagatavosanas-noteikumi>
- ⁹ Administratīvā procesa likums. Pieņemts 25.10.2001., spēkā no 01.02.2004. Pēdējie grozījumi 02.02.2017. Iegūts 14.11.2019. no <https://likumi.lv/ta/id/55567-administrativa-procesa-likums>
- ¹⁰ Noteikumu projekts “Vispārīgie būvnoteikumi” (2017), projekts VSS-353, noteikumu projekts. Iegūts 14.11.2019. no <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40422235>
- ¹¹ Būvniecības likuma 18. panta pirmā daļa, kā arī Vispārīgo būvnoteikumu 153. punkts.
- ¹² Ministru kabineta noteikumi Nr. 529 “Ēku būvnoteikumi”. Pieņemti 02.09.2014., spēkā no 01.10.2014. Pēdējie grozījumi 02.07.2019. Iegūts 14.11.2019. no <https://likumi.lv/ta/id/269164-eku-buvnoteikumi>
- ¹³ Ēku būvnoteikumu 186., 187. punkts.
- ¹⁴ Civilprocesa likums. Pieņemts 14.10.1998., spēkā no 01.03.1999. Pēdējie grozījumi 28.02.2019. Iegūts 14.11.2019. no <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums>
- ¹⁵ Ministru kabineta noteikumi Nr. 500 “Vispārīgie būvnoteikumi”. Pieņemti 19.08.2014., spēkā no 01.10.2014. Pēdējie grozījumi 25.09.2018. Iegūts 14.11.2019. <https://likumi.lv/ta/id/269069-visparigie-buvnoteikumi>
- ¹⁶ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. Pieņemts 07.12.1984., spēkā no 01.07.1985., zaudēs spēku 01.01.2020. Pēdējie grozījumi 20.06.2019. Iegūts 14.11.2019. no <https://likumi.lv/ta/id/89648-latvijas-administrativo-parkapumu-kodekss>

- ¹⁷ Administratīvās atbildības likums. Pieņemts 25.10.2018., spēkā no 01.01.2020. Iegūts 14.11.2019. no <https://likumi.lv/ta/id/303007-administrativas-atbildibas-likums>
- ¹⁸ Likumprojekta “Grozījumi Būvniecības likumā” Nr. 197/Lp13. 3. lasījuma 32. panta otrā daļa. Iegūts 14.11.2019. no [https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/e7?SearchView&Query=\(Title=*b%C5%ABvn*\)&SearchMax=0&SearchOrder=4](https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/e7?SearchView&Query=(Title=*b%C5%ABvn*)&SearchMax=0&SearchOrder=4)
- ¹⁹ Likumprojekta “Grozījumi Būvniecības likumā”, VSS-698, TA-1973 Izziņas par atzinumos sniegtajiem iebildumiem I daļas 7. punkts. Iegūts 14.11.2019. <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40460327>
- ²⁰ Administratīvās apgabaltiesas 01.10.2018. sprieduma lietā Nr.A420165417 AA43-0652-18/9 3.2. punkts. Iegūts 14.11.2019. no <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>
- ²¹ Administratīvās apgabaltiesas 01.10.2018. sprieduma lietā Nr. A420165417 AA43-0652-18/9 3.3. punkts. Iegūts 14.11.2019. no <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>
- ²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 19.07.2016. lēmuma lietā Nr.6-700061-16/19 SKA-1056/2016 5.1. punkts. Iegūts 14.11.2019. no <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2016>

Аннотация

С трагедии в Золитуде прошло почти шесть лет, а с вступления в силу новых регламентирующих строительсво нормативных актов прошло более пяти лет, но дефиниция ответственности в строительстве до сих пор остается значительным вопросом. Чтобы контролировать процесс строительства, необходим надзор за строительным процессом.

Целью работы является обобщение настоящего процесса контроля за строительством, а также рассмотрение разработанных и выяснение необходимых поправок.

В работе использованы методы исторического, телеологического исследования при рассмотрении нормативов и планирующихся поправок в рассмотренных нормативных актах, метод систематической конденсации смысла, анализ и сравнительный анализ при исследовании, анализе и обобщении публикаций и юдикатуры по рассмотренным вопросам и регламентированному в нормативных актах контролю за строительством и его запланированным или необходимым поправкам.

Основное заключение состоит в том, что нормы надзора

за строительным процессом необходимо изложить в одном нормативном акте, чтобы избежать их дублирования и частичной интерпретации, так как в нормативных актах имеются противоречия между правовыми нормами различной юридической силы, а также в одной правовой норме.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СФЕРЕ ОБОРОТА НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ И ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ

*Кандидат юридических наук Борис Зыкин,
доцент кафедры предпринимательского права и основ правоведения
юридического факультета Псковского государственного
университета, Россия*

Abstract

Drug addiction is an extremely acute social problem and it attracts the attention of both legal scholars and practitioners. This is due to the fact that the improvement of the measures' system aimed at preventing and stopping the spread of the drugs and psychotropic substances requires the joint efforts of specialists in various fields.

Despite a slight decrease in crime rates, a study of the current state of the administrative and legal measures' application aimed at preventing and stopping the unauthorized distribution of narcotic drugs and psychotropic substances shows that these measures do not yet sufficiently provide solutions for increasing the activity and effectiveness of the struggle against drug addiction, prevention and elimination of this phenomenon's socially dangerous consequences.

The struggle against drug abuse by administrative and legal measures needs to be improved and must correspond to the prevailing socio-economic conditions. In this regard, the application of administrative and legal measures aimed at preventing and stopping the spread of drugs and psychotropic substances in our country requires further theoretical study of issues related to their concept, purpose and implementation.

Keywords: drugs, administrative legislation, latency of administrative offences, trafficking of narcotic drugs and psychotropic substances, administrative responsibility.

Тема статьи является актуальной, так как необходимость

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4314>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

административно-правового регулирования отношений, возникающих в сфере оборота наркотических средств, в том числе установления ответственности за незаконные действия в этой сфере, вытекает из международно-правовых обязательств РФ.

Объектом статьи являются общественные отношения, складывающиеся в сфере установления и реализации административной ответственности за правонарушения, связанные с оборотом и незаконным потреблением наркотических средств и психотропных веществ.

Предметом исследования являются нормы административного права, регулирующие общественные отношения в сфере установления и реализации административной ответственности за правонарушения, связанные с оборотом и незаконным потреблением наркотических средств и психотропных веществ.

Цель работы состоит в выработке практических рекомендаций и выводов, направленных на совершенствование правоприменительной практики при реализации административной ответственности за правонарушения, связанные с оборотом и незаконным потреблением наркотических средств и психотропных веществ.

В процессе работы кроме общенаучных (анализ и синтез, обобщение, дедукция и индукция и т. п.) были применены и частно-научные методы: сравнительно-правовой (исследовались нормы законодательства, регулирующие порядок оборота наркотических средств и психотропных веществ); анализ документов (законодательных и иных нормативных правовых актов, непосредственно относящихся к теме исследования).

В целях установления правовых основ государственной политики в сфере оборота наркотических средств, а также противодействия их незаконному обороту, охраны здоровья граждан, обеспечения государственной и общественной безопасности более 20 лет назад был принят Федеральный закон Российской Федерации (далее – РФ) от 8 января 1998 г. «О наркотических средствах и психотропных веществах»¹, закрепивший:

- организационные основы деятельности в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и в области противодействия их незаконному обороту;

- особенности лицензионной деятельности, связанной с оборотом наркотических средств и психотропных веществ;
- условия осуществления отдельных видов деятельности, связанных с оборотом наркотических средств;
- организационно-правовые основы противодействия незаконному обороту наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров и наркологической помощи больным наркоманией.

В 2010 году Указом Президента РФ от 09.06.2010 № 690 была утверждена Стратегия государственной антинаркотической политики РФ до 2020 года². Необходимость принятия Стратегии государственной антинаркотической политики РФ обусловлена динамикой изменений, происходящих в России и в мире, возникновением новых вызовов и угроз, связанных прежде всего с активизацией деятельности транснациональной преступности, усилением терроризма, экстремизма, появлением новых видов наркотических средств и психотропных веществ, усилением негативных тенденций, таких как устойчивое сокращение численности населения России, в том числе уменьшение численности молодого трудоспособного населения вследствие расширения масштабов незаконного распространения наркотиков. Одной из основных угроз государственной и общественной безопасности признана деятельность организованных преступных организаций и группировок, в том числе транснациональных, связанная с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ.

Современная наркоситуация в РФ характеризуется расширением масштабов незаконного оборота и немедицинского потребления высококонцентрированных наркотиков, таких как героин, кокаин, стимуляторы амфетаминового ряда, лекарственных препаратов, обладающих психотропным воздействием, а также их влиянием на распространение ВИЧ-инфекции, вирусных гепатитов, что представляет серьезную угрозу безопасности государства, экономике страны и здоровью ее населения.

Только в 2018 году судами было рассмотрено:

- 15 462 дела об административных правонарушениях по ст. 6.8. КоАП РФ «Незаконный оборот наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов и незаконные

приобретение, хранение, перевозка растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества, либо их частей, содержащих наркотические средства или психотропные вещества»;

- 90 345 дел об административных правонарушениях по ст. 6.9. КоАП РФ «Потребление наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ»;
- 22 383 дела об административных правонарушениях по ст. 6.9.1. КоАП РФ «Уклонение от прохождения диагностики, профилактических мероприятий, лечения от наркомании и (или) медицинской и (или) социальной реабилитации в связи с потреблением наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ»;
- 263 дела по ст. 6.13. «Пропаганда наркотических средств, психотропных веществ или их прекурсоров, растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества либо их прекурсоры, и их частей, содержащих наркотические средства или психотропные вещества либо их прекурсоры, новых потенциально опасных психоактивных веществ»;
- 1494 дела по ст. 6.16 «Нарушение правил оборота наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров либо хранения, учета, реализации, перевозки, приобретения, использования, ввоза, вывоза или уничтожения растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества либо их прекурсоры, и их частей, содержащих наркотические средства или психотропные вещества либо их прекурсоры»³.

Необходимо иметь в виду, что это далеко не полная картина, характеризующая положение дел в данной сфере. Здесь не учтена латентность административных правонарушений в сфере оборота наркотических средств, которая весьма значительна. Поэтому приведенные статистические данные свидетельствуют скорее об объеме работы правоохранительных органов, а не о фактически совершенных административных правонарушениях.

С 2018 года действует разработанная МВД России

«Программа профилактических мероприятий, направленных на предупреждение нарушения обязательных требований при осуществлении государственного контроля в сфере деятельности, связанной с оборотом прекурсоров наркотических средств и психотропных веществ»⁴. В структуре МВД России создано Главное управление по контролю за оборотом наркотиков Министерства внутренних дел⁵, важнейшей из задач которого является организация предупреждения, выявления, пресечения и раскрытия преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, а также выявление и установление лиц, их подготавливающих, совершающих или совершивших.

Законодательство об административных правонарушениях представляет собой сложную по своей структуре систему⁶. Сегодня можно вести речь о трех ее уровнях: федеральные законы и иные федеральные нормативные правовые акты; законы и иные нормативные правовые акты субъектов РФ; акты органов местного самоуправления, принятые в пределах их полномочий по вопросам, связанным с предупреждением и пресечением незаконного оборота наркотиков.

Административные правонарушения, связанные с незаконным оборотом наркотических средств или психотропных веществ, отличаются от других правонарушений объектом и особым предметом посягательства⁷. Непосредственным объектом этих правонарушений является здоровье населения, под которым следует понимать общественные отношения, обеспечивающие сохранение нормального физического состояния и гармоничное развитие личности. Предметом указанных деяний признаются средства (вещества) синтетического или природного (естественного) происхождения, лекарственные препараты, растения (части этих растений), оказывающие воздействие на центральную нервную систему (галлюциногенное, возбуждающее и пр.), вызывающие при регулярном их потреблении стойкую психическую и физическую зависимость (наркоманию) с последующим развитием абстиненции при прекращении приема и формированием потребности продолжения приема все возрастающих доз (толерантности), над которыми нормативно-правовыми актами установлен контроль на международном или внутригосударственном уровнях.

Административные правонарушения в сфере оборота наркотических средств могут быть, на наш взгляд, подразделены на две группы: административные правонарушения, связанные с потреблением наркотических средств; административные правонарушения, способствующие распространению наркотических средств⁸.

К первой группе относится: незаконное приобретение или хранение наркотических средств или психотропных веществ, а также оборот их аналогов; потребление наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача; управление транспортным средством водителем, находящимся в состоянии опьянения, передача управления транспортным средством лицу, находящемуся в состоянии опьянения; управление судном судоводителем или иным лицом, находящимся в состоянии опьянения; нарушение правил выпуска судна в плавание или допуск к управлению судном лиц, не имеющих соответствующего диплома (свидетельства, удостоверения) либо находящихся в состоянии опьянения (законодатель имеет здесь в виду не только алкогольное, но и наркотическое опьянение, а также опьянение, возникшее в результате употребления других одурманивающих веществ); распитие алкогольной и спиртосодержащей продукции либо потребление наркотических средств или психотропных веществ в общественных местах; появление в состоянии опьянения несовершеннолетних, а равно распитие ими алкогольной и спиртосодержащей продукции, потребление ими наркотических средств или психотропных веществ в общественных местах.

Во вторую группу входят такие правонарушения, как незаконное приобретение или хранение наркотических средств или психотропных веществ, а также оборот их аналогов; потребление наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача; пропаганда наркотических средств, психотропных веществ или их прекурсоров; непринятие мер по обеспечению режима охраны посевов, мест хранения и переработки растений, включенных в Перечень наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, подлежащих контролю в РФ⁹, и конопли; непринятие мер по уничтожению дикорастущих растений, включенных в Перечень наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, подлежащих

контролю в РФ, и дикорастущей конопли; невыполнение требования о прохождении медицинского освидетельствования на состояние опьянения.

Следует отметить, что еще в 1991 году была отменена уголовная ответственность за потребление наркотических средств без назначения врача, что не было поддержано со стороны практических работников. Вместе с тем в Кодексе РФ об административных правонарушениях предусмотрена ответственность за потребление наркотических средств и психотропных веществ без назначения врача (ст. 6.9 КоАП РФ). Однако, потребление наркотических средств в «чистом виде» встречается крайне редко. Обычно ему предшествуют незаконное изготовление либо незаконное приобретение наркотических средств без цели сбыта, которые сами по себе являются наказуемыми деяниями.

В связи с увеличивающимся потреблением психоактивных веществ населением Федеральным законом от 3 февраля 2015 г. № 7-ФЗ¹⁰ внесены изменения в ст. 6.9 КоАП РФ, а именно введен запрет на потребление новых потенциально опасных психоактивных веществ. С целью отнесения новых веществ к потенциально опасным психоактивным веществам требуется проведение экспертизы (ст. 26.4 КоАП РФ).

Согласно части 1 ст. 4.5 КоАП РФ за нарушение законодательства РФ об охране здоровья граждан лицо может быть привлечено к административной ответственности не позднее одного года со дня совершения административного правонарушения. Из этого следует, что срок давности привлечения к административной ответственности по ст. 6.8 и ст. 6.9 КоАП РФ составляет один год с момента совершения административного правонарушения.

В пункт 2.1 ст. 4.1 КоАП РФ, введенный Федеральным законом от 25 ноября 2013 г. № 313-ФЗ¹¹, также были внесены изменения. Согласно данному пункту указанной статьи КоАП РФ при назначении административного наказания за совершение административных правонарушений в области законодательства о наркотических средствах, психотропных веществах и об их прекурсорах лицу, признанному больным наркоманией либо потребляющему наркотические средства или психотропные вещества без назначения врача либо новые

потенциально опасные психоактивные вещества, суд может возложить на такое лицо обязанность пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение от наркомании и (или) медицинскую и (или) социальную реабилитацию в связи с потреблением наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ. Действует Постановление Правительства РФ от 28.05.2014 № 484 «Об утверждении Правил контроля за исполнением лицом возложенной на него судьей при назначении административного наказания обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение от наркомании и (или) медицинскую и (или) социальную реабилитацию в связи с потреблением наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ»¹².

Контроль за исполнением такой обязанности осуществляется уполномоченными федеральными органами исполнительной власти в порядке, установленном Правительством РФ. Таким образом, при рассмотрении дел об административных правонарушениях, предусмотренных ст. 6.8 и ст. 6.9 КоАП РФ, и вынесении постановления о назначении административного наказания мировой судья должен решить вопрос о возможности возложения на виновное лицо обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение либо реабилитацию. По нашему мнению, при возложении такой обязанности в постановлении необходимо указать конкретную медицинскую организацию, оказывающую соответствующие медицинские услуги, и ее фактическое местонахождение.

В связи с этим копии постановлений мировых судей по результатам рассмотрения дел об административных правонарушениях, предусмотренных ст. 6.8 и ст. 6.9 КоАП РФ, направляются в профильные медицинские организации, а также в орган по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ по месту жительства лиц, совершивших данные правонарушения, в том числе и для осуществления контроля за исполнением обязанности этих лиц пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение либо реабилитацию. Полагаем, что при назначении наказаний по ст. 6.8 и ст. 6.9 КоАП РФ с возложением обязанности пройти

диагностику, профилактические мероприятия, лечение либо реабилитацию мировой судья должен установить срок, в течение которого данная обязанность подлежит исполнению. Этот срок должен быть разумным, позволяющим лицу исполнить возложенную обязанность, и составлять от 10 дней до одного месяца с момента вступления судебного постановления в законную силу. По истечении установленного срока должностные лица органов по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ вправе составить протокол.

Так, мировым судьей судебного участка № 7 г. Санкт-Петербурга вынесено постановление об административном наказании в отношении Ф. по части 1 ст. 6.9 КоАП РФ¹³. Как установлено, Ф. употребил наркотическое средство без назначения врача. Учитывая обстоятельства дела, личность виновного и тот факт, что на учете у врача-нарколога Ф. не состоит, судья назначил наказание в виде административного ареста с возложением обязанности в течение 10 дней с момента вступления постановления в законную силу пройти диагностику в республиканском наркологическом диспансере, расположенном по конкретному адресу. Ф. были даны разъяснения о привлечении к административной ответственности, предусмотренной ст. 6.9.1 КоАП РФ в случае уклонения от прохождения диагностики в срок, установленный мировым судьей.

При отсутствии в постановлении конкретного срока выполнения обязанности прохождения диагностики, профилактических мероприятий, лечения от наркомании и (или) медицинской и (или) социальной реабилитации суд может дать оценку сроку, который фактически прошел с момента вынесения постановления об административном наказании за административные правонарушения, ответственность за которые предусмотрена ст. 6.9.1 КоАП РФ, до момента составления протокола.

При рассмотрении административных дел данной категории в части возложения дополнительной обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия и лечение от наркомании у мировых судей возникают вопросы, связанные с назначением конкретной обязанности лицу, привлекаемому к административной ответственности. В случае установления факта потребления наркотических средств, психотропных

веществ либо новых потенциально опасных психоактивных веществ в отношении конкретного лица впервые возложение дополнительной обязанности, как нам представляется, необходимо. При неоднократном потреблении запрещенных веществ, а также наличии заключения врачебной комиссии об установлении диагноза «наркомания» на виновное лицо должна быть возложена обязанность пройти лечение.

Федеральным законом РФ от 25 ноября 2013 г. № 313-ФЗ в Кодекс РФ об административных правонарушениях введена ст. 6.9.1, устанавливающая административную ответственность за уклонение от прохождения диагностики, профилактических мероприятий, лечения от наркомании и (или) медицинской и (или) социальной реабилитации в связи с потреблением наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ. Совершение данного правонарушения влечет наложение административного штрафа в размере от 4 тыс. до 5 тыс. рублей или административный арест на срок до 30 суток. В соответствии с примечанием к ст. 6.9.1 КоАП РФ лицо считается уклоняющимся от прохождения диагностики, профилактических мероприятий, лечения от наркомании и (или) медицинской и (или) социальной реабилитации в связи с потреблением наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ, если оно не посещает или самовольно покинуло медицинскую организацию или учреждение социальной реабилитации либо не выполнило более двух раз предписания лечащего врача.

Постановлением Правительства РФ от 28 мая 2014 г. № 484 утверждены Правила контроля за исполнением лицом возложенной на него судом при назначении административного наказания обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение от наркомании и (или) медицинскую и (или) социальную реабилитацию в связи с потреблением наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача¹⁴.

В соответствии с п. 2 указанного Постановления контроль за исполнением лицом обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия и лечение возлагается на органы,

должностными лицами которых составляются протоколы об административных правонарушениях, ответственность за которые предусмотрена ст. 6.9.1 КоАП РФ.

Пунктом б) ч. 2 ст. 28.3 КоАП РФ установлено, что протоколы об административных правонарушениях, предусмотренных ст. 6.9.1 данного Кодекса, вправе составлять должностные лица органов внутренних дел (полиции), следовательно, контроль исполнения лицом обязанности пройти диагностику и лечение от наркомании возложен на должностных лиц указанных органов.

Административная ответственность установлена также за пропаганду наркотических средств, психотропных веществ или их прекурсоров, растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества либо их прекурсоры, и их частей, содержащих наркотические средства или психотропные вещества либо их прекурсоры, новых потенциально опасных психоактивных веществ (ст. 6.13 КоАП РФ), нарушение правил оборота инструментов или оборудования, используемых для изготовления наркотических средств или психотропных веществ (ст. 6.15 КоАП РФ), нарушение правил оборота наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров либо хранения, учета, реализации, перевозки, приобретения, использования, ввоза, вывоза или уничтожения растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества либо их прекурсоры, и их частей, содержащих наркотические средства или психотропные вещества либо их прекурсоры (ст. 6.16 КоАП РФ), незаконные приобретение, хранение, перевозка, производство, сбыт или пересылка прекурсоров наркотических средств или психотропных веществ, а также незаконные приобретение, хранение, перевозка, сбыт или пересылка растений, содержащих прекурсоры наркотических средств или психотропных веществ, либо их частей, содержащих прекурсоры наркотических средств или психотропных веществ (ст. 6.16.1 КоАП РФ), непринятие мер по обеспечению режима охраны посевов и мест хранения растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества либо их прекурсоры (ст. 10.4 КоАП РФ) и другие.

Статьей 20.20 КоАП РФ установлена административная ответственность за потребление (распитие) алкогольной

продукции в запрещенных местах либо потребление наркотических средств или психотропных веществ, новых потенциально опасных психоактивных веществ или одурманивающих веществ в общественных местах, статьей 20.22. – за нахождение в состоянии опьянения несовершеннолетних, потребление (распитие) ими алкогольной и спиртосодержащей продукции либо потребление ими наркотических средств или психотропных веществ, новых потенциально опасных психоактивных веществ или одурманивающих веществ.

Следует отметить, для сравнения, что Уголовный кодекс РФ¹⁵ предусматривает уголовную ответственность за незаконное приобретение или хранение без цели сбыта наркотических средств в крупном размере (ч. 1 ст. 228 УК России). В принципе такое решение законодателя (особенно в контексте отмены уголовной ответственности за потребление наркотиков) должно было перенести острие ответственности с рядовых потребителей наркотических средств на его изготовителей и сбытчиков, а следовательно, сконцентрировать работу правоохранительных органов в нужном направлении.

Законодателем определены четкие правовые критерии отнесения находящихся в незаконном обороте наркотических средств к небольшому, крупному, особо крупному размеру. В настоящее время действует Постановление Правительства РФ от 01.10.2012 №1002 «Об утверждении значительного, крупного и особо крупного размеров наркотических средств и психотропных веществ, а также значительного, крупного и особо крупного размеров для растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества, либо их частей, содержащих наркотические средства или психотропные вещества, для целей статей 228, 228.1, 229 и 229.1 Уголовного кодекса РФ»¹⁶.

В случаях, когда лицо незаконно приобретает, хранит, перевозит, изготавливает, перерабатывает без цели сбыта наркотические средства, психотропные вещества или их аналоги, размеры которых в отдельности не превышают указанный в списках значительный размер таких средств или веществ, содеянное при наличии к тому оснований может влечь административную ответственность (ст. 6.8 КоАП РФ). Между тем уголовным законом не установлена уголовная

ответственность за потребление наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ. Как уже отмечалось выше, в целях предотвращения злоупотребления наркотическими средствами и психотропными веществами законодатель ввел административную ответственность за их потребление без назначения врача (ст. 6.9 КоАП РФ).

Выводы

В результате исследования автором сформулированы следующие выводы и практические рекомендации.

При рассмотрении дел об административных правонарушениях, предусмотренных ст. 6.8 и ст. 6.9 КоАП РФ, и вынесении постановления о назначении административного наказания мировой судья должен решить вопрос о возможности возложения на виновное лицо обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение либо реабилитацию, при этом необходимо указать конкретную медицинскую организацию, оказывающую соответствующие медицинские услуги, и ее фактическое местонахождение.

Необходимо также, чтобы копии постановлений мировых судей по результатам рассмотрения дел по ст. 6.8 и ст. 6.9 КоАП РФ направлялись в профильные медицинские организации, а также в орган МВД по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ по месту жительства лиц, совершивших данные правонарушения, для осуществления контроля за исполнением обязанности этих лиц пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение либо реабилитацию.

При назначении наказаний по ст. 6.8 и ст. 6.9 КоАП РФ с возложением обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение либо реабилитацию мировой судья должен установить срок, в течение которого данная обязанность подлежит исполнению. Этот срок должен быть разумным, позволяющим лицу исполнить возложенную обязанность, и составлять от 10 дней до одного месяца с момента вступления судебного постановления в законную силу. По истечении установленного срока должностные лица

органов по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ вправе составить протокол за уклонение от возложенной обязанности.

Таким образом, можно констатировать, что важной частью правовых основ противодействия распространению наркомании является административное законодательство. Оно регламентирует правоотношения, возникающие по поводу оборота наркотических средств и психотропных веществ, устанавливает административную ответственность за нарушения правил такого оборота.

Ссылки

- ¹ О наркотических средствах и психотропных веществах: федеральный закон от 08.01.1998 № 3-ФЗ: в ред. от 26.07.2019 // Собрание законодательства РФ. – 1998. № 2. Ст. 219.
- ² Об утверждении Стратегии государственной антинаркотической политики РФ до 2020 года: указ Президента РФ от 09.06.2010 № 690: в ред. от 23.02.2018 // Собрание законодательства РФ. -2010. № 24. Ст. 3015.
- ³ Режим доступа: <http://www.cdep.ru/index.php?id=79>
- ⁴ Программа профилактических мероприятий, направленных на предупреждение нарушения обязательных требований при осуществлении государственного контроля в сфере деятельности, связанной с оборотом прекурсоров наркотических средств и психотропных веществ: утв. МВД России 16.11.2018 // СПС «КонсультантПлюс».
- ⁵ Об утверждении Положения о Главном управлении по контролю за оборотом наркотиков Министерства внутренних дел РФ: приказ МВД России от 23.04.2016 № 209: в ред. от 27.03.2019 // СПС «КонсультантПлюс».
- ⁶ Васильева Я.В. (2018). Совершенствование законодательства субъектов РФ об административных правонарушениях (по материалам Северо-Западного федерального округа): монография / Я.В. Васильева. – М.: Юриспруденция, С. 48.
- ⁷ Стрельцова Е.Г. (2015). Административные правонарушения в области противодействия незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ. Судья. № 11. С. 39.
- ⁸ Мосиявич С.И., Исаев Р.В. (2015). Рассмотрение дел об административных правонарушениях, связанных с потреблением наркотических средств. Судья. № 11. С. 24.
- ⁹ Об утверждении перечня наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, подлежащих контролю в РФ: постановление Правительства РФ от 30.06.1998 № 681: в ред. от 09.08.2019 // Собрание законодательства РФ. – № 27. 1998. Ст. 3198.
- ¹⁰ О внесении изменений в отдельные законодательные акты РФ:

- федеральный закон от 03.02.2015 № 7-ФЗ: в ред. от 03.07.2016 // Собрание законодательства РФ. – 2015. № 6. Ст. 885.
- 11 О внесении изменений в отдельные законодательные акты РФ: федеральный закон от 25.11.2013 № 313-ФЗ: в ред. от 03.07.2016 // Собрание законодательства РФ. – 2013. № 48. Ст. 6161.
  - 12 Об утверждении Правил контроля за исполнением лицом возложенной на него судьей при назначении административного наказания обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение от наркомании и (или) медицинскую и (или) социальную реабилитацию в связи с потреблением наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ: постановление Правительства РФ от 28.05.2014 № 484: в ред. от 01.04.2016 // Официальный интернет-портал правовой информации <http://www.pravo.gov.ru>, 30.05.2014.
  - 13 Архив судебного участка № 7 г. Санкт-Петербурга. Дело № 5-7-444/2015 // <https://sudact.ru/>
  - 14 Об утверждении Правил контроля за исполнением лицом возложенной на него судьей при назначении административного наказания обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение от наркомании и (или) медицинскую и (или) социальную реабилитацию в связи с потреблением наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ: постановление Правительства РФ от 28.05.2014 № 484: в ред. от 01.04.2016 // Собрание законодательства РФ. – 2014. № 22. Ст. 2889.
  - 15 Уголовный кодекс РФ: федеральный закон от 13.06.1996 № 63-ФЗ: в ред. от 04.11.2019 // Собрание законодательства РФ. – 1996. № 25. Ст. 2954.
  - 16 Об утверждении значительного, крупного и особо крупного размеров наркотических средств и психотропных веществ, а также значительного, крупного и особо крупного размеров для растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества, либо их частей, содержащих наркотические средства или психотропные вещества, для целей статей 228, 228.1, 229 и 229.1 Уголовного кодекса РФ: постановление Правительства РФ от 01.10.2012 № 1002: в ред. от 09.08.2019 // Собрание законодательства РФ. – 2012. № 41. Ст. 5624.

Anotācija

Narkomānija ir ļoti asa sociāla problēma, un tās novēršana piesaista gan zinātnieku, gan praktisko darbinieku uzmanību. Narkomānijas novēršanas pasākumu sistēmas pilnveidošana ir saistīta ar dažāda profila speciālistu kopīgu darbu, kas saistīts ar juridiskajiem, sociāleconomiskajiem, medicīniskajiem un citiem aspektiem.

Lai gan kopumā vērojama zināma narkokriminalitātes mazināšanās, tomēr, analizējot administratīvo atbildību, var secināt, ka šie pasākumi vēl nav pietiekami, lai uzlabotu narkotiku apkarotības

efektivitāti, nepieļautu un novērstu šīs parādības sociāli bīstamās sekas. Administratīvā atbildība par nodarījumiem, kas saistīti ar šo vielu nelikumīgi apriti, ir jāpilnveido un tai ir jābūt adekvātai sociāli ekonomiskajam stāvoklim. Līdz ar to tiesību zinātnes ietvaros ir jāturpina pētījumi administratīvās un kriminālatbildības pilnveidei, lai atbilstoši nodarījumu kaitīgumam diferencētu atbildības veidus, precīzi noteiktu konkrētā nodarījuma sastāva elementiem atbilstošās pazīmes un izstrādātu efektīvu pierādījumu teoriju katram nodarījumam.

ИНСТИТУТ УПРЕЖДЕНИЯ И МЕДИАЦИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРАВ СУБЪЕКТОВ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ПРАКТИКА И ПЕРСПЕКТИВЫ

*Кандидат экономических наук Анна Рожкова,
ФГБОУ «Псковский государственный университет»,
доцент кафедры, Россия*

Abstract

This paper is devoted to the issues of using prevention institutes and the mediation in rights ensuring institute of individual enterprise in the sphere of the control by public authorities. The aim of the research is to analyze the peculiarities of practice to use the methods of inspection by the state supervision agency in order to ensure the rights of individual enterprise's subject. The aim of the research is linked to the contradictory problems during the implementation of inspection's legal nihilism of government officials' right treatment during of inspections and possible essential risks for IE and effect lowering of rights securing. The novelty of the work is expressed in topicality and justification of the prevention institute in order to minimize the risks to ensure the legal consciousness and the rights of individual enterprise. According to this aim several tasks have been solved and as result some basic principles have been formulated and the conclusions were drawn. More precise definitions were provided to the understanding of distinction "government control" and "checking" via the assistance of intercommunication establishment through the general and special principles of material and procedural mutual concern, which are topical for an individual enterprise owing to minimization of administrative risks. Having been based the efficacy of Institute of prevention as the method of preventive measure and influence on the behavior of the characters of individual enterprise. So in sphere of rights ensuring of characters of Individual enterprise the principles of conclusive reasons for conducting preliminary verifications was suggested. The efficiency

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4230>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

of the mediation institute in the sphere of public rights was justified.

Keywords: individual enterprise, institute of prevention, the mediation institute, the control of public authorities.

Введение

Актуальность рассматриваемых вопросов применения институтов упреждения и медиации обусловлена предпринимательскими и административными рисками, правовым нигилизмом индивидуальных предпринимателей, учетом межотраслевого правового статуса и юридической ответственности. Актуальность обусловлена недавним внесением изменений законодателем (с 01.01.2019 вступил в законную силу Закон № 422-ФЗ) относительно введения новых субъектов предпринимательства – самозанятых лиц, приравненных к ИП¹.

В силу того, что индивидуальные предприниматели зачастую обладают недостаточным уровнем правовой грамотности в правоприменительной практике и требуется законодательное признание за ними особого или специального субъекта индивидуального предпринимательства, полагаем значимым вопрос эффективного взаимодействия с государственными надзорными органами в части профилактики недопущения правонарушений, в том числе превышения должностных полномочий проверяющих лиц. Эффективность механизма взаимодействия индивидуального предпринимательства в области проверок государственными органами обусловлена правообеспечительными действиями.

В свою очередь, императив правомерных проверок подвержен угрозам правонарушений должностными лицами, в том числе в силу правового нигилизма индивидуальных предпринимателей, а именно:

- получение доказательств незаконным способом по делу об административном правонарушении, влекущее к ответственности (ч. 3 ст. 26.6 КоАП РФ, ч.1 ст. 20 Закона № 294 - ФЗ²);
- получение результатов проверок с грубым нарушением (без согласования с прокуратурой, в отсутствие распорядительного документа вышестоящего органа)

не может являться доказательством, и принятые процессуальные документы подлежат отмене во внесудебном и судебном порядке (ч. 2 ст. 20 Закона № 294 - ФЗ);

- подмена проверок, в том числе внеплановых, на административные расследования без оснований;
- несоблюдение должностными лицами требований законодательства в отношении контроля и проверок влечет административную ответственность (ст. 19.6.1 КоАП РФ) и карательные меры в виде штрафа или дисквалификации. В целом, указанные угрозы формируют общественную опасность и выступают рисками для предпринимательства.

В связи с указанным выше значимо уточнение понимания дефиниций «государственный контроль» и «проверка», выявление принципов и признаков института упреждения, критериев эффективности применения института медиации на основе институционального подхода в области государственных проверок в целях обеспечения прав индивидуального предпринимательства.

В исследовании применены научные методы, позволяющие обосновать положения и результаты. На основе правового анализа норм Закона № 294-ФЗ технико-юридическим и формально-логическим методом сделана попытка раскрыть правовую природу дефиниций «государственный контроль» и «проверка» путем выделения универсальных и специальных принципов. На примере норм Закона №135 и № 294-ФЗ статистическим методом обоснована эффективность института упреждения для правообеспечения, в том числе относительно отдельных видов ИП. На основе анализа и правовой аналогии ст. 28.1, 26.11, 19.6.1 КоАП РФ, ст. 67 ГПК РФ и ст. 10 Закона № 294-ФЗ предложен принцип доказательности относительно поводов для предварительных проверок в целях правомерности действий должностных лиц контролирующих органов и защиты прав ИП. На основе межотраслевого, критериального и институционального подхода обоснована эффективность института медиации правообеспечения ИП в области публичного права согласно ст. 1-3, 16 № 193-ФЗ, ст. 423 ГК РФ.

Описательная часть

На основании ст. 26.1 Закона № 294-ФЗ предусмотрены проверки государственными органами субъектов индивидуального предпринимательства. При этом в отношении индивидуальных предпринимателей на период с 01.01.2016 по 01.01.2020 объявлен мораторий как мера (ч. 9 ст. 9 № 294-ФЗ), в форме «надзорных каникул» (№ 408-ФЗ) при соблюдении условий. В частности, достижение предельных величин годового дохода 120 000 руб. (п. 3 ч. 1.1 ст. 26.1), без применения наемной рабочей силы на основе патентного налогообложения. Исключение «надзорных каникул» составляют субъекты, привлеченные к административным мерам пресечения вследствие правонарушений.

Следует обратить внимание на понятийный аппарат в части правовой природы проверок. В соответствии со ст. 2 Закона № 294-ФЗ дано понимание дефиниции «государственный контроль» как комплексной категории о механизме контроля за соблюдением законодательства, предупреждения, установления, устранения, мониторинга, анализа, прогноза. В частности, государственный контроль представляет собой комплекс мониторинговых действий уполномоченными лицами в наблюдении, исследовании, измерении и вынесении результатов / предостережения / представления (ч. 4-6 ст. 8.3 Закона № 294-ФЗ). Проверки проводятся на основе обеспечительных принципов (ст. 9 Закона № 294-ФЗ). Заклучим понимание дефиниции «проверка» как последовательность процессуальных действий контролирующими государственными органами по рассмотрению, предварительной проверке сведений и лиц, обоснованию поводов по выявлению состава правонарушений, вынесения обоснованного представления для суда/или обоснованного решения о факте правонарушения, предшествуя административному расследованию на основании акта проверки.

Целесообразно отметить специфику мониторинговых мероприятий в необходимости присутствия субъекта предпринимательства, особенно в технико-технологических, ресурсных аспектах для получения объективных результатов со стороны контролирующих органов и действительного

устранения установленных нарушений. По сути, контроль носит аналитический и упредительный характер по противодействию правонарушений. При этом состав мер государственного контроля обусловлен последовательностью процессуальных действий проверок. Поэтому в целях объективного толкования целесообразно применение принципов в ст. 8.3 Закона № 294-ФЗ в следующей формулировке: «Мероприятия по контролю без взаимодействия с юридическими лицами, индивидуальными предпринимателями проводятся уполномоченными должностными лицами органа государственного контроля (надзора), органа муниципального контроля в пределах своей компетенции на основе принципов в соответствии с ч. 1, 2, 3 ст. 3, на основании заданий...». Данное понимание позволит правомерно обеспечить права предпринимателей контролирующими органами.

В обеспечении прав ИП нормами ч. 1,2,3 ст. 3 Закона № 294-ФЗ закреплены основные принципы уведомления, открытости, доступности, презумпции добросовестности применения проверок. Уведомительный принцип является обоюдным для ИП и контролирующих государственных органов. В частности индивидуальный предприниматель уведомляет органы о начале осуществления вида экономической деятельности (ст. 8 Постановление Правительства РФ) на основании утвержденного перечня работ и услуг³. Эффективными средствами обеспечения принципов открытости и доступности выступают информационные и цифровые технологии.

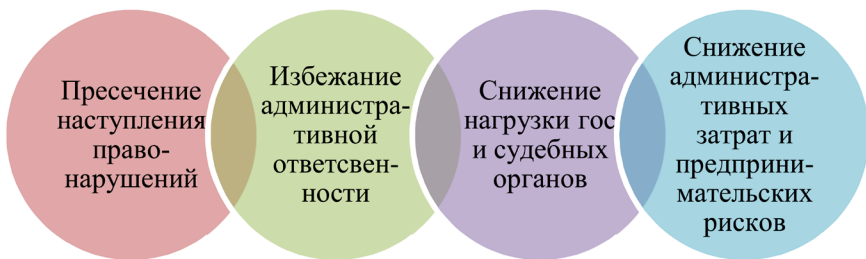

Рис. 1. Признаки эффективности института упреждения

На практике в отношении ИП на основании требований налоговых, таможенных и иных органов, прокуратуры, по обращениям заявителей проведение внеплановых проверок сопровождаются запросом/представлением сведений и материалов

(п. 3.2 ч. 3 ст. 10 № 294-ФЗ), установлением лиц (ч. 3 ст. 10 № 294-ФЗ) заявителей. Подобный подход предусмотрен в целях упреждения административного прессинга, в том числе по умыслу конкурентных сил.

При этом процедура внеплановых проверок уже выступает мерой упреждения в ограничении и наступлении рисков в простое производства для предпринимателя, выраженном в стоимостном размере. На данном этапе институт упреждения содержит меры ограничения предпринимательской деятельности, обладает достаточной степенью в размере стоимости упущенной выгоды, тем самым выступая инструментом воздействия на поведение субъектов ИП и минимизации административных мер наказания (см. рис.1). Подтверждением служит положительная динамика применения института упреждения по статьям 10, 14.1-14.8 Закона № 135-ФЗ, ст. 20 Закона № 294-ФЗ (см. рис. 2)⁴.

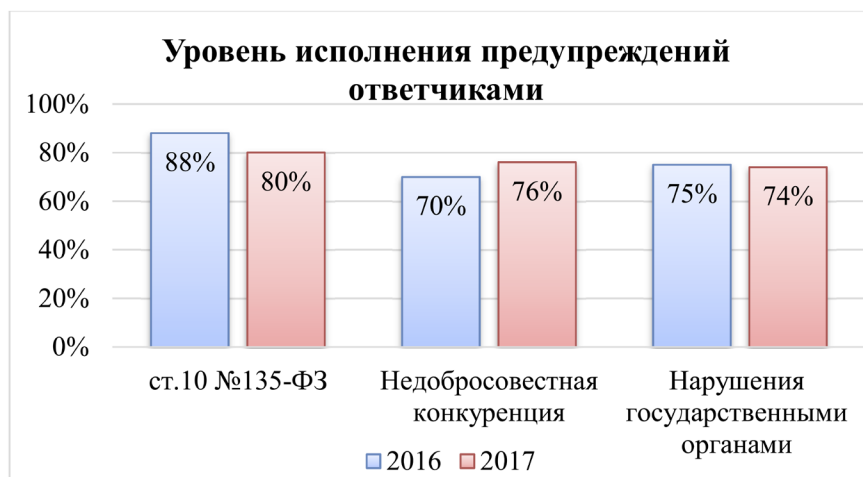

Рис. 2. Динамика применения института упреждения

Заключим, что институт упреждения представляет собой комплекс профилактических мероприятий в обеспечении прав субъектов индивидуального предпринимательства на примере некоторых видов ИП (см. рис. 3).

<p>Розничная торговля, в т. ч. алкогольной продукции</p> <ul style="list-style-type: none"> • Информирование лицензиатов и соискателей о соблюдении требований к розничной продаже • Выдача предостережений о недопустимости нарушений (306-2017) • Мониторинг профилактических мер 	<p>Хранение, переработка цветметалла</p> <ul style="list-style-type: none"> • Лицензионный контроль • Разъяснительная работа для лицензиатов и соискателей • Информирование о требованиях к цветному металлу • Выдача предостережений о недопустимости нарушений 	<p>Розничные рынки</p> <ul style="list-style-type: none"> • Информирование о нормативных требованиях управляющим рынками • Информирование о квотировании иностранных трудовых мигрантов • Выдача предостережений о недопустимости нарушений
--	--	--

Рис. 3. Комплекс профилактических мероприятий относительно ИП

В свою очередь выдача предостережений во избежание манипулирования административным ресурсом объективна на основе принципа доказательности.

Поводы (ст. 28.1 КоАП РФ) для проверок по обращению граждан, юридических лиц, по источникам государственных, правоохранительных органов, СМИ требуют обоснования на достоверность, полноту и относимость согласно ст. 67 ГПК РФ, ст. 26.11 КоАП РФ. Вследствие нарушения данных требований должностное лицо будет привлечено к административной ответственности по ст. 19.6.1 КоАП РФ. Однако в отношении предпринимателя как потерпевшей стороны нормами КоАП РФ не предусмотрены обеспечительные меры по защите прав, в том числе во время вынесения решения суда об административном нарушении должностным лицом.

В свою очередь, в случае необнаружения контрольными органами признаков правонарушений в отношении ИП, на наш взгляд, следует применить принцип справедливости, обеспечивающий восстановление в данной ситуации ограниченных предпринимательских прав в виде возмещения наступившей угрозы и части понесенных рисков за счет заявителя. Поэтому, на наш взгляд, уточнение нормы п. 3.2 ч. 3 ст. 10 Закона № 294-ФЗ «... В ходе проведения предварительной проверки поступившей информации принимаются меры по запросу дополнительных сведений и материалов (в том числе в устном порядке) у лиц, направивших заявления и обращения, представивших информацию в соответствии с п.в п.2 ч.2 и п.а

п.2 ч.2, проводится рассмотрение документов юридического лица, индивидуального предпринимателя...» позволит привести в соответствие с пунктом в п.2 ч.2 и пунктом а п.2 ч.2 путем введения принципа доказательности. Во исполнение принципа доказательности необходимо предусмотреть соблюдение норм ст. 55, 56, 67 ГПК РФ заявителем, должностным лицом согласно ч. 3 ст. 10 Закона № 294-ФЗ. Указанные предложения позволят минимизировать административные и предпринимательские риски, тем самым правомерно обеспечить права.

В целях оптимизации правообеспечительной деятельности относительно ИП, предлагается институт медиации (ч. 2 ст. 1 № 193-ФЗ⁵). Межотраслевой подход предпринимательского, гражданского и административного как частного, так и публичного права позволяет применить медиацию в разрешении споров, тем самым снизить нагрузку судов общей юрисдикции, сохранить конфиденциальность⁶, повысить эффективность путем снижения административных, судебных и предпринимательских рисков.

Преимуществом медиации (ст. 1 №193-ФЗ) является снижение транзакционных затрат договорных сторон спора, совершенствования социального партнерства и деловой активности. Так, по итогам проведенного судебским сообществом опроса респондентов-предпринимателей получены показатели: 49% – за нотариальное удостоверение, 42% – закрепление судом, в сумме – 91% за медиацию⁷. Поэтому отметим отличительные признаки медиации в сравнении с судопроизводством (см. рис.4).

Рис. 4. Сравнительная классификация принципов решения предпринимательских споров

Получим систему элементов примирительной процедуры медиации (см. рис. 5). При этом Верховным Судом РФ указано «отсутствие дел в отношении оспаривания медиативных соглашений»⁸, в том числе возможных негативных последствий нарушений предпринимательских прав.

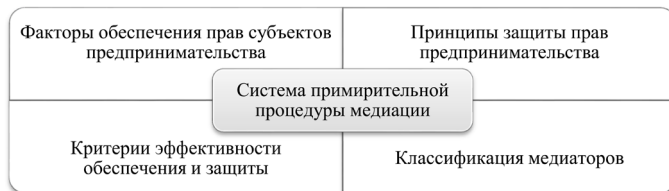

Рис. 5. Система примирительной процедуры медиации

Медиатор С.К. Зайганова отмечает активную работу в медиации с торгово-промышленными палатами под руководством Центра арбитража и посредничестве Торгово-промышленной палаты Российской Федерации⁹. При этом за 2015 год посредством процедуры медиации споры были урегулированы в 1 115 делах, в 2014 году к помощи медиаторов стороны прибегли в 1329 делах¹⁰.

В свою очередь, для квалификации компромисса сторонам спора требуется профессионализм медиатора в конкретной отрасли права, наличие разрешительного документа на право разрешения споров. В связи с этим следует внести в ч. 3 ст. 2 № 193-ФЗ следующую формулировку: «независимое физическое лицо, имеющее высшее юридическое образование, независимые физические лица, имеющие высшее юридическое образование, привлекаемые сторонами в качестве посредников в урегулировании спора для содействия в выработке сторонами решения по существу спора». Внести изменение в ч.1 ст.15 Закона № 193-ФЗ путем исключения следующей формулировки: «Деятельность медиатора может осуществляться на профессиональной основе». В дополнение ст. 16 № 193-ФЗ устанавливает требования к профессиональным медиаторам, в том числе «получившие дополнительное профессиональное образование по вопросам применения процедуры медиации».

В целом медиативное соглашение имеет договорной признак, регулирование которого предусмотрено ст. 420 ГК РФ, в том числе на безвозмездной основе (ст. 423 ГК

РФ) относительно предпринимательских споров частного права. В области государственных проверок публичного права уместно применение институционального подхода медиации. Данный подход учитывает взаимодействие сторон контролирующих государственных органов и ИП посредством медиаторов – общественных организаций, иных лиц (указанных выше), с которыми возможно предусмотреть установление договорных медиативных правоотношений в обеспечении прав индивидуального предпринимательства, в том числе упредительных мер: в разъяснении норм, правовом сопровождении. По существу, правообеспечительные действия государственных органов отделены от действий медиаторов («инструктивное взаимодействие»), а именно осуществлением полномочий по лицензированию, сертификации, выдаче предостережений о недопустимости нарушений. В результате процедура медиации правообеспечительной деятельности актуальна в отношении индивидуального предпринимательства при государственном контроле и требует дальнейшего исследования, в том числе практики применения.

Выводы и предложения

В заключение сформулируем следующие выводы. Дано понимание дефиниций понятий «государственный контроль» как комплексная категория механизма за соблюдением законодательства и «проверка» как последовательность процессуальных действий государственными контролирующими органами. При этом проверки имеют признаки правообеспечительной процедуры упредительного свойства. Обоснована значимость института упреждения в минимизации рисков ИП. Даны предложения относительно норм Закона № 294-ФЗ в обеспечении принципа доказательности и справедливости в обосновании поводов проверок. Предложен и обоснован институт медиации как система таких элементов, как: факторы, критерии, принципы и классификация медиаторов в осуществлении обеспечения прав ИП при всестороннем разрешении спора сторон договорных правоотношений в области частного и публичного права.

Предложенные рекомендации и выводы актуальны

в контексте проекта федерального закона «Об основах государственного и муниципального контроля (надзора) в Российской Федерации» от 03.06.2019 года. Проект Закона (ст. 2, 4, 11, 12) предусматривает снижение административного «прессинга» «вмешательства государственных органов» в целях обеспечения прав на основе комплекса мер (проверка, мониторинг, рейдовый осмотр, наблюдение, контрольная закупка) и основополагающих принципов объективности, добросовестности, законности, компетентности должностных лиц и открытости соблюдения требований к осуществлению субъектами предпринимательской деятельности.

Ссылки

- ¹ Федеральный закон от 27.11.2018 № 422-ФЗ «О проведении эксперимента по установлению специального налогового режима «Налог на профессиональный доход» в городе федерального значения Москве, в Московской и Калужской областях, а также в Республике Татарстан (Татарстан)».
- ² Федеральный закон № 294-ФЗ «О защите прав юридических лиц и индивидуальных предпринимателей при осуществлении государственного контроля (надзора) и муниципального контроля» от 26.12.2008 (ред. от 03.08.2018).
- ³ Постановление Правительства РФ № 584 «Об уведомительном порядке начала осуществления отдельных видов предпринимательской деятельности» от 16.07.2009 (ред. от 29.08.2018).
- ⁴ Доклад о состоянии конкуренции в Российской Федерации за 2017 год. ФАС России // <https://fas.gov.ru/documents/676460> (дата обращения: 27.12.2018).
- ⁵ Федеральный закон № 193-ФЗ «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)» от 27.07.2010.
- ⁶ Постановление Правительства РФ № 969 «О программе подготовки медиаторов» от 3 декабря 2010 г.
- ⁷ Гайдаенко-Шер Н.И. (2015). Юристы, судьи и альтернативные способы разрешения споров: итоги одного опроса // Третейский суд. № 1. С. 119-124. С.120.
- ⁸ Справка о практике применения судами Федерального закона от 27.07.2010 № 193-ФЗ «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)» за период с 2013 по 2014 год (утв. Президиумом ВС РФ 01.04.2015 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: http://www.supcourt.ru/Show_pdf.php?Id=9939 (дата обращения: 22.01.2019).

- ⁹ Постановление Пленума Верховного Суда РФ № 15 «О вопросах, возникших у судов при рассмотрении гражданских дел, связанных с применением законодательства об авторском праве и смежных правах» от 19.06.2006.
- ¹⁰ Филипова И.А. (2016). Урегулирование предпринимательского спора посредством медиации: современное состояние законодательства, практика его применения и перспективы развития // Журнал российского права. №6 (234). С.93-99. С.95.

Anotācija

Raksts veltīts prognozējamības un mediācijas institūtu piemērošanai saistībā ar individuālo komersantu tiesību nodrošināšanu valsts institūciju īstenoto kontroļu ietvaros. Pētījuma mērķis ir analizēt valsts kontrolējošo institūciju īstenoto pārbaūžu metodikas īpatnības, lai nodrošinātu uzņēmējdarbības subjektu tiesības. Minētais mērķis ir saistīts ar tiesiskā nihilisma problēmām, kas rodas valsts amatpersonām administratīvo tiesisko attiecību ietvaros, veicot pārbaudes un radot būtiskus riskus uzņēmējiem saistībā ar viņu tiesībām. Pētījuma novitāte izpaužas prognozējamības institūta aktualizācijā un pamatojumā, lai samazinātu riskus un nodrošinātu komersantu tiesības.

Atbilstoši izvirzītajam mērķim ir atrisināti vairāki uzdevumi, formulēti pamatprincipi un izdarīti secinājumi. Pētījuma ietvaros precizēta jēdzienu “valsts kontrole” un “pārbaude” izpratne, nosakot vispārīgo un speciālo, materiālo un procesuālo noteikumu savstarpējo saistību, kas ir aktuāli uzņēmējiem administratīvo risku minimizācijai. Raksta ietvaros pamatota arī prognozējamības institūta nozīme profilakses un subjektu darbības ietekmēšanas ietvaros.

Uzņēmēju tiesību ievērošanai piedāvāta pārbaudes nepieciešamības pierādīšanas principa piemērošana ikkatras iepriekšējas pārbaudes ietvaros. Rakstā arī pamatota mediācijas institūta efektivitāte publisko tiesību jomā.

ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ КАК АДМИНИСТРАТИВНОГО НАКАЗАНИЯ

Вячеслав Данилов,

студент Псковского государственного университета, Россия

Abstract

The paper investigates the role of the establishment and appointment of such forms of punishment as prevention. This type of responsibility is practiced if the degree of misconduct is very slight and does not cause any damage to public order. The warning is a documented censure of an individual, a legal entity and is issued in a written form.

Keywords: prevention, censure, responsibility, punishment.

Тема статьи является актуальной, так как в современном мире предупреждение как форма наказания играет важнейшую роль. Объектом исследования являются общественные отношения, складывающиеся в связи с применением мер административного наказания в виде предупреждения, применяемого преимущественно к лицам, виновным в совершении незначительных административных правонарушений. Цель работы состоит в проведении исследования целесообразности установления и назначения такой формы наказания, как предупреждение в Российской Федерации. В процессе работы кроме общенаучных (анализ и синтез, обобщение, дедукция и индукция) был применён и частно-научный метод: анализ документов (законодательных и иных нормативных правовых актов, непосредственно относящихся к теме исследования). Важно отметить, что предупреждение является административным наказанием и может повлечь наступление определенных правовых последствий только тогда, когда оно вынесено в письменной форме или зафиксировано иным установленным способом в решении должностного лица, привлекающего нарушителя к административной ответственности.

Согласно ст. 3.4. Кодекса Российской Федерации об

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4373>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

административных правонарушениях (далее – КоАП РФ) Предупреждение – мера административного наказания, выраженная в официальном порицании физического или юридического лица¹. Понятие «предупреждение» отражено также в ст. 90 Уголовного кодекса Российской Федерации. Но мы рассмотрим «предупреждение» как форму наказания в области административного права, поэтому: предупреждение – один из видов административного наказания; применяется преимущественно к лицам, виновным в совершении незначительных административных правонарушений. Ныне законодатель определил критерии установления и применения предупреждения как вида административного наказания:

во-первых, эта мера может устанавливаться в качестве альтернативного вида наказания за впервые совершенное административное правонарушение;

во-вторых, применение предупреждения возможно, если при рассмотрении дела будет выяснено, что противоправное деяние, совершенное впервые, не причинило вреда или не повлекло угрозы причинения вреда жизни и здоровью людей, объектам животного и растительного мира, объектам культурного наследия и другим перечисленным в ч. 2 комментируемой статьи объектам посягательства, а также если такое деяние не нанесло имущественного ущерба физическим и юридическим лицам, государству и его органам.

А.Н. Гуев, признанный эксперт в области законодательства, автор постатейных комментариев к действующим кодексам – Гражданскому кодексу Российской Федерации, Налоговому кодексу Российской Федерации, Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях, Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации, Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации) даёт следующие комментарии к ст. 3.4 КоАП РФ².

Статья 3.4. Предупреждение

1. Правила ст. 3.4 определяют понятие предупреждения. Это административное наказание:

- 1) выносится в письменной форме. Статья 3.4 отказалась от формулировки, содержащейся в ст. 26 КоАП РСФСР (о том, что «в предусмотренных законодательством случаях предупреждение оформляется иным установленным способом»). Письменное предупреждение необходимо

отличать от устного замечания (последнее не относится к видам административного наказания и объявляется судьёй, органом, должностным лицом, рассмотревшими дело об административном правонарушении, в случаях, когда было принято решение (постановление) об освобождении от административной ответственности в силу малозначительности правонарушения (см. комментарий к ст. 2.9);

2) выражается в официальном порицании физического лица или юридического лица. Иначе говоря, предупреждение представляет собой:

- официальную позицию государства.

Применительно к конкретной ситуации эта позиция выражается в постановлении, которым назначается административное наказание;

- вполне конкретное осуждение лица за совершенное им правонарушение. С другой стороны, закон не случайно определяет предупреждение как меру административного наказания: тем самым подчёркивается, что степень общественной опасности как самого деяния, так и лица, его совершившего, не очень велика (во всяком случае, она позволяет не прибегать к более суровым видам административного наказания). Тем самым обеспечивается возможность соблюдения правил ч. 2 ст. 4.1 (о необходимости учитывать характер совершенного правонарушения, личность виновного и т. п. обстоятельства, см. комментарий к ст. 4.1). Предупреждение действует в пределах одного года (см. комментарий к ст. 4.6).

2. Правильное применение ст. 3.4 возможно только с учётом положений:

1) ст. 3.3 (о том, что предупреждение представляет собой административное наказание, назначаемое только в качестве основного административного наказания, см. комментарий к ней);

2) ст. 2.10 (об особенностях привлечения к административной ответственности юридических лиц, см. комментарий к ней). Дело в том, что предупреждение может быть применено не только к

- физическому лицу, но и к юридическому лицу;
- 3) ст. 4.2 (об обстоятельствах, смягчающих административную ответственность, см. комментарий к ней);
  - 4) ст. 4.3 (об обстоятельствах, отягчающих административную ответственность, см. комментарий к ней).

На основании вышеизложенного можно выделить следующие черты предупреждения как вида административного наказания:

- 1) предупреждение выражается в официальном порицании деяния;
- 2) предупреждение применяется как в отношении физического, так и в отношении юридического лица;
- 3) предупреждение налагается только за совершение малозначительного проступка, который несёт малую степень общественной опасности;
- 4) предупреждение применяется только в качестве основного наказания;
- 5) лицо, на которое наложили предупреждение, считается подвергнутым административному наказанию в течение года со дня вступления в силу постановления о назначении административного наказания и в случае повторного совершения однородного правонарушения будет наказано с учётом положений статьи 4.3. кодекса об обстоятельствах, отягчающих ответственность лица;
- 6) предупреждение, согласно действующему кодексу, выносится в письменной форме, вынесение предупреждения в устной форме является недопустимым и не является мерой административного наказания.

Далее перейдём от теории данного вопроса непосредственно к практической его составляющей, а именно – рассмотрим эффективность данной формы наказания. Относительно данного вопроса мы придерживаемся несколько иного мнения. С одной стороны, предупреждение устанавливается за впервые совершенные административные правонарушения при отсутствии вреда или возникновения угрозы причинения вреда. При данных обстоятельствах мы допускаем, что предупреждение выступает как справедливая форма наказания, поскольку лицо совершило относительно лёгкое правонарушение с отсутствием прямого умысла на данное правонарушение.

Если смотреть на «предупреждение» с этой стороны, то данная форма наказания действительно выступает справедливым и достаточным наказанием для лица, немного оступившегося.

Но, с другой стороны, мы видим, что в реальной действительности всё намного сложнее. Мы полагаем, что в наших современных реалиях «предупреждением» скорее пренебрегут, чем прислушаются к нему, поскольку некоторые граждане обладают нездоровым уровнем эгоизма.

В качестве аргумента данной позиции приведём статистические данные, взятые из «Адвокатской газеты»³ (см. рис.1).

Рис. 1. Виды административных наказаний

В сознании некоторых наших граждан зреет мысль: «если меня не сильно наказали, то можно и дальше совершать действие, которое является незаконным». В качестве примера приведём заявления водителей Санкт-Петербурга проекту «СтопХам СПб» о том, что они готовы оплатить штраф за езду по тротуару, потому что время, затраченное в пробке, им дороже, нежели несколько тысяч рублей штрафа⁴.

На основании вышеизложенного мы приходим к выводу о том, что в России предупреждение как один из видов административного наказания является неэффективным. Поскольку рассмотрение данного вопроса с точки зрения практики мы считаем более значимым, то ответ на вопрос о том,

возможно ли на практике применять данную форму наказания, – отрицательный: на практике применение «предупреждения» трудоёмкая и неэффективная процедура.

Таким образом, можно констатировать, что установление и назначение такой формы наказания, как «предупреждение» является нецелесообразным, неэффективным и ресурсозатратным. На наш взгляд, гораздо эффективнее ввести форму наказания «замечание» с последующими минимальными штрафами, поскольку наши граждане намного больше боятся финансовых убытков, чем письменных предупреждений. Представляется, что административное право нуждается в ужесточении, а главное – в приведении в более практичную форму, нежели в настоящее время, для того, чтобы нормы административного права исполнялись нашими гражданами.

Ссылки

- ¹ Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001 г. № 195-ФЗ (КоАП РФ) (с изменениями и дополнениями) // "Российская газета" от 19 июня 2019 г. №130. Собрание законодательства Российской Федерации от 24 июня 2019 г. № 25 ст. 3163.
- ² Гув А.Н. (2010). Комментарий к Кодексу об административных правонарушениях. Специально для системы ГАРАНТ. <https://base.garant.ru/5872064/caed1f338455c425853a4f32b00aa739/>
- ³ <https://www.advgazeta.ru>
- ⁴ https://www.youtube.com/results?search_query=стопхам+спб

Anotācija

Raksts vēltīts brīdināšanas kā soda apskatam Krievijas administratīvo pārkāpumu tiesībās. Brīdinājums saskaņā ar likumā noteikto ir fiziskās vai juridiskās personas rakstisks nosodījums, ko piemēro, ja pārkāpuma kaitīgums ir neliels un pārkāpums nerada draudus sabiedrībai. Autors secina, ka šāds sods ir nelietderīgs, neefektīvs un resursietilpīgs. Pēc autora domām, efektīvāks soda veids varētu būt "aizrādījums", kura ietvaros būtu jāmaksā arī neliels naudas sods. Šāds sods varētu būt ietekmīgāks, jo mantiskas sekas ietekmē vairāk nekā rakstisks brīdinājums. Autors uzskata, ka administratīvo noteikumu ievērošana ir ļoti svarīga un to var panākt, ja administratīvie sodi būs bargāki un administratīvās atbildības piemērošana neprasis lielus resursus.

ОСОБЕННОСТИ ДЕКЛАРИРОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПОЧТОВЫХ ОТПРАВЛЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

*Савва Маймеску, доктор права,
доцент кафедры публичного права юридического факультета
Государственного университета Молдовы, Молдова*

Abstract

In the paper the author indicates the particularities of the merchandise, objects, values, goods, money declaration, carried out by natural persons and legal entities, which are transported and placed over the customs border of the state by the specialized state carrier “Posta Moldovei”. In the paper the author indicates the subjects of declaration who have full rights to send objects, values, goods by international postal service to the recipient who has his/her place of residence in any country. In the paper the author also indicates the liability of natural persons and legal entities, which may occur in the case of non-declaration or inauthentic declaration of merchandise, objects, values, goods sent through international postal services to the recipient, as well as reports the administrative and criminal sanctions for committing these violations.

Keywords: international mail, content of international postal items, customs border, international postal declaration.

Введение

Специальная таможенная статистика, составленная таможенным постом «Международная почта Республики Молдова», подтверждает, что через таможенную границу Республики Молдова непрерывно перевозятся воздушным, автомобильным и, частично, железнодорожным транспортом товары, грузы, предметы, ценности по каналам международных почтовых отправлений. Согласно территориальной специфике и

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4416>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

географическому положению Республики Молдова содержимое международных почтовых отправлений перевозится *de-facto* через таможенную границу государства специализированным государственным транспортом „Poșta Moldovei” – место, где они должны быть задекларированы, а *de-jure* содержимое международных почтовых отправлений вручается получателям внутри страны – место, где линии таможенной границы по действующему законодательству Республики Молдова не существует.

Цель статьи заключается в комплексном изучении действующего в настоящее время правового регулирования механизма по осуществлению декларирования содержимого международных почтовых отправлений, таможенного контроля и пропуска почтовых отправлений через таможенную границу государства.

Задачи исследования состоят в выявлении признаков таможенных правонарушений, таможенных преступлений, других смежных составов преступлений, которые могут быть совершены отправителями содержимого международных почтовых отправлений, при вывозе из страны получателю, а также получателем во время их получения в международном почтовом отделе в стране назначения.

Объектом исследования являются общественные отношения, возникающие при предъявлении почтовому таможенному органу товаров, предметов, ценностей для почтового контроля, при их декларировании почтовому таможенному органу, проведении таможенного контроля и отправки в страну назначения получателю.

Предметом исследования являются нормы таможенного права, нормы публичного права, нормы международного публичного права и нормы международного частного права, определяющие и устанавливающие формы декларирования, место проведения декларирования содержимого международных почтовых отправлений, а также права на декларирование субъектов, которые отправляют товары, предметы, ценности по каналам международных почтовых отправлений получателям.

Методами исследования являются: исторический метод, сравнительный метод при применении правовых норм в целях осуществления декларирования содержимого международных почтовых отправлений с территории государства и проведения

декларирования товаров, предметов, ценностей при их получении по каналам международных почтовых отправок на территорию страны-получателя; метод анализа данных практики правоохранительных органов, таможенных органов по раскрываемости таможенных правонарушений, таможенных преступлений; метод сбора и обобщения информации по вопросам, связанным с выявлением преступлений, совершаемых по каналам международных почтовых отправок.

Одним из ключевых и важнейших государственных органов функционирования и развития Республики Молдова¹ как на национальном, так и на международном уровнях, стало формирование государственного предприятия «Poșta Moldovei»², через которое государство Республики Молдова стало самостоятельно общаться и развиваться как суверенное и независимое государство на мировой арене.

Благодаря созданию государственного предприятия «Poșta Moldovei», граждане Республики Молдова, иностранные лица, временно или постоянно находящиеся на территории Республики Молдова, начали общаться по каналам международных почтовых отправок с гражданами, физическими лицами, юридическими лицами, находящимися на территории других государств, по различным жизненно важным проблемам гражданских, личных, партнёрских отношений, бизнеса, экономического развития и т. д. В целях ускорения и обеспечения связей с гражданами других государств по социальным, гражданским, правовым, экономическим, промышленным вопросам, стали широко использоваться каналы международных почтовых отправок, что, в свою очередь, потребовало законодательного регулирования со стороны законодателя Республики Молдова.

Согласно статье 4 Закона Республики Молдова от 20 декабря 2002 года № 1569-XV³ «О порядке ввоза и вывоза товаров, предметов, ценностей с территории Республики Молдова, осуществляемой физическими лицами», товары, перемещаемые физическими лицами через таможенную границу, подлежат обязательному декларированию в соответствии с данным законом, Таможенным кодексом, а также иным нормативным актам. При ввозе товаров, несопровождаемого багажа на таможенную территорию физические лица или перевозчик

декларируют и уплачивают таможенные платежи таможенному органу, расположенному в пункте пересечения государственной и таможенной границы.

При вывозе товаров, предметов, ценностей с таможенной территории Республики Молдова физические лица имеют право предъявить данные товары, предметы, ценности для осуществления таможенного контроля во внутренних таможенных органах.

Приказом Таможенной службы Республики Молдова № 474-О от 27 сентября 2013 года было введено правило, согласно которому при декларировании товаров, предметов, ценностей, физические лица представляют следующие оригинальные документы и их копии, с учётом особенностей товара, доставки и запрашиваемого таможенного режима:⁴

- документы идентичности, удостоверяющие личность (паспорт или удостоверение личности) лиц, которые будут осуществлять декларирование товаров, предметов, ценностей в таможенных органах – представляются во всех случаях;
- документ, подтверждающий право собственности или право пользования на товар (договор, коммерческий счёт или платёжный документ) – представляются во всех случаях;
- доверенность, выданная лицу, которое будет осуществлять декларирование товаров, предметов, ценностей в таможенном органе от имени физического лица, которому принадлежат права собственности или пользования на соответствующие товары, предметы, ценности – представляется при представлении физического лица, пассажира;
- свидетельство, разрешения – представляются для товаров, предметов, к которым применяются меры экономической политики или со специальным режимом ввоза/вывоза в/из Республики Молдова (например, животные, культурные ценности, оружие);
- заключения экспертизы, выданные уполномоченными органами, которые подтверждают, что на заявленные товары не распространяются запреты, установленные действующим законодательством (например, в отношении культурных ценностей);

- проездной билет – предъявляется в случае перевозки товара, предметов, ценностей и пассажиров, следовавших через таможенную границу на одном и том же виде общественного транспорта, для коммерческого использования;
- вид на жительство – представляется иностранными гражданами в случае временного ввоза или вывоза товаров, предметов, ценностей с применением средств, установленных действующим законодательством;
- технический паспорт транспортного средства – представляется в тех случаях, когда транспортное средство является объектом декларирования или когда оно используется при перевозке товаров, предметов, внесённых в таможенную декларацию (форма DV-6);
- транспортные документы (сопроводительные документы, сопровождающие груз и содержащие информацию об условиях и характере перевозки, вид перевозки, а также об основных характерных признаках перевозимого товара) – предоставляются при получении услуг по перевозке товаров, грузов, предметов на международном пути сообщения.

Пассажирскую таможенную декларацию формы DV-6 составляют и заполняют пассажиры, то есть физические лица – резиденты или нерезиденты, перемещающиеся через таможенную границу государства, достигшие возраста 16 лет и являющиеся вменяемыми и дееспособными. Пассажирская таможенная декларация формы DV-6 на товары, предметы, ценности лиц, не достигших 16-летнего возраста, составляется, заполняется, подписывается и подаётся таможенному органу сопровождающими их дееспособными лицами. Таможенная декларация формы DV-6 должна быть составлена на понятном и ясном государственном языке или на другом языке международного общения. Пассажирская таможенная декларация, представляющая собой бланк, изготовленный типографским способом, оформляется в единственном экземпляре на стандартизированной форме DV-6.

В пассажирской декларации формы DV-6 все поля должны быть заполнены, на все вопросы необходимо ответить, введя в поле «да» или «нет», или знак «х». Если информация не

помещается в форму декларации, разрешается продолжить заполнение другого бланка формы DV-6, при условии заполнения всех граф документа.

Для принятия пассажирской таможенной декларации (форма DV-6), она должна соответствовать следующим требованиям:

- 1) быть подготовленной в соответствии с требованиями, установленными законодательством;
- 2) товары должны быть представлены для контроля соответствующему таможенному органу;
- 3) одновременно с подачей таможенной декларации представляются необходимые документы;
- 4) таможенный орган должен быть уполномочен на выполнение запрашиваемой операции.

Принятие пассажирской таможенной декларации, производится с применением личной номерной печати уполномоченного сотрудника таможни. Данные и информация, внесённые и указанные в таможенной декларации физического лица, могут быть исправлены и дополнены с разрешения компетентного сотрудника таможенного органа, расположенного на таможенной границе государства.

Исправления и дополнения информации, содержащейся в пассажирской таможенной декларации, допускаются лишь:

- 1) до принятия таможенной декларации (формы DV-6);
- 2) перед началом таможенного контроля товаров, предметов, ценностей и физического лица;
- 3) до того, как таможенными органами констатировано таможенное правонарушение или иное смежное правонарушение, совершённое/совершаемое пассажирами, физическими лицами.

Исправления вносятся в пассажирскую таможенную декларацию формы DV-6 декларантом, зачёркивая неправильные данные строкой и вводя правильные данные. Дополнения вносятся путём добавления необходимой информации в таможенную декларацию. Любые исправления, дополнения или изменения в таможенной декларации подтверждаются сотрудником таможни, применяя личную печать в месте изменения или дополнения.

В данной таможенной декларации физическое лицо также указывает:

- данные о товарах, предметах, ценностях, должны

быть заявлены в письменной форме в соответствии с действующим таможенным законодательством;

- данные о наличии или отсутствии сопутствующего багажа, включая ручную кладь.

В целях соблюдения требования статьи 178 Таможенного кодекса Республики Молдова⁵, физическое лицо, заполняющее пассажирскую таможенную декларацию, обязано:

- 1) декларировать товары, предметы, ценности и транспортные средства в порядке, установленном настоящим кодексом и другими нормативными актами;
- 2) представить по требованию таможенного органа товары и транспортные средства, которые они декларируют;
- 3) представить таможенному органу дополнительные документы и информацию, необходимые для таможенного оформления, а также для оплаты прав на ввоз или вывоз;
- 4) оказывать содействие таможенному органу в проведении таможенных операций, в том числе путём осуществления погрузочно-разгрузочных операций и других операций.

На основании данных, указанных в таможенной декларации, сотрудник таможни проверяет совпадение указанных данных в письменной форме с перевозимыми товарами, устанавливает их таможенную стоимость. Установление таможенной стоимости товаров, перевозимых физическими лицами, является более сложной процедурой, чем установление таможенной стоимости товаров, перевозимых юридическим лицом, поскольку у физического лица в большинстве случаев отсутствуют первичные документы (платёжные документы на товары), которая может служить основой для определения таможенной стоимости перевозимого товара.

Практика таможенных органов Республики Молдова подтверждает, что по каналам международных почтовых отправок, наряду с физическими лицами, имеют право отправлять и, соответственно, получать поступившие товары на таможенной территории Республики Молдова по каналам международных почтовых сообщений и юридические лица, имеющие постоянную или временную регистрацию на территории Молдовы.

Юридические лица как субъект внешнеэкономической деятельности Республики Молдова при осуществлении

декларирования международных почтовых отправок руководствуются специальной Инструкцией, утверждённой Приказом Генерального директора Таможенной Службы Республики Молдова⁶. Инструкция определяет и регулирует процедуру и периодичность проведения декларирования товаров, ввозимых на таможенную территорию, а также вывозимых с таможенной территории Республики Молдова юридическими лицами по каналам международных почтовых отправок.

По требованию экономического агента таможни определяет случаи и перечень товаров, для которых грузовая таможенная декларация может периодически подаваться. Заявка должна содержать перечень товаров и случаи периодической подачи декларации на такие товары. В заявке необходимо указать наименование юридического лица, фискальный код, место нахождения юридического лица, почтовый адрес юридического лица, дату подачи, описание товара, код товара (на уровне первых четырёх цифр номенклатуры товаров), вид товара и предполагаемое количество товаров, которые будут периодически декларироваться таможенному органу, который осуществляет таможенный контроль в отношении содержимого международных почтовых отправок.

Разрешение на периодическое декларирование товаров выдаётся таможней согласно пункту 1 Инструкции о порядке периодического декларирования товаров, вывозимых экономическими агентами по каналам международных почтовых отправок⁷, не позднее 5 (пяти) рабочих дней. Если владелец разрешения, упомянутый в пункте 3, намеревается осуществить экспорт с территории государства с применением процедуры периодического декларирования, товары будут задекларированы следующим образом. При выполнении каждой операции по доставке товара экономический агент представляет в таможенный орган коммерческие счета-фактуры, почтовую международную таможенную декларацию или счёт-фактуру на перевозку экспортируемых товаров не менее чем в двух экземплярах. Все копии должны быть заверены подписью и печатью сотрудника таможни, завершившего операцию. Копия хранится в таможенном органе и используется для сопоставления данных счета-фактуры с данными соответствующей

периодической почтовой таможенной декларации. Другие копии коммерческих счетов-фактур почтовых таможенных деклараций или транспортных накладных возвращаются экономическому агенту и используются во время экспорта товаров с территории государства. На каждой копии коммерческого акта, счета-фактуры (инвойса) и почтовой таможенной декларации или счета-фактуры ответственное таможенное должностное лицо будет указывать отметку «экспорт выполнен» с указанием даты доставки товаров почтовым оператором для осуществления экспорта и вывоза товаров с таможенной территории Республики Молдова. Периодическая грузовая таможенная декларация подаётся не реже одного раза в 30 календарных дней.

Периодическая грузовая таможенная декларация должна сопровождаться накладной на товарные накладные, которая включает в себя информацию обо всех коммерческих накладных (счетах) за отчётный период, расчёт транспортных расходов (если таковые имеются), которые подробно включены в приложение к документам таможенной декларации, и сведения о получателях экспортируемых товаров.

Что касается института ответственности физических лиц и юридических лиц при декларировании содержимого международных почтовых отправлений, Таможенный кодекс Республики Молдова предусматривает, что, если поставщик почтовых услуг нарушает условия общего режима авторизации и/или положения законов и/или других правовых актов в сфере международной почтовой связи, регулирующий орган принимает решение о прекращении нарушения и/или принимает меры по устранению его последствий. Право на предоставление международных почтовых услуг может быть приостановлено по судебному решению по требованию регулирующего органа в случае несоблюдения его владельцем решения об устранении нарушений, установленных в условиях общего режима разрешения. Право на предоставление почтовых услуг может быть отозвано по судебному решению, по требованию регулирующего органа, в случае неустранения в течение разумно установленного срока обстоятельств, приведших к его приостановлению. Право на предоставление почтовых услуг в режиме общего разрешения теряет свою силу в следующих случаях:

- 1) поставщик почтовых услуг уведомил регулирующий орган в соответствии с законом о прекращении предоставления почтовых услуг;
- 2) поставщик почтовых услуг был объявлен неплатёжеспособным или исключён из Государственного реестра юридических лиц.

Действующее законодательство Республики Молдова в сфере определения правового механизма и функционирования почтовых учреждений Молдовы, находящихся на таможенной территории Молдовы, предусматривает, в свою очередь, и ответственность со стороны физических лиц, ответственность юридических лиц в случаях недеklarирования или недостоверного декларирования содержимого в конвертах, пакетах, посылках, бандеролях, отправленных по каналам международных почтовых отправлений.

Так, действующее административное законодательство Республики Молдова предусматривает привлечение физического лица к административной ответственности за не указание и невнесение физическим лицом – отправителем в международную почтовую декларацию CN-22 ценностей, определённых предметов, вложенных в почтовый пакет, который подлежит отправке получателю по каналам международных почтовых отправлений⁸.

Физическое лицо, совершившее нарушение таможенных правил, привлекается к административной ответственности в виде административного штрафа должностным лицом таможенного органа, в компетенцию которого входит проведение надлежащего таможенного контроля содержимого международных почтовых отправлений, находящихся в служебном помещении международной почты.

Таможенное законодательство Республики Молдова предусматривает привлечение физического лица к уголовной ответственности, если физическим лицом при отправлении посылки по каналам международных почтовых отправлений в посылку были заложены запрещённые к отправке предметы, ценности, которые отправитель не указал в письменном виде в международной почтовой декларации CN-23, которую заполнял отправитель перед отправкой посылки в международном почтовом отделении национального государства. В подобных ситуациях действия физического лица признаются таможенным

органом национального государства как контрабанда, то есть преступление, предусмотренное статьёй 224 Таможенного кодекса Республики Молдова⁹.

Согласно изменениям и дополнениям таможенного, уголовного и уголовно-процессуального законодательства, уголовные санкции за преступные действия физических лиц, квалифицируемые как контрабанда (в том числе и в сфере международных почтовых отправлений), применяются в строгом соблюдении норм Уголовного кодекса Республики Молдова¹⁰.

Действующее таможенное и уголовное законодательство Молдовы предусматривает административно-правовые, а также уголовно-правовые санкции и в отношении юридических лиц, совершивших таможенные правонарушения при осуществлении ими декларирования международных отправок в случаях отправки товаров, предметов, ценностей с территории национального государства за его пределы по каналам международных почтовых отправок.

В случаях совершения юридическими лицами таможенных правонарушений при осуществлении ими декларирования содержимого международных почтовых отправок они могут быть привлечены к административной ответственности согласно статье 231 Таможенного кодекса Республики Молдова¹¹. Санкции в отношении юридического лица за совершённое им нарушение таможенных правил при осуществлении декларирования международных почтовых отправок, применимы в соответствии со статьёй 232 Таможенного кодекса Республики Молдова¹². В случае констатации контрабанды при осуществлении декларирования юридическим лицом содержимого международных почтовых отправок, подлежащих вывозу с территории государства, противоправные действия будут признаны контрабандой и квалифицированы согласно статье 248 Уголовного кодекса Республики Молдова¹³.

Выводы, предложения

Из предписаний таможенного законодательства, почтового законодательства Республики Молдова и в особенности – почтового международного законодательства следует, что содержимое международных почтовых отправок, перевозимых через таможенную границу государства,

международные почтовые отправления имеют особый правовой статус, поскольку они находятся под юрисдикцией международной Почтовой Конституции 1964 года.

Правовой механизм по применению и осуществлению декларирования в отношении содержимого международных почтовых отправлений, предусмотренного таможенным законодательством государства, имеет юридическую силу только на территории той страны, на которой он издан, и соответственно, применяется.

Почтовые отделения государств, как правило, расположены внутри территории стран (в том числе и Республики Молдова), а перевозка содержимого международных почтовых отправлений от места расположения почтового органа «Международная почта» до таможенного органа (который находится на таможенной границе и должен осуществить пропуск международной почты через таможенную границу). Это требует перемещения во времени и пространстве международных почтовых отправлений, и данный механизм не может гарантировать целостность, сохранность и неприкосновенность международной почты.

Автор данной статьи, в целях обеспечения целостности и сохранности содержимого международных почтовых отправлений, предлагает внести изменение и дополнение в действующие почтовое законодательство, а также в таможенное законодательство Республики Молдова. Конкретно, автор предлагает внести нормы, содержащие требование, чтобы содержимое международных почтовых отправлений было бы задекларировано и подвергнуто таможенному контролю при их непосредственных перемещениях, перевозке через внешнюю таможенную границу государства.

Ссылки

- ¹ Декларация о независимости Республики Молдова, принята Парламентом Республики Молдова в Кишиневе, 27 августа 1991 года.
- ² Закон № 463 от 18.05.1995 о почте. Опубликован в Monitorul Oficial № 65-66 от 24.11.1995, статья № 711.
- ³ См.: ст. 4 Закона № 1569 от 20.12.2002 о порядке ввоза в Республику Молдова и вывоза с ее территории имущества физическими лицами. Опубликован в Monitorul Oficial № 185-189 от 31.12.2002, статья № 1416.
- ⁴ Приказ Таможенной службы № 474 от 27.09.2013 о внесении изменений и дополнений в приложение № 1 к Приказу Таможенной службы № 56-О от 21.02.2008 г. об утверждении Регламента по таможенному

- оформлению имущества, перемещаемого через таможенную границу Республики Молдова физическими лицами, и некоторых типовых бланков. Опубликован в Monitorul Oficial № 216-220 от 04.10.2013, статья № 1470.
- ⁵ См.: ст. 178 Таможенного кодекса Республики Молдова № 1149 от 20.07.2000. Опубликован в Monitorul Oficial № ed.special от 01.01.2007, статья № 98.
  - ⁶ См.: Ordinul Serviciului Vamal nr. 408 din 04.09.2019.
  - ⁷ См.: pct. 1 din Instrucțiunea cu privire la procedura declarării periodice a mărfurilor exportate de către agenții economici prin intermediul trimiterilor poștale internaționale. Ordinul Serviciului Vamal al Republicii Moldova nr. 408-O din 04.09.2019. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 302/1662, în vigoare din 30.09.2019.
  - ⁸ См.: pct. 5.8 din Normele tehnice privind imprimarea, utilizarea și completarea declarației vamale marfare în detaliu, aprobate prin Ordinul Serviciului Vamal al Republicii Moldova nr. 346-O din 2009. Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 2009.
  - ⁹ См.: art. 224 din Codul vamal al Republicii Moldova, adoptat la 23.07.2000, în vigoare din 23.12.2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.
  - ¹⁰ См.: art. 248 din Codul penal al Republicii Moldova, adoptat conform Legii nr. 985 din 18.04.2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14.04.2009.
  - ¹¹ См.: art. 231 din Codul vamal al Republicii Moldova, adoptat la 23.07.2000, în vigoare din 23.12.2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.
  - ¹² См.: art. 232 din Codul vamal al Republicii Moldova, adoptat la 23.07.2000, în vigoare din 23.12.2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.
  - ¹³ См.: art. 248 din Codul penal al Republicii Moldova, adoptat conform Legii nr. 985 din 18.04.2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14.04.2009.

Anotācija

Rakstā analizēta preču, priekšmetu, vērtību, naudas līdzekļu deklarēšanas īpatnības, pārvietojot pāri Moldovas Republikas muitas robežai, starptautiskajos pasta sūtījumos.

Autors apraksta subjektus, kuriem ir tiesības uz starptautisko pasta sūtījumu deklarēšanu, norāda uz atbildību, kas var iestāties fiziskajām un juridiskajām personām sakarā ar starptautisko pasta sūtījumu nedeklarēšanu vai nepatiesu deklarēšanu, t. sk. piemērojamās sankcijas.

Analizējot pasta sūtījumu neaizskaramības nodrošināšanas problēmu, autors piedāvā ieviest grozījumus Moldovas Republikas pasta un muitas darbību reglamentējošajos normatīvajos aktos.

TIESĪBU TEORIJAS UN VĒSTURES АРАКЅНОЗАРЕ

ПРАВО КАК ЦЕННОСТЬ

Dr. iur. Александр Байков,

*гостевой доцент Резекненской технологической академии,
Латвия*

От человеческих ценностей зависит само наше существование.

Альберт Эйнштейн

Abstract

The paper deals with the category of “values”, the right as a value, and fundamental values of law; including freedom, justice, and equality are analyzed.

The relevance of the research is determined not only by the apparent lack of exploration of the problem but also by the fact that the value of right and legal values determine direction and meaning, as well as the content of the rules of law, which is their normative expression, and, ultimately, appearing as a kind of basis for the legal culture, the source of the legal consciousness’s formation and establishing a legal order, ensuring the efficiency of legal regulations due to the using the embodiment in reality of freedom, justice, equality.

Legal norms themselves acquire the importance of values and become the subject of evaluation. Among values themselves, which act as an ideal justification of the rules of law, the rules of law themselves and assessments, on the one hand, there are not only close ties but also mutual transitions. Therefore, both their interrelated explanations and differentiation are necessary.

In this regard, the role and importance of rights and of the above-stated legal values, including the historically-legal aspect, their historical conditionality are disclosed, the semantic content and the importance in the establishment of the legitimacy regime are analyzed, the points of view expressed in the research literature on the nature of legal values, signs, hierarchy, the role in social and

<http://dx.doi.org/10.17770/acj.v3i88.4410>

This journal is distributed with an international license:
Creative Commons Attribution 4.0 International License

normative regulation are considered, the difference between value and the object of value or good is emphasized.

Keywords: axiology of law, the value of rights, legal values, freedom, justice, equality.

Введение

Поступательное развитие общества настоятельно требует комплексного подхода к решению ряда злободневных проблем современности.

Право, как ценность и ценности права выполняют важные функции, обеспечивающие правовую социализацию личности. В их числе особое место принадлежит проблеме активизации личностного фактора на основе расширения и обогащения системы социальных связей человека и общества, усвоения личностью образцов поведения, правовых ценностей и норм, принятых в обществе, которые, в свою очередь, обуславливают повышение роли личности, разного рода социальных образований. В этой связи актуализируется поиск наиболее эффективных путей и достаточных средств формирования ответственного подхода к порученному делу, исследований, связанных с определением природы, значения права как ценности и ценности права, иерархии правовых ценностей.

Вместе с тем, несмотря на постоянный интерес к проблематике ценности, обилие высказанных точек зрения, в философской и юридической науке до сих пор не сложилось единства понимания ее ключевых вопросов. Что касается юридической науки Латвии, то следует констатировать, что исследованию данной проблемы уделялось явно недостаточно внимания, хотя в последние годы интерес к ней постепенно нарастал. Появились заслуживающие внимания работы как философско-правового, так и теоретико-правового характера¹.

Цель исследования заключается в анализе высказанных точек зрения по поводу природы, сущности, значения ценности права и правовых ценностей.

Задачи исследования предопределены его целью и состоят в выявлении теоретических подходов к пониманию природы, сущности, структуры, форм реализации юридической

ответственности.

Объектом исследования является право как ценность и ценности в праве.

В процессе работы использовались анализ и синтез, индукция и дедукция, абстрагирование, метод формализации, аксиоматический метод, обобщение, идеализация, системно-логический, исторический методы исследования.

Понятие, становление и развитие ценности права и ценностей в праве

В последние годы все более и более осознается роль ценностей в жизнедеятельности людей, общества, государства, функционировании социально-нормативных систем и, в частности, права. «Ценности» характеризуют социально-историческое значение для общества и личностный смысл для человека определенных явлений действительности. Ценности являются важным фактором, регулирующим мотивацию личностей, их поведение и всегда носят конкретно-исторический характер. В этой связи актуально звучат слова Н.А. Бердяева о том, что «...человек является существом оценочным. Определение ценностей и установка их иерархии является функцией сознания»².

Ценности оказываются своеобразным фундаментом личности, выражая уникальность отношения к миру и выступая квинтэссенцией, ядром мировоззрения, влияя на психику, сознание, характер, поведение. По словам А. Маслоу, «...человеческое бытие нуждается в системе ценностей как точке отсчета»³. В этой связи, очевидно, что проблематика ценности должна стать ключевым предметом гуманитарного знания в целом и правоведения в частности, в котором раскрываются все сущностные характеристики бытия. Как указывал П.С. Гуревич, «...ценности не просто упорядочивают действительность для человека, ... ценности придают смысл самой человеческой жизни»⁴.

Ценности – суть выражение человеческих предпочтений, не имеющих эмпирической основы. Согласно М. Веберу, ценность – это то, что для нас значимо, на что мы ориентируемся в своей жизни, что мы принимаем во внимание. По его мнению, люди

умеют мыслить только в форме ценностей, т. е. принимая в расчёт то, что считают существенным, и не придавая значения тому, что таковым не считают⁵. В этой связи, очевидно, что для познания специфики социального приобретают первостепенное значение, являются ключевыми категории «ценности» и «смысл». Дело в том, что в социально-гуманитарном познании в целом, в правоведении в частности вещь рассматривается не во всех своих пространственно-временных параметрах, а как носитель смысла, воплощение вне- и сверхпредельных значений, как знак, символ человеческого проявления. А это значит, что человеческое сознание апеллирует не к природной сущности вещи, а к ее смыслу, ибо здесь «...мир задан человеку не вещно-натуралистически, а духовно-смысловым образом как ценностная сущность, подлежащая пониманию и истолкованию»⁶.

Ценности представляют собой исходные интеллектуально и эмоционально воспринимаемые данности, побуждающие человека к обладанию ими и соответствующей деятельности, так как рассматриваются им как те или иные блага. Как писал Нено Неновски, «...ценность – это вещи, обращённые к человеку. В этом смысле ценность не есть сам предмет.... Ценность – это предмет в его связи с человеком, с точки зрения его значимости для человека»⁷. Направленность же установки субъекта на определенную ценность именуется ценностной ориентацией. Что касается ценностных ориентаций, то они разграничивают значимое, существенное от незначимого, несущественного. Их основное содержание – представления о благе, счастье, убеждения, глубокие и постоянные привязанности, нравственные, эстетические, религиозные принципы и т. п. Следует заметить, что социализация личности предполагает усвоение той или иной системы ценностей, их иерархии и приоритетности. При этом нужно отличать ценностное и оценочное отношения, находящиеся в сложной диалектической взаимосвязи. Попутно отметим тесную связь существующей в обществе системы ценностей с рациональностью и, соответственно, разумностью нормативно-правовой базы и правоприменительной практики.

Вместе с тем не все столь однозначно в решении основополагающего вопроса аксиологии. Представляется уместным упомянуть о позиции родоначальника французской

социологической школы Э. Дюркгейма, который писал: «Если бы ценность вещей действительно измерялась степенью их социальной (или индивидуальной) полезности, то система человеческих ценностей должна была бы быть подвергнута пересмотру и полному разрушению... Все... теории... исходят из предположения, что ценности содержатся в вещах и выражают их сущность... Люди неравны как в физической силе, так и талантах, и, тем не менее, мы стремимся признавать за ними всеми одинаковую нравственную ценность... Имеется, стало быть, один способ мыслить реальное и другой, весьма отличный от него, – мыслить идеальное. И именно по отношению к идеалам, понимаемым таким образом, оценивается ценность вещей. Говорят, что они обладают ценностью, когда каким-либо образом выражают, отражают какой-то аспект идеального, и что они имеют больше или меньше ценности соответственно воплощаемому ими идеалу и тем его сторонам, которые в них заключены»⁸.

Одним из первых слово «ценность» использовал Диоген Лаэртский, обращаясь к характеристике философских взглядов стоиков, по мнению которых «...ценность ... есть, во-первых, свойственное всякому благу содействие согласованной жизни; во-вторых, ... польза, содействующая жизни, согласной с природой; ... в-третьих, меновая цена товара, назначаемая опытным оценщиком»⁹. Тем не менее, заметное влияние на изучение и формирование ценностей оказали учёные и мыслители лишь конца XIX – начала XX в. Хотя уже И. Кант отмечал непреходящее значение ценностей не только для философии, но и для развития западноевропейской культуры в целом. Другими словами говоря, учёные и мыслители доказали, что «...нет «чистого» внеценностного знания, и даже «математическое знание ... содержит внутри себя ценностное измерение, которое, видимо, просто невозможно отделить от истинностного»¹⁰.

В самом общем виде ценности представляют собой «... социально одобряемые и разделяемые большинством людей представления о том, что такое добро, справедливость, патриотизм, романтическая любовь, дружба и т.п.»¹¹. Вступая во взаимоотношения между собой, ценности образуют систему, которая является существенным элементом организации

общества, правовые ценности – системы права.

Ценности сами по себе не возникают. Важно отметить, что существование тех или иных вещей еще не является ценностью, поскольку оценивается нечто, что является для человека значимым, главным образом, с учётом человеческих переживаний, в процессе которых открывается мир этих вещей с ценностной стороны. Кроме того, для реализации ценности должны быть приложены определенные усилия. Как отмечал А. Гжегорчик, «...ценности не возникают автоматически. Они требуют усилий, связанных с поддержкой, творческим мышлением, доброй волей и господством над добрыми намерениями реализаторов»¹².

Ценность, как подчёркивал В.В. Крюков – это «... человеческое измерение вещей. Выступая по отношению к вещам как созидатель в практической деятельности и художник в духовной деятельности, человек вкладывает в вещи свой труд и душу, свою энергию и свой талант и тем самым наделяет вещи смыслом, делает их значимыми и значительными для себя»¹³. П.А. Сорокин утверждал в качестве важнейшего условия как внутреннего социального, так и международного мира наличие целостной и устойчивой системы ценностей и их согласованности, а «...когда их единство, усвоение и гармония ослабевают, ... увеличиваются шансы международной или гражданской войны». Соответственно, разрушение ценностной основы неизбежно ведёт к кризису как личности, так и общества в целом, выход из которого возможен только на путях обретения новых ценностей. В этой связи достаточно очевидны те социальные проблемы и патологии, с которыми общество сталкивается сегодня: кризис нравственности и правосознания, метание от одних ценностей к другим, экзистенциальный вакуум¹⁴ и многие другие симптомы социальной нестабильности, что, конечно же, негативно сказывается и на праве, правовой культуре, ценностных ориентациях субъектов права и, конечно, правоприменении. Т. Парсонс рассматривал ценность как средство для определения социальных связей, нормативный стандарт социального поведения личности, дифференциации и интеграции социальных систем, так как в любом обществе существуют разделяемые всеми общие морально-нравственные ценности, что в полной мере относится и к праву, как еще одной

социальной системы¹⁵. И.Г. Смирнова полагает возможным определить правовые ценности как позитивное отношение людей к правовой системе, обусловленное конкретно-историческими условиями ее функционирования и обуславливающее выбор поведения субъектов права, и юридическую оценку фактов и явлений, соответствующих этой правовой системе¹⁶. С точки зрения Л.Р. Сюкияйнена, правовые ценности – это правовые принципы¹⁷.

В иерархии ценностей, по мнению С.В. Власовой, ведущее место занимает необходимость «...сохранения человеческой цивилизации на пути формирования глобального общества»¹⁸.

Широкая трактовка правовых ценностей характерна для А.Н. Бабенко, который первоначально определяет их с субъективных позиций, утверждая, что «...правовые ценности – это переживаемые людьми и определяемые культурой формы их позитивного отношения к правовой системе общества, которые обуславливают выбор поведения, соответствующий этой системе, а также юридическую оценку событий», а ниже пишет, что это конкретные социально-правовые явления, правовые средства и механизмы, которые, по его мнению, сводятся к следующему: (1) конкретное выражение собственной ценности права в практической жизни людей; (2) фундаментальные права человека, основополагающие демократические правовые принципы; (3) особые правовые средства и юридические механизмы, обеспечивающие ценность права, гарантированность прав; (4) институты, выражающие оптимальное соотношение нормативного и индивидуального регулирования¹⁹.

Большинством учёных содержание ценности определяется путём выделения характеристик, так или иначе свойственных формам общественного сознания: значимость, нормативность, полезность, необходимость, целесообразность. Например, М. Рокич определяет ценность как «... стойкое предпочтение личностью или обществом определенного образа поведения или конечного состояния, в противоположность другому типу поведения или состоянию»²⁰. По мнению Г.П. Выжлецова, ценность – это понятие многомерное, которое не может быть редуцировано ни к значимости как своему основанию, ни к норме, как своему идеалу, а представляет собой неразрывное единство

значимого и должного, сущего и идеала, цели и средства. При этом речь идёт о желаемой цели, которая становится идеалом и тем самым участвует в обратном нормативно-регулирующем воздействии на межличностные отношения, а через них – на социальную практику²¹.

В любом случае ценность представляет собой форму проявления определенного рода отношения (отношений), возникающего (возникающих) между субъектом и объектом ценности. Раскрывая природу ценностного отношения, М.С. Каган выделял два аспекта: внутренний и внешний: связь объекта и оценивающего его субъекта, который придает данному объекту определенный смысл. Отсюда «...ценность есть значение объекта для субъекта – благо, добро, красота и т. п., а оценка есть эмоционально-интеллектуальное выявление этого значения субъектом – переживание блага, приговор совести, суждение вкуса и т. д.»²². В конечном счёте, по мнению М.С. Кагана, «... ценность же есть именно «субъективированность объекта»»²³. Другими словами, существенным признаком наличия ценности является смысловая значимость. Отсюда понятие ценности, по мнению С.Ф. Анисимова, выражает «...определенное качество ценностного отношения, и именно положительное качество, которое и фиксируется в сознании в виде представления, понятия, суждения, чувства об этом качестве – оценки»²⁴.

Хотя проблематика ценности постоянно привлекает внимание исследователей, многие вопросы теории ценности по-прежнему являются предметом споров и до их однозначного понимания, по-видимому, ещё очень далеко. Более того, по мнению ряда авторов, проблема ценности «...представляет собой мнимую проблему»²⁵. Прямо противоположная точка зрения, чрезвычайно расширяющая сферу ценностей, присуща другой группе авторов. В этой связи И.С. Нарский заметил: «Расширительное определение ценностей как того, что способствует субъекту решать стоящие перед ним задачи (откуда вытекает, что нет аксиологически нейтральных наук), мы найдем в книге В.О. Василенко. Цінність и оцінка. Київ. 1964»²⁶. Тем не менее, конкретно-исторический анализ генезиса и развития ценностных систем составляет важную сторону всякого научного исследования истории общества и культуры, в т. ч. такого ее важного продукта, как право. Непосредственно

в деятельности человека ценностные аспекты самым тесным образом увязаны с познавательными и волевыми аспектами. В самих ценностях получают своё выражение «предельные» ориентации знаний, интересов и предпочтений различных социальных групп и личностей.

Ценность большинством учёных рассматривается как многомерное образование. Как отмечает Г.П. Выжлецов, ценность не сводима ни к значимости как своему основанию, ни к норме либо идеалу, а является единством значимого и должного, средства и цели, сущего и идеала. Она представляет собой не просто необходимую и должную, а желаемую цель, становящуюся идеалом и участвующую тем самым в обратном нормативно-регулирующем воздействии на межчеловеческие отношения, а через них и на социальную практику²⁷.

Как таковая ценность возникает объективно в процессе субъективной по своей сути практической деятельности человека как деятельности целеполагающей, в процессе его взаимодействия с объектом, независимо от того, сознает ли он это или нет. Поэтому ценность определяется не сознанием и волей человека, а присущими объекту свойствами и интересами человека.

Каждой конкретно-исторической общественной форме присуща собственная, иерархически организованная система ценностей, выступающих в качестве наиболее высокого уровня социальной регуляции. В ней зафиксированы те критерии социально признанного (данным обществом и социальной группой), на основе которых развёртываются более конкретные и специализированные системы нормативного контроля, возникают соответствующие общественные институты и складываются целенаправленные индивидуальные и коллективные (групповые) действия людей.

Одним из направлений воздействия культуры на человека, по мнению В.П. Казимирчука и В.Н. Кудрявцева, является установление системы ценностей²⁸. По поводу ценностей культуры ими отмечалось, что «...ценностью называют явление, идею или институт, действительные или воображаемые предметы, в отношении которых индивиды или социальные группы испытывают уважение, которым приписывают важную роль в своей жизни, а стремление к их достижению ощущают

как необходимость, обязанность. Ценностями являются те предметы или состояния, которые обеспечивают индивиду или группе психическое равновесие, дают удовлетворение, стремление к ним или их достижение дают чувство хорошо выполненного долга, те понятия, которые необходимы для внутренней солидарности группы, ее силы и среди других групп... Система ценностей (распределение их по важности в дознании личности), будь то экономические, идеологические или политические и т. д. ценности зависят от силы, значения и влияния группы, которая стоит за ними. От силы группы зависят и конфликты, которые могут появляться на основе различий в системе ценностей»²⁹.

Все социальные нормы в той или иной мере проникнуты ценностными ориентациями. Для утверждения ценности права как одной из разновидностей социальных норм необходимо придать им юридический характер, т. е. облечь их форму нормативно-правового акта³⁰. Приобретя форму нормативно-правового акта, ценности тем самым придают ценность праву. Это преобразование права описывает В.Г. Графский: «...ценностное измерение права должно, по-видимому, считаться со всем многообразием внутреннего содержания права, воплощаемого в его нормах, принципах, институтах, фикциях, символах и т. д.». Все ценностные свойства права предлагается «...представить в двух основных разновидностях: базовые (первичные, сущностные, естественные) и функциональные (вторичные, содержательные, инструментальные)»³¹.

Вместе с тем нельзя не учитывать того, что на особенности ценностной интерпретации права существенное влияние оказывает тип правопонимания. Так, например, для неопозитивиста Г. Кельзена норма – это не норма справедливости, свободы, равенства, а ценность права обусловлена как норма права, как приказ, а само право характеризуется им как форма долженствования, приказ. Иначе говоря, норма, а вместе с тем форма права – это «чистая», пустая форма долженствования, которую можно наполнить любым содержанием, придав ему произвольное позитивно-правовое содержание. Им подчеркивалось, что «...нельзя сказать, как это часто делается, что право не только представляет собой норму (или приказание), но что оно также конституирует или воплощает некую ценность

(подобное утверждение имеет смысл только при допущении абсолютной божественной ценности). Ведь право конституирует ценность как раз потому, что оно есть норма: оно конституирует правовую ценность, которая в то же время есть (относительная) моральная ценность; а это значит только то, что право есть норма»³².

Конечно, ценность недопустимо отождествлять с объектом ценности или благом. Ценность – это далеко не имманентно присущее благу качество. Как таковая ценность актуализируется через отношение субъекта к объекту. В действительности ценность существует как способность и функция объекта удовлетворять потребности и служить интересам субъекта.

Статусом правовых ценностей обладают явления как материального, так и нематериального порядка. Ими могут быть материальные блага и общественные отношения, идеи, цели и социальные институты, права, дематериализованные ценные бумаги, честь, достоинство и др. Правовыми ценностями они являются постольку, поскольку лежат в сфере права, лежат в основе права и правопорядка, предназначены для обеспечения нормального функционирования общества и саморазвития человека, выступают в роли идеального обоснования норм права, закрепляются и охраняются правовыми нормами, в конечном счете являются целью права в целом и его отдельных институтов. В качестве правовых ценностей выступают права и свободы человека, отражающие определенную сторону существования человека как социальной сущности. Тем не менее, высшими, выработанными правосознанием нравственно-правовыми ценностями, определяющими сущность права, являются идеи свободы, справедливости, равенства, получающие выражение в соответствующих принципах права. Нетождественность права и позитивного права является закономерным явлением, так как право, как сущность первого порядка, стоит выше, чем позитивное право. Историческое развитие свободы в человеческих отношениях как прогресс равенства в качестве юридически свободных личностей в действительности имеет место тогда, когда внешняя свобода неизбежно приводит к юридическому равенству. Смысл юридического реализуется через синтез права субъективного и позитивного права как юридической конструкции. Соответственно, правоведение

становится наукой, изучающей природу юридического знания и законы его функционирования в обществе, а изучаемые категории приобретают методологическое значение.

Основополагающие правовые ценности

Справедливость предполагает правовое равенство субъектов права. Это означает необходимость общезначимости и одинаковости требований права в отношении всех, включая и носителей власти, создающих законы. Но справедливость, понимаемая как равенство, – это категория абстрактная, по существу не терпящая и не допускающая конкретизации. Как утверждал Г. Радбрух, с помощью справедливости гипотетически можно определить лишь одно – имеет ли предписание правовую форму³³. Представляется, что в основе любой юридической конструкции лежит справедливость. В римском праве имелось положение: то право, которое кто-либо считает справедливым применить к другому лицу, должно признаваться действительным и для самого себя. Выдвигалось также требование о том, что под действие закона должны подпадать все. С точки зрения русского историка и религиозного философа В.С. Соловьева, «...справедливость требует, чтобы мы не делали другим, чего не желаем себе; так как мы не можем желать стеснений и ограничений для исповедания нашей веры, то не должны подвергать таковым и чужую веру»³⁴.

Вместе с тем далеко не всеми исследователями категории «справедливость» придается решающее значение в системе сущностных признаков права. Так, сторонники материалистической теории права, хотя и используют эту категорию, однако основным признаком права считают не справедливость, а эквивалентность. Как небезосновательно полагает Г.В. Мальцев, «...речь в данном случае идет о совокупности распределительных отношений между людьми и социальными группами (классами, коллективами), которые открывают им прямой доступ к потреблению, как оно характеризуется в политической экономии, а также к присвоению, усвоению широкого комплекса жизненных условий позитивного или негативного характера, образующих реальный статус того или иного субъекта в обществе... Сюда

входят не только подлежащие распределению предметы, вещи, услуги, деньги и т. д., но и ряд идеальных объектов, специфических ценностей, которые могут быть предметом взаимных представлений или разделений между классами, социальными группами и индивидами»³⁵.

Правовые ценности – это ценности деонтические, поскольку специфичны своим четко выраженным характером, закрепляются формально, охраняются государством и его институциями. Кроме того, правовые ценности носят вероятностный характер, обеспечивающий возможность сознательного, волевого выбора субъектами права какого-либо из объективно существующих вариантов поведения.

Ценность права – одна из тех проблем, которая возникает со времени формирования государственности, и по сей день неизменно привлекает внимание философов, ученых-правоведов, по-разному оценивающих и трактующих ее с различных, нередко с диаметрально противоположных позиций³⁶. Известно, что, например, Демокрит утверждал, что «..веления законов надуманы, тогда как велениям природы присуща внутренняя необходимость. Вдобавок веления законов не суть нечто прирождённое, но результат соглашения, тогда как веления природы суть нечто прирождённое, а не результат соглашения. В свою очередь Гераклит указывал: «Народ должен сражаться за закон, как за свои стены»³⁷. Хорошо известна мысль Ульпиана о том, что «... предписания права суть следующие: жить честно, не чинить вреда другому, каждому воздать то, что ему принадлежит ... юриспруденция есть познание божественных и человеческих дел, наука о справедливом и несправедливом»³⁸.

В возникавших позднее философских концепциях, правовых научных школах формулировались и получали своё обоснование различные подходы к пониманию и интерпретации ценностей, и таким образом формировались и получали своё обоснование различные аксиологические системы.

В последние годы заметно вырос интерес к ценности права, к анализу ценностей в праве. Но, несмотря на нарастающий объем публикаций по данной проблематике, даже терминологический статус этого понятия не имеет ни в теории права, ни в отраслевых науках однозначного решения.

Современное право по своей сути и духу является ценностью.

Морально-нравственную составляющую права, его ценностей исследовал Г. Еллинек, по мнению которого право представляет собой «этический минимум», при этом «...право относится к нравственности как часть к целому, как фундамент к зданию»³⁹. Аналогичную по своей сути мысль высказал С.С. Алексеев, писавший, что «...право является ценностью в обществе, т. е. социальным благом, соответствующим интересам и идеалам определенных классов, общества, личности»⁴⁰.

В современном знании в самом общем смысле социальными ценностями принято считать свойства предмета, явления, процесса, имеющие значение для человека, либо способные оказывать на него, иные социальные группы, государство определенное влияние. Ценности самым тесным образом связаны с интересами отдельных лиц, подчинены законам соответствующих социальных групп, включая государство, а посему носят системный, иерархический характер. При этом те ценности, которые как таковые «...мы утверждаем, являются предметом выбора, а не предметом логической необходимости»⁴¹.

В системе ценностей, безусловно, выделяются наиболее значимые, первостепенные ценности, отсутствие которых делает невозможным реализацию остальных ценностей. К их числу, например, относится безопасность общества и государства, ради которых «...могут быть ограничены любые права и даже право на жизнь»⁴².

Со времён античности и по существу до сих пор полагалось, что право представляет собой одну из наиболее значимых ценностей социальной жизни. Нет сомнения в том, что в основании права лежат определенные ценности. А учитывая, что право представляет внутренне организованную систему правовых норм, очевидно, что каждая из них в той или иной степени выступает в качестве нормативного способа обеспечения той или иной ценности. В теории права обычно выделяется три вида ценности права: (1) социальная ценность; (2) инструментальная ценность; (3) собственная ценность⁴³.

Социальная ценность права, по мнению С.С. Алексеева, выражается в трех взаимосвязанных элементах: (1) как способность (возможность) обеспечить устойчивый правопорядок в общественных отношениях; (2) как способность

(возможность) достигнуть точности, определённости в содержании общественных регулируемых отношений; (3) как способность (возможность) обеспечить получение гарантированного результата, опираясь на государственное принуждение⁴⁴.

Инструментальная ценность права означает возможность его использования для решения разнообразных задач государственными институтами, церковью, коммерсантами, физическими лицами и др. для решения разнообразных задач в сферах политики, государственного управления, экономики, культуры с помощью предусмотренных им типовых масштабов поведения.

Собственная ценность права выражается в том, что оно выражает важнейшие социальные ценности права, представляет собой глубинный слой культуры, цивилизации. Некоторыми авторами выделяется ещё одна сторона ценности права – юридическая ценность права, которая «...заклучена в его связанности с властью: эта ценность концентрируется во власти самого права. При этом власть права, с одной стороны, служит носителем его ценности, а с другой – проявляет ее. Поэтому основной вопрос юридической ценности права – это вопрос о его власти»⁴⁵.

При этом понимание, интерпретация ценности права в целом определялись типом правопонимания и выводились из «природы вещей», рационального человеческого разума или из триады свободы, справедливости и формального равенства. При этом классические подходы к ценности права исходили из его объективной данности, универсальности с однозначно определяемым содержанием и объёмом, и рациональности права.

До сих пор нерешённым остаётся вопрос о природе этих ценностей, т. е. являются ли они сугубо юридическими или нравственными, имеют ли философские основания. Так, с точки зрения В.С. Нерсисянца, в праве и государстве создаются собственные ценности, получающие в дальнейшем признание и практическое применение в различных областях жизни, а всеобщие ценности философско-этического порядка не используются⁴⁶. Прямо противоположного мнения придерживается О.В. Мартышин, утверждающий, что «...право

должно быть справедливым, следовательно, есть представление о справедливости, к которому стремится право»⁴⁷.

В современной научной литературе понятие ценности сохраняет свой дискуссионный характер и рассматривается с различных и порой прямо противоположных позиций⁴⁸. Так, по мнению А.А. Ивина, под ценностью «...понимается всякий предмет любого интереса, желания, стремления и т. п.»⁴⁹. Иной точки зрения придерживался Т. Парсонс, утверждавший, что «...ценности... это составные части социальной системы... общепринятые представления о желательном типе социальной системы»⁵⁰. С точки зрения Н. Смелзера, ценности – это «...разделяемые в обществе (общности) убеждения относительно целей, к которым люди должны стремиться, и основных средств их достижения (терминальные и инструментальные ценности)»⁵¹.

В любом случае наряду со справедливостью свобода является ключевым понятием права. По мысли И.А. Ильина, ценность права демонстрирует «...духовную самоочевидность для отдельного индивида»⁵². Именно в праве свобода непосредственно проявляет себя как ценность. Она служит своеобразной основой обладания человеком всеми правами. При этом основополагающим началом является не то, что люди могут делать, говорить и др., а в том, что они могут выбирать – делать что-то или не делать. В этой связи задача права состоит в том, чтобы при данных условиях предоставить свободному человеку, способному к критическому осмыслению реальности, максимально возможные условия для проявления им своей творческой активности и одновременно ограничить возникновение возможных негативных явлений. По Г.В.Ф. Гегелю право – это царство осуществлённой свободы, ее реальное бытие. «Свобода бывает там, – писал он, – где господствует закон, а не произвол»⁵³.

История права представляет собой процесс постепенного увеличения содержания, объёма, масштаба и меры формального равенства, вплоть до признания принципа равенства всех перед законом. При этом расширяются масштаб и мера свободы, круг субъектов права. Праву всегда присущ принцип формального равенства, но его содержание исторически меняется. В связи с этим право можно определить как нормативную

форму реализации свободы в обществе с помощью принципа формального равенства людей. Уточняя эту мысль, В.С. Соловьев писал, что «...всякий положительный закон, как частное выражение или применение права, к какому бы конкретному содержанию он, впрочем, ни относился, всегда предполагает равенство как свою общую и безусловную форму: перед законом все равны, без этого он не есть закон»⁵⁴.

Будучи субъектами права, люди неравны с точки зрения имеющихся у них прав. Это означает, что право не снимает исходные фактические различия между индивидами. Формальное правовое равенство таких людей означает, что право формализует существующие различия по единому основанию как присущие свободным, независимым друг от друга и равным индивидам. Каждый из этих индивидов может свободно реализовать абстрактную возможность приобрести права на какие-либо блага. Право является равным для всех его субъектов формализованным путем реализации этой цели. Полученные в итоге права конкретных индивидов будут неравны. В этом состоит формализм правового равенства. Право никак не служит достижению фактического равенства людей, то есть не является способом разделения благ среди всех людей в равной мере. В этом состоит специфика государственно-правового регулирования жизни общества. Очень образно выразил эту мысль В.С. Соловьев. Он писал в сочинении «Оправдание добра» о том, что задача права вовсе не в том, чтобы лежащий во зле мир обратился в Царство Божие, а только в том, чтобы он – до времени не превратился в ад⁵⁵.

В.С. Нерсесянц считает, что «...люди свободны в меру их равенства и равны в меру их свободы. Неправовая свобода, свобода без общего масштаба и единой меры, словом, так называемая «свобода» без равенства – это идеология элитарных привилегий, а так называемое «равенство» без свободы – идеология рабов и угнетенных масс (с требованиями иллюзорного «фактического равенства», подменой равенства уравниловкой). Или свобода (в правовой форме), или произвол (в тех или иных проявлениях). Третьего здесь не дано: не право (и не свобода) – всегда произвол»⁵⁶.

Формальное равенство перед законом безотносительно к социальному и имущественному положению является одним из

императивов правового государства, поскольку независимо от социального положения, профессиональной принадлежности, уровня культуры, индивидуальных качеств человек обладает определенной ценностью. Соответственно, равенство людей в их человеческом достоинстве предопределяет равенство условий его реализации, каковым является пространство личной свободы.

Если свобода выражается в правовом равенстве, то равенство выступает как мера свободы. Как писал В.С. Нерсисянц, «... свобода и равенство неотделимы друг от друга и взаимно предполагают друг друга ... Правовое равенство – это равенство свободных и равенство в свободе»⁵⁷. Месте с тем, как утверждает Деннис Ллойд, «...равенство составляет саму суть справедливости»⁵⁸. В свою очередь М.Фридман подчеркивал, что «...равенство и свобода отражали два дополняющих друг друга аспекта одной и той же основополагающей идеи: что каждый индивидуум должен рассматриваться как самоценность и самоцель»⁵⁹. В конечном счете, уважение человеческого достоинства составляет основу и наиболее ярко проявляет себя в таких принципах права, как принцип равенства, принцип справедливости.

«Высшей среди ... обязанностей, – говорит И. Кант, – является глубокое уважение права других людей. Наш долг состоит в том, чтобы глубоко уважать право других и как святыню ценить его. Во всем мире нет ничего более святого, чем право других людей. Оно неприкосновенно и нерушимо. Проклятие тому, кто ущемляет право других и топчет его ногами! Право человека должно обеспечивать ему безопасность, оно сильнее всякого оружия и надёжнее всех стен»⁶⁰. Отсюда – другие положения И. Канта (в кавычках – перевод Э.Ю. Соловьева), в том числе о том, что «...каждый человек обязан отстаивать своё право» и следить, чтобы другие не топтали его ногами. Он «...не должен отказываться от человеческого преимущества «иметь право»», а обязан так долго отстаивать его, как только может, потому что, «...отказываясь от своего права, он отказывается и от права называться человеком»⁶¹.

В правовом равенстве получает свое выражение свобода, а равенство выступает как мера свободы: «Свобода и равенство неотделимы друг от друга и взаимно предполагают друг

друга ... Правовое равенство – это равенство свободных и равенство в свободе»⁶². Соответственно, принцип равенства должен пониматься в контексте с принципом свободы и в сочетании с правом на уважение человеческого достоинства. Единство свободы и равенства реализуется в справедливости как основополагающей ценности права. Л.И. Глухарева отмечала, что «...принцип равноправия выражает требование к установлению характера отношений между людьми на основе уважения достоинства каждого, он составляет конститутивный признак справедливости, а также является важной стороной демократического образа жизни»⁶³. Идея уважения достоинства человека составляет основу принципов равенства и справедливости.

Заключение

Ценности являются объектом изучения правовой аксиологии, являющейся особой отраслью философско-правового знания. Попутно заметим, что аксиология права нередко оперирует и понятием «благо», в основе которого лежит польза. Соответственно, блага – это вещи, польза которых измеряется их способностью удовлетворять человеческим интересам. Хотя порой понятия «благо», в основе которого лежит польза, и «ценность» рассматриваются как идентичные, тождественные, тем не менее, их содержание различно: если благо рельефно отображает объективное в предмете, то ценность – субъективное. В аксиологическом аспекте право предстает как определенная форма правовых ценностей, как особая форма правового долженствования, отличная от иных форм долженствования и ценностных форм. Именно благодаря ценностям формируются дозволения, запреты и долженствования.

Правовые ценности представляют собой базовый, системообразующий элемент смысла права и объект юридического смыслообразования⁶³, качественная разработка которых в состоянии сформировать условия для глубокого, устойчивого отражения в системе действующего законодательства основополагающих, базовых ценностей, в конечном счете, создать необходимые условия эффективного функционирования правовой системы общества в целом. В

этой связи заслуживает внимания мысль одного из наиболее известных футурологов XX – XXI веков Элвина Тоффлера (Alvin Toffler), который писал о том, что будущее, которое человечество выбирает, будет зависеть, в частности и конечном счёте, от ценностей, которые определяют процесс принятия им решений. А это будет зависеть от того, насколько ясно можно предсказать изменения в целостной архитектонике ценностей, которые регулируют человеческое поведение⁶⁴.

Ценности и ценностные ориентации в праве являются основными регуляторами правового поведения личности, позволяющие ей выбирать тот или иной способ решения правовых вопросов. Посему освоение ценностей права, безусловно, является актуальнейшей задачей всех государственных институций, юридических лиц, общественных организаций и иных субъектов права.

Правовые ценности – это ценности деонтические, поскольку специфичны своим четко выраженным характером, закрепляются формально, охраняются государством и его институциями. Кроме того, правовые ценности носят вероятностный характер, обеспечивающий возможность сознательного, волевого выбора субъектами права какого-либо из объективно существующих вариантов поведения.

В европейской культуре традиционно, как известно, в качестве ценностной классификации признается триада «истина – добро – красота», выражающая идеальное единство основных элементов духовной культуры.

В системе правовых ценностей, определяющих природу права, ведущее место принадлежит свободе, справедливости, равенству.

Ссылки

- ¹ Vaivade A. (2006. g. dec.). Vērtības jēdziens tiesību diskursā (I). Likums un Tiesības, Nr. 12 (88), 8. sēj.; Vaivade A. (2007. g. janv.) Vērtības jēdziens tiesību diskursā (II). Likums un Tiesības, Nr. 1 (89), 9. sēj.; Grigore-Bāra E. (2012). Taisnīgums kā tiesību kritērijs. Inovāciju juridiskais nodrošinājums: Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 268.–276. lpp.; Grigore-Bāra E. (2014). Pirmais pasaules karš kā tiesisko vērtību atspoguļotājs. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 87.–95. lpp.; Osipova S. (2019). Valoda kā

- konstitucionāla vērtība. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 13.–24. lpp.; Gordina T. (2013). Brīvība kā sociāli tiesiskā parādība. Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade – kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71. zinātniskās konferences rakstu krājums, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 156.–163. lpp.; Apse D. (2015). Vērtību tiesības un tiesību vērtības. Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā: Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 327.–337. lpp.
- ² Бердяев Н.А. Русская идея. Основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века // Русская идея. В кругу писателей и мыслителей русского зарубежья: в 2-х т.; сост. В.М. Пискунов. М.: Искусство, Т. 2: комм. Н.Б. Злобиной. Москва: Искусство, 1994. С. 233. (История эстетики в памятниках и документах).
  - ³ Маслоу А. По направлению к психологии бытия / Пер. с англ. Москва: ЭКСМО-Пресс, 2002. С. 166.
  - ⁴ Гуревич П.С. (2007). Преображение ценностей как чрезвычайная ситуация. Москва: Московский психолого-социальный институт, С. 38.
  - ⁵ См.: Кравченко Е. (2002). Макс Вебер. Москва: «Весь мир», С. 224.
  - ⁶ Ильин В.В. (1998). Теория познания. Введение. Общие проблемы. Москва: Наука, С. 80-81.
  - ⁷ Неновски Нено. Право и ценности: Пер. с болг. / Вступ. ст. и пер. В.М. Сафронова. Под ред. В.Д. Зорькина. Москва: Прогресс, 1987. С. 25.
  - ⁸ Дюркгейм Э. Социология: ее предмет, метод, предназначение / Пер. с фр., составление, послесловие и примечания А.Б. Гофмана. Москва: Канон, 1995. С. 291–294. (История социологии в памятниках).
  - ⁹ Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / АН СССР, Ин-т философии. Общ. ред. и вступит. статья А.Ф. Лосева. Москва: Мысль, 1979. С. 300–301. (Филос. наследие).
  - ¹⁰ Визгин В.П. (1990). Истина и ценность // Ценностные аспекты развития науки / В.П. Визгин, М.Б. Туровский и др. Москва: Наука, С. 37.
  - ¹¹ Добреньков В.И., Кравченко А.И. (2007). Социология. Москва: «Инфра-М», С. 360.
  - ¹² Гжегорчик А. (2000). Жизнь как вызов: введение в рационалистическую философию. Москва: Вузовская книга, С. 232.
  - ¹³ Крюков В.В. (2002). Философское понимание ценностей культуры. Новосибирск: СибУПК, С. 56.
  - ¹⁴ См.: Сорокин П.А. (1994). Причины войны и условия мира. Общедоступный учебник социологии. Статьи разных лет. Москва: Наука, С. 491.
  - ¹⁵ См.: Парсонс Е. Общий обзор // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы / Пер.: Воронин В.В., Зиньковский Е.В. Ред.: Осипов Г.В. (Вступ. ст.). Москва: Прогресс, 1972. С. 368.
  - ¹⁶ См.: Смирнова М.Г. (2010). Ценность как основная категория аксиологии и ее значение в праве // Известия Иркутской государственной экономической академии. № 5. С. 144–148.
  - ¹⁷ См.: Макарова Е.А. (1996). Традиции и обновление в праве: проблемы

- ценностного подхода // Государство и право. № 5. С. 10.
- ¹⁸ Власова С.В. Научная рациональность, адекватный образ науки и ценности, связанные с наукой // Вестник МГТУ, том 9, №1. С. 11.
- ¹⁹ См.: Бабенко А.Н. (2002). Правовые ценности и их освоение личностью: Дисс. ... д-ра юрид. наук. Москва, С. 14, 51-52.
- ²⁰ Rokeach M. (1973). The nature of human values. New York Free Press, 438 pp.
- ²¹ См.: Выжлецов Г.П. (1996). Аксиология культуры. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, С. 58.
- ²² См.: Каган М.С. (1997). Философская теория ценности. Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», С. 68.
- ²³ Каган М.С. (1997). Философская теория ценности. Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», С. 69.
- ²⁴ Анисимов С.Ф. (1988). Духовные ценности: Производство и потребление. Москва: Мысль, С. 67.
- ²⁵ Дробницкий О.Г. (1967). Мир оживших предметов. Проблема ценности и марксистская философия. Москва: Политиздат, С. 289.
- ²⁶ Нарский И.С. (1969). Диалектическое противоречие и логика познания. Москва: Наука, С. 211.
- ²⁷ См.: Выжлецов Г.П. (1996). Аксиология культуры. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, С. 58.
- ²⁸ См.: Казимирчук В.П. (1995). Современная социология права / В.П. Казимирчук, В.Н. Кудрявцев. Москва: Юрист, С. 121-125.
- ²⁹ Казимирчук В.П. (1995). Современная социология права / В.П. Казимирчук, В.Н. Кудрявцев. Москва: Юрист, С. 180.
- ³⁰ См.: Соотношение между ценностью и юридическим законом подробно рассмотрено в книге: Gaus G.F. (1990). Value and Justification. – Cambridge: Cambridge University Press, 540 pp.
- ³¹ Графский В.Г. (1996). Традиции и обновление в праве: ценностное измерение перемен // Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление: Сб. научн. тр. / отв. ред. В.С. Нерсисянц. Москва: ИГП РАН, С.78, 79.
- ³² Кельзен Ханс. Чистое учение о праве. 2-е изд / пер. с нем. М.В. Антонова и С.В. Лезова. Санкт-Петербург: ООО Издательский Дом «Алеф-Пресс», 2015. С. 87.
- ³³ См.: Радбрух Г. (2004). Философия права: Пер. с нем. Москва: Международные отношения, С. 88–89.
- ³⁴ Соловьев В.С. (1999). Спор о справедливости: Сочинения. Москва: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, Харьков: Изд-во «Фолио», С. 655 (Серия «Антология мысли»).
- ³⁵ Мальцев Г.В. (1977). Социальная справедливость и право. Москва: Мысль, С. 66.
- ³⁶ См.: Леонтьев Д.А. (1996). Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции // Современный социо-анализ. Сборник работ авторов, получивших гранты Московского отделения Российского научного фонда и Фонда Форда. Москва, С. 5-23.
- ³⁷ Малахов В.П. (2003). Правовая мысль: Антология. Москва: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, С. 83–84.

- ³⁸ Дигесты Юстиниана. Том I. Книги I–IV / Перевод с латинского; отв. ред. Л.Л. Кофанов. Москва: «Статут», 2002. С. 87.
- ³⁹ Еллинек Г. (1910). Социально-этическое значение права, неправды и наказания / пер. И.И. Власова, под ред. А.А. Рождественского. Москва: Н.Н. Ключков, С. 48, 57.
- ⁴⁰ Алексеев С.С. (1981). Общая теория права: В 2-х т. Т. I. Москва: Юридическая литература, С. 98.
- ⁴¹ Ллойд Деннис. Идея права / Пер. с англ. М.А. Юмашева, Ю.М. Юмашева (2006).; научн. редактор Ю.М. Юмашев. Изд. 3-е. Москва: «КНИГОДЕЛ», С. 140.
- ⁴² Овчинников А.И. (2015). Конституционно-правовая аксиология в современной России // *Философия права*. №5. С. 65.
- ⁴³ См.: Алексеев С.С. (2008). Ценность права. Правовые ценности Общая теория права: В 2-х т. Т.I. Москва: Юридическая литература, С. 76–79; Алексеев С.С. (1995). Право как ценность // *Теория права*. Москва: Издательство БЕК, С. 160-168; Морозова Л.А. (2005). Ценность права // *Теория государства и права*. Москва, С. 201-202; Рашева Н.Ю. (2006). Ценность права сквозь призму ее отрицания: Дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 23 с.
- ⁴⁴ См.: Алексеев С.С. (1995). Право как ценность // *Теория права*. Москва: Издательство БЕК, С. 160–161.
- ⁴⁵ См.: Беляев В.П., Хорошильцев А.И. (2016). Юридическая ценность права в контексте теории власти (новый подход) // *Russian Journal Of Legal Studies*. №3 (8). С. 77.
- ⁴⁶ См.: Цит. по: Мартышин О.В. (2004). Проблемы ценностей в теории государства и права // *Государство и право*. №10. С. 6.
- ⁴⁷ См.: Мартышин О.В. (2004). Проблемы ценностей в теории государства и права // *Государство и право*. №10. С. 6.
- ⁴⁸ См.: Леонтьев Д.А. (1996). Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции // *Современный социо-анализ*. Сборник работ авторов, получивших гранты Московского отделения Российского научного фонда и Фонда Форда. Москва: С. 5–23. Им выделялись три формы ценностей: (1) общественные идеалы; (2) предметно воплощённые ценности; (3) личностные ценности. С. 14–18.
- ⁴⁹ Ивин А.А. (1970). Основания логики оценок. Москва: Изд-во Московского ун-та, С. 12.
- ⁵⁰ Парсонс Т. (1972). Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. Москва: Прогресс, С. 368.
- ⁵¹ Смелзер Н. (1994). Социология / Пер. с англ. Научный редактор издания на русском языке В.А. Ядов. Москва: Феникс, С. 660.
- ⁵² Ильин И. (1993). О сущности правосознания / Подготовка текста и вступительная статья И.Н. Смирнова. Москва: «Рарогъ», С. 35.
- ⁵³ Гегель Г.В.Ф. Философия права. Пер. с нем. Ред. и сост. Д.А. Керимов и В.С. Нерсесянц. (1992). Авт. вступ. ст. и примеч. В.С. Нерсесянц. Москва: Мысль, С. 28. Серия «Философское наследие».
- ⁵⁴ Соловьев В.С. Право и нравственность // *Власть и право*. Из истории русской правовой мысли (1990). сост. А.В. Поляков, И.Ю. Козлихин. –

- Л.: Ленииздат, С. 99.
- ⁵⁵ См.: Соловьев В.С. (1990). Право и нравственность // Власть и право. Из истории русской правовой мысли / сост. А.В. Поляков, И.Ю. Козлихин. – Л.: Ленииздат, С. 454.
- ⁵⁶ Нерсесянц В.С. (1996). Право – математика свободы. Опыт прошлого и перспективы. Москва: Юристъ, 157 с.
- ⁵⁷ Нерсесянц В.С. (1996). Ценность права как триединство свободы, равенства и справедливости // Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление / Отв. ред. В.С. Нерсесянц. Москва: ИГП РАН, С. 6, 8.
- ⁵⁸ Ллойд Д. Идея права / Пер. с англ. М.А. Юмашева, Ю.М. Юмашева; научн. редактор Ю.М. Юмашев. Изд 3-е. Москва: «КНИГОДЕЛЪ», (2006). С. 135.
- ⁵⁹ См.: Фридман М. (1985). Свобода, равенство и эгалитаризм // Фридман и Хайек о свободе / Пер. с англ. Под ред. А. Бабица. САТО INSTITUTE, С. 72.
- ⁶⁰ Кант И. Из лекций по этике (1789 – 1782) // Этическая мысль: Научно-публицистические чтения, 1988. Москва: Политиздат, 1988. С. 306.
- ⁶¹ Соловьев Э.Ю. (1992). И. Кант: взаимодополнительность морали и права. Москва: «Наука», С. 52.
- ⁶² Нерсесянц В.С. (1996). Ценность права как триединство свободы, равенства и справедливости // Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление / Отв. ред. В.С. Нерсесянц. Москва: ИГП РАН, С. 6, 8
- ⁶³ См.: Глухарева Л.И. (2003). Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование). Монография. Москва: Юристъ, С. 106.
- ⁶⁴ См.: Гаврилова Ю.А. (2011). Смысловое поле права: философско-правовой аспект. Волгоград: Изд-во ВолГУ, С.43-49; Гаврилова Ю.А. (2013). Смысл права: вопросы теории и методологии. Волгоград: Изд-во ВолГУ, С. 50-69.
- ⁶⁵ См.: Тоффлер Э. (2003). Шок будущего / Пер. с англ. Москва: ООО «Издательство АСТ», 558 с.

Anotācija

Rakstā tiek aplūkota “vērtību” kategorija, tiesības kā vērtība, analizētas tiesību pamatvērtības, t.sk. brīvība, taisnīgums, vienlīdzība.

Pētījuma nozīmīgumu nosaka ne tikai nepārprotami nepietiekamās zināšanas par problēmu, bet arī tas, ka likuma vērtība un juridiskās vērtības nosaka virzienu un nozīmi, kā arī tiesību normu saturu, kas ir to normatīvā izpausme, un galu galā parādās kā sava veida juridiskās kultūras pamats, tiesiskās apziņas veidošanās un tiesiskuma iedibināšanas avots, nodrošinot tiesiskā regulējuma efektivitāti caur iemiesojumu brīvības, taisnīguma un vienlīdzības realitātē.

Pašas tiesību normas iegūst vērtību nozīmi un kļūst par vērtēšanas objektu. Starp pašām vērtībām, kuras, no vienas puses, kalpo kā

ideāls tiesiskuma, likuma varas un novērtējumu attaisnojums, pastāv ne tikai ciešas saites, bet arī savstarpējas pārejas. Tāpēc ir nepieciešami gan savstarpēji saistīti skaidrojumi, gan atšķirība.

Šajā sakarā tiek atklāta likuma vērtības un iepriekšminēto juridisko vērtību loma un nozīme, tai skaitā vēsturiski-juridiskajā aspektā tiek analizēta to vēsturiskā nosacītība, semantiskais saturs un nozīme likuma režīma apstiprināšanā, apskatīti zinātniskajā literatūrā izteiktie viedokļi par to būtību, pazīmēm, hierarhiju, lomu sociālajā un normatīvajā regulējumā, tiek akcentēta atšķirība no objekta vērtības vai labuma.

**Baltijas Starptautiskās akadēmijas un Rēzeknes
Tehnoloģiju akadēmijas zinātniski teorētiskā žurnāla
“Administratīvā un Kriminālā Justīcija”
iesniegto rakstu noformēšanas noteikumi
(vadlīnijas rakstu autoriem)**

1. Raksti, kurus iesniedz publicēšanai zinātniski teorētiskajam žurnālam “Administratīvā un Kriminālā Justīcija”, ir **problēmorientēti un satur zinātniskās pētniecības vai zinātniskās jaunrades elementu**, proti, tie risina kādu tiesību zinātnes problēmjaūtājumu un satur zinātniska rakstura novitāti. Iesniegtajam rakstam jābūt **oriģinālam**, t.i., tas nedrīkst būt iepriekš publicēts vai iesniegts publicēšanai citos zinātniskajos izdevumos. Raksts tiks anonīmi recenzēts. Recenzenti izvērtēs raksta satura atbilstību pētītajai tēmai, teksta zinātnisko kvalitāti un novitāti. Ja rakstu iesniedz studējošais, tas jāiesniedz kopā ar zinātniskā vadītāja recenziju.

2. Rakstu var iesniegt latviešu, angļu, vācu vai krievu valodā.

3. Iesniegtā raksta apjomam vajadzētu būt **ne mazākam par 0,5 autorloksnēm** (20 000 rakstu zīmes, ieskaitot atstarpes) un nevajadzētu pārsniegt **1 autorloksni** (40 000 rakstu zīmes, ieskaitot atstarpes).

Tekstam ir jābūt *Microsoft Word* formātā. Lapas izmērs – A4.

Lapas malas: kreisā mala – 2,5 cm, labā mala – 2 cm, augšējā un apakšējā mala – 2 cm.

Izmantojamais fonts – Times New Roman.

Starprindu intervāls – *Single*.

Atkāpe rindkopas sākumā (*Tab*) – 0.5 cm.

Atstarpes starp vārdiem un pēc pieturzīmēm liekamas tikai vienu reizi katrā gadījumā. Izņēmums – pēdiņas un iekavas, kur iekšpusē, tās atverot, kā arī abpus defisēm atstarpes nav jāliek.

4. Rakstā iekļaujamās sastāvdaļas:

- **raksta nosaukums** – burtu izmērs 14 pt, Caps Lock, **Bold**, centrēts. Raksta nosaukumam jābūt latviešu, angļu un krievu valodā;

- **ziņas par autoru (-iem):**

a) zinātniskais grāds, akadēmiskais amats un profesionālā kvalifikācija – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, izlīdzināts lapas kreisajā malā;

b) autora vārds, uzvārds – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, **Bold**, izlīdzināts lapas kreisajā malā;

c) pārstāvētā institūcija un ieņemamais amats, studējošiem – augstskola, kuru pārstāv, studiju programmas nosaukums – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, izlīdzināts lapas kreisajā malā;

d) autora kontaktinformācija – tālrunis un e-pasta adrese.

- **anotācija angļu valodā**

Anotācijā jānorāda raksta mērķis, jāformulē pētījuma problēma, jāparāda novitāte un jāsniedz galvenie secinājumi. Anotācijas apjomam jābūt vismaz 1000 rakstu zīmes (ieskaitot atstarpes) – (12 pt, Regular, Justify) zem virsraksta **Abstract** (12 pt, **Bold**, centrēts)

- **5 – 6 atslēgvārdi** angļu valodā (12 pt, Regular, Left) aiz nosaukuma **Keywords:** (12 pt, **Bold**, Align Left).

- **raksta pamatteksts** – raksta ievaddaļā norāda pētāmās juridiskās problēmas aktualitāti, raksta mērķi, uzdevumus, kā arī norāda izmantotās izpētes metodes; raksta nodaļas satur skaidru un loģisku, argumentētu satura izklāstu; secinājumu daļā skaidri formulē pētījuma galvenos rezultātus, secinājumus, priekšlikumus. – burtu izmērs 12 pt, Regular, Justify.

Nodaļu nosaukumiem (jā tādi ir) jābūt 12 pt, **Bold**, centrētiem.

Ja kādu teksta daļu vēlas izcelt, jāizmanto **Bold** vai *Italic*.

Visi zīmējumi, tabulas un citi netekstuālie objekti ir jāievieto *TextBox*. Tie ir jānumurē un jānorāda to nosaukumi – burtu izmērs 12 pt, *Italic*, **Bold**. Publicējamās tabulas, shēmas vai diagrammas jāpagatavo tā, lai melnbaltajā variantā atšķirtos stabiņi, sektori un

līnijas un tie būtu saprotami lasītājam.

Starp jebkurām divām raksta sastāvdaļām ir jābūt vienas rindas atstarpei;

- **atsauces** – jānumurē automātiski un jāievieto pēc raksta pamatteksta – 10 pt, Regular, Justify zem virsraksta **Atsauces** – 14pt, **Bold**, centrēts;

- **anotācijas**: viena – obligāti angļu valodā (**ievietota pirms pamatteksta**), otrā – atšķirīgā no raksta pamatteksta valodā (latviešu, krievu, vācu). Ja raksts nav latviešu valodā, tad anotācijām jābūt angļu un latviešu valodā. Anotācijā jānorāda raksta mērķis, jāformulē pētījuma problēma, jāparāda novitāte un jāsniedz galvenie secinājumi. Anotācijas apjomam jābūt vismaz 1000 rakstu zīmes (ieskaitot atstarpes) – 12 pt, Regular, Justify zem virsraksta **Anotācija, Аннотация vai Annotation** (attiecīgajā valodā) – 14pt, **Bold**, centrēts.

5. Raksts iesniedzams elektroniskā formātā, to ievietojot žurnāla elektroniskās publicēšanas vietnē, veicot reģistrēšanos sadaļā informācija autoriem:

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

Ja nepieciešams tehniskais atbalsts saistībā ar raksta ievietošanu, lūdzam sazināties:

Gundega Bēriņa

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālrunis nr.: + 371 29225497

E-pasts: gundega.berina@rta.lv

Baltic International Academy and Rezekne Academy of Technologies Scientific-Theoretical Journal “Administrative and Criminal Justice” Submission of Manuscripts

Instructions for Authors

1. Papers that are submitted for publication to the scientific-theoretical journal *Administrative and Criminal Justice* **must be problem-oriented and must contain an element of scientific research or scientific creativity**. Papers must address problematic issues in legal issues. They also should represent scientific novelty. Papers must be **original**, namely, they could not be previously published or be under review at any other scientific journal. Papers are blindly peer reviewed. Reviewers are asked to comment on correspondence between the content of the paper and the researched subject as well as scientific quality and novelty of the paper. If a paper is submitted by a student, it must be accompanied by comments of the student's scientific advisor.

2. The Journal accepts papers in the following languages – Latvian, English, German or Russian.

3. The length of a submitted paper must be between 20,000 and 40,000 characters including spaces. It must be written in Times New Roman and must be saved as a *Microsoft Word* document. The page size must be A4. Page margins must be as follows: the left margin must be 2,5cm, right margin 2cm, top and bottom margins 2cm each. All text must be single spaced. Paragraph indent (*Tab*) must be 0.5 cm. Authors must use a single space between words and after punctuation marks, the exception being quotation marks and parentheses which do not require single spacing.

4. A submitted paper must contain:

- **The paper title**, written in Times New Roman 14 points, Caps Lock, **Bold**, Centred, must be translated into the languages in which the abstracts were written.

- Information about the author/s:

- a) The scientific, academic or professional degree must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.
- b) The author's first name and surname must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, **Bold**, aligned to the left margin of the page.
- c) The author's affiliation and academic/professional post, the higher education institution and academic/professional program in which a student is enrolled must be written in Times New Roman 12 points, *Italic*, aligned to the left margin of the page.
- d) The author must include his/her contact information, which should be either a telephone number or e-mail address

- Abstract in English. Abstracts must contain the aim of the paper, research question/s, research novelty and main conclusions. Abstracts must be 1000 characters in length, including spaces. They must be written in Times New Roman 12 points, Regular, Justify below the **Abstract** title (in a relevant language) – 14 points, **Bold**, centred.

- Keywords: 5 to 6 words characterizing ideas and topics of paper.

- The body of the paper. The introduction of a submitted paper must contain information on the following issues: topicality of the researched legal issue, aim, objectives as well as research methods. Sections of the paper should contain clear and logical paper outline, based on arguments. The conclusion section should clearly state the main research results, conclusions and suggestions/proposals. The font size of sections must be 12 points, Regular, Justify.

Section titles, if at all, must be written in font size 12 points, **Bold**, Centered.

If any part of a submitted paper needs an emphasis, it should be delivered by using **Bold** or *Italic*.

All figures, tables and other non-textual objects must be placed into *TextBox*. They must be enumerated and entitled with the font size 12 points, *Italic*, **Bold**. Published tables, figures and diagrams should be designed in such a way that the white and black version can

differentiate between columns, sectors and lines, thus, facilitating readers' comprehension of the presented information.

Any two sections of a submitted paper must be separated by one row space.

- **References** must be enumerated automatically and must be placed at the end of the body of the paper. They must be written in Times New Roman 10 points, Regular, Justify below the *References* title, using 14 points, **Bold**, centred.

- **Second Abstract**: – in different language from used for submitted paper (Latvian, Russian, German). If paper hasn't written in Latvian then **Abstract** should be in English and Latvian.

Abstract must contain the aim of the paper, research question/s, research novelty and main conclusions. Abstracts must be 1000 characters in length, including spaces. They must be written in Times New Roman 12 points, Regular, Justify below the **Abstract** title (in a relevant language) – 14 points, **Bold**, centred.

5. Papers must be submitted electronically, by posting them on website after registration:

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

If technical support is needed with regards to posting papers on website please contact:

Gundega Bēriņa

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālrunis nr.: + 371 29225497

E-pasts: gundega.berina@rta.lv

Правила оформления статей научно-теоретического журнала Балтийской Международной академии и Резекненской Технологической академии „Administratīvā un Kriminālā Justīcija”

1. Статьи, представленные для публикации в научно-теоретическом журнале „Administratīvā un Kriminālā Justīcija” („Administrative and Criminal Justice”), являются **проблемно-ориентированными и содержат научные исследования или творческий элемент**, то есть решают научные проблемы правоведения и содержат научную новизну. Представленные статьи должны быть оригинальными, то есть не должны быть ранее опубликованы или представлены для публикации в других научных изданиях. Рецензирование осуществляется анонимно двумя рецензентами. Рецензенты оценивают соответствие содержания статьи заявленной теме, научное качество и новизну. Если статью представляет магистрант или докторант, то необходимо представить также рецензию научного руководителя.

2. Статьи могут быть представлены на латышском, английском, немецком или русском языках.

3. Объем представленной статьи должен быть **не менее 0,5 авторского листа** (20 000 знаков, включая пробелы) и не должен превышать **1 авторский лист** (40 000 знаков, включая пробелы).

Текст должен быть в формате Microsoft Word. Размер страницы – А4.

Поля страницы: левое – 2,5 см, правое – 2 см, верхнее и нижнее – 2 см.

Основной шрифт – Times New Roman.

Междустрочный интервал – одинарный (*Single*).

Красная строка в начале абзаца (*Tab*) – 0.5 см.

Пробелы между словами и после знаков препинания ставятся только один раз в каждом конкретном случае.

4. Основные данные о статье:

- **название статьи** – размер шрифта 14 пт, Caps Lock, полужирный шрифт (**Bold**). Название статьи должно быть на английском, русском, латышском языках;

- **сведения об авторе (-ах)** не менее, чем на двух языках, один из которых – обязательно английский:

а) ученая степень – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), выравнивание по левой стороне;

б) имя, фамилия автора – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по левой стороне;

в) представляемое место работы и занимаемая должность, для магистрантов и докторантов – вуз и название учебной программы – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), выравнивание по левой стороне;

г) контактные данные автора (-ов) – номер телефона и адрес электронной почты.

- **аннотации** – на двух языках, один из которых – обязательно английский, второй – в зависимости от языка основного текста статьи (латышский, русский, немецкий). Если основной текст статьи **не на** латышском языке, то аннотации должны быть на английском и латышском языках.

В аннотации необходимо указать цель статьи, сформулировать исследуемую проблему, продемонстрировать новизну и представить основные выводы. Объем аннотации должен составлять 1000 знаков (включая пробелы) – 12 пт, выравнивание по ширине (Justify) под заголовком на соответствующем языке (**Anotācija, Abstract, Annotation** или **Аннотация**) – 14 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

- **5 – 6 ключевых слов на английском языке.**

Основной текст статьи должен включать вводную и описательную часть:

- **во вводной части статьи** следует обосновать актуальность изучаемой юридической проблемы, указать цели и задачи статьи, объект исследования, а также использованные методы исследования;

- **описательная часть статьи (разделы статьи)** содержит

четкое и логичное, аргументированное изложение содержания статьи.

Названия разделов статьи (если таковые имеются) должны быть 12 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

Заключительная часть статьи четко формулирует основные результаты исследования, выводы, предложения – размер шрифта 12 пт, выравнивание текста по ширине (Justify).

Чтобы выделить часть текста, используйте полужирный шрифт (**Bold**) или курсив (*Italic*).

Все рисунки, таблицы и другие нетекстовые объекты помещаются в *TextBox*. Их необходимо пронумеровать и указать названия – размер шрифта 12 пт, курсив (*Italic*), полужирный шрифт (**Bold**). Публикуемые таблицы, графики, диаграммы необходимо подготовить таким образом, чтобы в черно-белом варианте столбцы, секторы и линии различались и были бы понятны читателю.

Между любыми двумя составными частями статьи должен быть интервал – 1 строка.

Сноски нумеруются **автоматически** (концевые автоматические сноски) и помещаются после основного текста статьи – 10 пт, выравнивание по ширине (Justify) под заголовком **Сноски** – 14 пт, полужирный шрифт (**Bold**), выравнивание по центру.

5. Статью следует представить в электронном виде, разместив на электронном сайте журнала и осуществив регистрацию в разделе „Информация для авторов”:

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/information/authors>

<http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/about/submissions#onlineSubmissions>

Если необходима техническая поддержка, просим обращаться:

Гундега Бериня (*Gundega Bēriņa*):

gundega.berina@rta.lv

Atbrīvošanas aleja 115, Rēzekne, LV 4601, Latvija

Tālrunis nr.: + 371 29225497